

II 11808 L

Coperta de **PETRESCU ION**

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE ISTORIE „N. IORGA”

CRONICILE MEDIEVALE ALE ROMÂNIEI

VI

**CRONICI
ȘI
POVESTIRI
ROMÂNEȘTI
VERSIFICATE**

(Sec. XVII—XVIII)

Studiu și ediție critică de
DAN SIMONESCU

b.c. 6993

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

București, 1967

Un volum care să cuprindă laolaltă cronicile versificate medievale ale românilor n-a apărut în istoriografia noastră. El este rezultatul unei activități științifice a istoricilor noștri pentru publicarea izvoarelor narative privitoare la istoria României, este rezultatul unei munci îndelungate în mijlocul manuscriselor vechi de cronici care a făcut posibilă întocmirea, acum pentru prima dată, a unui *corpus* al cronicilor scrise în „stihuri” de autori participanți sau contemporani ai evenimentelor, în majoritatea cazurilor anonimi ieșiți din rîndurile cărturarilor din țirguri și orașe. Cum vom vedea, acești cronicari mărunți, spre deosebire de marii cronicari boieri, aduc în operele lor altă concepție, altă atitudine față de evenimentele pe care le înfățișează în povestirile lor.

Volumul cuprinde 22 texte de cronici rimate, în peste 9 000 de versuri, cel mai scurt text avînd 6 versuri și cel mai întins 1 328 de versuri. Aceste „stihuri”, numite de cititorii și copişti vechi „stihuri politicești”, au fost la vremea lor mult mai numeroase, dar unele dintre ele s-au pierdut din cauza neorganizării bibliotecilor feudale obşteşti și particulare. Altele, deși transmise pînă în zilele noastre, au fost omise intenționat din volumul de față nefiind cronici ale unor fapte precis determinate în timp și spațiu, ci producții literare referitoare la stări generale ca, de pildă, conflictul dintre români și levantinii introduși în țară¹, sau polemicile religioase dintre ortodocși și „uniți” în Transilvania². Pentru același motiv au fost în-lăturate și stihurile închinat stemelor și domnilor țării, de care sînt pline vechile noastre tipărituri³; au mai fost omise firește, versurile, în general lirice, scrise de studioși români ca exerciții la cursurile și examenele lor școlare⁴. În volum am reținut numai acele „stihuri politicești” care prin conținutul lor au caracter de cronică, de izvor narativ, dezvăluind ideile

¹ „Stihurile grécilor”, în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Documente MCCLXVIII, f. 94—94^v (fostul ms. in folio 3393), din jumătatea a doua a sec. al XVIII-lea.

² „Stihuri asupra preasfințitului papa al slăvitului Rumei”, în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 2241, 15 foi, in folio, de cca. 2000 de versuri.

³ Ele au fost editate în cele 4 volume din *Bibliografia românească veche*, de I. Bianu, N. Hodoș și D. Simonescu, București, 1903—1944. Un studiu asupra versurilor închinat stemelor domnești la români și poloni a publicat Tadeusz Gostynski, *Ivirea unei poezii de curte în sec. al XVII-lea*, în *Gîndirea*, febr. 1944, p. 108—110.

⁴ Studioși versificatori în românește: N. Petrovay (1672), M. Halici (1674), Valentin Frank von Franckenstein (1679), cf. N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, București, 1938, p. 51—53; același, *Mihail Halici...*, în *Dacoromania*, IV, partea I (1924—1926), p. 77—168.

și sentimentele autorului, ale clasei și categoriei sale sociale, în legătură cu desfășurarea diferitelor evenimente din istoria patriei noastre, înainte de mișcarea revoluționară din 1821⁵.

Pentru că în cele mai multe cazuri nu știm data precisă a compunerii lor, nu le-am putut rîndui în volum în ordinea cronologică a alcătuirii lor, ci în ordinea cronologică a evenimentelor petrecute și înfățișate. Astfel, cel mai vechi fapt din istoria noastră oglindit în versuri este originea latină a poporului și limbii române, despre care a scris cu mîndrie cîteva versuri cronicarul moldovean Miron Costin, în anul 1675. Ultimele două povestiri din volum înfățișează, una, mazilirea lui Alexandru Moruzi, domnul Moldovei, în august 1806, iar alta un eveniment din 1802, depășind termenul propus (sec. XVIII). Am crezut necesară includerea lor, fiind ultimele povestiri istorice rimate cunoscute de noi; de altfel, ele păstrează concepția și forma versificată populară a povestirilor precedente, de care se leagă organic. În general, crearea acestor cronici versificate a fost spontană, a avut loc la scurt timp după eveniment. Conținutul lor sugestiv, realist, plastic și viu ne îndreptățește să facem această afirmație. La cele mai multe dintre povestirile cuprinse în volumul de față alcătuirea urmează imediat după consumarea evenimentului.

Genul cronicilor rimate nu a fost adoptat la noi de numeroși croniciari, dar puținele cronici alcătuite au plăcut mult, au avut o circulație vie, au interesat mulți cititori care le-au copiat în zeci de manuscrise.

În volumul de față, cele 22 de texte sînt editate și studiate pe baza următoarelor 56 de manuscrise chirilice⁶: 21, 115, 154, 169, 216, 220, 298, 352, 415, 770, 830, 868, 881, 987, 1155, 1234, 1319, 1344, 1359, 1417, 1437, 1442, 1629, 1735, 2150, 2188, 2189, 2366, 2506, 2507, 2601, 2809, 3049, 3078, 3162, 3767, 4082, 4104, 4400, 4468, 4719, 4730, 4768, 4831, 5093, 5952; I 4 și I 9 din Biblioteca centrală „M. Eminescu” a Universității din Iași, 39 din Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Republicii Socialiste România, 761 din Arhivele Statului din București, 4256 din Biblioteca centrală de stat din București, A⁷ 564, Documente MCCLXVIII, ms. fotocopiât în *Codrul Cosminului*, IV și V, p. 431—437, ms. fotocopiât din Arhivele Statului Budapesta.

Copiștii și cititorii cronicilor rimate prinseseră pasiunea genului, încît strîngeau într-un singur manuscris, ca în niște antologii, mai multe cronici rimate. Astfel, se prezintă cu mai multe cronici rimate manuscrisele 21₄ (cifra indice arată numărul cronicilor rimate din manuscris), 154₂, 987₂, 1155₃, 1344₃, 1437₂, 1629₃, 2150₂, 2188₂, 2189₂, 2809₂, 3049₂, 3078₂, 3767₃, 4730₄, 5952₃, I 4 Iași₂, 4256 B. C. S.₂, Muz. româno-rus inv. 881₂, Doc. MCCLXVIII₃.

Ținînd seamă de frecvența pe care ne-o dau manuscrisele-antologii, numărul documentelor manuscrise de cronici rimate studiate pentru volumul de față se ridică la 86.

Manuscrisele multora din cronici s-au pierdut, astfel încît pentru acestea a trebuit să luăm ca bază de studiu și editare numai edițiile lor

⁵ Un colectiv de cercetători din Institutul de istorie „N. Iorga”, sub red. acad. A. Oțetea, a publicat în 1962 izvoarele narative, versuri și proză, referitoare la 1821.

⁶ Cînd lîngă cota manuscrisului nu există indicația bibliotecii, înseamnă că acel manuscris este din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

⁷ A = fondul „Arhiva”, din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

ulterioare. Astfel, la cele 86 (numărul cronicilor și povestirilor istorice rimate răspândite în manuscrise, inclusiv variantele lor), am mai adăugat alte 11 izvoare de cronici cunoscute numai din ediții recente (sec. XIX și XX), plus două din edițiile vechi ale mitropolitului Dosoftei (sec. XVII). În lumina cifrelor de mai sus, numărul textelor de cronici rimate române este impunător, însă calitatea lor lasă mult de dorit, mai ales din punctul de vedere al măiestriei artistice. Totuși nu se justifică cu nimic indiferența cu care a fost tratat până acum, la noi, acest gen de cronici.

Găsim necesar a începe acest capitol cu o definiție a cronicii rimate : aceasta este prezentarea analitică, în versuri, a evenimentelor, fără preocuparea din partea autorului de a le explica adânc și complet. Genul cronicii rimate a fost foarte dezvoltat în literatura cronicărească a altor popoare și de aceea în țările respective există numeroase colecții și ediții științifice separate de asemenea cronici. Nu este cazul să dezvoltăm aici tema cronicilor rimate ale altor popoare, dar socotim că sînt necesare cîteva informații menite să deschidă, comparativ, perspectivele problemei și să arate importanța ei.

Miron Costin este creatorul român al cronicii versificate, numai că opera lui este scrisă în versuri polone : *Historia polskimi rytmani o Woloskiej ziemi i Multánskiej* (Istoria în versuri polone despre Țara Moldovei și Munteniei). Autorul a scris-o în anul 1684, în castelul regal din Dașov, unde se afla pribeag, purtînd în inimă dorul de patrie, sentiment care se oglindește în poem. Genul poemului istoric versificat ajunsese în Polonia secolului al XVII-lea într-o fază de dezvoltare înaintată. Încă din 1633, cronicarul polon Samuel Twardowski închinase versuri de narațiune istorică soliei lui Cristof Zbaraski la Constantinopol. Expediția craiului polon Vladislav IV împotriva rușilor a fost prezentată de același autor, tot în versuri, în 1634. Poemul versificat al lui Twardowski intitulat *Wojna domowa* (Războiul civil) tratează despre războaiele polone cu cazacii, tătarii, rușii, suedezii și ungurii, de-a lungul anilor 1648—1660 ; poemul a fost tipărit fragmentar între anii 1651 și 1681. Poetul de inspirație istorică Wacław Potocki ne-a lăsat *Wojna chocimska* (Lupta de la Hotin din 1621). Scrisă în 1670, această cronică versificată, ca și cronicile lui Twardowski, a fost cunoscută și folosită de Miron Costin în operele sale. Acesta a transmis mitropolitului Dosoftei gustul și prețuirea poemului istoric cult. În secolul al XVIII-lea, autorii poemului istoric s-au bazat pe trăirea sau amintirea vie a faptelor cu mare răsunset în masele populare. De aceea și forma povestirilor versificate din secolul al XVIII-lea este aceea a poeziei populare.

Cel mai vechi monument al poeziei ruse este un cîntec istoric și patriotic, un fel de cronică versificată : *Cîntecul despre oastea lui Igor*⁸. Timpul compunerii și autorul ei au rămas necunoscute pînă azi. În poem se povestește cu măiestrie expediția prințului Igor din Novgorod împotriva poloveților (1185). Poezia are, o dată cu frumusețea ei artistică, un evident substrat ideologic, voind să arate — după cum observă Karl Marx — „un îndemn la unire adresat principilor ruși, tocmai înainte de năvălirea hoarelor mongole propriu-zise”⁹.

⁸ *Cîntec despre oastea lui Igor, fiul lui Sveatoslav, nepotul lui Oleg*. Traducere din vechea rusă, cu introducere și comentarii de Mihai Beniuc. București, Editura „Cartea Rusă”, 1951.

⁹ Karl Marx, *Cîntul lui Igor*, în *K. Marx și F. Engels despre artă și literatură*, București Editura pentru literatură politică, 1953, p. 295.

La popoarele germanice, așa-numita „Reimchronik” este prezentă în zeci de volume în bogata colecție *Monumenta Germaniae Historica*, și multe alte cronicile germane au zeci de mii de versuri. Foarte multe cîntece istorice și cronicile rimate s-au scris în literatura medievală a Occidentului pentru a glorifica cruciadele și pe cei care au luat parte la ele ¹⁰.

Deopotrivă de răspîndit a fost genul cronicii rimate la unguri. El a început sub forma cîntecului istoric nescris, alcătuit însă de poeți de curte ai clasei feudale (regi, nobili, clerici) și s-a continuat în secolele următoare îmbrăcînd chiar forma tiparului. Colecția *Régi magyar költők tára* (Colecția vechilor poeți maghiari, editată în Ungaria între anii 1877 și 1912, în 7 volume) cuprinde cronicile versificate și cîntece istorice tipărite pînă pe la anul 1662. Cea mai veche cronică rimată maghiară tipărită este a lui Sebastian Tinodi (Cluj, 1554), tratînd despre regele Ioan Zápolya. Alți croniciari poeți din secolul al XVI-lea au fost Andrei Farkas, Mathias Bánkai, Gáspár Heltai, care au scris versuri istorice despre Ioan de Hunedoara și luptele lui împotriva turcilor ¹¹. A. Veress arată că în secolul al XVII-lea genul acesta dispărea, iar locul lui îl ocupă cîntecele populare istorice. Însă lucrările bibliografice întreprinse chiar de A. Veress dovedesc contrariul: cronicile rimate se înmulțesc în secolul al XVIII-lea.

Pînă la anul 1800 s-au tipărit mai multe zeci de cronicile rimate maghiare, dintre care unele din Transilvania, care prezintă un interes deosebit pentru istoria românilor. Mai tîrziu, istoricul A. Veress s-a ocupat în mod special de cronicile rimate rezumînd știrile româno-maghiare din cuprinsul lor ¹². Temele acestor poeme istorice sînt variate: descrieri geografice, etnografice, glorificarea eroilor luptători împotriva jugului otoman, ucideri de nobili și voievozi, mișcările țăranilor împotriva feudalilor, cuceriri de orașe și cetăți. Unele tratează teme pe care le găsim și în cronicile rimate românești. Astfel sînt versurile istoricului Georgius Pray, tipărite în 1789, despre luptele austrieșilor împotriva turcilor, din anii 1786—1788 ¹³, temă pe care o găsim și în cele două cronicile române referitoare la domnitorul Nicolae Mavrogheni (vezi ed. de față p. 225—281). O altă poezie cuprinde versuri de laudă aduse ofițerilor unguri de sub comanda generalului Coburg, în Moldova. Între generalii glorificați este și Horváth ¹⁴, ale cărui fapte sînt tratate și în cronica română *Stih gănărariului nemțescu anumi Arvat* (ed. de față, p. 283—287). Nu este exclusă pătrunderea acestor cronicile rimate maghiare pe teritoriul românesc și, de aici, imitarea lor.

Dacă în privința pătrunderii unor cronicile rimate maghiare la noi nu putem face decît presupuneri, în schimb putem preciza că multe dintre

¹⁰ La noi, materiale sistematizate asupra problemei, în teza de doctorat a lui Virgil Tempeanu, *Cîntecele de cruciată ale lui Walther von der Vogelweide*, Folticeni, 1935. Autorul le urmărește în literaturile: mittelhochdeutsch, provenșală, franceză veche, flamandă și latină medievală.

¹¹ Andrei Veress, *Vechi cîntece istorice*, în Anal. Acad. Rom., s. III, lit., t. III (1925), m. 1.

¹² A. Veress, *Bibliografia română-ungară*, vol. I și II, București, 1931, nr. bibliografice 9, 18, 35, 71, 77, 83, 86, 90, 92, 127, 176, 177, 181, 183, 191, 215, 244, scrise în limbile ungară, latină sau germană. Cronică savantă rimată continuă și în sec. al XVIII-lea, *ibidem*, nr. bibliografice 299, 307, 331, 362, 449, 484, 519, 522, 523, 566, 598, 612, 615, 642, 678, 701, 708, 711, 722, 723, 725, 729, 738, 739, 778, 799. În manuscrisele rămase de la A. Veress se găsesc indicații și despre alte cronicile versificate maghiare (informație de la prof. univ. L. Bánya).

¹³ *Taurunum... recuperatum. Poemation a G. P. Concinnatum*. Pestini, 1789, 4 foi.

¹⁴ *Lantos dal...*, Pesteni, 1789, 16 pagini (A. Veress, *op. cit.*, II, p. 63, nr. 725).

cronicile rimate neogrecești se referă numai la români și că ele au fost scrise de autori (uneori anonimi) care au cunoscut bine țările românești. Operele lor au circulat la noi, cititorii români le-au apreciat, pe unele le-au tradus chiar în limba română. Este cunoscută poema lui Gheorghe Etolianul (cca. 1525—1580), în care sînt lăudați Mihail și Andronic Cantacuzino¹⁵. Versurile adresate marelui vistier Ioan al Moldovlahiei (1589) aduc știri despre Petru Șchiopul¹⁶. Dar mai importantă pentru istoria românilor este cronica versificată a lui Gheorghe Etolianul referitoare la cearta Chiajnei cu Cantacuzinii. Se știe că această cronică a dovedit existența lui Petru cel Tânăr ca domn al Țării Românești (1559—1568), confundat, pînă la studiul poemei, cu Petru Șchiopul. Cronicile versificate ale lui Stavrinos și Palamed scrise la începutul secolului al XVII-lea, prima chiar pe pămîntul patriei noastre, ne înfățișează domnia lui Mihai Viteazul¹⁷. În secolul al XVII-lea Matei al Mirelor a scris la mănăstirea Dealului o istorie în versuri a Țării Românești pentru anii 1602—1618, care a fost folosită de cronicarii munteni ai secolului al XVII-lea¹⁸. Alte două cronici versificate grecești, una referitoare la uciderea postelnicului Const. Cantacuzino (sec. XVII), a doua referitoare la uciderea lui Stavarache (sec. XVIII), au fost traduse în românește tot în versuri, la scurt timp după alcătuirea lor (vezi volumul de față, p. 37—50 și 93—104)¹⁹.

Cronicile rimate ale românilor au fost mai puțin cercetate, în timp ce istoricii noștri au consacrat studii mai atente cronicilor versificate străine în care au găsit știri referitoare la români. În acest sens, au fost editate și comentate versurile germane din *Oesterreichische Reimchronik* a cronicarului Ottokar din Stiria (sec. XII—XIII), care, într-o „istorie poetizată în aproape o sută de mii de versuri”, a scris despre români, care constituiau o unitate etnică bine definită²⁰. În *Cîntecul Niebelungilor* (compus între anii 1140 și 1160) se găsesc versuri despre „Vlachen” și șeful lor militar Ramunc²¹. În Biblioteca Universității din Heidelberg se găsesc două manuscrise cu cronici rimate, una referitoare la Vlad Tepeș²², alta avînd poema lui Michael Beheim (1416—cca. 1479) despre luptele popoarelor creștine (între care mai numeroși au fost românii) împotriva turcilor, din anii 1443—1444²³. Au fost analizate minuțios versurile lui Godefrid

¹⁵ D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I, București, 1939, p. 37—43 (cu bibliografie).

¹⁶ *Ibidem*, p. 47—49.

¹⁷ *Ibidem*, p. 114—151.

¹⁸ *Ibidem*, p. 159—179. Dan Simonescu, *Le chroniqueur Matthieu de Myre et une traduction ignorée se son „Histoire”*, în *Revue des études sud-est européennes*, IV (1966), nos. 1—2, p. 81—114.

¹⁹ Const. Erbiceanu, *Cronicarii greci carii au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1890, p. 194—195. Emil Legrand a publicat mai multe cronici rimate neogrecești în *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire relatifs à la Turquie et aux Principautés Danubiennes*, Paris, 1877. *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire*, Paris, 1897 și *Bibliothèque grecque vulgaire*, 2 vol, Paris, 1881.

²⁰ Emil Grigorovitz, *Românii în monumentele literare germane medievale*, București, 1901, p. 9—103; citatul la p. 12. G. Popa-Lisseanu, *Românii în izvoarele istorice medievale*, București, 1939, p. 256—257.

²¹ Emil Grigorovitz, *op. cit.*, p. 105—123. N. Iorga, *Ducele Ramunc*, în *Revista istorică*, XIX (1933), p. 114. G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 253—254.

²² Gr. C. Conduratu, *Michel Beheims Gedicht über den Woiwoden Wlad II Drakul. Mit historischen und kritischen Erläuterungen*, Bukarest, 1903.

²³ Const. I. Karadja, *Poema lui Michel Beheim despre cruciadele împotriva turcilor, din anii 1443 și 1444*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, XV (1936), p. 3—58.

din Viterbium despre Blachira (sec. XII), ale lui Rudolf de Ems din *Weltchronik* (scrisă în 36 338 versuri, pe la 1250) despre Tracia și orașele ei dintre Carpați și Marea Neagră, ale lui Iansen Ecikul din altă *Weltchronik*, (de 28 958 versuri scrise pe la 1277) despre vlahi și religia lor creștină (ca fapte, din anul 800) și ale altor 10 cronicari medievali din Austria, Italia, Franța, Ungaria, care pînă pe la jumătatea secolului al XVI-lea au consemnat știri prețioase despre români în cronicile lor rimate ²⁴.

Trecînd peste literatura istorică franceză medievală, ne vom opri asupra unei antologii a cîntecului politic și istoric francez în cursul veacurilor ²⁵, care ne-a servit în unele privințe ca orientare. Autorii acestei antologii au avut buna inspirație să adune mai multe cronică versificate, mai mici sau mai întinse, care oglindesc întreaga istorie a Franței de pe poziția maselor populare care demască, înfieriază, batjocoresc ironic și combat samavolniciile claselor conducătoare, feudală sau burgheză. Aceste compuneri, ieșite din straturile proletare și progresiste ale orașelor și țărgurilor, au devenit cîntece populare politice și istorice. Ele se cîntau în saloane, în familie, pe străzi, în localuri aglomerate de mulțimea bine dispusă („des foutes en goguette”). Încă din 1395, autoritățile feudale au interzis răspîndirea lor „à tous dicteurs, faiseurs de dictes et de chansons et ménétriers de bouche”. Autorii și colportorii erau aspru pedepsiți, încît cu timpul a apărut necesitatea unei organizări a acestora. În 1733 se formează la Paris o academie epicureică, „Société des dîners du Caveau”, în care se relevă nume de recitatori și cîntăreți populari. În secolul al XIX-lea, „societatea” ia un caracter mai amplu, primind în sînul ei elemente ale burgheziei progresiste, cum a fost poetul-cetățean Pierre Jean de Béranger.

Cronica rimată nu trebuie nicidecum confundată cu cîntecul popular politic, pe care-l caracterizează așa de substanțial F. Engels²⁶. Ambele au însă trăsături comune, dintre care trebuie să amintim, în primul rînd, originea lor din straturile mai înaintate ale orașelor și țărgurilor și, în al doilea rînd, conținutul lor ideologic, care oglindește o mentalitate cu totul deosebită de mentalitatea de clasă a cronicilor scrise de marii boieri. Această din urmă trăsătură a lor a făcut ca unele cronică rimate să devie, cu timpul, opere de largă popularitate, sau chiar cîntece populare, cum este cazul, la noi, cu versurile istorice despre uciderea lui Brîncoveanu, uciderea lui Hangerliu ș. a. (ed. de față, p. 60—68 și 303—328). Dar despre acest aspect al problemei vom da mai multe precizări în paginile următoare.

La noi, cercetătorii din trecut au minimalizat, cu unele excepții (N. Docan, C. C. Giurescu și Emil Turdeanu), importanța cronicilor rimate, desigur și pentru motivul că neavînd la îndemînă textele, nu le cunoșteau

²⁴ G. Popa-Lisseanu, *România în poezia medievală*, în *Cercetări istorice*, X—XII (Iași, 1934—1936), nr. 1, p. 128—155. Un rezumat în G. Popa-Lisseanu, *România în izvoarele istorice medievale*, p. 251—262, cu titlul *România în cîntecele medievale*; autorul nu numai că rezumă, dar și omite mai mulți cronicari. Emil Grigorovitz, *op. cit.*, p. 125—144: *Citate din alte monumente medievale*. Unele citate sînt din cronică scrise în proză.

²⁵ Pierre Barbier et France Vernillat, *Histoire de France par les chansons*, 2 vol., Mayenne, 1956—1957. Colecția continuă pînă în 1961, în 8 vol. (11 tomuri), incluzînd și versurile despre războiul din 1914—1918).

²⁶ F. Engels, *Cîntecul popular politic, Poezia revoluționară a trecutului și Poezia caracteristicilor*, în *K. Marx și F. Engels, despre artă și literatură*, București, E.P.L.P., 1953, p. 304—309.

suficient. Se pare că Timotei Cipariu a întrevăzut, cel dintîi, valoarea lor. Dovadă este că între manuscrisele fostei Biblioteci Centrale din Blaj se află un manuscris al lui T. Cipariu, cu titlul *Chansons historiques françaises*²⁷, care va trebui studiat mai de aproape, pentru a se vedea precis poziția celui dintîi romanist al nostru față de această problemă. Ca primii editori de cronici rimate s-au afirmat Cezar Bolliac, M. Kogălniceanu și V. A. Urechiă²⁸. Pe aceștia i-au urmat, ca editori, B. P. Hasdeu, Gr. Tocilescu, Gr. Greșu și Const. Erbiceanu, dar fiecare cu editarea a 1—2 cronici. La începutul secolului al XX-lea, T. Pamfile, C. Bobulescu, C. Mateescu au editat cronici rimate reproducînd manuscrise din bibliotecile lor personale. Seria editorilor se încheie cu N. Docan și C. C. Giurescu — care au publicat științific, primul o cronică, al doilea două — și cu Emil Turdeanu, primul care a publicat la noi ediții *critice*, cu înregistrări în aparat ale variantelor altor manuscrise²⁹. Editorii noștri — cu excepția lui Emil Turdeanu — au publicat sporadic, mai ales în publicații periodice astăzi rare, aceste cronici, fiecare după un manuscris personal sau după vreunul descoperit întîmplător. Notele care însoțesc ediția cronicii despre uciderea lui Stavarache arată că C. C. Giurescu, editorul acestui text, a urmărit și alte cronici rimate și a văzut problema în ansamblul ei. În ce privește studiile care însoțesc edițiile acestora, se prezintă ca introduceri de orientare asupra manuscrisului respectiv și sistemului de transcriere, în timp ce studiile lui B. P. Hasdeu, N. Docan și Emil Turdeanu pătrund mai adînc în conținutul cronicilor, arătîndu-le tendințele sociale și politice.

Dintre istorici, V. A. Urechiă le-a folosit cu încredere ca izvoare informative în volumele de *Istoria românilor, seria 1774—1800*. N. Iorga, în lucrările sale istorice, nu le-a acordat importanță ca izvoare informative și documentare, în schimb, toate cîte au fost cunoscute pe atunci au fost studiate în *Istoria literaturii românești*. Ca *istoric literar*, le apreciază cu asprime, spunînd că nu sînt nici istorie nici literatură. Scriind despre *Jalnica tragodie* a lui Alecu Beldiman (1821), N. Iorga spune: „De aceasta trebuie să se vorbească acuma, de această culme la care a ajuns în literatura românească acel gen nenorocit, pe care-l poate salva numai un mare talent sau o aplecare spre glumă: cronica rimată. Numele-i singur e o condamnare: pare că ai zice un sonet în proză!”³⁰. Dar alt cercetător competent, Ovid Densusianu, a găsit că acest poem istoric are, pe lîngă prolixitate („insistențe de prisos”), „versuri ușoare, curgătoare și limpezi” care denotă oarecare „îndemînare literară”³¹. Cert este că poemul a plăcut mult unor anumiți cititori, care l-au copiat între 1830 și 1840 în numeroase manuscrise (24 au ajuns pînă în vremurile noastre)³². O asemănare a poemului lui Alecu

²⁷ Ștefan Manciulea, *Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, 1939, p. 67.

²⁸ Fiecare cronică este precedată în ediția de față de un studiu introductiv și de bibliografie. Aici va găsi cititorul precizările bibliografice complete; în introducerea generală nu le mai repetăm decît cînd este absolut necesar.

²⁹ Primul care s-a gîndit la o editare critică pe bază de variante a fost Gh. Ghibănescu. Sistemul său, cu totul nepractic, l-a folosit la editarea cronicii despre uciderea boierilor Bogdan și Cuza (v. revista *George Lazăr*, II, Birlad, 1888—1889, p. 138—144 și 212—220).

³⁰ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. III, partea II, București, 1933, p. 92.

³¹ Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, vol. II, București, 1921, p. 29.

³² Emil Virtosu, *Despre „Tragodia” vornicului Alecu Beldiman*, București, 1940, p. 1 și 22.

Beldiman cu cronicile rimate anterioare lui nu se poate însă face, pentru că acestea oglindesc, cum vom vedea, o concepție mai progresistă despre lume și viață decât concepția reacționară a latifundiarului boier moldovean, iar ca formă, ele se apropie de vioiciunea poeziei populare, cu versuri scurte, trohaice, în timp ce versurile lui Beldiman sînt lungi și iambice.

Cu privire la apariția genului în istoriografia noastră, N. Iorga dă o explicație justă : „Dar de la o bucată de vreme, după exemplul poeziei populare pe care nu puteau s-o ajungă totuși — în aceasta petrecîndu-se o selecție seculară, care făcea să rămîie numai ce era de o veșnică frumusețe, — cărturarii români prinseră a scrie cronici în versuri”³³. Explicația se referă numai la forma cronicilor rimate, care, într-adevăr, de cele mai multe ori imită poezia populară; ea însă trebuie completată cu alta care să arate cauzele interne de ordin economic, social și politic care au dus la adoptarea cronicii versificate în locul prozei istorice. Reținem, însă, ca foarte prețioasă ideea despre rolul „selecției seculare” în cristalizarea capodoperelor literare populare³⁴, față de care cronica rimată rămîne într-adevăr departe.

Dacă ideile care se generalizaseră cu 2—3 decenii în urmă cu privire la cronicile noastre rimate nu mai corespund în totul exigențelor științei istorice actuale, se cuvine să arătăm acum care sînt aceste cronici, căror etape ale orînduirii feudale aparțin ele, ce condiții ale vieții materiale, sociale și politice explică apariția lor.

În volumul de față, textele sînt puse în ordinea cronologică a evenimentelor înfățișate, care, cu unele abateri, nu este prea îndepărtată de data procesului de creație. Clasificarea cronologică a textelor ne permite să tragem concluzii cu privire la momentul dezvoltării istorice în care au fost create. Conținutul lor tematic este de asemenea important, pentru că el oglindește particularitățile de fond, ideologice, ale societății medievale.

Analizînd cronicile rimate din punct de vedere tematic, le putem împărți în 6 grupe mari :

a. *Cronici care povestesc despre uciderea unor mari feudali, ca de exemplu : Poveste de jale asupra uciderii postelnicului Const. Cantacuzino* (20 dec. 1663). Abreviem³⁵ : *Ucid. post. Cantac.*

Uciderea lui Const. vodă Brîncoveanu (15 aug. 1714). Abr. : *Ucid. Brîncov.*

Uciderea spătarului Iordache Stavarache (12 aug. 1765). Abr. : *Stavarache.*

Uciderea lui Grigorie vodă Ghica (1 oct. 1777). Abr. : *Gr. Ghica.*

Uciderea vornicului Manolache Bogdan și a spătarului Ioan Cuza (18 aug. 1778). Abr. : *Bogdan și Cuza.*

Cronicile noastre povestesc pe de o parte despre ucideri de feudali (domnitori, boieri) care cad victimă altor feudali, în acel moment mai puternici decât cei uciși; pe de altă parte, ele povestesc despre ucideri de domni executate din ordinul turcilor. Și într-un caz și în celălalt, cei căzuți

³³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 87.

³⁴ Ideea aceasta este mai bine pusă și dezvoltată de G. Ibrăileanu. În articolul său din 1919, *Poezia populară*. Ibrăileanu vede în poezia populară „rezultatul autocriticii seculare a sute și mii de oameni. E rezultatul autocriticii unui întreg popor” (cf. G. Ibrăileanu, *Fagini alese*, ediție îngrijită, cu o prefață de Mihai Ralea, București, E.S.P.L.A., 1957, vol. II, p. 37 (Biblioteca pentru toți).

³⁵ Forma abreviată este aceea sub care textele vor fi citate de acum înainte.

sînt victime ale luptelor interne, victime ale intereselor individuale ale membrilor aceleiași clase, clasa stăpînitoare, ai cărei fruntași se certau pentru obținerea puterii, sursă de îmbogățire personală. Aceste decapitări, rezultanta ciocnirii unor interese economice și politice contradictorii, constituie o particularitate caracteristică a orînduirii feudale. De aceea, cronicile medievale versificate cu această temă au apărut de-a lungul întregii orînduiri; la noi, cele cunoscute pînă acum încep cu anul 1663 cu *Ucid. post. Cantac.*, și se termină în 1799, cu *Hangerli*. Poziția de pe care aceste ucideri sînt privite de autorii respectivi ai cronicilor — toți anonimi — diferă potrivit cu originea socială și mentalitatea de clasă a fiecăruia. În timp ce în *Ucid. post. Cantac.*, *Ucid. Brîncov.* și *Bogdan și Cuza*, autorii manifestă un fel de solidarizare cu cei uciși, în toate celelalte cronici întîlnim o explicație justificativă a pieirii lor; Stavarache a făcut avere mare jefuind pe bieții „creștini” („săraci”) :

Vedeți, boiari, avérea cea multă ce face

La ce hal și la ce moarte pe om trage ?

Cu aceste cuvinte autorul se adresează boierilor, deoarece aceștia aveau ca mod general de comportare în viață raptul și furtul, „răpirea” cum zice versificatorul (vezi *Stavarache*, p. 102, vers. 282—283).

La fel despre Grigore vodă Ghica autorul cronicii scrie :

N-au știut să să păzască

Ca perirea să nu-i sosască...

Ci în toată vremea în veselii

Cu alaiu și cu chindii

Nimic gîndind că va să vie

Această groaznică urgie

(*Gr. Ghica*, ed. E. Turdeanu, p. 42, vers. 9—10, 13—16).

Primele versuri din *Hangerli* constituie un rechizitoriu vehement al tuturor categoriilor de exploatatori ai poporului : pe de o parte „raiaoa și boierimea iau totu de la prostime”; pe de altă parte, domnitorul Hangerli,

Că hainu s-au arătat

Și la țară au prădatu,

Cu dajdiie, cu zaherca....

Dijmăritu și oeritu

Lua totu indoitu...

(*Hangerli*, p. 309—310, vers. 25—30).

Importanța povestirilor cu această temă scrise în secolul al XVIII-lea constă în faptul că ele cuprind idei și tendințe populare specifice epocii destrămării feudalismului, simțite mai mult în mediul orașelor și tîrgurilor decît în lumea satelor.

Cronicile versificate din secolul al XVIII-lea cu tema uciderii marilor feudali pot fi considerate ca o formă de protest și satiră antifeudală a autorilor lor, tîrgoveți din orașe.

b. *Cronici și povestiri care prezintă episoade din războaiele ruso-austro-turce din secolul al XVIII-lea, purtate în Moldova și Țara Românească.* Textele cu această temă sînt următoarele :

Eliberarea Hotinului (1769). Abr. : *Hotinul*.

Pătimirea Galaților (1769). Abr. : *Galații*.

Răzmerița la intrarea rușilor în București (1769). Abr. : *Răzmerița* ³⁶.

Rumeanțev în luptele dintre ruși și turci (1769—1772). Abr. : *Rumeanțev*.

Cronica anonimă despre luptele lui Nicolae Mavrogheni (1786—1789). Abr. : *Anonimul mavroghenesc*.

Pitarul Hristache. Povestea mavroghenească (1786—1789). Abr. : *Hristache. Povestea*.

Înfrângerea generalului Horváth (1786). Abr. : *Arvat*.

Moartea cneazului Potemkin (5 oct. 1791). Abr. : *Potemkin*.

Observăm, deocamdată, că aceste cronici și povestiri, în comparație cu celelalte categorii tematice, sînt mai numeroase, mai întinse ca număr de versuri ; ele au o valoare istorică netă, iar măiestria lor artistică întrece pe a celorlalte cronici rimate. Situată lor pe acest plan nu este ceva întîmplător. Țara Românească și Moldova au fost supuse unui jaf permanent din partea turcilor. O dată cu venirea la conducere a fanarioților, numiți și susținuți de turci, jugul imperiului otoman militaro-feudal a apăsător mai greu asupra țărilor române și, în special, asupra țăranilor și populației muncitoare din țîrguri și orașe. Multele punji cu aur date sultanilor și căpeteniilor militare turcești de domnitorii fanarioți, care se schimbau foarte des, se strîngeau din exploatarea maselor poporului.

În sec. al XVIII-lea politica externă a țărilor românești se îndrepta spre Rusia, mare putere economică și militară, care atrăgea tot mai mult atenția statelor europene, în conflictul cu Turcia. Începînd cu anul 1768 (declarată războiului ruso-turc), istoria țărilor românești se împletește din ce în ce mai mult cu istoria relațiilor ruso-turcești, fiindcă țările române — după cum sublinia Marx — erau singurul cap de pod posibil între Turcia și Rusia ³⁷. În acest conflict, țările române vedeau posibilă realizarea independenței naționale. Starea de spirit creată în aceste împrejurări s-a reflectat în literatura vremii și a dat naștere cîtorva cronici rimate cu subiecte luate din evenimentele militare dintre ruși, austrieci și turci și scrise mai artistic decît acelea inspirate din alte evenimente.

Avem astfel *Hotinul, Galații, Răzmerița și Rumeanțev* (cronica ultimă s-a transmis fără început). Toate aceste cronici prind diferite momente din războiul ruso-turc dintre anii 1769—1774.

În *Răzmerița*, starea de trecere de la opresiunea turcească la bucuria eliberării este zugrăvită în versuri vioaie, dar și cu unele ezitări provenite din scrutarea viitorului, care nu se definea încă :

Ce intliu să scriu, să fac ?
Mai bine este să tac,
Că primejdiia e mare
Și mintea mea temeiu n-are.
(p. 129, vers. 35—38).

Autorul zugrăvește în mod realist și cu umor „ulițele” Bucureștilor la apariția primilor soldați ruși : „calicimea” îi întîmpină cu „huiet”,

³⁶ Titlul în original este impropriu : *Istoria Țării Românești de la leatul 1769*.

³⁷ K. Marx și F. Engels, *Opere*, ed. rusă, X, p. 97.

„strigare”, „chiloman”. După învălmășeala ciudată pe străzi a mulțimii de rînd („blăstămați și porci de cîne”, împodobiți cu „pene de găină” la cap), autorul ne înfățișează noua „orînduială” la curte, făcută „bărbătește” de Mihai Cantacuzino, ajutat mai slab pe teren militar de polcovnicul Ilie Lăpușneanu și de alții. Ca o așezare a lucrurilor pe noua orînduială, autorul își încheie cronica cu descrierea paradei militare de la biserica Sărindar și apoi cu cea de la Mitropolie, în cinstea onomasticii împărătesei Ecaterina, solemnități simbolice la care aderă afectiv și autorul.

Cronica *Galații* aduce elemente de istorie locală arătînd contrastul dintre orașul Galați înainte și după pîrjolul cumplit provocat de luptele dintre turci și ruși, în 1769. Reținem versurile 28—67 care prezintă plastic și cu talent tabloul de o intensă mișcare a navelor cu mărfuri în port („gios la scheli”) și de bănoasele „alișverișuri” ale „neguțitorilor” din oraș, așa de multe încît :

Pi doao țări sprijinei
Și le chivernisei.

Aspectele acestei vieți citadine indică un autor legat de noua viață orășenească.

Ciclul cronicilor consacrate războaielor ruso-turce între 1769 și 1774 îl încheie cronica *Rumeanțev*. Deși o scrie în versuri, autorul pune mult preț pe documentarea istorică și urmărește pas cu pas desfășurarea operațiilor militare rusești pe teritoriul Moldovei, pînă pe la 1772. Și totuși, scopul autorului nu este să facă cronica războiului, ci glorificarea lui Rumeanțev, general încercat, care tocmai fusese numit feldmareșal și comandant suprem al operațiunilor militare împotriva turcilor. Scopul acesta se vede din versurile 751—758 (p. 158) care, după ce îi dau în acrostih numele „Romanțov”, termină astfel :

Iar noi, moldovenii, cu o plecăciune,
Pentru a lui viață facem rugăciune,
În războiu oricînd să fie ferit
Și în toată viața tot nebiruit.
(vers. 763—766, p. 158).

Ultimele patru povestiri : *Anonimul mavroghenesc*, *Hristache*. *Povestea*, *Arvat* și *Potemkin*, încheie ciclul tematic referitor la episoade din războaiele ruso-austro-turce purtate pe teritoriul țării noastre, prin povestiri despre evenimente dintre 1787 și 1791. La 24 august 1787, Turcia a declarat război Rusiei. Austria, aliată a Rusiei, a intrat în foc, dar atacurile ei fură la început (1788) respinse de turci. Numai după ce rușii au luat ofensiva ajungînd, sub comanda lui A. V. Suvorov (discipolul militar al lui Rumeanțev), pînă în partea de nord a Munteniei (1789), au putut austriecii să coboare din pasurile Carpaților, spre București. Armata turcească, sub comanda lui Nicolae Mavrogheni, domnul Țării Românești, s-a restras zdrobită de armata rusă în sudul Dunării. Toate aceste evenimente istorice sînt expuse cu multe amănunte descriptive, cu talent literar și într-o compoziție încheagată de *Anonimul mavroghenesc* și de pitarul Hristache în *Povestea mavroghenească*. Ca un episod al epopeii mavroghenești apare scurta cronică despre îngîmfatul general „neamț” *Arvat* (recte Horváth), luptător pe frontul Ocele Mari-Grozăvești-Rîpi (1789). Arvat a luptat

vitejește; de frica lui fugeau oamenii prin „munții tari”, dar pînă la sfîrșit este bătut de turcii lui Mavrogheni (în armata acestuia erau și români). „Nemții” lui Arvat refuză să mai lupte, mirîndu-se însuși generalul de „mișălitatea” soldaților lui.

Aceste noi ostilități ruso-turcești ³⁸ iau sfîrșit prin pacea de la Șistov (4 aug. 1791) și cea de la Iași (9 ian. 1792). În intervalul de timp dintre aceste două păci, la 5 octombrie 1791, se întîmplă moartea cu totul neașteptată a cneazului Grigore Alexandrovici Potemkin, care se instalase la Iași imediat după eliberarea orașului (3 sept. 1789). Aici, Potemkin ducea o viață mondenă, cu reuniuni muzicale și petreceri de societate. Dar „tîlharul cel fără veste”, adică moartea, curmă pe neașteptate viața cneazului și întîmplarea aduce aminte versificatorului, credem Gheorghe Nacul din Iași, că și măririle coboară, că aceste măriri, în viața lor terestră, trebuie să gîndească la „schimbările” lumii. Nu era nici o imputare adusă cneazului în această „filozofie”, ci numai exprimarea sinceră a unei idei la care au gîndit mulți scriitori medievali: ideea soartei nestatornice, care se frînge tocmai în momentul cînd strălucește mai ademenitor oamenilor (*fortuna labilis: fortuna vitrea est, tum cum splendet, frangitur*).

Întregul ciclu de cronici axate pe tema războaielor dintre ruși, austrieci și turci purtate pe teritoriul român ³⁹, aduce în vechea noastră istoriografie, dacă nu o temă nouă ⁴⁰, totuși aspecte și idei noi. Ele exprimă un avînt nou de libertate și democrație, vin cu un ochi critic ascuțit asupra abuzurilor clasei dominante (în *Anonimul mavroghenesc* și *Hristache. Povestea*). Aceste particularități specifice își au originea în transformările economico-sociale mai ales ale păturii orășenești, din mijlocul cărora ies autorii unor astfel de povestiri.

c. *Povestiri satirice*. Critica și satira socială îndreptate împotriva vieții feudale revin în mai toate cronicile rimate, chiar și în acelea care povestesc fapte. Avem însă două cronici care sînt exclusiv satirice și critice:

Istoria ce au scos <slugile> domnilor și boierilor (1773—1774). Abr.: *Slugile împotriva boierilor*.

Cearta între negustorii din Botoșani și Iași (1802). Abr.: *Cearta*.

Ambele nu povestesc fapte. În fiecare găsim însă un cadru geografic și uman: în prima, Țarigradul, loc de refugiu al familiei domnești, al boierilor mazili și slugilor lor, care s-au refugiat aci de „peste cinci ani” (cronica este scrisă în 31 dec. 1773) din calea armatelor rusești. Avem de-a face, deci, cu feudali filoturci. În a doua: mediu negustoresc, cu negustori ieșeni care îi acuză pe negustorii „botoșani” că sînt „lipsiți” și „ticăliți”, pentru că nu se pricep la comerț. „Botoșanii” le răspund că în schimb ei, ieșenii, sînt negustori necinstiți, care îi înșeală pe clienți și de aceea arată „pricopsiți”.

Pe aceste fundamente economico-sociale se ridică în ambele cronici o aspră critică socială, pe ton de glumă și ironie. Slugile, chipurile, îi com-pătinesc pe boieri — stăpînii lor — odată bogați „ca niște crai”, că au ajuns acum care vînzător în „băcălie”, care hamal cu lemnele în spinare,

³⁸ Austriecii s-au retras din luptă, potrivit convenției din 27 iunie 1790 de la Reichembach, înclt greul războiului rămîne numai pe seama rușilor.

³⁹ Din cronicile acestui ciclu, *Rumeanfev* și *Arvat* sînt acum editate pentru prima dată.

⁴⁰ Cronicile în proză ale cronicarilor boieri din secolul al XVIII-lea, în special cronica lui Ioan Neculce, cuprind multe știri despre ruși, dar privitye dintr-un alt unghi optic.

care „boccevan” (negustor de legume). Slugile aduc aminte boierilor-stăpîni de pungile de bani strînse „pe nedreptate”. Și multe altele ar mai fi spus slugile, „că luase și mult obraz”, dar sînt nevoite a întrerupe „povestea”, pentru că se tem... „să nu răcească”!

Povestirile satirice rimate din secolul al XVIII-lea constituie un gen nou în literatura noastră și nașterea lor a fost provocată de accentuarea luptei de clasă. Ele au fost create de autori iviți din păturile democratice și progresiste. Aceștia neputînd lovi cu alte arme împotriva feudalismului, foloseau satira drept armă de luptă.

d. *Povestiri care tratează despre mazilirea domnului Moruzi*. Mazilirea domnilor de către turci intră în mod constant în compoziția cronicilor în proză. Planul obișnuit în expunerea unei domnii, într-o cronică în proză, este acesta : numele domnului, plecarea din Țarigrad și sosirea în capitala țării, numirea divanului, întîmplări principale din timpul domniei, sfîrșitul (moartea, *mazilirea*) și durata domniei (în ani, luni). Mazilirea este numai enunțată, dar nu motivată, nici explicată. Cu totul altfel sînt înfățișate cele două maziliri (în 1796 din Țara Românească, în 1806 din Moldova) ale aceluiași domn, Alexandru Const. Moruzi, în cronicile rimate consacrate acestui fapt. Abr. : *Mazil. Moruzi Ț.R.* și *Mazil. Moruzi Mold.*

Aceste 3 cronici (*Mazil. Moruzi Mold.* are două redacții) dau amănunte numeroase, pe care nu le mai găsim în alte izvoare narative, nici în documente⁴¹. Astfel, pentru mazilirea lui din Țara Românească, se precizează ziua de 20 august 1796, într-o sîmbătă. Se arată că tocmai se adunase lumea să tîrnoască biserica din Dudești (București), ridicată de domnitor, cînd îi sosi firmanul de mazilire. În *Mazil. Moruzi Mold.* (1806), autorul (posibil : Ioniță Arhip) plînge pe domnul mazilit, „coroana domnilor și tatul săracilor” (p. 337, vers. 69—70). Admirator al înnoirilor urbanistice din Iași realizate de Moruzi, autorul plînge și țara care nu-l va mai avea domn. Cronicarul pune în *oratio recta* regretul lui Moruzi că a făcut „curți domnești, seraiuri împărătești”, ca să se folosească de ele Scarlat Calimah, succesorul lui la domnie. În sfîrșit, domnul însuși nu-și dorește în viață altceva decît „măcar un an domn Moldaviei să viu”.

Deși autorul nu face nici o aluzie, nici un comentariu asupra acestor cuvinte ale domnului mazilit, totuși dorința ce și-o exprimă domnul ne amintește vorbele lui Miron Barnovschi, domnul Moldovei, pe cînd era și el mazilit : „Dulce este domnia de Muldova”⁴². Regretul domnilor, cînd erau maziliți, era pentru că o dată cu mazilirea înceta și prilejul acumulării de bogății prin exploatarea țărănimii iobage. În ce privește pe Alexandru vodă Moruzi, avem confirmarea contemporană a cronicarului Dionisie Eclisiarhul⁴³ despre rapacitatea lui.

Din întreaga economie a povestirilor rimate despre mazilirea lui Moruzi, înțelegem că ele au fost scrise de pe poziția clasei dominante, de vreun admirator și devotat al domnitorului.

e. *Versuri istorice ocazionale*. În categoria aceasta grupăm texte versificate despre întîmplări curente, evenimente istorice, care, cu excep-

⁴¹ Emil Turdeanu, *Încercarea de cronică despre mazilirea lui Alexandru Moruzi și revenirea în domnie a lui Alexandru Ipsilanti (1796)*, în *Cercelări literare*, II (1936), p. 39—41.

⁴² Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 100—101.

⁴³ *Cronograful Țerei Rumânești scris de Dionisie Eclisiarhul*, cu o prefață de C. S. Nicolăescu-Plopșor, Rîmnicul Vîlcea, 1934, p. 66—67.

ția uneia (Dosoftei, *Cronologia*), n-au caracterul de cronică. Totuși ele folosesc atât cercetătorilor poeziei și versificației noastre vechi, cât și istoricilor, ca izvoare de informare.

Textele din această categorie sînt următoarele :

Miron Costin, *Stihuri* și *De neamul Țării Moldovei*. Abr. ambele : *Costin. Țara Mold.*

Dosoftei, mitropolitul Moldovei, *Cronologia domnilor Moldovei* (1681 — 1683). Abr. : *Dosoftei. Cronologia*.

Fuga lui Constantin și Dimitrie, fiii lui Alexandru vodă Ipsilanti (15 dec. 1781). Abr. : *Fuga Ipsilanti*.

Dintre aceste patru texte, numai una : *Dosoftei. Cronologia* are conținutul, întinderea și caracterul unei cronici rimate. Toate, însă, alcătuiesc un gen răspîdit în poezia medievală : literatură ocazională stimulată de un fapt mai puțin obișnuit. Astfel, Dosoftei în *Cronologia* evocă figuri de domni din trecutul Moldovei. În *Fuga Ipsilanti* este povestită o întîmplare din viața familiei domnitorului, iar la *Costin. Țara Mold.* se afirmă cu mîndrie latinitatea limbii și poporului român. Acestea sînt temele versurilor istorice ocazionale din secolele XVII—XVIII. Mai tîrziu, la începutul secolului al XIX-lea, tematica poeziilor ocazionale s-a lărgit, scriindu-se stihuri cu prilejul tipăririi unei cărți, înființării unei tipografii, deschiderii unei școli etc., dar cu aceste stihuri lirice intrăm în cadrul poeziei moderne. Cronicile ocazionale fiind create la epoci și în condiții materiale diferite, oglindesc realități și tendințe ale timpului respectiv, oglindesc ideologia autorului și a clasei lui sociale.

În categoria literaturii istorice ocazionale situăm, cum am spus, *Cronologia* lui Dosoftei, care este total encomiastică aducînd domnilor moldoveni, începînd cu Dragoș, laude, chiar cînd nu este cazul ; sînt, de exemplu, exagerate meritele atribuite lui Duca vodă, care domnea cînd Dosoftei își scria cronica. Dar versurile lui Dosoftei sînt menite să întărească prestigiul domniei feudale.

Cronică ocazională este și *Fuga Ipsilanti*. Scrisă de vreun om al curții domnești, ea nu justifică fuga beizadelelor spre Occident (Viena), ci dimpotrivă, o condamnă, ceea ce arată că poziția autorului nu era prea avansată. Totuși amănuntele descriptive pe care le dă ne permit să înțelegem că beizadelele, indoctrinate cu învățătura nouă a dascălilor străini (Linchou, Panzini, Raicewich), nu mai puteau suferi viața încătușată a curții domnești de la București.

Privind sintetic literatura istorică ocazională, observăm că *Fuga Ipsilanti* reflectă realități sociale și politice din viața de curte, iar *Costin. Țara Mold.* privește un spațiu geografic național mai larg. Dosoftei în *Cronologie* expune fapte din secolul al XVII-lea. Copiștii și cititorii de mai tîrziu ai acestor versuri și le însușeau, le apreciau pentru referințele lor la actualitate.

Categoria versurilor istorice ocazionale dezvăluie idei și sentimente ale autorilor, în general progresiste și aceasta nu întîmplător. După 1750, se constată în Moldova apariția mai multor tîrguri noi, precum și înflorirea celor vechi⁴⁴. În aceste noi condiții economice-sociale se formează și o

⁴⁴ D. Ciurea, *Orașele și tîrgurile din Moldova în cadrul perioadei de descompunere a feudalismului*, în *Studii și cercetări științifice. Istorie. Acad. R.P.R., Filiala Iași, VII* (1956), fasc. 1, p. 99-

nouă opinie publică generală împotriva dominației otomane, și în favoarea accentuării relațiilor comerciale cu străinătatea. Această stare de spirit a făcut posibilă dezvoltarea unor noi genuri cronicărești: cronica rimată, pamfletul în proză și în versuri (după 1821)⁴⁵, precum și așa-numitele „plingeri” sau „tînguiuri”⁴⁶. În toate aceste genuri, dezvoltate în continuare în secolul al XIX-lea, lupta de clasă se manifestă în mod mai curajos decît în cele din secolul al XVIII-lea. Dar cu aceste noi forme cronicărești dezvoltate în primele decenii ale secolului al XIX-lea depășim țelul studiului și ediției de față, care se limitează la cronicile și povestirile versificate medievale.

f. *Cronica polemică*. Acest gen de cronică s-a dezvoltat în Transilvania și tema respectivă este polemica între ortodocși, păstrătorii credinței tradiționale, și greco-catolici, uniții, după 1700, cu biserica romano-catolică. Edităm dintre cronicile polemice numai *Plîngerea mănăstirii Silvașului din eparhia Hațegului din Prislop* (1763). Abr.: *Silvașul*.

Cronica are serioase limite, pentru că nu privește tema din punct de vedere politic, nici chiar dogmatic — cum ne-am fi așteptat (cum este, de exemplu, cronica rimată amintită mai sus⁴⁷, din ms. Acad. Rom., nr. 2241) — ci înfățișează pătimaș lupta confesională a „neuniților” cu fruntașii „uniți” de la Blaj, acuzați că au persecutat pe ortodocși și că au distrus vechea mănăstire a Silvașului. Cronica începe prin a expune istoria mănăstirii, din vremea lui Nicodim (sec. XV) pînă în 1762, ultimul an amintit în versul 664 al cronicii. Ea vrea să demonstreze continuitatea și succesiunea neîntreruptă a procesului cultural-politic și bisericesc administrativ în toată evoluția lui, de la începutul statului și bisericii românești, pînă la „unire”. Pentru ce s-a întîmplat după „unire” (1700), cronica înfățișează rezistența ortodocșilor la diferitele încercări ale „uniților” de a generaliza în masa populației transilvane acceptarea dependenței bisericești de primul papei.

Ivindu-se în diferite epoci din istoria poporului român, cronicile noastre rimate sînt foarte variate în conținut și ideologie, cum s-a văzut din clasificarea lor tematică. Ele se prezintă însă omogene sub raportul reflectării unor realități obiective din viața noastră economică, socială, politică și culturală, cît și sub raportul unei atitudini, în majoritatea cazurilor combative și satirice, față de abuzurile orînduirii feudale.

Privite global, să vedem ce realități ale vieții noastre feudale oglindesc cronicile și povestirile rimate și, deci, care este valoarea lor istorică și documentară.

Principalii versificatori istorici din secolul al XVII-lea, Miron Costin și Dosoftei, își dezvoltă patriotismul, primul în legătură cu originea romană a limbii și poporului român, precum și în legătură cu unitatea lingvistică și etnografică a celor trei țări, atunci dezmembrate politic: Țara Românească, Moldova, Transilvania (*Costin. Stihuri* și *Țara Mold.*). Dosoftei

⁴⁵ *Satire și pamflete din preajma lui 1848*. Culegere cu un studiu introductiv de Gh. I. Georgescu-Buzău, București, 1950 (Biblioteca pentru toți). Emil Vrtoșu, *O satiră în versuri din Moldova anului 1821*, în *Studii și materiale de istorie medie*, II (1957), p. 465—540. M. Regleanu, *Un nou pamflet moldovenesc din vremea eleriei*, în *Revista arhivelor*, nr. 1, anul 1960, p. 204—214.

⁴⁶ D. Russo, *Studii și critice*, București, 1910, p. 94—95.

⁴⁷ Vezi p. 5, nota 2.

se oprește în treacăt asupra originii noastre (Dragoș a adus în Moldova „româniască limbă, de bun niam”, *Cronologia*, vers. 7—8), pentru ca, în continuare, prin caracterizările făcute voievozilor din trecut, să preamărească și să întărească tradițiile bisericești (voievozii ridică „sălașe” sfinte, „zugrăvite” cu „strălucoare”, (*Cronologie*, vers. 38—45) și politice ale Moldovei („de-a lui destoinicie — a lui Bogdan, fiul lui Ștefan — scrie și-n cronice”, *Cronologie*, vers. 55). Dosoftei aduce laude celor doi stâlpi pe care se sprijinea statul feudal: domnia și biserica.

Cu totul altfel se înfățișează iubirea de țară la versificatorii din secolul al XVIII-lea. La aceștia patriotismul se manifestă prin atitudinea critică față de stările economice, sociale și față de comportarea în viață a oamenilor. Ei descriu realist situații și oameni, condamnă sau laudă și își exprimă dorința de îndreptare a relelor moravuri, dar încă cu puțin curaj, de teama miniei și răzbunării celor mari.

Iată câteva exemple. În *Stavarache* constatăm cât de mult puteau lucra invidia și intrigile unui fanariot pe lângă sultan; intriga putea ucide oameni nevinovați, îi putea îndepărta în surghiun ca să nu mai stea piedică exploatării, îi cobora din vîrfurile ierarhiei sociale pe unii și îi ridica pe alții, uneltele lor (vers. 67—80). *Anonimul mavroghenesc* arată precis dubla exploatare, cea internă și cea externă:

Văzîndu-se strîmtorați
Cu focuri înconjurați,
Cu un foc al stăpînirii
Și cu altul al oștirii <turcești>
(vers. 494—497).

Autorul, aparținînd clasei boierești, compătimentește „ticăloasa țară” (adică „nenorocita țară”), „patimile și nevoile” boierilor. Cînd autorul spune „ticăloasă țară”, și „plînge țară și lăcrămează...”, „biata țară” etc., el se referă la țara boierilor autohtoni, coborîți în privilegiile lor de boierii levantini ridicați de domnul Mavrogheni, el însuși un „străin”.

În *Hangerli*, autorul se arată a fi din clasa celor mulți crunt loviți de exploatarea feudală. Lupta de clasă aici este înfățișată ascutit; de o parte „raiaoa ce cîștigă cu paraoa”, de altă parte boierimea, „ce iau totul de la prostime” (redacția ms. 4768, vers. 9—14).

În contrast cu sărăcia maselor înrobite, găsim în cronicile rimate numeroase tablouri realiste ale vieții de huzur a marilor feudali. Palatul lui Stavarache din Țarigrad are înfățișarea unui palat crăiesc din basme (vers. 1—62). Pitarul Hristache în *Povestea* arată că boierii trăiau numai

În zariflicuri și-n plimbări
Și în alte desfrînări
(vers. 87—88).

Constantin vodă Hangerli și Nicolae vodă Mavrogheni, primul ca să-și umple camera de bani, al doilea ca să strîngă bani pentru întreținerea în țară a oștirii turcești pe picior de război, au admis *oficial* vinderea rangurilor boierești „mojicilor”. Relatarea cronicarului este întru totul adevărată⁴⁸. Dîndu-le „frumos titlu”, domnul crea o nouă clică de devotați

⁴⁸ I. Ionașcu, *Concluzii greșite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în *Studii*, XV (1961), 1, p. 69—100; p. 100—109, anexă și rezumatul studiului. În anexă: lista (31 martie 1787) de abuzurile lui Mavrogheni, de boieriile vindute de domn.

(„cu săvdea”), de „cîni ce mușcă turma”, deși „din turmă au hrănire” (*Hangerli*, vers. 41—52). La fel Mavrogheni află un „vicleșug” :

... începu a se porni
Spre cei mici, a-i boieri,
Făcînd pe unii șetrari,
Pe alții pitari, serdari,
Ca să vază cei mai mari
Să să îndemne a da bani...
(Hristache, *Povestea*, vers. 857—862).

Autorul continuă să ne înfățișeze (pînă la vers. 899) de pe poziție critică acest proces al boieririi „cu sila”, numai ca domnul să-i „spele” bine de bani pe cei boieriți.

Nu este deloc întîmplător în tematica cronicilor rimate din secolul al XVIII-lea prezentarea unor tipuri de feudali veroși, îmbogățiți prin exploatarea iobagilor. Portretele exploatatilor, scrise cu talent literar, trezesc în sufletele cititorilor o totală condamnare și repulsie. Prin aceste portrete de oameni avari și lacomi, cronicarii au urmărit să-și afirme, într-un mod ocolit și indirect, protestul lor împotriva abuzurilor feudale.

Astfel apar zugrăviți în culori respingătoare Stavarache, N. Mavrogheni, C. Hangerli, Dimitrache Turnavitu, Perdicari ș.a., al căror sfîrșit, ca o răsplată meritată, este uciderea. Este drept că adesea (în *Hangerli*, *Bogdan și Cuza*, *Gr. Ghica*) autorii pun pe seama destinului schimbător („roata lumii”) sfîrșitul lor tragic, dar, ca și în alte literaturi, și cronicarii români foloseau asemenea argumente „pentru ca să aibă un efect asupra maselor”, după cum arăta Fr. Engels⁴⁹. Și cronicarii în proză anteriori au relatat în numeroase rînduri despre uciderea (de obicei prin tăierea capetelor) multor boieri, dar nici unul nu a dat amploare narativă faptului, nici n-a căutat justificare acestui act. Numai în secolul al XVIII-lea, în perioada de descompunere a feudalismului și numai cronicarii versificatori anonimi au avut curajul să folosească aceste evenimente ca teme speciale pentru narațiuni ample cu amestec de satiră social-politică, pentru că acum condițiile materiale creaseră o opinie publică ostilă statului nobiliar feudal⁵⁰; numai în cronicile rimate anonime, pentru că ele constituiau un gen nou care permitea, sub masca poeziei inofensive și desfătătoare, să se analizeze critic și adînc cauzele acestor ucideri, de obicei lăcomia fără limite a celor uciși și exploatarea singeroasă de către ei a poporului mult răbdător.

Cu excepția cîtorva din cronicile rimate (*Potemkin*, *Ceartă*, *Costin : Stihuri și Țara Mold.*, *Silvașul*), toate celelalte povestiri exprimă forme de luptă și protest împotriva stăpînirii otomane sau contingente cu această stăpînire în țările noastre. Totodată ele manifestă dorința de eliberare a poporului român de sub jugul otoman. Cîteva exemple vor arăta aspectele caracteristice ale temei antiotomane din textele volumului de față.

⁴⁹ Așa se explică „stupiditățile religioase” și elementele superstițioase existente în poeziile revoluționare, „chiar și la chartiști” (*K. Marx și F. Engels despre artă și literatură*, București, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 307).

⁵⁰ Eugen Stănescu, *Essai sur l'évolution de la pensée politique roumaine dans la littérature historique du moyen âge*, extras din *Nouvelles études d'histoire publiées à l'occasion du XIe Congrès des sciences historiques Stockholm, 1960*, vol. II, București, 1960, p. 28—32.

În ton glumeț, *Anonimul mavroghenesc* arată că în timpul războiului ruso-austro-turc (1787), aristocrația și înalții clerici s-au refugiat punându-se la adăpost, iar mulțimea a rămas cu greutatea războiului :

Ci dumnealor vru să scape,
Iar d-alde noi moară, crape ;
Dumnealor la selemet,
Iar noi cu jupin Ahmet... (vers. 619—622).

„Jupin Ahmet” ridică miere, carne, unt, pâine, orez, orz, ca de la o „biață țară.... în robire” (vers. 623—631). Pe teritoriul nostru se luptau turcii cu austriecii, turcii, chipurile, ca să ne apere, dar „apărarea” lor făcea „să tragem mai rău nevoi” (vers. 799). Calamitățile „apărării” turcești sînt decrise plastic și de pitarul Hristache. În *Povestea*, se stăruie asupra ocupației militare turcești în războiul din 1787—1792 : vin ortale turcești de prin toate regiunile,

Gemea Țara Românească
Numai de oaste turcească,

agalele ducînd o viață de „pompă mai mare”, iar „cei mai mici” ședeau, „ca niște cîini turbați”, mereu cu mîna pe cuțit. Aduși la disciplină de Mavrogheni (autorul îi recunoaște acest merit), turcii cîștigă cîteva victorii împotriva „nemților” (austriecii).

Ostașii austrieci sînt dovediți ca răi luptători : fricoși, lași, comози, totuși mîndri și lăudăroși (vezi *Arvat*). Cînd vedeau pe turci „îi coprîndea frica”, se retrăgeau ca „niște calicoși”, încît turcii îi tăiau „știi, ca pă oi” (*Anonimul mavroghenesc*, vers. 844—874).

Rușii au compensat înfrîngerile austriecilor și au schimbat mersul războiului, pînă la înfrîngerea totală a turcilor ; constatarea aceasta, dovedită de toate documentele vremii și de istorici, este confirmată și de cronicile rimate :

Căci turcii rămin pă noi.
Ne întristasem, de peire
Cum să avem mintuire ?
Că nădejdea despre nemți
N-aveai la ce s-o aștepți...

(*Anonimul mavroghenesc*, vers. 1060—1064).

Pitarul Hristache în *Povestea* sa, începînd cu vers. 755 și pînă la sfîrșit, se ocupă numai de intervenția Rusiei în acest război, de victoriile ei succesive împotriva Turciei, de întorsătura pe care a luat-o războiul de eliberare de sub jugul otoman, sub influența loviturilor date de ruși. Mavrogheni și comandamentul turcesc

Altă oaste mai găti,
Atit turci, cit și tătari
Și-i trimise spre muscali.
Iar peste puține zile
Primi o rea vestire :

Cum că Rusia s-a'ntins
Și Moldova a cuprins
Și din ciți turci s-au aflat
Mai nici unul n-a scăpat

(Hristache, *Povestea*, vers. 737—745).

În cronică *Rumeanțev* scrisă după 1774, se semnalează sfîrșitul victorios al războiului din 1769—1774. Cu acest prilej, conducătorul de oști

„feldmareșalul Rumeanțev” primește mulțumirile recunoscătoare ale autorului, care vorbește în numele moldovenilor :

Iar noi, moldovenii, cu o plecăciune
Pentru a lui viață facem rugăciune :
În războiu oricind să fie ferit
Și în toată viața, tot nebiruit.

(*Rumeanțev*, vers. 763—766).

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, se constată în gândirea politică a cronicarilor în proză idei progresiste spre o „modernizare” a statului feudal, cuprins atunci de o criză generală, în parte și ca urmare a reformelor sociale și culturale ale lui Constantin Mavrocordat⁵¹. Tendințele contradictorii din sinul clasei stăpînitoare (unii aveau la aceste reforme, alții erau ostili), lupta pentru putere dintre feudali, precum și lupta de clasă se oglindesc viu în cronicile rimate din jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea. Versurile 1204—1223 din *Anonimul mavroghenesc* au caracter popular și amenință violent pe exploatatorii de tot felul (zapcii, ciocoi, moșieri, cîrciumari) : că n-o să le mai dea birul, nici dijma, că „o să le moaie oasele”, că armele date poporului pentru paza țării le vor întoarce mai degrabă împotriva lor. Contradicții, șovăieli, nedumeriri existau și în sectorul administrativ și militar al țării. Această situație se vede foarte bine în versurile din *Răzmerița*. Cronicarilor versificatori ai epocii li se părea haotică această stare, în care forțele populare se zbăteau, dar neajutate, pentru ridicarea lor.

Anonimul mavroghenesc caracterizează foarte bine, deși într-o formă simplă (vers. 12—29), aceste contradicții social-politice dintre anii 1786 și 1790 : „vrajba și cu pizmuirea” dintre români sînt „ca o veche moștenire”. Societatea românească este împărțită în „tarafuri” :

Unii cerînd să să suie
Și pe alții să-i supue ;
Alții cum că li să cade
Și încă nu mai pot să rabde...

Aceeași explicație și aceeași cauză, *neunirea* dintre români, le găsim exprimate pentru evenimente din anul 1769 (ocuparea Bucureștilor de către ruși) și în *Răzmerița* (vers. 45—50):

În patru părți ale lumii
Prea numiți era rumânii,
Că sînt escușiți la fire,

Dar n-au între ei unire
Și dintre a lor neunire
Va veni țării peirc.

„Peirea țării” însemna însă criza feudalismului, neînțelegerea unora că deschiderea unor noi orizonturi, mai luminoase, mai putea salva ceva. În aceasta constă importanța documentară și ideologică a cronicilor rimate, mai ales a celor din secolul al XVIII-lea : izvorite în mediu orășenesc și din mijlocul unor noi condiții economice, sociale și politice (reformele lui Constantin Mavrocordat, trezirea conștiinței de libertate economică și națională în urma victoriilor Rusiei asupra Turciei, contactul cu spiritul revoluționar occidental), ele aduc o tematică nouă, de libertate națională

⁵¹ Eugen Stănescu, *op. cit.* p. 28—29.

și de dreptate socială, împletind adevărurile și documentele istorice cu satirizarea și combaterea unor vechi moravuri sociale feudale ⁵².

După elaborarea ediției de față, un studiu profund al lui N. A. Ursu, alcătuit cu folos pentru unele aspecte esențiale ale povestirilor istorice rimate, pune și problema paternității povestirilor istorice versificate române, ca și a timpului când au fost scrise ⁵³. Pentru N. A. Ursu nu sînt mai mulți autori, ci numai doi, rămași pentru moment încă anonimi.

Anonimul A a scris — după părerea lui N. A. Ursu, *Anonim A*, p. 54 — următoarele opt povestiri: *Stihuri despre uciderea lui Constantin Brîncoveanu*, *Istorie de patima Galașilor*, *Stihuri despre domnii mazili și boierii scăpătați* ⁵⁴, *Stihuri despre uciderea lui Grigore Ghica* (versiunea moldovenească), *Stihuri despre uciderea boierilor Bogdan și Cuza*, *Stihuri pentru moartea generalului Potemkin*, *Stihuri pentru moartea lui Constantin Hangerli* (a doua versiune, cea editată de Barițiu și Giurescu) și *Stihuri pentru mazilirea lui Alexandru Moruzi, în Moldova, la 1806*.

Anonimul B a scris: *Istoria Țării Rumânești dă la leat 1769*, *Stihuri despre uciderea lui Grigore Ghica* (versiunea munteană), *Stihuri despre fuga fiilor lui Alexandru Ipsilanti la Viena*, *Stihuri despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, *Stihuri despre mazilirea lui Alexandru Moruzi, în Muntenia, la 1796*, *Stihuri despre uciderea lui Constantin Hangerli* (prima versiune, cea editată de Gr. Tocilescu) și *Stihurile zavergiilor* ⁵⁵.

Alte opinii ale lui N. A. Ursu cu privire la cei doi autori sînt: „ambii poeți anonimi de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea <sînt — D.S.> originari din vestul Munteniei ori din Oltenia” (Ursu, *Anonim B*, p. 183). Anonimul A „locuia în Moldova”, în Iași, dar avea „legături literare” cu Anonimul B din Muntenia, care „a locuit în București” (*ibidem*, p. 182), împrumutîndu-și unul altuia măcar unele din compunerile lor. Anonimul B „a fost martor ocular la cele relatate” sau „le-a cunoscut îndeaproape”. El a trăit cu aproximație între anii 1745 și 1820, sau poate chiar pînă la 1828—1829.

Argumentele pe care se bazează N.A. Ursu susținînd că grupa de opt povestiri aparțin Anonimului A, iar cele șapte Anonimului B sînt din domeniul conținutului, cît și al formei de expunere: meditații similare asupra „labilității soartei omului”, „atitudine critică față de boierime”, analogii lingvistice (morfologice, lexice — olteneste), exprimări identice, structura versurilor, stilul oral.

Exemplele date de autor sînt numeroase și confirmă asemănări, dar aceste asemănări nu ne obligă să credem că o grupă din povestiri este a unui singur autor și cealaltă grupă a altui singur autor. Atitudinea critică

⁵² Cititorul este rugat a-și completa privirea sintetică obținută prin lectura acestui paragraf cu informațiile speciale din introducerile puse în fruntea fiecărui text în parte.

⁵³ N. A. Ursu, *Contribuții la stabilirea paternității unor povestiri istorice în versuri*. Anonimul A, în *Limba română*, XV (1966), nr. 1, p. 53—72 și *Noi contribuții la stabilirea paternității unor povestiri istorice în versuri*. Anonimul B, în *Limba română*, XV (1966), nr. 2, p. 163—183 (și extrase). Aceste studii vor fi citate, în continuare, cu abreviațiile Ursu, *Anonim A*, Ursu, *Anonim B*.

⁵⁴ Această povestire, fără titlu, în volumul nostru are titlul: „Istoria ce au scos slugile domnilor și boierilor”.

⁵⁵ Ursu, *Anonim B*, p. 163—164. Ultima povestire nu intră în cuprinsul volumului nostru.

față de boierime din majoritatea povestirilor versificate este comună în epoca respectivă (jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea pînă la 1820) tuturor locuitorilor din târguri și orașe, mediul în care, într-adevăr, s-au scris povestirile rimate.

Meditația biblică despre deșertăciunea faptelor și gloriei umane este și ea o constatare generală în timp și spațiu. Pentru exprimarea celor două concepte — critica socială și labilitatea soartei — chiar și astăzi vocabularul este cam același la toți vorbitorii (sau scriitorii); el era sărac și limitat cu atît mai mult atunci. Poezia populară, sursa poetică comună a celor mai multe din povestirile versificate, explică și asemănarea din armonia interioară a versului.

Sîntem, prin urmare, de opinia că a existat o diversitate de autori care au scris povestirile versificate cît mai aproape de evenimentele relatate. Sîntem însă de părerea lui N. A. Ursu că aceste povestiri au circulat și că s-au influențat reciproc, ceea ce explică și eventualele asemănări dintre ele.

În metodică colecției *Cronicile medievale ale României* nu intră studiul valorii literare și al măiestriei artistice a izvoarelor publicate. Colecția își propune să ofere cititorilor un text de bază autentic, însoțit de variantele lui, și să preceadă textul de o introducere generală de orientare. Aceasta înseamnă însă că textele pot servi istoricilor, istoricilor literari, filologilor, criticilor literari, esteticienilor etc. ca izvoare și materiale pentru studiile lor de specialitate. Totuși, în cazul de față, vom depăși modul nostru obișnuit de a lucra și vom adăuga cîteva considerații asupra valorii literare a cronicilor rimate. De altfel, se știe că forma este expresia conținutului, condiționată de el. Forma este legată de conținut. Ceea ce interesează în lucrarea de față este forma exterioară de transmitere a textelor, în majoritatea cazurilor comunicate în formă manuscrisă. Aceasta este o problemă de textologie și ea a fost rezolvată, de la caz la caz, cu prilejul alegerii redacției editate, arătîndu-se aceasta la sfîrșitul introducerii fiecărui text în parte. În introducerea generală este însă vorba de *forma internă* a cronicilor, de acea formă interioară care dă expresie conținutului lor ideologic, faptic și subiectiv. Fără această formă internă nu am fi avut un conținut corespunzător.

Conținutul progresist, social și național al cronicilor studiate a preferat și a adoptat forma versificată, neobișnuită în cronicile noastre anterioare. Desigur, mai multe motive au determinat pe autori să adopte forma versificată. Între acestea trebuie să punem întîi tendința și interesul autorilor de a populariza operele lor, implicit ideile și sentimentele lor față de evenimentele înfățișate. Cronica rimată este mai scurtă decît cea obișnuită; din această cauză ea se putea copia mai repede și se putea răspîndi pe o arie mai întinsă. Forma versificată a făcut ca aceste cronici să fie accesibile mai multor categorii de cititori, iar nu numai celor din clasa stăpînitoare, cum era cazul la cronicile în proză.

Măsura și ritmul versurilor, în general, împrumutate din poezia populară, au facilitat răspîndirea lor și pe calea memorizării și apoi a comunicării orale, devenind chiar poezii populare, cum este cazul cu cronicile *Ucid. Brîncov.*, *Hotinul*, *Hangerli*, fragmente din *Anonimul mavroghenes* (vers. 1204—1223).

Cronicile rimate au fost mai plăcute la citit decât cele în proză. Bogăția de imagini artistice, stilul lor figurat, adîncirea caracterelor psihologice ale persoanelor înfățișate, farmecul narațiunii, culoarea tablourilor descriptive, prospețimea actualității au fost calitățile de seamă care au făcut din cronicile rimate nu numai opere de informare și educare politică, dar și de desfătare sufletească a cititorilor. Autorii și-au putut strecura mai ușor ideile și dezvălui poziția lor de clasă îmbrăcată în haină artistică.

Din cele 22 de texte prezentate în volum, numai 4 au transmis numele versificatorilor: Miron Costin, mitropolitul Dosoftei, pitarul Hristache și, poate, Gh. Nacul. Ceilalți autori sînt și vor rămîne anonimi⁵⁶. Anonimatul în literatura noastră istorică scrisă în secolul al XVIII-lea este un procedeu foarte răspîndit. De ce nu-și semnav autorii cronicile lor, dar mai ales pe cele versificate? Înainte de toate din cauza lipsei de libertate a cuvîntului, de teamă să nu-și atragă ura și persecuția domnilor, care se schimbau așa de des, sau a celor înpotriva cărora scriau. În condițiile atîtor frămîntări ce măcinau clasa noastră stăpînitoare cu diferitele ei partide politice, anonimatul era un mijloc de a ataca sau lăuda pe cineva, fără multe riscuri pentru autor. Dacă acesta ar fi fost totuși descoperit, ca autor al unei cronici versificate ar fi avut mai puțin de suferit și ar fi fost mai puțin răspunzător de cele scrise, pentru că versurile erau socotite mai mult ca opere de desfătare decât ca opere politice.

Iată atîtea motive pentru care conținutul social satiric, curajos și nou, al cronicilor ce prezentăm în volumul de față a cerut ca necesară forma versificată.

Sistemul de versificație. Din cele patru particularități ale versificației — măsura, ritmul, rima și strofa — cronicarii de ale căror texte ne ocupăm nu folosesc strofa. Niciuna din operele publicate n-are subîmpărțiri pe strofe regulate și nici pe unități de conținut. Versurile urmează în sir, la distanțe egale unul de altul.

În ce privește *măsura* versurilor, putem împărți cronicile în două categorii: cu versuri lungi (versificație cultă) și cu versuri scurte (versificație populară).

Cronicile care folosesc versul lung, de la 10 pînă la 18 silabe, sînt mai puține:

Ucid. post. Cantacuzino (1663) are versuri de 15 silabe; rareori găsim și versuri de 14 sau 16 silabe:

Pămîntule și ceriule, stélele și tu, lună (15 silabe)
Boiari, striini și rudelor, s-ascultați dănpreună (16 silabe)
Au priimit și-au poruncit să aibă dreptate (14 silabe).

Această poemă fiind o traducere din grecește desigur că traducătorul a fost obligat să păstreze întinderea versurilor originalului. Traducătorul aplică în mod consecvent, îngrijit și ordonat principiile metrice.

⁵⁶ Așa cum am arătat mai sus, puncte de vedere noi și personale, care urmează a fi verificate, în problema identificărilor autorilor de cronicile rimate susține N. A. Ursu, *Contribuții la stabilirea paternității unor povestiri istorice în versuri. Anonimul A și Anonimul B*, în *Limba Română*, XV (1966), nr. 1, p. 53—72, nr. 2, p. 163—183.

Miron Costin, în *Stihuri* (1673) și *Țara Mold.* (1675) întrebuințează versul de 13 silabe, ceea ce a arătat el însuși ⁵⁷:

Niamul țării Moldovei de unde dăradză?

Din țara Italiei, tot omul să creadză (13 silabe).

Aceeași măsură, de 13 silabe, o găsim și în *Cronologia* mitropolitului Dosoftei. Lungimea versurilor lui Miron Costin și Dosoftei este socotită, în general, ca o imitație a versificației polone ⁵⁸. Lungimi metrice diferite a întrebuințat autorul cronicii *Silvașul*, unde găsim versuri succesive de 5, 7, 9, 11, 14, 16 silabe ⁵⁹. În *Stavarache* versul 1 este de 16 silabe, versul 2 de 18, 3 de 13, 4 de 17, 5 de 13, versul 6 are 12, iar 7 are 10 silabe. Neconsecvența măsurii versurilor continuă până la sfârșitul poemei. *Hangerli*, în redacția lui Zilot Românul, are succesiuni de versuri de câte 8 silabe, care alternează cu altele de 15 silabe. Aceste măsuri sînt însă bine calculate și consecvent aplicate. Îngrijite sînt și versurile din *Rumeanțev*, prezentîndu-se în mod consecvent de 12 silabe. Versurile lungi, numite în vechime și „stihuri politicești”, sînt în evul mediu o moștenire a versificației antice. Ca ritm, li se potrivește ritmul iambic; ele exprimă un conținut serios și grav ⁶⁰.

Grupa cronicilor cu versuri lungi are ca autori versificatori culti, care cunosc regulile metrice și prosodice clasice greco-latine, pe care le practică cu pricepere și cu oarecare îndeminare literară.

Cealaltă grupă de cronici are versuri scurte; autorii, versificatorii lor, ignorează regulile metrice și prosodice clasice, depărtîndu-se de tradițiile poeziei culte anterioare, dar se apropie, în schimb, de versificația noastră populară, de la care împrumută măsura scurtă a versului de 4—8 silabe ⁶¹.

⁵⁷ Înțelesul stihurilor, cum trebuiește să se citească, în M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 319: „stihurile ceste ce scriu într-această cărțuluie, au 13 silave”.

⁵⁸ I. Bianu, *Psaltirea în versuri întocmită de Dosoftei, mitropolitul Moldovei*, București, 1887, p. XIX—XXI și XXV—XXXI. N. I. Apostolescu, *L'ancienne versification roumaine (XVII-e et XVIII-e siècles)*, Paris, 1909, p. 26—49. R. Ciocan, *La genèse du psautier de Dosithée. Notes pour servir à l'étude de la poésie roumaine au XVII-e siècle*, în *Balkanica*, VII, 2, (Bucarest, 1944), p. 428—446. László Gáldi, *Un grand disciple roumain de J. Kochanowski: Le métropolitain Dosithée, Contribution à l'histoire de l'ancienne versification roumaine*, în *Studia slavica Academiae Scientiarum Hungariae*, VI (1960), 1—2, p. 1—21. Același, *Esquisse d'une histoire de la versification roumaine*, Budapest, 1964, p. 53—54 și 57.

⁵⁹ L. Gáldi, *Esquisse...*, p. 64—67. Autorul admite „une profonde affinité — même thématique — entre ce poème transylvain et un texte russe (1625) où Ivan Nasedka s'attaque à l'Eglise luthérienne du Danemark”. Credem că „afinitatea” metrică și tematică este cu totul întîmplătoare, exclude relații directe.

⁶⁰ Dar Norberg, *Introduction à l'étude de la versification latine médiévale*, Upsala, 1958, cap. 5: *La versification métrique*.

⁶¹ Măsura aceasta, în general octosilabică în ritm trohaic, este de altfel o caracteristică nu numai a poeziei noastre populare, ci și a poeziei populare grecești și italiene. Cf. Francesco Flaminio, *Notizia storica dei versi e metri italiani dal medioevo ai tempi nostri*, ed. a II-a, Livorno, f.a., p. 6—11; Gáldi Ladislav, *Le origini italo-greche della versificazione rumena*, Roma, 1939, 53 p. (extras din revista *Dante*), cu bogate discuții și referințe din domeniul bibliografiei mondiale asupra problemelor de versificație. Dintre acestea reținem Gáldi L., *Le mètre et le rythme*, Paris, 1937, și observațiile critice ale lui K. Knauer asupra cărții, în *Helicon*, I, p. 280—281.

Pentru situația versificației în literaturile slave (cu ea, versificația românească are multe afinități), vezi Karel Horálek, *Studie o slovanském verši* (Studii despre versul slav), în *Sborník filologický*, XII (1940—1946), Praga, 1947, p. 261—343; la noi, acest studiu a fost rezumat de Traian Ionescu-Nișcov în *Románostavica. Revue des études slavo roumaines*, Praga, 1948, p. 180—181. Iordan Ivanov, *Bългарски народни песни* (Cîntecele populare bulgare), Sofia, 1959; M. Janckiev, *Bългарско stihoznanie* (Versificația bulgară), Sofia, 1960, ambele recenzate de

Majoritatea versurilor din *Hotinul* au câte 6 silabe, altele 7—8. În *Răzmerița* găsim versuri de câte 7—9 silabe. *Galații*, *Slugile împotriva boierilor*, *Gr. Ghica*, *Ucid. Brîncov.*, *Bogdan și Cuza*, *Anonimul mavroghenesc*, *Hristache. Povestea*, *Arvat*, *Potemkin*, *Hangerli*, *Ceartă* au, toate, versuri scurte de 7—8 silabe, alternînd rar cu versuri de 5 sau 9—10 silabe. Din categoria cronicilor cu versuri scurte, *Fuga Ipsilanti*, *Mazil. Moruzi Țara Rom.*, *Mazil. Moruzi Mold.* au versuri cu o măsură mai lungă, de 8—10 silabe, și de o factură mai îngrijită.

Ca o concluzie, observăm că cronicile române versificate n-au avut un sistem metric unitar, ci ele se caracterizează prin versuri poliforme.

Tot atît de poliforme sînt cronicile rimate și *din punctul de vedere prosodic și al ritmului*. Multe din cronicile cu versuri scurte (4—9 silabe) au împrumutat din poezia populară nu numai măsura, ci și ritmul trohaic :

Și mă | rōg sǎ | ăscul | țăi
Că voi u sǎ scriu cu tocmală
Sǎ nu fac vreo greșală
(*Galații*, vers. 6—8).

Vrînd sǎ-a | răt și | sǎ grǎ | esc
De mirare mă uimesc.
A grăi nu mă pricep,
Nu știu de unde sǎ încep
(*Gr. Ghica*, vers. 1—4).

Bine | lui sǎ | mulțu | mim.
Căzurăm toți la mîndrie
Și la mare fudulie
Ne făcurăm la firi greci,
Ca cînd eram dumnezei;
Toți cu firile schimbate

(*Anonimul mavroghenesc*, vers. 1—6).

Dacă am continua exemplificările, am găsi același ritm trohaic în *Hristache. Povestea*, *Arvat*, *Potemkin*, *Hangerli* (excepție fac versurile lungi din redacția lui Zilot Românul), *Ucid. Brîncov.*, *Ceartă*, *Fuga Ipsilanti*, *Moruzi* (ambele maziliri).

Uneori autori mai stăpîni pe tehnica versificației ies din monotonia pe care le-o dă generalizarea ritmului trohaic, alternîndu-l, chiar în cuprinsul aceluiași vers, cu alte ritmuri :

Făgădu | indu-i- || multă | avu | ție
sǎ-l | scape | de | acea | ur | gie

(sînt prezenți și dactilul și amfibrahul)
(*Gr. Ghica*, red. munteană, ed. E. Turdeanu,
vers. 263—264).

$\overline{\text{El}} \quad \acute{\text{Însă}}\text{și} \quad \overline{\text{oaste}} \quad \text{por} \quad \overline{\text{nînd}}$
 $\overline{\text{I. a}} \quad \overline{\text{Odo}} \quad \overline{\text{bești}} \quad \text{au} \quad \overline{\text{ve}} \quad \overline{\text{nit}}$

(prezenți amfibrahul și dactilul)

(Arval, vers. 14—15).

$\overline{\text{Săracă}} \quad \overline{\text{Țară}} \quad \overline{\text{Rumă}} \quad \overline{\text{nească}},$
 $\overline{\text{Cine}} \quad \overline{\text{în}} \quad \overline{\text{tîiu}} \quad \overline{\text{să}} \quad \overline{\text{te}} \quad \overline{\text{jă}} \quad \overline{\text{lească}} \text{ ?}$
 $\overline{\text{Unde}} \quad \overline{\text{e}} \quad \overline{\text{rai}} \quad \overline{\text{minu}} \quad \overline{\text{nată}},$
 $\overline{\text{De}} \quad \overline{\text{toată}} \quad \overline{\text{lumia}} \quad \overline{\text{lău}} \quad \overline{\text{dată}} \text{ ;}$
 $\overline{\text{Domnie}} \quad \overline{\text{că}} \quad \overline{\text{o}} \quad \overline{\text{cră}} \quad \overline{\text{i}} \quad \overline{\text{c}},$
 $\overline{\text{Acum}} \quad \overline{\text{ră}} \quad \overline{\text{măseși}} \quad \overline{\text{pus}} \quad \overline{\text{tîe}} \text{ !}$

(prezenți amfibrahul, dactilul și trohcul)

(Răzmerița, vers. 1—6).

Superioritatea ritmică a acestor versuri constă în faptul că autorii lor, de cele mai multe ori, au identificat accentul tonic (firesc) al cuvintelor cu accentul lor ritmic (mecanic). Cele mai multe greșeli ritmice care strică muzicalitatea și armonia versurilor din cronicile ritmate se datoresc faptului că autorii sînt dominați de tehnica versificației, neglijînd armonia dintre accentul natural al cuvintelor și accentul mecanic impus de tehnica versului. Această armonie este aplicată de marii artiști ai versului, în timp ce, trebuie să recunoaștem, autorii cronicilor noastre rimate au fost numai niște versificatori modești. Ei au aplicat trohaicul popular în mod mecanic, fără să-și însușească deplin arta poeziei populare, care nu face discrepante ritmice între accentul tonic (firesc) și cel mecanic. În adevăratele poezii, succesiunea regulată a silabelor intonate cade în armonie muzicală cu accentele firești ale cuvintelor.

Ritmul popular trohaic îl găsim și în versurile lungi din *Stihuri, Țara Mold.* de Miron Costin, *Cronologie* de Dosoftei, *Silvașul* (în aceste cronici, cu alternanțe ritmice de dactili și amfibrahi), precum și în *Hangerli* (redacția Zilot Românul) și *Rumeanțev*. Exemple :

$\overline{\text{Niamul}} \quad \overline{\text{țărăi}} \quad \overline{\text{Mol}} \quad \overline{\text{dovei}} \quad // \quad \overline{\text{de}} \quad \overline{\text{unde}} \quad \overline{\text{dă}} \quad \overline{\text{radză}} \text{ ?}$
 $\overline{\text{Din}} \quad \overline{\text{țara}} \quad \overline{\text{Itali}} \quad \overline{\text{ei}} \quad // \quad \overline{\text{tot}} \quad \overline{\text{omul}} \quad \overline{\text{să}} \quad \overline{\text{creadză}}$
 $\overline{\text{Fliah}} \quad \overline{\text{în}} \quad \overline{\text{tăi}}, \quad \overline{\text{a}} \quad \overline{\text{poi}} \quad \overline{\text{Tra}} \quad \overline{\text{ian}} \quad \overline{\text{au}} \quad \overline{\text{a}} \quad \overline{\text{dus}} \quad \overline{\text{pre}} \quad \overline{\text{a}} \quad \overline{\text{cice}}$
 (M. Costin, *Țara Mold.*, vers. 1—3).

$\overline{\text{Domnii}} \quad \overline{\text{țărăi}} \quad \overline{\text{Mol}} \quad \overline{\text{dovci}} \quad \overline{\text{pus-au}} \quad \overline{\text{nevo}} \quad \overline{\text{în}} \quad \overline{\text{ță}}$
 $\overline{\text{De-au}} \quad \overline{\text{învă}} \quad \overline{\text{țatu-și}} \quad \overline{\text{țara}}, \quad \overline{\text{di}} \quad // \quad \overline{\text{reaptă-n}} \quad \overline{\text{cre}} \quad \overline{\text{dîntă}}$
 (Dosoftei, *Cron.*, vers. 1—2).

Și mul ți me | multă, de | turci, se a | dūnă
 Iar să să | făcă | ūrdic | bună;
 Că toată | putere a | acolo-i ve | nisă,
 Precum și | viziriul | atunci | trecusă
 (Rumeanțev, vers. 81–84).

În cele două cronici traduse din grecește (*Ucid. post. Cantac.*, *Stavarache*) ritmul este cu totul neregulat; aceasta dovedește că traducătorii nu și-au dat încă seama că principiul prozodic *cantitativ* al versificației greco-romane⁶², cu silabe lungi (—) și scurte (◡) nu mai este propriu și că trebuie înlocuit cu principiul prozodic *calitativ* (silabe accentuate și neaccentuate (/ și ◡) :

De la | mare | plină la | mic, să ve | deți isto | riia,
 Pentru ca | să vă | minu | nați de | marea | strimbă | tatē,
 Cărc | scrie ca | s-au fă | cut din | multă | rău | tatē
 (*Ucid. post. Cantacuzino*, vers. 4–6).

Ian ascu | tați, frați | și pri | iatini is | toria a | ceașta
 A lui | Stava | rachē, zicu, | ce au | păti | mitu | în | lumea a | ceașta
 (*Stavarache*, vers. 1–2).

În lectura versurilor din ultimele exemple, cititorul *nu accentuează* pe silabele presupuse intonația, ci le *scandeează* prelungind, în timp, lectura unora (cele notate prin —) și scurtînd pe a altora (notate ◡).

În versurile lungi întilnim, ca necesară, *cezura* și *hiatul* (notate, în explicațiile de mai sus, prin // și prin ◡)⁶³.

Cu privire la modul cum se aplică ritmul în vechile cronici rimate române, în concluzie observăm aceeași lipsă de unitate și consecvență întilnite și în măsura versurilor, pentru că silabele intonate nu se succed regulat; adică, între două silabe intonate nu se succede întotdeauna același număr de silabe neintonate.

Prezentarea versurilor nu este mai artistică nici sub raportul *rimei*. Versificatorii cronicilor rimate n-au fost creatori de rime perfecte menite să reprezinte un efect estetic în legătură și cu fondul cronicii, ci au fost numai niște tehnicieni modești care căutau rime formale⁶⁴. De multe ori nici pe acestea nu le-au găsit, ci au recurs la asonanțe⁶⁵.

⁶² Se știe că, în *prosodia antică*, două silabe scurte făceau, cantitativ, cît o silabă lungă. De aceea, în versurile antice nu există picioare de tipul — ◡ (am zice, impropriu, trohaic), dect în piciorul final al versului, cînd versul este catalectic (ciuntit, lipsit) de o silabă.

⁶³ Hiaturi : să-arăt, să-încep, pr-eacice, multă-avuție, este-amară, te-arăți ș.a.m.d.

⁶⁴ Rima regulată sau perfectă este, după cum se știe, *identitatea* silabelor în două sau mai multe versuri, *începînd cu ultima vocală accentuată*. După cum cad accentele, găsim trei feluri de rime perfecte : de 3 silabe, zóřile-flóřile (dactilice); de 2 silabe, túnet-súnet (trohaice, zise și rime feminine); de o silabă : vînt-cuvînt (rima masculină).

⁶⁵ Cînd rimele nu au identități de sunete, ci numai *asemănări* de *sunele*, ele se numesc

Vor urma numai câteva spicuiuri din diferite cronici, care au însă puterea generalizării și pentru restul rimelor din cronică respectivă. Vom începe cu *Stavarache*, cea mai anarhică dintre cronici sub raportul rimei. Această constatare nu trebuie să ne mire, pentru că autorul, după cum am văzut, folosind principiul prosodic cantitativ, se putea dispensa complet de rimă : versurile se scandează, nu se armonizează ritmic. În această cronică găsim versuri succesive fără rimă : *patriiarh-afundat, judecată-facă* (vers. 81—84); *iaste-Țarigrad, împăratu-omorît-cuvîntu* (vers. 95—99). Găsim, în loc de rime, cuvinte întregi repetate : *aceasta-aceasta* (vers. 1—2), *mea-mea* (vers. 67—68). Serii de monorime : *zugrăvite-înpodobite-zugrăvite; zugrăvite-văzute* (vers. 31—33, 37—38).

Silvașul, atît de variată în măsura versurilor, are în schimb multe rime îngrijite : *ales-trimes* (vers. 237—238), *scripturi-învățăture* (vers. 253 — 254), *mare-defăimare* (vers. 257 — 258), dar și asonanțe : *patru-păcatu* (vers. 241 — 242), *deoparte-sate* (vers. 265 — 266), sau chiar rime suspendate, de ex. vers. 239, care nu rimează cu nici un alt vers. În *Hangerli* (redacția Zilot Românul), multe rime masculine : *venî-stăpîni, tuturor-prăditôr, Principăt-lăudăt*, alături de mai multe asonanțe : *ciudat-alt, purta-semăna, jăli-povesti, domn-ighemon. Rumeantev*, cronică îngrijită metric și ritmic, are multe rime formale și asonanțe : *vodă-bată, mulți-toți, vine-pune, sbătut-zmult, polc-loc, tocmiră-cură, viteji-leși, mici-turci* etc. etc.

La textele care prin măsură și ritm sînt apropiate mai mult de poezia populară, găsim rime și asonanțe împerechiate de schema

a	d	etc., în <i>Gr. Ghica, Ucid. Brîncov., Anonimul</i>
a	d	<i>mavroghenesc, Hristache. Povestea, Potemkin,</i>
b	e	<i>Răzmerița, Fuga Ipsilanti.</i>
b	e	
c	f	
c	f	

Monorime la versuri în serie, caracteristice poeziei populare, întîlnim în *Hotinul*, și asonanțe supărătoare în versurile despre *Mazilirile lui Const. Moruzi* și în *Arvat*.

Dacă în aplicarea regulilor versificației nu găsim în cronicarii noștri versificatori maeștri ai artei literare, în schimb ei se remarcă prin darul povestirii, prin realismul tablourilor descriptive (palatul lui Stavarache etc.), prin tonul glumeț și ironic, prin tendințe de satirizare și prin adîncirea caracterelor psihologice. Caracterul personajelor înfățișate reiese nu din descrieri, ci din acțiunea însăși la care iau parte în narațiune aceste personaje : bunătatea postelnicului Const. Cantacuzino în contrast cu perfidia nepotului său Dumitrache (viitorul domn Dumitrașcu Cantacuzino, pe care și cronicarii prozatori îl prezintă în aceleași culori); credința nestrămutată a lui Brîncoveanu; lăcomia unor mari feudali, ca Stavarache, Hangerli; lipsa de prudență a lui Gr. Ghica; înfruntarea unor prejudecăți învechite la copiii lui Ipsilanti ș.a. Toate aceste personaje sînt și rămîn, datorită cronicilor rimate, tipuri umane ale vieții noastre feudale din perioada des-cupnerii feudalismului.

asonanțe. Între asonanțe, găsim unele de efect artistic, pentru că țin de nuanțele vocalelor accentuate (îndeamnă-toamnă) și altele supărătoare din punct de vedere artistic (azi-zaplaz, primăveri-cer, coji-răboj).

Nu ne putem dispensa de a atrage atenția istoricilor și criticilor literari asupra spiritului de compoziție al cronicarilor versificatori. Cu excepția câtorva mici părți inutile din *Bogdan și Cuza* și *Gr. Ghica* (variantele moldovenești), vom găsi în toate celelalte cronici un rar simț al măsurii în compoziție. Momentele narațiunii se succed motivat, în ascensiune gradată (*Stavarache*, *Răzmerița*, *Fuga Ipsilanti*, *Galații*, *Anonimul mavroghenes*, *Povestea lui Hristache*) care trezește interesul cititorilor. Am putea spune că simțul ponderat al compoziției este originalitatea și meritul de seamă al cronicilor rimate române medievale, spre deosebire de prolixitatea și lungimea greoaie a cronicilor rimate medievale ale altor popoare ⁶⁶.

Textele ce publicăm în acest volum oferă un interes deosebit pentru filologi, care le pot cerceta cu mare folos în studiile lor de lexicologie și de istoria limbii române. Scrise în majoritatea cazurilor în secolul al XVIII-lea, cronicile și povestirile noastre rimate au expresii întregi în limba turcă sau neogreacă, dar și numeroase turcisme și grecisme, care, într-o perioadă istorică dată, au făcut parte din fondul lexical român, dar care sînt departe de a fi rămas în fondul principal de cuvinte al limbii române. Nu întreprindem vreun studiu asupra limbii cronicilor și povestirilor versificate, deosebită de la un text la altul ⁶⁷, dar un glosar alfabetic va încheia volumul, arătînd fiecărui cuvînt sensul din cronica respectivă. Acest glosar nu este necesar numai filologilor, ci mai ales cititorilor obișnuiți, care nu pot cunoaște sensurile unor arhaisme de mult dispărute din limba română. Pasajele grecești și turcești mai întinse din unele cronici le-am tradus la locurile și versurile respective.

Modul și tehnica editării se arată în introducerea care precedă fiecare text în parte.

DAN SIMONESCU

⁶⁶ La noi, nu se poate da decît un singur exemplu de cronică rimată prolixă: *Tragodia sau jalnica Moldovei înîmplare* a lui Alexandru Beldiman, de 4266 versuri. Această cronică rimată nu se cunoștea decît în ediția lui M. Kogălniceanu, *Cronicile României*, București, 1874, vol. III, p. 335—433 (4266 versuri). De curînd, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România a achiziționat o ediție mai nouă, fără foaie de titlu, fără indicația anului, nici a tipografiei (cota II 467.406). Pare a fi o tipăritură din preajma izbucnirii primului război mondial, de prin 1914—1916: literele ei seamănă cu acelea ale lucrărilor publicate de Comisia istorică a României, în acel an.

⁶⁷ Aspecte esențiale despre limba povestirilor versificate se găsesc în studiile citate ale lui N. A. Ursu, *Anonim A* și *Anonim B*.

I.

Versurile lui Miron Costin despre originea romană a românilor

Cel mai vechi eveniment din istoria patriei noastre căruia cronicarii i-au consacrat versuri românești este cucerirea Daciei de Traian. Versificatorul este cronicarul moldovean Miron Costin (1633—1691). El introduce în cele două compoziții care urmează impresii și știri în legătură cu romanitatea poporului român, luptele romanilor cu dacii și rămășițele arheologice romane pe teritoriul țării.

Miron Costin a compus versuri cu această temă în două rînduri:

1. Prima dată, solicitat de Dosoftei, mitropolitul Moldovei, care i le-a și publicat la sfîrșitul operei *Psaltire* <în versuri>, tipărită în Polonia, la Uniev, în anul 1673 (f. 265).

Ediția de față reproduce această redacție tipărită de Dosoftei în 1673.

BIBLIOGRAFIE. I. Bianu, *Psaltirea în versuri înlocmită de Dosofteiu, mitropolitul Moldovei*, Edițiunea Academiei Române, București, 1887, p. 515—516 (ediție în chirilică și în transcriere cu litere latine). I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 213—214. Miron Costin, *Opere complete*, II, ed. V.A. Urechia, București, 1888, p. 510. Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 326 și între p. 320 și 321 (facsimil).

2. A doua oară în anul 1675. Miron Costin terminînd de scris *Letopiseșul țării Moldovei de la Aaron vodă încoace...* (1594—1661), găsește nimerit a încorpora 6 versuri (cu aceeași temă) după „predoslovie” înaintea primului capitol al letopiseșului, în care se face racordarea cu cronica lui Grigore Ureche, care se opriese la evenimente din anul 1594.

Ediția de față reproduce textul din manuscrisul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, nr. 2601, f. 158^v (din anul 1710). În aparat sînt date variantele după manuscrisul Bibl. Acad. nr. 115, f. 124^v (din anul 1726). S-a dovedit că aceste manuscrise din așa-zisa grupă A sînt cele mai bune, nu numai pentru că sînt cele mai vechi, dar și pentru că ele reproduc mai fidel arhetipul pierdut.

BIBLIOGRAFIE. Miron Costin, *Opere complete*, II, ed. V. A. Urechia, București, 1888, p. 511. M. Costin, *Letopiseșul țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, ed. critică de P. P. Panaitescu, București, 1944, p. 5 și 224 (variantele). M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 42 (versurile) și p. 349 (studiul manuscrisului).

1

ТВОРЕНІЕ, МІРОНІ ПРЕЧЕСТКАГО ДВѢРНИКА ВЕЛІКАГО,
НИЖНІИ ЗЕМЛИ

(Compunerea lui Miron Costin, prea-cinstitul mare vornic
de Țara de Jos)

Niamul țării Moldovei de unde dăradză?
Din țara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întâi, apoi Traian au adus pre-acice
Pre strămoșii acestor țări de neam, cu fericce.
5 Răsădit-au țărălor hotarele toate
Pre siamne ce stau în viaci, a să vedea poate.
El, cu vița cestui neam, Țara Rumânească
Împlut-au, Ardealul tot și Moldovenească.
Siamnele stau de să văd, de dînsul făcute:
10 Turnul Severinului să custe-n vremi multe.
Stremoșii Moldoveei adus-au în țară
Pre gheții, cu sabiia scoțînd din hotară.
Stau siamnele podului cu praguri cădzute
Și Turnul Severinul de Sevir făcute.
15 Podul preste Dunăre în Țara Rumânească
De-au trecut-și oștile-n Țara Ungurească.
Pre-acela pod au trecut Moldoavei stremoșii
Bătînd război cu dachii, a sasilor moșii.

5 in original : ghotarele 10 in original : Tûrunul vremii 15 in original : prestă

2

Ms. 2601. f. 158 v

Stihuri de descălecatul țării

Neamul țării Moldovei de undé s-ar tragé?
Din țările Rîmului, tot omul să creadză.
Traian îniiu, împăratul, supuindu pré dahii¹,
Dragoș, apoi, în moldoviani prémenindu pré vlahi².
5 Martor esté Troianul, șanțul în țara noastră
Și Turnul Săverinul ³, munténi, în țara voastră.

Titlul: țării Moldovei 1 Niamul s-ar trage] să tărăgănează 2 criadză 3 Traian
întâi supuind pre dahi 4 moldovéni primenind 5 iaste șanț

¹ Notă marginală în ms. transcrie pe a lui Miron Costin : „Dahii și dachii tot unii sintu”.

² Notă în ms., transcriind pe a lui Miron Costin : „Moldovénii, înainte de Dragoș vodă, să chema vlahi sau rumîni, de la Rîm”.

³ Notă în ms., transcriind pe a lui Miron Costin : „Turnul Săverinul este în Țara Munténiască, undé au fostu și pod de piatră peste Dunăre, de Traian împăratul făcut, atunce cînd au descălecat acéstea 2 țări cu rîmlénii”.

II.

Poveste de jale asupra uciderii postelnicului Constantin Cantacuzino (20 decembrie 1663)

Uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino în noaptea de sîmbătă spre duminică a lui 20 decembrie 1663, la Snagov, a dat naștere multor pagini mișcătoare în literatura noastră veche. Istoriografii i-au închinat pagini de cronică, scriitorii pagini de poezie, iar logofeții particulari și din cancelaria domnească documente pline de revoltă.

Aceste izvoare fac vinovați de crimă pe Dumitrașco Cantacuzino țarigrădeanul, nepotul postelnicului, și pe boierul Stroe Leurdeanul, care au ticluit niște răvașe false, în vara lui 1663, pe cînd domnul țării, Grigore Ghica, se afla în campanie militară în Transilvania, pentru cucerirea cetății de la Ocna Mureșului (Ujvar). Singură poema ce publicăm aici arată conținutul de învinuiri aduse postelnicului în aceste răvașe (vers. 301—314): instigă pe țărani („săraci”) să nu-și plătească birurile; critică pe domn în absența lui; a zvonit cum că Grigore Ghica n-ar mai fi domn și că-i va lua locul Șerban, fiul postelnicului; că pe el, pe Dumitrașco, nu-l socotește ca pe un locțiitor de domn. Versurile aduc știri noi față de alte izvoare: aceleași intrigi le șoptește și doamnei Maria, îndemnînd-o în plus, să plece imediat din țară, la turci, pentru că postelnicul ar pregăti o răscoală cu țăranii („cu rumîinii”) și vor să o omoare. Doamna Maria scrie și ea soțului, plecat la război, despre cele ce, după spusa lui Dumitrașco, se petreceau în țară (vers. 315—324). De aici, toată ura și mai tîrziu hotărîrea domnitorului de a-l pierde pe postelnic.

Versurile nu amintesc nimic despre participarea boierului Stroe Leurdeanul la crimă, cum fac alte izvoare; dintre boierii autohtoni ele nu pomenesc decît pe Constantin Vărzarul, care, la întoarcerea în țară a lui Grigore Ghica, îi cere acestuia: „Doamne, omoară-l, nu-l ținia, că iaste rău de noi...” (vers. 409—410)¹. În schimb, poema adaugă alți vinovați, dar numai greci, „pre cînila acela” de Caragea și pe „toți țarigrădenii” din țară. Cu furie se aruncă autorul asupra lor, îi face „cîini turbați”, solidari la răutăți împotriva țării (vers. 340), îi consideră „striini”. Aceste învinuiri aduse grecilor țarigrădeni oglindesc un moment însemnat din lupta dintre boierii autohtoni și boierimea levantină din țară, în veacul al

¹ *Letopiseșul cantacuzinesc* amintește și el despre Costandin Vărzarul, că a fost „și el amestecat în sîngele lui Costandin postelnicul” (cf. *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*. Ed. critică de C. Grecescu și D. Sîmonescu, Buc., Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. 151).

XVII-lea. Învinuirile dovedesc originea română a autorului poemei, deși a compus-o în grecește.

Făcînd o operă literară, inspirată însă dintr-un fapt real, autorul dezvoltă în proporții prea mari trăsăturile psihologice ale personajelor. Astfel, caracterul nerecunoscător, perfid, lacom, intrigant al lui Dumitrașco Cantacuzino vîstierul ocupă în poemă versurile 1—300. Acest portret iese plastic și cu dibăcie din pana autorului, care-i povestește toată viața lui, de cînd postelnicul, de milă, l-a adus în casa lui, știindu-l orfan și fiindu-i nepot de frate. În contrast cu Dumitrașco și paralel cu viața lui, autorul desprinde portretul psihologic al postelnicului : înțelept, modest, smerit întru Dumnezeu, drept, „pedepsit” în științe, adică citit și învățat, cu îndeletniciri în domeniul gîndirii filozofice și al scrisului (vers. 231), milos cu Gheorghe Ghica pe care l-a scăpat din „pușcărie”, cu Grigore Ghica, pentru care a stăruit să fie pus domn ; demn pînă în ceasul morții, pe care o primește cu „îndîrjire” (cu tărie). Dar, pentru multele-i calități, „zavistuit” de mulți.

Poema are o mare valoare documentară și ideologică, în ea oglinindu-se din plin caracteristicile orînduirii feudale : jaful marilor latifundiari feudali, abuzurile marilor dregători, lipsa lor de patriotism, contradicțiile și intrigile din sînul clasei stăpînitoare, suferințele „săracilor” care munciau pe pămîntul boierilor.

Autorul poemului este un „prea-bun și scumpu priiatnic al său”, adică al postelnicului, care „cînd l-au omorît pre el, de față m-am aflat” (vers. 30). El este bine informat ; versurile 1—300, în care urmărește cum a evoluat și crescut întregul proces de ură împotriva Cantacuzinilor, începînd cu Mihnea III și pînă la 1663 (dar poemul, așa cum îl avem azi, nu are sfîrșitul), se apropie foarte mult de cronica atribuită lui Stoica Ludescu. A scris versurile în grecește, cum era obiceiul ; era om cu legături culturale mai întinse, pentru că poema a tipărit-o într-o tipografie grecească-venețiană ; în secolul al XVIII-lea ea era cunoscută și citită în lumea cărturarilor greci din țară². Pentru motivele arătate mai sus, credem că a fost român ; numele lui trebuie căutat în partida boierească favorabilă Cantacuzinilor.

Pînă la noi a ajuns numai traducerea, tot în versuri, a logofătului Radu Greceanu, cunoscutul cronicar. Traducătorul a închinat măiastra traducere văduvei Stanca Brîncoveanu, o cantacuzinească, desigur înainte de februarie 1699, cînd Stanca a murit³. Traducerea este în versuri lungi de 14 — 16 silabe, în ritm elegiac iambic ; prin virgule, cam la mijlocul versului, se notează nevoia respirației (cezura). Aceasta este așa de bine calculată, încît, în majoritatea cazurilor, ea corespunde și unei noi unități de conținut, unei noi idei. Ritmul, măsura și rimele versurilor, în general sînt corecte. Traducătorul redă în traducere lungi comparații, ca în epopeele clasice. Autorul, deci și traducătorul, preferă comparații cu obiceiuri ale animalelor ; aceste obiceiuri, care surprind pe cititori, le erau cunoscute celor vechi din lectura *Fiziologului*, operă beletristică atît de populară pe

² Chesarie Daponte scrie : „.... acel mare postelnic Constantin, pe care l-a ucis Grigore Ghica vodă cel dintîi ; despre moartea lui s-a făcut și o broșură în stihuri, s-a tipărit în Veneția (cf. Const. Erbiceanu, *Cronica:ii greci carii au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1890, p. 168).

³ Emil Vrloșu, *O povestire inedită în versuri...*, București, 1940, p. 6.

atunci. Traducerea lui Radu Greceanu s-a tipărit la Snagov, între 1696 și 1699.

Ms. 216, f. 104—113, din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, este singurul manuscris cunoscut pînă azi care ne transmite conținutul valoroasei poeme; este o copie semnată în februarie 1735 de Dumitru logofătul, fiul lui Anastase Șufariul⁴; finalul s-a pierdut.

BIBLIOGRAFIE. Emil Vîrtosu, *O povestire inedită în versuri despre sfîrșitul postelnicului Constantin Cantacuzino* († 1663), București, 1940 (ediție după ms. 216 Cluj-Blaj). Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, București, 1962, p. 253—254.

Ms. 216 Cluj, f. 104

*Poveste de jale și pre-scurt asupra nedreptei morți
a prea-cinstitului Costandin Cantacuzino,
marelui postialnic al Țării Rumânești*

Făcută dă prea-bun și scumpu priiatnic al său, întru semnare a dragostii și a ostenelii, tipărindu-se cu a sa cheltuială, însă grecească fiind. Și acum pre limba rumânească scoasă de Radul logofătul Greceanul, tot în vîrsuri tocmită, asemene ca și cea grecească. Cu care mică și nevriad-necă osteneală, ca în loc <adică: în chip—D. S.> de plecată și smerită slujbă, mă închin dumniei prea cinstitei jupînesii Stancăi Cantacuzinei¹, a acestuiaș răposat C<ostandin> C<antacuzino> iubită fiică, fiind și maică prea luminatului și prea creștinului stăpînului nostru, Ioan Costandin B<asarab> B<încoveanu> voevod, domnului și oblăduitoriului toatei Țării Rumânești.

Leat 7243, m<esi>ța fev<ruarie> 4.

Însă scoasă după tipar și scrisă cu mîna de Dumitru logofăt sin Anastase Șufariul, în zilele prea-luminatului domnu Ion Grigorie Ghica voevod, trecînd doi ani dîn domnia mării sale, la Paște².

104°

Pămîntule și ceriule, stélele, și tu, lună,
Boiari, striini și rudelor, s-ascultați d-ănpreună,
Înpărații și prințipii, și toată politiia,
De la mare pînă la mic, să vedeți istoriia,
5 Pentru ca să vă minunați de marea strîmbătate,
Care scrie că s-au făcut din multă răutate!
Zic, dară, și voi, pietrilor și liamnelor, să plîngeți,
Și tuturor săracilor, de jale să vă atingeți!
Și toată ticăloasa Țara aciastă Rumânească,
10 Cu toate mănăstirile înpreună, să jălească

⁴ Ștefan Manciulea, *Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, 1939, p. 57. Prof. Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 166—167 (ambii au greșeli în descrierile pe care le fac).

¹ Stanca, fiica postelnicului Const. Cantacuzino și soția lui Papa Brîncoveanu, părinții domnitorului Const. Brîncoveanu.

² Grigore al II-lea Ghica, domnul Țării Rumânești, s-a urcat în scaun la 5 apr. 1733 și a domnit pînă la 16 nov. 1735.

Pre Costandin postialnicul, pre Cantacozinescul,
 Pre marele acela omu, și prea înțeleptul!
 Că priiatenii săi cei buni, care-i iubiia foarte,
 15 Aceia ³ l-au zavistuit și l-au adus la moarte
 Cel ce cu blagocesvie și frică dumnezeiască,
 Și cu smerire pururea, pohtiia să trăiască!
 Priiatenii lui cei aleși, care-i trăgea nainte,
 Și pentru dînsul toți era la milă și la cinste!
 20 Că din săraci și din nimic i-au scos la boerie,
 Și i-au făcut pre ei slăviți, cu multă bogăție!
 Aceia sînt lui vînzători, multe minciuni mărturisescu-i
 Și ca să-l omoară pre el, multe meșterșugescu-i,
 Zicîndu-i c-ar fi umblat ca să schimbe domniia
 25 Și, domnului care era, să aducă mazăliia!
 O strîmbătate ce-au făcut aceia, vînzătorii,
 Și de sînge <ne>vinovat ⁴, aceia vărsătorii!
 Și ca să știe tot omul aceia strîmbătate,
 105 Care-au făcut acei vrăjmaș, cu multă răutate,
 În cartea ceasta eu li-am scris, precum s-au întîmplat,
 30 Că, cînd l-au omorît pre el, de față m-am aflat.
 Cînd Mihnea ⁵ s-au întîmplat în Țara Rumânească,
 Scîrba pustietății, și el ca să domnească,
 Pre toț boiarii cei fruntaș vrut-au ca să-i omoare,
 Ca să lucrêze ce ar vrea, precum lui i să pare
 35 Pre șaisprezece boiari mari îndată i-au închis,
 Și într-o noapte i-au omorît și casele li-au stinsu.
 Numaidecît i-au sugrumat pîngăritul acela
 Nejudecați, nevinovați, ucigașul acela!
 Omorît-au și pre ai lor, averile au luat,
 40 Și pre alții mulți de ai lor în temniță au băgat.
 Atunce Cantacuzino, cu multă înțelepție,
 Au cunoscut, și au pribegit, cu a sa avuție,
 Și în Moldova au trecut, cu toată casa lui.
 Unde mergînd el, s-au găsit pre cei doi frați ai lui,
 45 Pre Toma și Gheorghe ⁶, cei ce era slăviți.
 Șapte luni în casa lor șăzut-au tot slăviți.
 Mihnia, dar, dacă au aflat de a lor pribegie,
 Numaidecît, cu multe darui, scrie la Împărăție,
 Multe pungi făgăduiaște, ca doară i-ar face moarte!
 50 Scrie că e obrezuit, și alte cîte poate,
 Și cum că, cîte ficlenii s-au întîmplat domniei,
 Toate de el că s-au făcut, dă știre Împărăției.
 Și pentru aceia au pribegit, pentru ca să scoarnească
 Împărăției scandală, și réle să pornească!
 105" 55 Și cu mînie s-au pornit veziriul și împăratul,

³ În original : *acela*.

⁴ În original : *vinovat*.

⁵ Mihnea al III-lea Radu, domnul Țării Românești (martie 1658 — noiembrie 1659).

⁶ Toma și Gheorghe Cantacuzino, frații postelnicului, s-au stabilit în Moldova venind din Țarigrad.

- Și capigii cu cărți trimit, ca să-i aducă capul,
 Însă scriind la Ghica Vodă ⁷, să facă nevoință,
 Pre Costandin postelnecul îndată să trimită,
 Că de domnie s-a lipsi și capul îș va pune !
 60 Care ⁸ văzînd Ghica vodă că acéstea nu sîntu bune,
 Dăstulă groază l-au coprinsu ; fiind și cu credință,
 Nu putea face într-alt chip, fără cît să-l trimită,
 Ca urgiia împăratului el să o potolească,
 Așa el socotiia bine să nemerească.
- 65 Eșit-au, dar, cu frații-s, cu toată familia,
 Plîngere mare să făcia la toată politia !
 Neavînd nădiajde a-l mai vedea, și să aibă mîntuire,
 Nu să putia îndura dă el, nici a să dăspărțiré
 Decii, așa, numaidecît singur călătoréște,
 70 Lăsînd pre toți alalți ai săi, la Țarigrad soséște.
 Și nici pre unul n-au luat, dăn cîți era cu dînsul,
 Fără cît pre nepotu-său lătu-l-au cu dînsul,
 Pre Dumitrașco ⁹ adecă, căci îl avea mai bine,
 Nedespărțit de fii lui, așa îl avea mai bine,
 75 Și de céle ce-i să întîmpla, spre el avea credință,
 Numai cu el să sfătuia, făr'dă nici o ferință,
 Neavînd nădejde dăspre el să aibă răutate,
 Căci nepot avînd pre el, știa o dreptate.
 Din Țarigrad era născut, a neamului stîlpare,
 80 Din mahala dă la Fener, tocma dă lîngă mare.
 Și rămîind el acolo sărac, făr'dă părinte,
 106 Nepedepsit și neînvățat, era și fără minte,
 Sărac, lipsit, nenorocit, fără dă nici un bine,
 El era și desfrînat și fără dă rușine.
- 85 Iar niamul lui nu l-au lăsat a fi într-acea rușine,
 Ci l-au trimes la unchiu-său, că să-ș găsească bine,
 Ca să slujască, mult-puțin, să dobîndească minte.
 Și unchiu-său l-au priimit cu bine și cu cinste,
 Și între coconii lui îl avea, la mare socotință,
 90 Ca pre un fiu il iubiia, cu bună cuviință,
 Cu totul nevoindu-să ca să să pedepsească,
 Și de réle ce avea el să se pedepsiască.
 Iar încăș și mătușă-sa ¹⁰, acia dă bună viță,
 A domnului Șarban vodă fiică era iubită,
 95 Tocma ca oichii il ținia, cu multă căutare,
 Și cu coconii să afla la multă dăzmierdare.
 Căci la blagorodnie și bunătatea ei
 Alta în lume nu să află înaintea dumneaei,

⁷ Grigore Ghica, domnul Țării Românești (nov. 1659 — sept. 1660).

⁸ În original : *ca*.

⁹ Dumitrașcu, fiul lui Mihai Cantacuzino, acesta frate mai mic al postelnicului. Dumitrașcu a rămas orfan de părinți la Țarigrad, de unde-l aduce în Țara Românească postelnicul, crescîndu-l în casa lui. Între 1673 și 1685 a ajuns în trei rînduri domn al Moldovei.

¹⁰ Ilinca, soția postelnicului, era fata lui Radu Șerban vodă (1602—1611).

100 La înțelepciune ce avea și multa cunoștință,
 La primire de striini, cu mare cuviință.
 Iar și coconii dumnealor, tocma ca pre un frate,
 Așa întru dinșii îl avea neosebit, la toate.
 Ce învățătură n-au luat nimica de la dinșii,
 105 Nice el firea ș-au schimbat, încît au fostu cu dinșii !
 Că arapul, cu spălatul, nu poate să să albească,
 Nici hirea cea ria lesne ca să să părăsească !
 106^v Iară încăș cu acéstea toate, fericitul acela,
 Ci hirea lui o cunoștea înțeleptul acela,
 Să nevoia cu învățături ca să-l învețe minte,
 110 Și cu totul să siliia ca să-l scoată la cinste.
 La domnul Costandin vodă¹¹ pre el l-au curtenit,
 Și la cămara domnului pre el au rînduit,
 Și înaintea îl trăgea, să aibă îndrăznire.
 Iar curînd și acolea ș-au arătat hirea,
 115 Și-n scurtă vreme l-au gonit, pentru bicisniciia
 Că răutățile ce avea nu îngăduia domnia :
 Necurății și curvării și multe furtisaguri,
 Să nu să tinză și mai multu, să facă ș-alte jafuri ¹² !
 Și așa norocul i-au slujit cu boiariul acesta,
 120 Că la pedeapsă ar fi ajunsu ¹³ becisnicul acesta,
 Că nu puține răutăți, ce multe făcea foarte,
 Iară Costandin postelnecul i-au scos capul din moarte.
 Și iarăș ca pre un fecior, de pururea îl iubii,
 Niciidăcum uitîndu-să la céle ce auziia,
 125 Nici de lîngă dumnealui atuncea l-au lăsat,
 Ci ca pre un bun credincios, cu dînsul l-au luat.

 Și așa din porturi s-au schimbat, altele au luat,
 Și pre suptu cumpăt au purces, calea ș-au căutat.
 Sosit-au și la Țarigrad, și noaptea au intrat,
 130 La casa dragomanului curînd au alergat,
 La Panaiotachi ¹⁴, zic, precum ați auzit,
 Ca la un priiaten bun, la el au năzuit,
 Care ajutoriul creștinilor pururea să arată.
 Și, cum află, au alergat, l-au înbrățișat îndată,
 135 De-ale norocului tîmplări foarte se minunează,
 Și nu puțin den inimă cu lacrimi suspinează.
 Cu mîngîiare înțelepțească la sine îl priimește,
 Întreabă-l și de patime, și bine-l socotește.
 — Roagă, zice, pre Dumnezeu, nu te întrista nimica,
 140 Că acéstea toate s-or griji și lască toată frica !
 Și alte multe mîngîieri ca acéstea i-au adusu
 Și apoi cu cinste în casa lui pre dînsul au ascunsu.
 Atuncea dar, cu mintea lui și voia cea veghiată,

¹¹ Constantin Șerban, pe cînd era domn în Moldova (17 ian. — 17 febr. 1661).

¹² În original : *șafuri*.

¹³ În original : *asunsu*.

¹⁴ Panaioti Nicusios, interpret la Poarta otomană (1661 — 1673).

- 145 Care avea acel boiar și cinstea de la Poartă,
 În scurtă vreme am aflat să-i fie isprăvit,
 Și urgiia și miniiia toată o au potolit.
 Adecă a viziriului și altor tuturor,
 Și apoi dă față că l-au scos naintea tuturor,
 Și la vizirul că l-au dus, de s-au împreunat,
 150 Și priiaten credincios a fi l-au așăzat,
 Cu un vizir ca acela, ce foarte era vestit,
 De vriadnec și de înțelept și foarte iscusit,
 Și n-au priimit pungile ce Mihnea îi trimesése,
 Că cu o sută de povări de bani îl ajunsése.
 155 Iar dă la el mai puținel, mai și de jumătate,
 Au priimit și au poruncit să aibă dreptate,
 Cît nimeni n-ar mai fi crezut un lucru ca acesta,
 Că va scăpa și va fi cu cap, boearenul acesta !
 Iar Dumnezeu l-au izbăvit, acasă-ș l-au adus,
 160 Și pre ficleanul Mihnea vodă foarte rău l-au supus.
 Că cel ce groapa altuia să sape să brodește,
 Acela într-însa va cădea și nu să domirește !
 107° Și cine răul altuia a face să gîndéște,
 Nu știe, ticălosul, că la capul lui soséște !
- 165 Atuncea, dar, Ghica vodă țara că au domnit,
 Care mai nainte vréme Moldova au stăpînit ¹⁵,
 Și pre acestu boiar, ce am zis, la cinste îl avea,
 Măcar că el nicidecum boerie nu vrea,
 Nici la curte pururea să miargă pohtiia,
 170 Ci ca să șază pururea la sate-ș fugiia,
 Ca să petreacă în linește într-u a sa smerire.
 Și cînd domniia îl chiema, de vr'o ¹⁶ ajutorire,
 Pentru vr'un sfat sau altu ceva, atuncea el mergea,
 Și iar curînd să înturna, la sate-ș să ducea.
 175 Pre Dumitrașco să aducă nainte siliia,
 Și din coconii săi nimic pre el nu osébiia.
 Iar nu cu alte ficlenie-i, răpiri și meștersuguri,
 Cum el apoi s-au arătat, cu multe ficleșuguri.
 Ce încă pre el să nevoia ca să-l înbogățească,
 180 Căci îl știia că e sărac și vrea să dobîndească.
 Și nebuniile ce făcea, toate i le tocmiia,
 Și mai vîrtos rușinile i le acoperiia ;
 Și cu totul să trudiia trebile ca să-i facă,
 Ca el să fie odihnit și într-u toate să-i placă.
 185 Și acéstiia toți văzîndu-le, tare îl cinstiia,
 Și, suptu aripa unchiu-său, dă el toți să temea.
 Luat-au și dregătorii, la cinste au încăput :
 Ciauș, portariu și vistiiar, domniia l-au făcut.

¹⁵ Este vorba tot de Gheorghe Ghica, într-adevăr domn în Moldova de la 3 martie-1658 la 2 noiembrie 1659, trecut apoi domn al Țării Românești de la 20 noiembrie 1659 pînă la 1 septembrie 1660.

¹⁶ În original : *fr'o*.

La toate, în casa domnului, el liagă și dăzleagă,
Ca cum ar hi fost sîngele, pre nimeni nu întreabă.

108 190

Deci, cînd pașa al Dîrstorului în țară au venit,
D-au prinsu pre domnul Ghica vodă, de l-au și mazîlit,
Și cu răpire l-au luat, nimica nu i-au lăsat,
Și la împăratul cu dăgrab trimisu-l-au legat,
195 Pentru că nu vrea să trimită bani la împărăție,
Nici țara să scuture de multa datorie.
Pentru acéia s-au lipsit îndată dă domnie.
Și așa la temniță îl trimite, cu scîrbă și urgie,
Și de domnie socotescu pre altul ca să facă
200 Și să mira : care ar fi viziriului să placă ?
Iar Costandin postialnecul, aflîndu-să la Poartă,
Stătut-au cu osirdie la împărăția toată,
Pre nimeni altul n-au pohtit s-apuce dă domnie,
Pentru că lui i să trecea atunci la împărăție.
205 Ci pre Grigorie¹⁷ au pohtit, de i s-au dat domniia,
Pre-acesta ce l-au omorît, pentru prietenia !
Așa fac și năpîrcile, mumăni-le-ș omoară,
Că daca cresc, le găurescu, și iale le omoară !
Foarte peste puțință mi-e să ți le povestescu,
210 Cu graiul și cu scrisoarea să ți le dovedescu,
Cu cîte slujbe acestui domnu el i s-au arătat,
Și la cîte boiarenul¹⁸ acesta s-au aflat,
Cu slujbe și cu sfaturi bune, cu driaptă credință,
Cu numele cel bun al lui, cu multa nevoință !
215 Că atunci el de ar hi lipsit, n-ar hi luat domnie,
Nici tată-său¹⁹ n-ar hi scăpat atunci den pușcărie.

108ⁿ

Ce după ce au mersu în țară, au fost cu vrednicie,
Și cu vrîme au ușurat țara de datorie.
Că sfiatnic bun lui îi era, și bun învățătoriu,
220 Cît îl făcuse de-i zicea „drept judecătoriu”.
Și după ce domniia bine de tot să întemeia<se>,
El încă s-au tras înapoi, la țară să dusese,
La satele-ș să preunbla, cu lunile el șădea,
Așa pustiul iubii, ca și o turturea.
225 — Eu, zice, am bătrînit, ce mai voi eu în lume ?
Că pîrticiaoa ce mi-au fost, eu mi-am luat dăn lume !
Nu-m trebuiaște boerie, nici să fiu la curte,
Feciorii miei că vor sluji domnului, la curte.
Eu să-m păzescu bisérica și să mă pocăescu,
230 Și să-m postescu sufletul, de moarte să gîndescu !
Acéstia ziciia și scriia, la sate-ș fugiia,
Că la casa lui să șază, așa el pohtiia.

¹⁷ Grigore Ghica, fiul domnitorului precedent, care a domnit de la 16 septembrie 1660 pînă în noiembrie 1662, revenind în a doua domnie în februarie 1672 pînă în noiembrie 1673.

¹⁸ Adică postelnicul Const. Cantacuzino.

¹⁹ Adică Gheorghe Ghica vodă.

Când au fost cursul anilor, în mai trecuți ani,
 La o mie șai <sic> sute șaizeci și trei de ani,
 235 Atuncea s-au rădicat turcii ca să oștiască,
 Și cu gréle oști au mersu în Țara Ungurească
 La cetatea Uivarului, de o au încongiurat,
 Și cu putére și războiu pre dînsa o au luat.
 240 Atuncea dar, și domnului ²⁰ de Țara Rumânească,
 Venitu-i-au și lui degrab' poruncă împărătească,
 Și cu oastea lui au mersu unde i-au poruncit,
 La cetatea Uivarului, precum aț auzit.
 Lăsatu-s-au și ispravnece a fi mare și tare,
 109 Pre Dumitrașco, care am zis, vistiariul cel mare.
 245 Și el, numai cum s-au văzut la atîta volnicie,
 Așa i să năuciia, ca cum ar hi avînd domniia.
 Atuncea, răutatea lui să ascunză nu mai poate,
 Și lăcomiia ce avia, să spui, nu mi să poate.
 250 Ca cînile făr'dă bățu, ca ursul dăzlegat,
 Și ca șarpele de iarbă, cînd iaste deșteptat,
 Ca lupul cînd întră în stîină și vulpea în cotețu,
 Înaltă-să, truféște-se și foarte e semețu,
 Și oichii i să turbură de marea lăcomie,
 Și pre nimeni nu mai vedea, de multa trufășie !
 255 Scos-au biruri și nevoi atuncea pre creștin
 Și ei, cu lacrimi plătiia și le da tot deplin.
 Unde află de argintu, trimite dă-l răpéște,
 Și totdeauna el timin șade de tipăréște,
 Foarte mulți, nenumărați, la Țarigrad trimite,
 260 Și de frica lui Dumnezeu nu-ș aduce aminte.
 Și alte réle ce făcea, de nu sîntu să să scrie,
 Nici în urechile cuiva iaste ca să să spue.
 Iar bătrînul postialnecul în țară rămăsese,
 Și cîte trei feciorii ai lui ²¹ la oaste să dusese.
 265 El nu putia îngădui, dacă vedea de acéstea,
 Mîhnéște-se, întristează-se, și-i zise : — Ce-s acéstea,
 Bre, Dumitrașco, ce lucrezi ? Bre, străngeț mintea în cap,
 Și socotéște cea de apoi ce-ț va veni la cap !
 Că tu știi țara aceasta, că mulți ca tine au pus,
 270 Și Dumnezeu pre cei ce sînt răi, la bine nu i-au dus !
 109ⁿ Precum aspidei e cu greu cîntarea să auză,
 Și, auzind, să turbură și fuge să nu auză,
 Să otrăviaște dă mînie, cît va ca să plesnească,
 Și, de ar ști pre cîntărețu, ar vrea ca să-l zdrobească !
 275 Așa și lui, cuvintele unchiu-său nu-i plăcură,
 Căci vedea și pricepea că réle de el fură.
 Să sfărăma cu inema și vrea ca să să pléce,
 Gîndindu că de să va vădi, mai bine să să innéce.
 Și atîta să năcăjiia, nu știe ce va face,

²⁰ Grigore Ghica.²¹ Drăghici, Șerban și Constantin Cantacuzino.

280 Vede că să dăscopere, miră-se ce-a mai face,
 Și rialele ce au făcut stă dă le socotește,
 Că multe-s și nenumărate, aciastea el gîndéște.
 Că de vor veni boiarii din Țara Unguriască,
 Și slujitorii ceialalți de Țara Rumânească,
 285 Și vor afla ce-au lucrat acest cîine turbat,
 Vor alerga cu mic cu mare, ca cerbul însetat,
 La izvorul cu apa riace, la Costandin Bătrînul,
 Și-ș vor plînge obidile de Dumitrașco păgînul !
 Și el, știindu-i faptele, nu le va îngădui,
 290 Ci în față, toate, Domnului i le va vădi !
 Drept acéia socotește rău sfat să săvîrșească
 Pre făcătorul lui de bine, de viață să-l lipsească.
 — De no a lipsi bătrînul, zice, acesta de la mijloc,
 El, toate cîte am făcut, scoate-le-va la mijloc,
 295 Și piarde-voiu cîte-am furat, zău, poate fi și viața !
 Iar dacă va peri acesta, eși-m-va toată ghiața,
 Toate pre voe îm vor fi, cinstea îm voiu mări,
 110 Stringe-voi și avuție și mă voi înbogăți !
 O, Iuda fără de lége, ce-s ciale ce gîndești
 300 Și dreptul Dumnezeu, nimic nu chibzuești ?

Și atunci mii de răutăți la domn începe-a scrie,
 Și pre bătrînul, unchi-său, vrăjmaș că-i iaste, scrie.
 Cum că nu lasă pre săraci dăjdile să-ș plătească,
 Adecă pre pămîntiani, nimica să plătească.
 305 Cuvinte réle sămăna de domnul ; n-au perit
 Și cum nu mai iaste el domnu, așa el au mințit !
 Ce-n locul lui Grigorie pre Șarban au făcut,
 Pre fiiul postelnecului, așa el l-au vîndut !
 Aciastea el, ca un păgîn, domnului le scriia,
 310 Că le scornéște unchiu-său, așa el birfiia.
 Ca acéștia multe scornia, că țara le grăiaște,
 Ca el să aducă pacoste unchiu-său, să trudéște.
 Și cum că nimeni nu-l ascultă, nici îl mai cinstéște,
 Pre el, ca pre un ispravnec nici îl socotește.
 315 Mergia la doamna ²², zvăpăiat și rău să obidiia,
 Tocma ca un îndrăcit, așa să izmenia,
 Cu jurămint să bleasteme pre unchiu-său, să jură,
 Cum dă la el să nascu acéstea, pre Dumnezeu să jură !
 Și pre doamna o spăimînta, îi zice, ca să fugă.
 320 La turci dăcîndea, îi zicea, să treacă să să ducă :
 — Că bătrînul Costandin asupră-ni să scoală,
 110^v Că cu rumânii s-au unit și au făcut răscoală !
 Și céia pre el îl credea. La domnu șade dă scrie,
 De cîte el că-i zicia cu această ficlenie,
 325 Pînă cînd domnul au crezut și tare să scîrbéște,
 Spre feciorii bătrînului cu greu el să pornéște,

²² Maria, soția lui Grigore Ghica.

Cu înfruntare el îi suduiaște făr'dă nici o pricină,
 Tot înpotrivă le grăiaște, făr'dă nici o vină.
 Iară ei bine-ș cunoaște și mult să dosădiia,
 330 Și de mîniia domnului rău să năcăjiia.
 Și Caragia, ce pohtiia ca să ciocotnițească,
 Găsit-au vrème să aibă a face și multe să pornească.
 Altele zice către domnu, altele către dînșii ²³,
 Pînă au întăritat pre domnu cu mînie spre dînșii.
 335 Că toți îl știți pre Caragea ²⁴, pre cînile acela;
 Drept acéia voi să zic de puciosul acela!
 Pă Dumitrașco l-au făcut priiaten și fărtați,
 Ca să mănince pre bătrîn, cînii era turbați.
 Scrie acela de acolo, și acesta le întărește,
 340 Unul pre alaltu în răutăț bine să povățește,
 Pînă ceia ce doriia s-au învrednicit să fie,
 Că domnul munte s-au făcut, de multa lui mînie.
 Atuncea, după ce-au aflat striinii: moldovénii,
 Carii cu domnul să afla, și toț țarigrădenii,
 345 Și nici un folos nu avea, nice o volnicie.
 111 Drept acéia, să bucura de cea ce era să fie,
 Ca să tîmpléze doar și lor să apuce boerie,
 S-aducă și ei biiatei țări multă becisnicie,
 Să mănince și să strice, să facă și ei ²⁵ silă,
 350 Și singele săracilor să-l bea făr de milă,
 Să răpească și să fugă la a lor pustietăți
 Neavînd cine le lua siaama de răutăți.
 Drept acéia au început ca să ciocotnițească,
 Lui Caragea a să închina, și ca să-l văznisească.
 355 Și el acéstea le pohtiia și bine-i povățuiaște,
 Și încă la domnul, cite unul, pre toți îi curteneăște,
 De fii postelnecului minciuni mărturisescu,
 Că cutare din boiari acéstea povestescu:
 — Așa au zis și către noi, și noi îi amăgim,
 360 De să dășchid ei către noi, și-i meștersugim!
 Ca cu de acestu fél Caragea amesteca domniia,
 Și cu multe meștersuguri el înșăla domniia
 Atîta, cît au poruncit să-i scoată dăn boerie,
 Pre trei fii ai postelnecului, cu scîrbă și mînie,
 365 Să nu mai aibă volnicie, ci ei lipsiți să fie,
 Să să ducă pre la sate, la curte să nu vie!
 Și Caragea tot nu înceta, ci grea pîră le face,
 Și Dumitrașco, d-acolo, pentru bătrîn nu tace.
 Și așa urgiia domnului dîn zi în zi o sporescu,
 111^v 370 Și tot spre réle hotărîri să vie, o întărescu.
 Întoarse-se dă la războiu și-n țară cum soséște,
 Pre Șarban ²⁶ ș'alți din boiari să-nchiză poruncéște.

²³ Cantacuzini.

²⁴ Costea Caragea, recunoscut ca intrigant, încă de pe vremea lui Matei Basarab.

²⁵ Țarigrădenii, în frunte cu Costea Caragea.

²⁶ Șerban, fiul postelnicului.

Eșitu-i-au și bătrînul întru întîmpinare,
 Să i să închine cum știa, că ficleșug el n-are,
 375 Și obraz sălbatic află, alte lucruri vede,
 Uită-se la panurghii și multe réle vede.
 Ciarcă să afle, nu poate, pricina ce să fie,
 Și dragoste ce era întii s-au întorsu spre vrăjmășie.
 Roagă-se pentru feciori, nici cum nu-l aude,
 380 Îi pomenéște slujbele, nimica nu-i răspunde.
 O, vrăjmășască tiranie, inimă înnegrită,
 Prieteșug nestătătoriu, multă slujbă perită !
 Așa să întoarnă înapoi, să duce către casă,
 Și cum că domnul au crezut multe obăzi varsă,
 385 Cuvintele unui nebun, păgîn și îndrăcit,
 Și așa, cu ale lui minciuni, de tot l-au prelestuit !
 — Întreabă, zice, pre boiari, pre preoți, și pre alalți,
 Și atuncea facă hotărîre, la cei ce-s vinovați !
 Acéstea el să obidiia și cerea judecată :
 390 — De iaste, zice, vinovat, să-ș piiară după faptă.
 Iară Dumitrașco era mortu, să nu să dăzgolească,
 Rușinile și faptele să nu i să dovedească,
 Sau să nu auză săracii, de năpatea aceasta,
 112 Și-or alerga, de vor striga nedreptatea aceasta.
 395 Drept acéia, au alergat ca o hiiară turbată :
 — Doamne, zice, iată perim și noi și tu odată !
 Plînge, strigă, să ucidă și zice : — Acum grăbéște,
 Că bătrînul în acest ceas la toț el poruncéște,
 Cu răvașă și scrisori, să vie să ne înpresoare,
 400 Și ei, cu mic cu mare vin, pre noi să ne omoare !
 Și pre la turci au poruncit să vie să cuprinză,
 Că domnul, zice, e hainu, să vie ca să-l prinză !
 Pre légea mia, doamne, zicea, pre Dumnezeul mieu,
 Să <n-a>m parté dă Ruxandra mea, că nu-s dîn capul mieu !
 405 Ce bătrînul opincile va să-ș încalțe, zice ;
 Și pre noi, de undi-am eșit, va să ne bage, zice !
 Și mincinoase mărturii atuncea-au scos îndată,
 Pre Caragea și pre Vărzarul ²⁷, ce striga totodată :
 — Doamne, omoară-l, nu-l ținia, că iaste rău dă noi,
 410 Că vei vedea măriia ta, că te-i căi apoi !
 Și domnul chiamă un căpitan și cu poruncă îi zice,
 Să miargă cu slujitorii, pre bătrîn să-l rădice
 Și îndată, după poruncă, la casa lui s-au dus,
 Și fără viaste l-au luat și-ntr-un car l-au pus.
 415 Singur pre dînsul l-au luat, nu știe unde-l duce,
 Și, cu grabă dă olac, la Sinagov îl duce.
 112^v Zicea pre cale și-ntreba : — Oare unde mă duce ?
 În ce pustiiu și în ce munte mă duc ca să mă arunce ?
 Și căpitanul îi zicea : — Nu te întrista, jupîne,
 420 La mănăstire ne ducem, la Sinagov anume,

²⁷ Constantin Vărzarul, marele paharnic al lui Grigore Ghica.

Să ca șazi ceva acolo, pînă cînd va mai tréce
 Urgia, zice, a domnului și cu bine să plăce,
 Și iar la cinstea cea dintîi și acea volnicie
 Te va aduce Dumnezeu, cu multă bucurie !
 425 Și așa la Sinagov sosesc, tocma la mănăstire,
 Și cu podul balta-l trecură, la locu de peire.
 Și acolo el sosind, avu puțină mîngîiare,
 Și can dă vréme să culcă, de multa întristare.
 Și atuncea, iar numaidecît, aceia vînzătorii,
 430 La domnu au mersu, de-au grăit, de moarte îndemnătorii :
 — Doamne, acum pre tată-său feciorii vor să scape,
 Și într-o noapte vor să-l ia, cu toții vor să scape !
 Că satele-ș vor rădica, să miargă să-l răpească,
 Și în cea de apoi, ce vor lucra, tot omul socotească !
 435 Și noi, doamne, cu mic cu mare, vom fi de peire,
 Că de domnie ne vom lipsi, zău, și de stăpînire !
 Și domnul, cu mai rea scîrbă atuncea să pornéște,
 Ca să-l omoară numaicît, îndată poruncéște.
 O, poruncă păgînească și mare tiranie !
 440 Pîrișul nefiind de față, ei sîntu toț mărturie,
 113 Vrăjmașii îi sîntu pîriș lui, ei mărturisescu,
 Și foarte strîmbă judecată îndată săvîrșăscu !
 Grebescu-să înpotrivnicii moartea să săvîrșască,
 Ca nu cumva, lor, faptele să li să dovedească !
 445 Porunca, dară, numaidăcît trimit la mănăstire,
 La căpitanul poruncesc ca să-i facă peire.
 Și acela, foarte degrab să toace, poruncéște,
 Și bisérica o deschide, nimic nu zăbovește.
 Decii să duc și la boiariu, îi zic să să dăstépte,
 450 Să miargă la biserică, nimic să nu aștepte.
 Și el, mirîndu-să, zicea : — Oameni buni, nu e vrémea,
 Că dă cu seară încă iaste, de utrănă nu e vremea !
 Și cu degrab să sculă, la biserică miarse,
 Și lacrimi neîncetate începu ca să viarse.
 455 Vede făclii și lumănări ²⁸, că toate era aprinse,
 Închină-se și roagă-se, cu inimă întinsă.
 Atuncea îi zic : — Jupîne, mergi, mergi să te priceștuești,
 Că viața ceastă putredă vei să o priimenești !
 Și îndată să spovedui la duhovnic părinte,
 460 Și cu smerire să ruga cerescului părinte.
 Toată noaptea stă la rugă, cu multă osirdie,
 Și diminiața s-au aflat la sfînta liturghie,
 Și ertăciune, cu smerere, despre toț ș-au luat,
 Apoi cu frică el au mersu, de au îngenunchiat,
 113 465 Și cu prea sfintele taini el să priciștuiăște.
 Și, mulțămita domnului, cu lacrimi săvărșăște.
 — Fie numele domnului, de-acum blagoslovit !
 Aceasta zice și tăcu acest prea fericit.

²⁸ În original : *numănări*.

470 Nu să îngroziască năcic, nici să spăimîntează,
Nice plînge cu obidă, nici să întristează.
Ce cum au fost el mai înainte, la toate pedepsit,
Așa și-asupra morții au stătut îndirjit.

475 Eșiră dîn biserică și miarsără în casă,
Și porunci egumenul să grijească dă masă.
Să facă ospătu boiariului, ca să-l mai înbunéze,
Și de multa inema rea ca să-i mai alinéze
Și el la masă au șăzut, după orînduială,
Nimic dîn obște n-au eșit fără de socoteală,
480 Iar dîn masă n-au luat nimic să bage în gură,
Nici bucate, nici ceva, sau măcar băătură.
Ce zice : — Eu am ospătat pîinea cea îngerească,
Și păhar eu am priimit, să-m dea viiață cerească !
Mîncat-am trupul lui Hristos, nu voiu altă mîncare
Și sîngele lui am băut, să nu aibă însetare.
485 Vriadnică iaste hrana ceasta dă sațiu ca să-m ție,
Și altă mîncare nu pohtescu, măcar cum să fie !
Acéstea și altele zicea. Nimica n-au mîncat.
Ce pu

III.

Dosoftei, mitropolitul Moldovei, Cronologia domnilor Moldovei

Dosoftei, mitropolit al Moldovei (cu întrerupere, de la 1670 pînă la 1686), a arătat un interes deosebit cercetărilor istorice. Rod al acestor cercetări este cronologia domnilor Moldovei, începînd cu Dragoș (pune anul 6867 = 1359) și terminînd cu Antonie Ruset, pentru care nu precizează nici un an, dar îl pune după Dumitrașcu Cantacuzino (1675—1678).

Cronologia scrisă în versuri de Dosoftei este prima în istoriografia română. Reconstituirea succesiunii domnilor s-a făcut, probabil, după cronici (deși autorul nu indică metoda sa de lucru), dar, ce este mai important, și după hrisoave, cum este cazul fixării domniei lui Roman vodă : „6900 văleatul era atunci : Acesta <Roman> să scrie-ntr-a țărări urice” (vers. 19) ¹.

Dosoftei și-a publicat poema cronologică în două ediții, în ambele rînduri în paginile de la început ale unor cărți bisericești : *Molitvenic*, Iași, 1681, p. 3—8 liminare (nenumerate) și în *Parimiile preste an*, Iași, 1683, p. 3—8 liminare (și aici nenumerate). Poema este închinată domnitorului Gheorghe Duca, voievodul Moldovei din acel timp (1678-25 dec. 1683). În versiunile tipărite cronologia se oprește la anul 1678, ultimul domn amintit fiind Antonie Ruset. Însă prof. Alex. Elian a descoperit printre manuscrisele Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România completări la cronologia lui Dosoftei pînă la anul 1686, în vremea lui Const. Cantemir. Aceste completări dezvoltă mai mult caracterizările domnilor și evenimentelor din Moldova ².

Edităm poema după ultima ediție (1683) a autorului și semnalăm în aparatul critic variantele ediției anterioare (1681).

Afară de deosebirile semnalate în aparat, atragem atenția că în ediția 1681 sînt omise toate marginaliile, afară de una : cea pusă în dreptul versului 5 (anul 6867, pentru Dragoș).

BIBLIOGRAFIE : I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 237—240 (descrierea *Molitvenicului*); p. 263—269 (descrierea *Parimiarului*); p. 264—268 (ediție critică, dar în chirilică). M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, III, București, 1874, p. 526—529 (reproducerea versiunii din 1681).

¹ N. Costin îl citează pe Dosoftei în legătură cu descoperirea acestui uric ; cf. N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*. Ediție de Ioan Șt. Petre, București, 1912, p. 176, rîndul 18, p. 177, rîndul 10 și variantele (p. 177, 22—24).

² Prof. Elian pregătește un studiu asupra completărilor cronologice ale lui Dosoftei.

< *Cronologia domnilor Moldovei* >

Prealuminatului întru pravoslavie, blagocestivului și preacinstiului și milostivului nostru d<o>mn Ioan Duca voevoda, din mila lui Dumnedzău domn țării Moldovei și Ucrainei.

De la vécinica svintei Troițe putiare poftim mării tale, sănătate și pace, cu viață nărocită să petreci măriia ta pururia adevăr.

	Domnii țării Moldovei pus-au nevoință De-au învățatu-și țara direaptă-n credință Pravoslavnica liage ferind necorcită Și-n ceriu Hristos el cruță viață fericită.	
5	Descălecat-au țara domnul Dragoș vodă Fericită, buiacă, cu tot fial de roadă. Cînd au adus într-însă rumâniască limbă De bun niam și ferită de la calia strîmbă Să trage de pre sînge rudă-mpărătească.	6367
10	Dumnedzău l-au sporitu-l nainte să-i crească. Și fiiu-său Sas vodă și cu Bogdan vodă Cu doamnă sa Mariia lăsînd bună rodă Pre Fedor Bogdanovici Lațco să numiaște, Cu doamnă-sa cu Anna de să pomeniaște.	4 ai 6 ai 8 ai
15	Pătru vodă pre urmă purceasă cu viță, Carele-i dzic Mușatin în bună priință. Stătut-au după-acesta luminată roadă Stăpîn țării Moldovei domnul Roman vodă. Acesta ce să scrie-ntr-a țării urice	12 ani 3 an 6900 vâleatul era atunci
20	Mare samodărjaveț și-n bună ferice, C-au stăpînit-și țara din plai pînă-n mare. Lăsatu-ș-au în scaun putiarnic mai tare Ce-au născutu-și din doamna, din Anastasiia, Pre Alexandru cel Bun în trai cu fericia,	6907
25	C-au înpodobit țara cu besiarici late, Cu mănăstiri vestite-n frămseți, luminate : Bistrița iaste una, a doă-i Moldovița Ș-alte besiarici multe ce-ș da cuviința.	

Proza : 2 După d(o)mn ad. măriia sa 3 dzău și Ucrainei om. 4 intei poftim 5 După adevăr ad. 16 rînduri, dintre care au legătură cu cronologia domnilor numai următoarele : ... am socotit de-am scris pre toț prea-luminații și svînt pomeniții domnii țării, ca să să pome-nească pentru nevoințe ce-au nevoit creștinătatea și cu pravosloviia. Pentru-aceaia le-am scris și versuri, precum mi-au agiuns știința, într-acesta chip.

Versurile : 2 învățatu-și 4 Hs. viață 5 dmnul Dragoș 7 românească 10 Dzău 11 și fiiu-său] Pre urma lui și cu] di-acii 12 om. 13—15 Pre Fodor... cu viță] După dîns stătu Lațco, di-acii Pătru vodă 16 în bună priință] crescînd bună viață 17—21 înlocuile cu Pre Roman voevoda i direaptă credință. / Acesta ce să scrie din plai pân-n mare/Stăpîn samodrăjavnic și domnitor tare. 22—24 înlocuile cu Dintr-acesta să naște Alexandru domnul, / Să

30	Adus-au și pre svîntul Ioan în țară, De ș-au vestitu-și cinstia și preste ghotară. Naintea lui mai fost-au Ștefan și cu Iuga Și Dumnedzău cu bine le-au ascultat ruga. Iară după Alexandru fiiu-său Ilie Și Ștefan a lui fapte, ne scurtă bucurie.	
35	Diiaciia Bogdan vodă domni mică vriame Și ș-au mutat sălașul unde nu să tiame. Lăsînd pre urmă viață și rod bun în țară, De i să naltă viastia și preste ghotară,	6965
40	Pentru Ștefan acel Bun ce-au bătut războae De-au făcutu-și de toate inemii pre voe. Prin ținuturi, prin toate să vād a lui siamne, Mănăstiri și besiarici ce-au fapt fără liane. Că nu numai prin sate și pre la orașe, Ce și prin munți și-n codri, lui Hristos sălașe	
45	Ce-au făcut zugrăvite de dau strălucoare, Să-i trăiască pomana-n bun nume supt soare. Pre fiiu-său, pre Bogdan, ș-au lăsat să-i șadză În scaun, să-ș domniască țara, să să-ncreadză.	7012
50	Că ș-a lui nevoiță n-au fost cu nemică De-a lui al său părinte să fie mai mică. Svînta mitropolie cea noă-n Suceavă De dînsulu-i făcută, cu multă zăbavă. C-avea destulă luptă și treabă de oste Cîndu-și bătia pizmașii lovindu-i din coaste.	
55	De-a lui destoinicie scrie și-n cronice, Că ș-au apărat țară cu bună ferice. Pre fiiu-său, pre Ștefan, tînăr, după sine Ș-au lăsatu-și în scaun domn bun cum să vine.	
60	Dup-acesta stătut-au Rareș Pătru vodă, De toate bunătăți plin de cerească rodă. Î-i Pobrata sălașul unde odihniaște, Cu doamnă-sa Elena, de să pomeniaște.	7036
65	C-au fapt multe besiarici din-treg și-nnoite, La țară și la munte mari mănăstiri svinte. Pre urma lor domnit-au a lor bună rodă : Ilie și cel tînăr Ștefăniță vodă.	
70	Nemică n-au stricatu-i vrăjmășasca morte, Că iaste-n ceriu cu svinții depreună-n sorte. Și soru-sa Roxanda, să nu stîngă neamul, Luă pre Alexandru, ce-i dzîc Lăpușneanul.	
75	Domni ș-acesta bine și-n Slatină-și fiace Mănăstire frumousă, pre toate le-ntriacе. Pe urma acestora fiiul Mihnii vodă, Din Țara Muntinească sufletiască rodă. Pătru-l chiamă pre nume și n-ară prihană,	II СНЪ ЕГО БОГДАН ПОЧЕМЪ ИМЪ РОДЪ СЛЪ 7082

cuvine ș-acesta să-l știe tot omul 29 sntul 32 dzău 44 Hs 48 domnească 56 țara 61 Po-
brotă 69 Ruxanda 71 Slatină-mi 74 Muntenească sufletească

	Lăsatu-ș-au în țară slăvită pomană Mănăstiria ce iaste în deal la Gălata, Că iaste pentru ospeți cu masa tot gata. Fiiu-său Ștefan tânăr stăpîni domniia ; După Aron domnit-au domnul Eremiia. Acesta de pre rudă i-i nume Movila, Că Dumnedzău ș-au tinsu-și și preste dînși milă. După dînsul domnit-au și Simeon vodă. Lăsat-au și pre-acesta Dumnădzău cu rodă, Că i să știu cuconii sufletească viță. De i-au făcut cu domnul în ceriu cunoștință. După dînșii și Ștefan Tomșa ce-au fapt Solca, Domn destoinic și-n dzile-și au potolit gholca. Că-n dzilele acialia, prin diase războe, Lăcuiitorii țărăi trăia cu nevoe. Deaciia Radul vodă au domnit cu pace, Cu bună-nțălepciune tuturor cum place. Și Alexandru Iliaș cînd i-au venit rîndul Au domnit și el țara nu cum i-au fost gîndul. Barnovschi Miron vodă are îndrăznire La Dumnedzău cu svinții fără de-ndoire. Moysei voevoda-n cereasca movilă Cu frații săi treiaste-ntr-a lui Hristos milă. Și Vasilie vodă precum i-au fost gîndul, I-au dat Hristos odihnă cu svinții în rîndul. Și doamnă-sa Todosca viiade cu dulceată, Cu ale ei odrasle, pre Hristos în față. Gheorghită Ștefan vodă încă să nu-și piardză Nediajdia de la domnul, ce tot să să-ncreadză, Că pentru tot greșitul Dumnădzău grijaște, Cine cu drept cuget la dîns năzuiaște. Și pentru Ghica vodă laudă să dzîce Că de-a rîndul cu svinții trăiaște-n ferice. Lui Ștefăniță vodă Dumnedzău să-i facă Odihneală cu svinții, de viață să-i placă Cu a sa bună maică, cu Ecaterina, La giudeț den direapta să-i fie odihna. Evstratie Dabijia scris iaste la viață Să trăiască cu svinții în rînd fără greață Cu iubita sa hiică, cu doamna Mariia, Să nu li să mai stîngă în viaci bucuriia. Și doamnă-sa Dahina încă să să vadză La Dumnădzău în casă cu dînși să să-ncreadză. Și Duca voevoda Dumnădzău să-l crească	ПО НЕМ МНѢСА, ЗНН АКСАБЪ.	7115 Petre mitropolit	Mihailaș Constantin 7120	Gaspar 7109	7139	7142	7162	7166	7168	7170
--	---	---------------------------------	--------------------------	--------------------------------	----------------	------	------	------	------	------	------

82 Dumnădzău tînsu-ș 83 Simion 88 și-n] ce-n au potolit] au dumnit cu 93 Ș'Alexandru
96 Dzău sînții 97 Moyși 98 treiaste] petriace Hs 100 i-a H/s snții 101—102 om.
103 nu-ș 104 dnul 105 Dzău 106 drept 110 de] în 112 din 118 dînș

- 120 Să-și domnească în scaun și să-mbătrânească
 Cu cinstita sa doamnă, cu Anastasiia,
 Cu cinstite odrasle-n toată fericia.
 Din ceriu să le trimiță Dumnedzău cunună,
 Să-ș petreacă în viață cu inemă bună.
- 125 Iliiaș Alexandru cînd stăpîni-n țară
 Prin săraci ce da milă ș-au tins spre ceriu scară.
 Și Petriciaico vodă încă-ș are parte,
 În ceriu cu domnii țărăi și-ntr-a vieții carte
 Cu luminată, cinstită doamna sa Mariia,
- 130 În ceriu să le gătiadze Hristos bucuria.
 Lui Dumitrașco vodă bine să să dzică,
 Că certă pre viclianii de le diade frică.
 Domnit-au după dinsul Antonie Ruset,
 S-aibă cu domnii parte ș-a lui cinstit suflet,
- 135 C-au lăsatu-și pomană cît au putut face
 Dia-i Dumnădzău cu svinții trai în ceriu cu pace.

- Și sosînd cu verșurile păn acii, iarăși rugăm de la milostivul
 Dumnedzău mării tale, prealuminatului și milostivului nostru domn
 Ioan Duca voevoda și a cinstita și-ntru tot blagoslovita doamna
- 140 mării tale gospojda Anastasiia și a cinstiți și cu de toată blagoslovenia
 dăruiți fiii mării voastre, măria sa Ioan Costantin voevoda, Ioan Matei voevoda,
 Ioan Ștefan voevoda. Și blagosloviții tinerii mării tale Ioan Ștefan voevoda
 și cinstita doamnă Ecaterina, iubita și întii născuta fiica mării tale. Și alalți
 blagosloviți
- 145 lui Dumnedzău cuconi a mării voastre — să vă cruce milostivul
 Dumnedzău și să vă blagoslovască precum au blagoslovit pre Avraam,
 și Isac, și Iacov; și cum au blagoslovit pre Iosif cu Asinetha și cuconii lor,
 așa să te blagoslovască milostivul Dumnedzău cu blagoslovenie viacinică
 întru domnul nostru Isus Hristos, cu duhul
- 150 svînt, amin.

Rugătoriul mării tale smeritul Dosoftei, mitropolitul cu toată inemă smerită rugăm mării tale.

123 Dmndzău veață 130 înlocuit cu Să nu li să mai stîngă în viaci bucuria 135 lăsatu-ș
 137 iarăș 139 blsvita dmna 140 cinstiț 141 Constantin 144–145 Și... mării voastre] Și cu
 blagoslovitele fiicele măriei voastre 146 precum] așa cum 147 Avram și pre om. 149 dmnu
 Is Hs amin] adevăr 151–152 om.

IV.

Uciderea lui Constantin Brîncoveanu (15 august 1714)

Dintre cronicile rimate consacrate uciderilor domnilor și boierilor prin tăierea capului — în limba veche : „discăpăținare” — cîntecul lui Constantin vodă Brîncoveanu ocupă locul cel mai însemnat : acest cîntec a fost însușit de popor, a fost prelucrat de el, astfel că se găsește și în numeroase culegeri de folclor, pînă în zilele noastre, ca baladă populară. Anumite părți din cîntec, ca, de ex., începutul și sfîrșitul, în care autorul prezintă conflictul („pricina”) dintre Const. Brîncoveanu și sultanul Ahmed al III-lea ca pe o „poveste minunată” din care oamenii ar putea trage învățătură despre „lumea trecătoare, înșălătoare și mai mult amăgitoare”, au trecut dincolo de baladă și în alte specii folclorice, în vicleim și colinde¹. Nu atît cantitatea copiilor scrise de-a lungul anilor a contribuit la popularitatea acestui cîntec², cît memorizarea lui de mase și transmiterea lui pe cale orală, calea specifică a răspîndirii creațiilor literare folclorice.

Cronica rimată, deosebită firește în multe privințe de prelucrarea ei folclorică³, înregistrează următoarele momente în succesiunea lor : moartea Brîncoveanului trebuie să dea de gîndit împăraților, domnilor, boierilor, bogaților și îngimfaților. Nu numai întîmplarea lui Brîncoveanu obligă la asemenea reflecție, dar și „cărțile scrise”, „cuvîntul cel tipărit” — se înțelege cărțile de istorie și cele bisericești ale vremii de atunci, generatoare ale ideologiei feudale, în care motivul fatalist și mistic al neșatorniciei soartei (*fortuna labilis*) ocupa un loc principal. Așa și Brîncoveanu : cînd se socotea mai „în rădăcinat” în domnie, vine un agă și-l ridică din ordinul „tiranului împărat”, cu fii, cu gineri și cu toți „credincioșii” (în ms. Budapesta : „credincerii”) lui. Vodă, la citirea firmanului de mazilire și ridicare, se „scîrbește” (se întristează), acuză pe boieri că ei l-au „viclenit”, dar aceștia se dezvinovătesc că nu sînt „amestecați” în această arestare. Urmează versuri dramatice în care familia domnească întrunită, doamna, coconii și cocoanele (fiii și fiicele), se plîng unii altora. După 12 zile de asemenea frămîntări (acest termen în ms. Budapesta),

¹ N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II, *Epoca influenței grecești*, București, 1938, p. 193—194 și 212—214.

² De pildă, stihurile despre moartea lui Grigore Ghica (vezi p. 165—173) s-au transmis într-un număr dublu de manuscrise față de cîntecul lui Const. Brîncoveanu și totuși povestea respectivă nu s-a bucurat de o atît de mare popularitate în mase.

³ Nu este cazul să adîncim aici această latură a problemei.

imbrohorul (deformare în ms. 2150: „imbrionul”) adună divanul în vederea alegerii noului domn: Ștefan <Cantacuzino> spătarul, „domn tânăr” (în ms. 4730). Un dialog între Brîncoveanu și noul domn ne dezvăluie că „vînzătorul” a fost Ștefan Cantacuzino, ceea ce confirmă și alte cronici contemporane⁴. Urmează un grup mic de versuri (vers. 124—134) care arată că la ieșirea lui Brîncoveanu din curtea domnească s-a strîns „țeara” urîndu-i să se „învîrtească <să se reîntoarcă> în grab”. În timp ce domnitorul era închis la Edicule în Țarigrad (la „Edef”, în „Teligrad”, deformează varianta ardelenescă a ms. Budapesta), la București turcii „tirani”, în frunte cu imbrohorul, jefuiesc averea, „portul” și „tot ocolul” părăsite de domnitor. Urmează versuri despre chinuirea lui Brîncoveanu în tot timpul verii aceleia, pînă la 15 august (1714), cînd sultanul scoate pe condamnați în grădina seraiului, spre executare. Autorul pune în gura Brîncoveanului cuvinte de minie adresate sultanului: că, păgîn și spurcat, i-a închis și-i condamnă la pieire, nejucecați și nevinovați; focul să aprinză pe turci și sabia „îngerească” să-i piardă. În cuvinte mișcătoare se povestește ultima convorbire între tată și copii, în clipele premergătoare uciderii lor. Copiii sărută mîna tatălui, îl mîngîie, își blestemă nașterea; dar tatăl îi consolează cu tărie că această „putîntică durere” le va aduce încununarea „cu Dumnezeu din ceri”. Gealul lasă iataganul pe grumazurile lor, „pre rînd”, iar hamalii aruncă trupurile lor în mare.

Doamna stă trei zile leșinată, apoi își tînguiește soarta; repetă și ea că au fost vînduți și invocă urgia cerului asupra dușmanilor: „în tartar să-i muncească / muncile <chinurile> să nu sfîrșească / <ca> ei țara să o stăpînească »! Finalul este convențional, dar potrivit cu concepția medievală: viața este mincinoasă, pe cît e de frumoasă; cei uniți cu plăcerile lumești vor lua drumul iadului. Pomenirea lui Brîncoveanu va fi în veci.

Același conținut, exprimat în cele mai multe cazuri aproape în aceleași versuri, s-a păstrat în următoarele nouă manuscrise cunoscute de noi pînă acum:

1. Ms. 21 din Bibl. Acad., f. 151—155, copie chirilică de pe la 1857, alături de alte numeroase poezii din sec. al XIX-lea, are titlul: „Istoria măriei sale lui Constantin vodă Brîncoveanu, domnul Țării Muntenesti, care s-au tăiat de împăratul otomanilor. La 1730 novembre 17”⁵. Începe ca toate manuscrisele: „O pricină⁶ minunată”, dar termină ca puține din ele:

S-au făcutu acestu corbanu <sacrificiu, tăiere>

La vreme de ramazan.

2. Ms. 1344, Bibl. Acad., f. 114—117^v, copie din anul 1797 (vezi f. 1, 35, 47). Titlul este ca în manuscrisul precedent, dar cuvintele „Țării ... novembre 17” sînt înlocuite cu: „din București, cari s-au scris 1730”. Versurile au fost editate de Gr. Crețu (vezi *Bibliografia*).

⁴ Radu Popescu (*Magazinul istoric pentru Dacia*, IV (1847), p. 30—32) și anonimul cronicii brîncovenesti (*Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, ed. întocmită de Const. Grecescu, București, Edit. științifică, 1959, p. 118—119).

⁵ I. Bîanu, *Catalogul manuscriselor românești <din Bibl. Acad. Rom.>*, București, 1907 p. 75, textul numerotat 118.

⁶ În unele variante *pricină* e înlocuit cu *poveste*.

3. Ms. 1629 din Bibl. Acad., f. 50—53 : „Istorie lui Costandin vodă cel Bătrîn”. Dintre manuscrisele datate care au această cronică, ms. nr. 1629 este cel mai vechi : a fost scris de Ioniță Copilul (f. 49^v), zis și Ioniță Popa (f. 63^v), între 1756 și 1778⁷. Copia aceasta este însă ne-completă, oprindu-se la versurile : „Și capul de tot că i-au tăiat / Și în mare l-au aruncat” (vezi vers. 202).

4. Ms. 2150 din Bibl. Acad., f. 103—106^v : „Istoriia lui Costandin vodă Brîncoveanu”. Manuscrisul este scris pe la jumătatea sec. al XVIII-lea. Observăm că în cele mai vechi manuscrise (2150 și 1629), titlul poemei este ca de cronică⁸, simplu și sobru, titlurile ample fiind alcătuituri ale copiștilor mai noi. Prezintă cea mai completă versiune din câte s-au păstrat (236 versuri). Copistul prim a copiat vers. 1—194, iar alt copist a continuat transcrierea vers. 195—236, adăugînd vers. 226—236, neîntîlnite în nici un manuscris. Pentru vechimea lui, pentru forma lui corectă ca limbă, pentru conținut, cel mai complet, a fost ales ca text de bază în ediția de față.

5. Ms. 3049 din Bibl. Acad., f. 32^v—33, fără titlu : cuprinde un fragment, începutul, pînă la vers. : „În ce chip i s-au întîmplat / Că tiranul împărat” (cf. vers. 27—28), copiat de Gabor Alexandru, în anul 1818 (f. 32).

6. Ms. 3078 din Bibl. Acad., f. 7—14 : „Cîntecul lui Ștefan vodă cu a lui Constantin vodă, cînd l-au tăiat împăratul împreună cu cinci beizadele a lui” este o copie din 1809 a unui cărturar mărunț. Manuscrisul a fost descris de I. Bianu⁹, care a și publicat versurile referitoare la Brîncoveanu. Sfîrșitul acestei versiuni se apropie de acela al ms. 2150.

7. Ms. 4730 din Bibl. Acad., f. 1—6^v : „Discăpăținarea lui Const. vodă Brîncoveanu de cătră turci, tîmplată în Constantinopoli, la anul 1730 noemvr. 17”. Manuscrisul este o copie chirilică de pe la jumătatea sec. al XIX-lea ; a fost al lui T. Pamfile, care a și publicat versurile (vezi *Bibliografia*). Are finalul asemănător cu cel al ms. 21.

8. Ms. inventariat la nr. 4257 din Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România (București), p. 1—3, fragment, *inc.* : „Și cum de mine vă îndurați / Din țară mă înstreinați ?” (cf. vers. 52) ; *fin.* : „S-au făcut acest corban / În vreme de rămăzan (final asemănător ca în mss. 21, 4730) ; este o copie de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea sau începutul sec. al XIX-lea (pînă la 1 iulie 1802, data semnată pe al treilea text din manuscris). Textul din acest manuscris a fost publicat de C. Bobilescu, fostul lui posesor (v. *Bibliografia*).

9. Ms. din Arhivele Statului (Országos levéltár) de la Budapesta, fondul Erdélyi levéltár. Gubernium Transilvaniae. Commisio Aulica in politicis, fasc. VI, doc. nr. 345, anexa 9, p. 261—263, versiune de 199 versuri, fără titlu. *Inc.* : „O pricină minunată / Auzită în lumea toată”. *Fin.* : „Ia vezi lumea cea bogată / Cîtu-i întru tot deșartă. / De acum pînă

⁷ Acest important miscelaneu de poezii și texte populare a fost descris și studiat de N. Cartoian, *Contribuțiuni privitoare la originile liricii românești în Principate*, în *Revista filologică*, I (1927), p. 196—204.

⁸ Manuscrisul a fost al prof. I. Negoescu din București și provine din regiunea Ludești (Dîmbovița) ; mai are două texte : *Letopiseșul cantacuzinesc* și versuri despre moartea lui Grigore Ghica. Între acestea două s-au copiat versurile referitoare la Const. Brîncoveanu. Manuscrisul a fost descris și folosit de Const. Grecescu și Dan Simonescu, *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopiseșul cantacuzinesc*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. XLVIII—XLIX.

⁹ I. Bianu, *Donniță, un vechi cîntec viejesc*, în *Convorbiri literare*, XLII (1938), p. 10—22.

în vecie, / Mila domnului să fie. Amin". Copia de la Budapesta, comparată cu ediția de față, omite vers. 110—114, 135—137, 146—158, 161—163; are în plus versul „Și mîna că-i săruta” (fiicele lui Brîncoveanu; adaos între vers. 81 și 82) și versul „Iară cînd fu zioa de joi mari” (între vers. 123 și 124). Trebuie să mai semnalăm că varianta de la Budapesta are modificări care o apropie de particularitățile versificației populare. Copia este în chirilică anterioară anului 1761. Manuscrisul este deosebit de important prin proveniența lui: la 1761, el se afla printre materialele de propagandă împotriva uniților, strînse de generalul austriac Buccow, cel care a înăbușit rezistența ortodocșilor din Transilvania. Între materialele adunate de Buccow de pe urma răzvrătirii Sofronie din Cioara, la 1759, se găsesc și versurile despre Brîncoveanu¹⁰. Ele au servit lui Sofronie, care avea legături cu Țara Românească¹¹, în scop politic și religios, probabil ca să arate prin ele că înaintașii și-au dat și viața pentru credința ortodoxă. Se știe că luptătorii împotriva uniților foloseau în fața mulțimii adunate și versurile, fiind mai convingătoare prin frumusețea lor artistică¹².

Studiul comparativ al acestor manuscrise¹³ duce la următoarele concluzii cu privire la filiația dintre ele:

— Arhetipul cronicii s-a pierdut, dar de el se apropie mai mult grupa întâia de manuscrise: 1344, 1629, 2150, 3078 și ms. Budapesta. A avut un titlu simplu, ca în 1629 și 2150, și un final convențional, pe linia mistică.

— Copiștii ulteriori n-au făcut modificări de conținut în copiile lor, ci au vrut numai să-și arate iscusința artistică, inversînd succesiunea versurilor și găsind cuvinte mai potrivite pentru măsura versurilor și pentru rimă. Totodată, manuscrisele din această grupă, a doua, 21, 4730, ms. B.C.S., dau un alt final, care arată că acțiunea povestită — chinurile lui Brîncoveanu și sacrificiul („corban”) — a coincis cu „ramazanul”, adică cu postul sf. Maria, ceea ce se spune și în cuprinsul poemei (vara anului 1714, pînă la 15 august, cînd a avut loc executarea).

— Finalurile diferențiază diferitele copii între ele, dar nu în măsura de a avea mai multe tipuri sau redacții, ci una singură transmisă de manuscrise care se pot clasifica în două grupe.

Nu se poate ști numele autorului, dar el este un cărturar mai mărunt cu oarecare cultură literară; o dovedesc neologismele (tiran, tartar), compoziția și succesiunea logică a fragmentelor, îndemînarea versurilor (fatura populară), efectele stilistice (contraste, dialoguri patetice).

¹⁰ Datorăm aceste prețioase informații bibliografice prof. Bakos Ferenc și cercetătorului arhivist Trocsani Zsolt din Budapesta, care au avut bunăvoința a ne trimite și fotocopiile după versurile Brîncoveanului.

¹¹ *Ilarion Pușcariu despre luptătorii contra dezbinării bisericești*, în *Cronicari și istorici români din Transilvania*, ed. I. Lupaș, vol. II, Craiova, f.a., p. 301.

¹² Cazul răzvrătirii preot Ioan Piurariu din Sad, care — scrie Petru Maior — „au început a propovădui neunirea și a grăi cu batjocură încă în versuri nu numai de uniți și de catolici, ci și de calvini”. (Cf. *Cronicari și istorici din Transilvania*, ed. I. Lupaș, vol. I, f.a., Craiova, p. 154).

¹³ Gh. Ghibănescu mai semnalează, în revista *George Lazăr*, II (Birlad), 1888—1889, p. 139—140, un manuscris cu versuri referitoare la Constantin Brîncoveanu, promișînd că le va publica. Astăzi, acest manuscris trebuie să fie în fondul de manuscrise al Bibliotecii Universității din Cluj, pentru că Ghibănescu spune că aparținea, atunci, lui Gheorghe Sion din Brătești (Bacău), care în 1922 a donat întreaga sa bibliotecă Universității din Cluj.

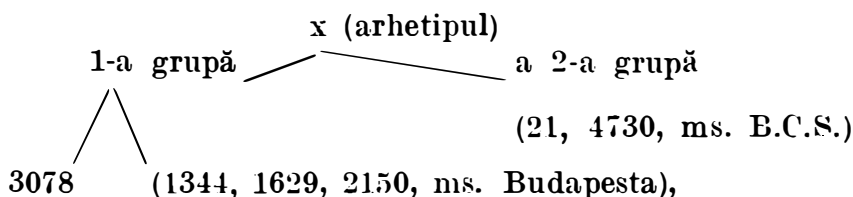
Cum am văzut, unele titluri¹⁴ amintesc data de 17 noiembrie 1730. Din cauza unei exprimări greșite, care s-a perpetuat de la o copie la alta, s-ar înțelege că la 17 noiembrie 1730 s-a întâmplat executarea. Cum însă executarea a avut loc la 15 august 1714, data de 17 noiembrie 1730 a însemnat în forma ei corectă fie data alcătuirii cronicii rimate, fie, mai degrabă, data copierii și prelucrării primului manuscris din grupa a doua, care transmite data de 1730.

Susținem a doua ipoteză, pentru că cronica pare a fi scrisă anterior anului 1730, dar după 7 iunie 1716, data executării lui Ștefan Cantacuzino. Într-adevăr, autorul, deși povestește întâmplări petrecute în vara anului 1714, totuși știe că și vînzătorul Ștefan Cantacuzino va muri în curînd în același fel (cum a și murit, peste 1 an și 10 luni, tot executat prin spînzurare). Brîncoveanu „muștră” (în alte manuscrise : „pedepsia”) pe Ștefan Cantacuzino cu următoarele cuvinte : pentru că

... tiranilor ne-ai vîndut,
Să știi, cu adevărat,
Că nici fie nu-ți va zăbovi
Ci Dumnezeu îl va plăti.

Poate chiar spînzurarea lui Ștefan vodă Cantacuzino, apoi tăierea capului și umplerea lui cu cîlți, să fi fost, prin asociere, un prilej pentru autor ca să compună versurile despre moartea lui Brîncoveanu, victima lui Cantacuzino. Această asociere o găsim sugerată în titlul ms. 3078, care se deosebește de toate celelalte titluri : „Cîntecul lui Ștefan vodă cu a lui Constantin vodă ...”.

Avînd stema :

am crezut nimerit să publicăm aici cîte o variantă din fiecare grupă. Am ales ms. 2150 ca text de bază (despre valoarea lui, vezi la p. 57) și dăm în aparat variantele ms. 4730.

În 1813, un versificator ardelean, poate chiar preotul Pavel Popovici din Diesig (dacă acesta nu a fost un simplu copist), sub influența lecturii vechiului cîntec despre Brîncoveanu, din care reproduce un fragment, a compus și el mai multe versuri istorice cu caracter elegiac ce s-au păstrat într-un manuscris clujean. Le publicăm și pe acestea.

Avem dovezi (vezi *Bibliografia*, studiul lui Ion Mușlea) că sfîrșitul tragic al lui Constantin Brîncoveanu, așa cum îl prezintă cronica rimată, a lăsat urme în repertoriul dramatic popular al minerilor români din nordul Transilvaniei (Valea Lăpușului, Băiuț). Arhiva de folclor din Cluj posedă chiar două manuscrise, copii ulterioare, cu asemenea texte : ms. 1250, din 1897, f. 1—5 : „Cîntare și verș la Constantin”; ms. 1061, copie din 1933—1934, dar după un text datat 1800 : „Joc cu Constan-

¹⁴ Alte manuscrise, 21, 1344, 3078, 4730. Mss. 1629 și 2150 au titluri sobre, ca în cronică. Ms. B.C.S. și ms. Budapesta n-au titlu.

tinul din istoria românilor". Aceste scurte piese dramatice, împreună cu altele (*Suzana* biblică, *Adam și Eva*, *Irozii*), se joacă în timpul carnavalului.

BIBLIOGRAFIE. Gr. Crețu, *Istoria mării sale Constantin vodă Brîncoveanu, domnul din București, care s-au scris la 1730*, în *Convorbiri literare*, IX (1875), p. 329—331 (publică versurile din ms. 1344). Ion Bianu, *Cîntecul lui Brîncoveanu la 1809*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, I (1913), p. 309—314 (publică versurile din ms. 3078). T. Pamfile, *Un cîntec privitor la moartea lui Brîncoveanu*, în *Miron Costin*, VII (1929), p. 33—38 (publică versurile ms. 4730). I. Lăcuș, *Versuri istorice despre Constantin Brîncoveanu și despre căderea Hotinului sub ruși*, în *Anuarul Inst. de istorie națională*, V (1928—1930), p. 460—463. Preot C. Bobulescu, *Slihuri pentru peirea lui Constantin vodă Brîncoveanu*, în *Apostolul*, XI (București, 15 mai 1934), p. 196—198. Al. Piru, *Literatura română veche*, București, ed. a II-a, 1962, p. 294—296. Ion Mușlea, „*Cîntare și vers la Constantin*”. *Sfîrșitul lui Brîncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor români din nordul Transilvaniei*, în *Studii de istorie literară și folclor*, Cluj, 1964, p. 21—61 (publicație a Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, Inst. de lingvistică, Secția de istorie literară și folclor). Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 704—705 (Al. Piru, Octavian Păun). *Cronica rimată despre moartea lui Constantin Brîncoveanu (1730)*, în *Crestomația romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, București, 1965, vol. II, p. 88—89, fragment pentru un studiu lingvistic, din ms. 1344 al Bibl. Acad. Rom.

Ms. 2150, f. 103^v

Istoria lui Costandin vodă Brîncoveanul

O poveste minunată
 Auzită în lumea toată
 Din-ceput și din vecie
 Precum și la cărți ne scrie
 5 Cuvîntul cel tipărit
 Carele iaste adevărit.
 Că lumea iaste trecătoare
 Și încă foarte înșălătoare
 Și mai mult amăgitoare,
 10 De-i face și-i amăgește,
 Și tot așa îi prilestește
 Pre domni și pre împărați mari
 Și pre cei ce sînt mai tari,
 De vorbescu de avuție
 15 Și să țin în sămeție,
 Ca cîndu nu ar avea nici o moarte
 Și într-un ceas le lasă toate!
 Precum, iată, am privit

Titlul: Discăpăținarea lui Const. vodă Brîncoveanu de către turci, timplată în Constantinopol, la anul 1730, noemvr. 17 1 poveste] pricină 2 auzită] ce au fost 3 început veci 4 carte scrie 6 care este adivărit 7—9 că-i lumea înșălătoare / și foarte-i trecătoare 10 amăgește 11 Și pre toți-i prilejăște 13 pre cei] pricini 14 De vorbescu de] De-i vroește în 15 jînu 16 Ca cînd nu vor avea moarte

20 Și Costandin vodă ce-au domnit;
 Întru ani doaozeci și șase
 Bine să înrădăcinase
 Totodată să sculară
 Și dușmanii îl luoră
 Din scaun, din București.
 25 Ia să-mi șezi și să privești
 De-acest domnu mare și bogat
 În ce féli s-au adevăratu
 194 Că tiranul de împărat
 Un agă mare ș-au mînat.
 30 Și cum el au sosit,
 Fără de vête l-au lovit
 Și-i spune cu urgie
 Cu cuvinte de mazilie.

35 Pre boiari tare îi strigă
 Toți la dînsul să să strîngă,
 Ca fermanul să-l cetească
 Și porunca să-i îplinească.
 Cîndu fermanul cetia
 Toți boiarii că plîngea.
 40 Așa lor le porunciia
 Pre Costîndin vod să-l dea
 Cu fii [și] cu ginerii
 Și cu toți credincioșii.
 Unde vodă auzise
 45 Foarte mult că să scîrbisă.
 Pre boiari îi întreba
 Și prea tare îi muștra :
 — Care din voi mă vîcleniră,
 Fără de vête mă loviră?
 50 Dar nu den destul v-am cînstit
 Și boiari mari v-am făcut?
 Cum de mine vă îndurați
 Den țară mă înstriinați?
 Domnul va face dreptate /
 55 Pentru a voastră răutate.
 Toți boiarii să lepăda,

20 În anii două zăci și șasă 21 înrădăcinasă 22 Și tot 23 Dușmanii de-l rădăcară
 25 Ia... șezi] Ean s-ascuți 26 domn 27 În ce chip i s-au întîmplat 29 ș-au] au 30 cum]
 cînd 31 de veste om. După lovit ad. Și în casă cînd a intrat / Fermanul i-au arătat
 32 îi spune tot 33 Cu cuvînt de mazilie 34 Boerilor le poruncisă 35 să să strîngă]că
 vinisă 36 cm. 37 și om. poronca să-și 38 înlocuit cu Fermanu să le cetească 39 boerii
 plîngea 40 înlocuit cu Și din gură așa grîea / Că așa li să poronci 41 Pe Costandin
 vodă să-l de 44—47 înlocuite cu Vodă pre boeri chiema / Și pre toți îi întreba 48 vîcleniră]
 vindură 49 înlocuit cu Păgînilor mă dădură 50 Dar... destul] Dar nu-i destul că 51 Și om.
 Boeri mari că 52 Și cum 53 Din țară mă înstriinați 54 vă facă 55 Pentru] De rău-
 tate]strînbătate 56—57 inversiunea Boerii că să giura / Și tare să lepăda

Foarte tare să jura,
Cum că nu sînt vinovați,
Nici nimic amestecați.
Iar Costandin vodă au grăit :
— Faceți, dar, ce v-au poruncit
Că eu sînt ca și un gonit.

Din spătărie eșise,
Despre doamne trecusă.

Atunci doamna plîngea
Și cu glas mare să jălea
Și toate le sfîrșisă
Pentru amar ce le sosisă
Și coconii începură

Cu glas mare și cu-o gură :
— Oh ! amară primăvară,
Cum ne iau turcii den țară,
Lipsindu-ne den domnie,
Și ne duc în grea urgie.

Acest foc, ce ne sosêște,
Nu spre bine ne sfetêște.
Domnul să se milostivească,
Pre noi să ne izbăvească.

Cînd cocoanele auziră,
Toate la curte veniră,
Pre rîndu în case intra,
Cu multă jale suspina :
— Voi, taică, vă înstriinați,
Pe noi cu dușmanii ne lăsați.

Iar cînd fu a doao zi,
Imbri<h>orul că sosi,
Și cum el că au <so>sit,
La boiari au poruncit,

59 Cu nimică 60 *inlocuit cu* Atunce vodă să sculasă / Și iară lor le grăisă 61 ce-ai poruncit
62 gonit]gătit 63 eșind 64 La doamna că au trecut *Între vers.* 64— 65 *ad.* Și îndată au
poruncit / Toți coconii de au venit / Atunce vodă lăcrăma, / Pe Dumnezeu ruga / Și din
gură au grăit : / Ce furtună ne-au venit, / Furtună tirănească, / Pre noi să ne răsipească. / Și
el tare că ofta / Și lumea o defăima. 65 Atuncea că plîngea 66 Și *om.* 67 Că li să sfîrșască
68 amarul le *om.* 69 că începură 70 Cu un mare *om.* c-o 72 din 73 Lipsindu-ne de
74 grea] ră 75 ce sosăște 76 să sfetește 78 izbăvească 79 Cînd cocoanele] Ginerii dacă 80
Toate la curte] Toți la dinsul 81 Pe rînd casă 82 Cu multă] Și cu *Între vers.* 82— 83
ad. — Ah ! amar ce ne sosăște / Și pre noi ne răsăpește 83 instrăinați 84 Pe noi *om.* După
lăsăți *continuă* și vom rămîne opriți, / Totdeauna ne vor mustra, / În multă frică vom
intra, / Viața ni s-a scurta. / Și tare ne vor pedepsi, / Viața ni s-a sfîrși. 85 *inlocuit cu*
Cînd zioa că să făce 86 Ibriharul sosi și *continuă* cu mulți turci agalari, / Cu cinci sute de
ieniceri. 87 el că] îndată 88 boeri

- 90 Toți boiari la el să vie
Dentre ei domnu ca să-ș pue.
Cînd boiarii să adunase,
Pre Ștefan spătariul îl alesase
Și cu halai îl luase
Și la curte îl adusase.
- 95 Ștefan vodă au intrat
Tocma în casa cea de sfat.
Toți boiarii, pre rîndu,
În casă intra
Și mîna îi săruta.
- 100 Dacă de la Ștefan vodă eșia,
Tot la Costandin vodă trecea,
Cu plecăciune să închina
Și mîna îi săruta,
Iar Costandin vodă grăia,
- 105 Pre Ștefan vodă pedepsiia :
— Dacă ța-u fost ție de domnie
De ce nu mi-ai spus tu mie?
Eu ție să Ț-o fiu dăruit,
Cu pace să o fi stăpînit.
- 110 Dar de Dumnezeu nu te-ai temut,
Ci tiranilor ne-ai vîndut.
Să știi, cu adevărat,
Că nici ție nu-Ț va zăbovi
Ci Dumnezeu îȚ va plăti.
- 115 Iar Ștefan vodă să jura,
Foarte tare să blestema :
— Să știi, doamne, adevărat
Că eu nu sînt vinovat,
Nici nimic amestecat.
- 120 Iară în știre de-m va fi,
Dumnezeu îmi va plăti,
Ci mă rog cu plecăciune
Să am și eu ertăciune.
Iar Costandin vodă să închinase,

89—92 *inlocuite cu* Toți la dînsul să s-adunc, / Domn dintr-însii să le pue, / Dacă boerii să strînsă, / La imbrîhorul să - nchinară. / Cu ochii dac-ii văzură, / Pe Ștefan spătarul îl socotiră, / La imbrîhorul că l-au dus, / Domn tînăr că le-au pus 93 Cu alaiu mare îl luasă 94 dusesă 95 Domnul Ștefan c-au 96 Tocmai cea om. 97—98 *inlocuite cu* Boerii pe rînd intra 99 că-i 100 de... eșia] boerii ieșisă 101 La Costandin vodă mersă 103 că-i 104 Costandin vodă le 105 vodă pedepsiia]vodă îl muștra. 106 ție om. 107 De ce]Cum de tu om. 108 ție... fiu] să-Ți fi 109 o fi stăpînit] fi domnit 110 Dar om. 111 Ci om. 112—113 *concentrate în* Să știi că n-a zăbovi 114 Ci om. 115 Iar om. vodă giura 116 Foarte] și blăstăma 118—119 *concentrate în* Că nu sînt amestecat 120 Iară]Macar 122 Ci] Și 123 Ca să aibu și iertăciune 124 Atunce Costandin vodă să închina

- 125 Zioa bună îș luasă.
Cînd pre poartă eșia
Toată țeara să strîngea
Și după dînsul mergea,
Cu glas mare îl plîngea
130 Și den gură așa îi grăia :
— Domnul cu pace să te păzească,
În grab să te învirteșești,
Iar pre noi să ne domnești
Că cît tu că ne-ai domnit,
135 Cu pace că ne-ai păzit.
Și den București eșia,
Drumul Giurgiuului apuca
Și dacă turcii Dunărea îi trecură,
Ei mai mult să vesălră.
140 Și în Giurgiu au zăbovit,
Pînă Paștile au făcut.
Și în Țarigrad l-au dus
Și în Ediculea l-au închis.
Iar turcii năvăliră
145 Și toate ale lui jăfuiră
Și averea lui cea de mulți ani
O luară acei tirani.
Iar, în urmă, imbrionul
<I>e portul și tot ocolul.
150 Den Edecolé îl scoasă
La bostangi bașa îl dusă.
Cîndu postul sîntă Măriei au venit,
Îmbrionul au sosit
Și la împăratul mersésă
105^v 155 Sama de toate îș dedésă.
Și atunci vrême ș-au găsit
Și mai mult că l-au pîrît.
Iar păgînul de împărat
Și mai rău s-au turburat
160 Și la bostangi bașa au poruncit

125 că-și lua *între vers. 125—126 ad.* Iar turcii tare îl grăbea / Pe Costandiu vodă să-l ca / Și-l prîpiră de-l gătiră / Și cu totul îl porniră. 126 că eși 127 țara strînge 128 merge 129 plînge 130 *înlocuit cu* Domnul să se milostivească 131 Domnul *om.* 132 grabă învirtești 133 Iar pre noi] Și iarăș 134 cît tu că] pe noi cît 136—140 *înlocuite cu* Și turcii tare l-au păzit / Pînă în Giurgiu că l-au văzut / Și o zi l-au mai îngăduit. *Între vers. 141—142 ad.* Dacă Dunărea îl trecură / Turcii mult să vesălră (*dislocarea vers. 138—139*) 143 Ediculea] bașcă 144 Și turcii că 145 Și *om.* jăfuiră] le luară *apoi continuă* Iar în urmă imbrionul / l-au luat lui totu 146 Iar averile cea *om.* 147 O] Le acei] acești 148—149 *om.* 150 *înlocuit cu* Și din bașcă l-au scos 151 l-au dus 152 Și cînd a 153 Imbrionul 154 Și *om.* că au mers 155 îș dedésă] au dat 156 Și *om.* Atunce vrême c-au 159 turburat 160 Și *om.* poruncit

- Și tot postul l-au muncit.
 Iar cînd au fost în zioa de sîntă Măriia Mare,
 Frică și cutremur tare,
 Că împăratul poruncisă
 165 Pre Costandin vodă îl gătise,
 Cu coconii dinpreună,
 Să-i aducă pren grădina împărătească
 Ca însuș împăratul să-i privească.
 Iar Costandin vodă striga,
 170 Pre împăratul blestema :
 — Oh păgîne și spurcate,
 Cum ne tai fără dreptate ?
 Cu ce-ț sîntem vinovați,
 De perim nejudecați ?
 175 Că tu ce mi-ai poruncit,
 Eu toate le-am împlinit !
 Măcar <să> fiu eu vinovat,
 Dar copii ce au stricat ?
 Foc din ceri să să pogoare
 180 Și aicea să să aprinză,
 Pre voi pre toți să vă coprinză.
 Cu sabie îngerească
 Pe toți să vă prăpădească.
 Iar coconii mîna îi săruta
 185 Și cumplit că suspina,
 Nașterea lor blestema
 Și plîngea cu omilință :
 — Ce vom să ne facem, tăiculiță,
 Că vom să ne pristăvim
 190 Și de lume ne lipsim.
 Iar Costandin vodă dulce îi săruta
 Și den gură îi mîngîia :
 — Nu vă, fiilor, spăreați
 Ci pe Dumnezeu rugați, strigați ;
 195 Și strigați cu tărie
 106 Și cu glas de bucurie,
 Că puțintică durere vom lua,
 Cu Dumnezău din ceri ne vom încununa.
 Atuncea gealatu i-au luat
 200 Și pre rînd că i-au tăiat

161 Și om. de l-au 163— 164 *înlocuite cu* Iar în cincisprezăci a lul avgust / Sfrîșitul li au sosit.
 165 Pe Costandin vodă îl gătise 166 cuconii 167— 168 *înlocuite cu* Și ductîndu-i în grădină, / În
 grădina împărătească / Ca împăratul să privască, / Costandin vodă cînd pe poartă intra / Pe
 împăratul blăstăma 171 Ah! 172 Cum] Căci 173 ce-ț] ce 174 perim] ne tai nejudecați
 175 ne-ai poruncit 176 Toate noi le-am îndeplinit 177 Eu dar să fiu > 178 Dar om. copii ce țău
 179 pogoare] s-aprindă 181 pre toți] păgînii cuprindă 184— 191 om. 192— 198 om. 198 *în-*
locuul cu Gelatul că sosi. 200 pe că-i tăea

Halalii că i-au rădicat
 Și în mare i-au aruncat.
 Iar doamna dac-au auzit,
 Aici îndată au leșinat,
 205 Cutremure mari o și lovi
 Și-a treia zi să trezi,
 Cu glas mare că striga :
 — Oh ! păhar ce l-am băut,
 210 Tot trupul mi s-au otrăvit !
 Și cîți în lume de vor afla,
 Toți de aceasta să vor mira,
 De lucru ce s-au făcut
 N-au mai fost pre acest pămînt,
 215 Că dușmanii ne vîndură
 Cu Iuda să înprotiviră.
 Urgie din ceri să pogoare
 Pe dușmani ca să-i omoare
 Și domnul să le răsplătească
 Și în tartar să-i muncească,
 220 Muncile să nu sfîrșască.
 Ei țara să o stăpînească !
 Că toț Țarigradu s-au mirat
 106° Cum tatăl cu fii s-au tăiat !
 Și toți într-un ceas din zi
 225 În veci să vor pomeni.
 Vedeți lumea cea bogată
 Cum este întru toate deșartă ?
 Cît ne pare că este bună,
 Întru toate e nebună !
 230 Și cît o videm frumoasă
 Și rămîne mincinoasă.
 Cîți cu lumea să vor uni,
 Tot în iad vor viețui.
 Și toți să să jălească,
 235 Ca în ceruri să să slăvească,
 Dumnezeu să-l pomenească.

201 Hamalile că-i rădica 202 că-i arunca 203 Iar om. dacă 204— 236 înlocuite cu :

Într-acei ceas au murit
 Trei zile nu s-au trezit.
 Și din gură așa grăind :
 — Ah ! lume înșălătoare,
 De suflete peritoare,
 Cum erai de dulce, miere,
 Cum ești de amară, fiere !
 Și cu toate înpodobită
 Acum rămași ocărită !
 Îndestulată de toate
 Și de domn nu avuși parte !

Ms. Cluj (dr. Ioan Popp), p. 54

Pavel Popovici, < Plîngi neam românesc >, 1813

O, pizma cîtu-i de mare
 Și cît<ă> face stricare !
 Plîngi neam românesc ¹
 Dintru început Ea domnește
 Și pre cei buni pustiește <refrenul>.
 5 Că, cum pre Iosif de demult,
 Ca să nu-l vază mai mult,
 L-au vîndut din pizmuire
 Frații din urgisire ²,
 Așa și pre acest domn mare
 10 Pizma-l trase la pierzare.
 Boerii rău sfătuiră
 Și turcilor îl pîriră,
 Nu că doar ar fi vinovat,
 Ci că nu plini al lor sfat.
 15 Și mustra de strinătate,
 Ca ei să facă dreptate.
 Ei apoi s-au supărat
 Și pre turci i-au învitat
 Ca să-l scoațe din domnie
 20 Și să-l piarză cu urgie :
 Că el Țara Rumănească
 Vrè singur să o domnească,
 Cu nemții să se unească
 Ca pe turci să-i izgonească.
 25 Al turcilor împărat
 Foarte rău s-au supărat.
 Iară turcii au trimis
 Pre Constantin vod de l-au prins,
 Și fără-a nimănui sfat
 30 La moarte l-au judecat
 Și numele lui l-au stins
 Cu a feciorilor lui l-au prins,
 Scoțîndu-i din viața lumească
 Cu sabia cea turcească.

Ah ! din ceriu un foc să cadă.
 Pe voi, pe toți, să vă ardă.
 S-au făcut acest corban
 În vreme de ramazan.

¹ Acest refren se repetă la fiecare două versuri.

² Iosif, personaj biblic, a fost fiul lui Iacov; vîndut de frații săi unor negustori, Iosif ajunsese apoi mare dregător al Egiptului.

35 Precum la ei vă uitați
 Cum stau de față, păiați!
 Plîngeți acum, românilor,
 Că ați rămas în jugul turcilor
 Și n-o mai fi vod ca Constantin
40 Ca să vă scoațe din robie turcească.
 Și să nu fiți robi turcilor
 În veci și-n vecii vecilor ³.

³ După *Anuarul Inst. de istorie națională*, V (1928—1930), Cluj, 1930, p. 461—462.

V.

Cronica mănăstirii Silvaşului (Haţeg) (1762)

Un loc cu totul deosebit ocupă între cronicile româneşti versificate cronica intitulată *Plîngerea sfintei mănăstiri a Silvaşului din eparhia Haţagului, din Prislop* (Silvaşul de Sus este satul, iar Prislop este mănăstirea). Particularitatea şi originalitatea ei constau în tema nouă, în poziţia de pe care autorul tratează subiectul şi în forma ei poetică.

Tema cronicii este istoria m-rii Silvaşului de la întemeiere (sec. XV) pînă în momentul scrierii, pe la 1762, cuprinzînd deci atît anii dinaintea unirii românilor cu biserica Romei (în cronică, 1701), cît şi după acest eveniment hotărîtor în istoria mănăstirii. Este o cronică de mănăstire, cum nu mai avem în literatura noastră cronicărească decît două şi acestea în proză¹.

Poziţia autorului este categoric de luptă împotriva uniţilor, de combatere vehementă a catolicismului, a papei şi a adepţilor lui din Transilvania.

Autorul îşi exprimă spontan ideile, tendinţele şi sentimentele sale; de aici, măsura cu totul neegală a versurilor, care sînt cînd de 6—7 silabe (măsură obişnuită în poezia populară), cînd de 14—15 silabe, sau între aceste două măsuri.

Mai multe manuscrise, unele din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, au transmis această unică cronică rimată istorico-religioasă.

Ms. nr. 415, f. 1—24^v. Copie din sec. al XVIII-lea. La f. 27—34 avem aceeaşi cronică, dar în transcrierea — şi aceasta tot în chirilică — a lui Alex. Papiu Ilarian, care se opreşte la vers. 347 (ed. noastră). Titlul ei în acest manuscris este cel reprodus mai sus².

Ms. nr. 1359, f. 121—133^v, cu acelaşi titlu ca în manuscrisul precedent. Cronica m-rii Silvaşului-Prislop se află copiată alături de alte multe texte religioase. După stihuri, la f. 133^v, copistul scrie următoarele: „La leatu 1824, maiu 29, am prescris aceste stihuri vrednice de laudă, în

¹ Una este *Cronica bisericii sf. Nicolae din Şcheii Braşovului (1392—1633)*, scrisă de protopopul Vasile (o cunoaştem numai din traducerea ei germană); a doua tratează istoria aceleiaşi biserici (1392—1742) şi e scrisă de Radu Tempea, pentru partea de la început avînd la bază şi cronica protopopului Vasile.

² I. Bianu şi Remus Caracaş, *Catalogul manuscrisurilor româneşti* <din Biblioteca Acad. Rom.>, II, Bucureşti, 1913, p. 95.

care puțin din cele multe ne vom aduce aminte groaznica nevoie și înfricoșatele pedepse ce au pățimit pravoslavnicii creștini în Ardeal, de la slugile fiară cei cu șapte capete și cu zece coarne. Ierei David prociť".

Ms. nr. 4400, f. 117—119^v, în care lipsește începutul cronicii (începe cu vers. 616 : „Ca de tot să-l prăpădească"). Este o copie din 15 septembrie 1834, scrisă la m-reă Sinaia. Se află printre mai multe texte vechi (documente, însemnări) adunate de mitropolitul Iosif Naniescu. Copistul, împărtășind jalea mănăstirii, adaugă după ultimul vers : „Mută să fie gura păgînilor în viața ce va să fie".

Ms. nr. 4831, 20 foi, pe care este scrisă cronica, cu același titlu, probabil în sec. al XVIII-lea. După ultimul vers, copistul scrie același blestem : „Mută să fie . . .", ceea ce înseamnă că ms. 4831 a servit ca model copistului ms. 4400.

Ms. nr. 39 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj (fondul Blaj), p. 194—232. La p. 231 : „S-au sfîrșit acest vers per Pamphylium Pamphyly scholarum Seliște ludi magistrum primarium, <1>825". Învățătorul canonic Pamfil din Seliște a omis, la p. 128, un grup de versuri, pe care le-a completat apoi, copiindu-le, la p. 132. N-am văzut acest manuscris ³.

Ms. nr. A. b. VII 1 (1) din Arhivele statului, Brașov, p. 1—44. Copie din 1867, scrisă de shimonahul Theodosie de la m-reă Cheia, pe Teleajen ⁴.

Dar, afară de aceste șase manuscrise, mai sînt semnalate altele două, pe care le cunoaștem numai din edițiile lor posterioare și anume :

Ms. pierdut, care a fost editat de Cesar Bolliac, în *Buciumul*, I (1863), p. 11—12, 16, 19—20 (între 5 și 12 ianuarie). Acest manuscris și ediția lui, necunoscute cercetătorilor transilvăneni care s-au ocupat de cronică, au în plus față de manuscrisele precedente 17 versuri (între vers. 348 și 349, vezi nota din ediția de față), care continuă discursul rostit de Ioan Inochentie Clain în soborul ținut la 6 iulie 1744, în Blaj, îndemnînd pe credincioși să părăsească „legea papistășiască", menită a introduce zîzanie între frații transilvăneni, moldoveni și munteni. Autorul acestor versuri adăugate are o viziune politică realistă asupra împrejurărilor în care Habsburgii au realizat unirea cu biserica catolică, între anii 1697 și 1701. Autorul lor ar putea fi autorul cronicii întregi, sau poate fi C. Bolliac. Singurul argument în afirmarea acestei ultime bănuieli este *lipsa versurilor din toate celelalte manuscrise*. Concepția și forma poetică ale adaosului se integrează în restul cronicii, afară de sfîrșitul lui :

Astfel puse arhiereul cuvînt,

Insuflat de duhul sfînt,

în care cuvîntul *insuflat* este mai greu de atribuit unui scriitor de pe la 1762. Totuși trebuie să menționăm că cele scrise în versurile adaose au fost perfect adevărate. Se știe și din alte izvoare că în Soborul de la 25 iunie 1744 ținut la Blaj, Inochentie Micu a spus reprezentanților curții habsburgice : „Eu și clerul meu ne-am unit sub condiția de a obține

³ Prof. Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 36—37, ms. nr. 39.

⁴ I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV—XVIII, privind istoria României*, București, 1963, p. 391, nr. V.

acele beneficii și foloase de cari se bucură romano-catolicii, altminteri, dacă nu ni se dau, ne-am face chiar și turci . . . Dacă toate cîte s-au făgăduit românilor uniți nu s-ar putea dobîndi, mai voesc ei să țină Unirea ori se lapădă de ea?"⁵.

Ms. pierdut, care a fost editat de G. Enăceanu în *Biserica ortodoxă română*, IV (1878), p. 496—507. Manuscrisul care i-a servit editării aparținea atunci bibliotecii m-rii Căldărușani, avînd și el omise cele 17 versuri, interpolate în ediția lui C. Bolliac. Cum se va arăta în *Bibliografie*, ediția lui G. Enăceanu stă la baza și a altor trei ediții ulterioare. Ea are deosebiri neesențiale față de celelalte manuscrise⁶, încît nu poate fi vorba, aici, de versiuni, cu atît mai puțin de redacții prelucrate.

Unii autori au apreciat această cronică rimată „ca un act de răzbunare în contra episcopului Aron”, ca „un product literar, pe cît de inferior în stil, pe atît de tendențios în cuprins” (Aug. Bunea, *Vechile episcopii românești a Vadului, Gegiului, Silvașului și Bălgăradului*, Blaj, 1902, p. 45). Iacob Radu (vezi *Bibliografia*) notînd finalul cronicii, spune : „cît sînt de nedrepte și de mincinoase toate vorbele” referitoare la Vasile Aron. Dar cu tot interesul ce au avut să o prezinte așa de deformată, totuși acești autori au folosit-o din plin pentru multe știri documentare ce cuprinde, ceea ce au fost siliți să recunoască : „totuși, în ce privește constatarea faptelor, în unele locuri conține și indicațiuni adevărate, mijlocit ori nemijlocit, prin documente (A. Bunea, *op. cit.*, p. 46). Acesta și este adevărul : cronica conține știri unice privind istoria mănăstirii Prislop și rezistența ei împotriva uniților. A limita, ca pînă acum, interesul cronicii la lupta religioasă, este o greșală ; cronica cuprinde adînci implicații sociale cu caracter democrat. Nerezolvarea năzuințelor de eliberare socială a poporului este demascată cu mult curaj de autor :

Acestui Vlădică <Atanasie Anghel>,
Dacă s-au unit, săracu,
I-au umplut papa sacu,
Cu titulușuri înalte,
Mincinoase și deșarte ;
Popilor și norodului le-au dat nădejde,
Precum că iobăgiia să va pierde
Și vor fi nemiși eii
Și feciorii lor — vai de eii !

Dar din toate aceste făgăduieli ale împăratului și ale papii „măcar nici cît o ghindă” nu s-a dobîndit și de aceea „norodul tot s-au pus în price”. Urmează tablouri realiste ale suferințelor îndurate de țărani din satele Hunedoarei (Nemiș Toader din Pojiceaoa ucis în curtea casei ;

⁵ I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. I, București, 1928, p. 256.

⁶ Iată cîteva deosebiri între ed. G. Enăceanu, și ms. 415 : Schimbări de cuvinte : avusei > avuiu (vers. 12), fusei > fusăși (vers. 24), pe > duple (vers 48), poporul > norodul (vers 187), nația > uniia (vers. 225), Atuncea > Aceasta (vers. 255), nu s-a aflat > nu s-au arătat (vers. 262), un munte > supt munte (vers. 265), au pribejit > au fugit (vers. 569), dărlmat > surpat (vers. 687) ș.a. *Omisii de cuvinte* : să se tinguiască > acum să se tinguiască (vers. 6), bănat > mare banat (vers. 18), Mircea > Mircea voevod (vers. 59), au fost > au fost vestită (vers. 72), credința bună > credința cea bună (vers. 160), i-au biruit > i-au fost biruit (vers. 190), Trei neguțători > Trii neguțători din Beligrad (vers. 578), toți așa au pățimit > toți sfinții așa au pățimit (vers. 677), versurile 93 și 303 se găsesc numai în ms. 415 ș.a.

holdele mănăstirii și ale țăranilor neuniți luate de „jupîn” Nopcea Pál) și de micii tîrgoveți din Alba Iulia.

Autorul atacă mereu de pe pozițiile mulțimii înșelate și persecutate de cei mari și de reprezentanții unirii; plînge arestarea la Viena (s-a dovedit că este vorba de Kuffstein, în Tirol) a trei oameni ridicați din popor, din satele Sibiel, Galeș și Săliște.

Începînd cu vers. 366, autorul trece de la protestul împotriva uniților, a papei și împăratului, la combaterea activității episcopului unit Petru Pavel Aron, „lup de Aravia”. Între altele se spune că el a drigonit oameni pînă i-a forțat să părăsească Transilvania, să ia drumul pribegiei în Rusia și Țara Românească. În acțiunile vlădiciei autorul nu vede decît nenorociri aduse poporului. De aceea el termină cronica sa blestemîndu-l.

Tot fondul ei protestatar și combativ se întemeiază pe o alegorie: tînguirile sînt ale mănăstirii Prislopul Silvașului, care le adresează „cerului” și „pămîntului”, primul să-i primească „amarul”, al doilea „lacrămile”.

Autorul. Iacob Radu (*op. cit.*, p. 64) socotește că autorul cronicii este „un călugăr alungat dintr-însa (din mănăstirea Prislop) la a. 1762. Acest călugăr, venit poate pe la această mănăstire din România, sau dintre sîrbii din Banat . . ., a scris în viersuri cronica acestei mănăstiri . . .”. Conținutul istoric și social-ideologic al cronicii nu ni-l impune însă pe autor în mod neapărat un cleric. Motivele religioase din cronică sînt puține, în timp ce temeiurile ei istorice, politice, sociale sînt esențiale și dominante. Modul cum se face apărarea Prislopului este mai degrabă al unui mirean decît al unui cleric. Că a fost un muntean sau vreun sîrb bănățean, pentru că un transilvănean n-ar fi avut „ura lui cea mare în contra Unirii și a episcopului Petru Paul Aron”, este iarăși o afirmație greșită. Din lectura cronicii cititorul reține pe prim plan nu ura autorului, ci iubirea lui mare pentru popor, pentru satele Hunedoarei, pentru holdele, grădinile și avutul mănăstirii intrate pe mîna exploataților nemeși. Autorul este un localnic, bine informat asupra cauzelor adînci ale unirii, care nu sînt religioase, ci politice și sociale. Tot atît de bine cunoaște. autorul tradiția istorică locală despre trecutul glorios al m-rii Prislop și folosește aceste tradiții. Este foarte greu să găsim numele autorului printre atîția transilvăneni culți contemporani. Dar pînă și forma poetică a unor versuri libere, cu totul neegale ca măsură, anarhice și din punctul de vedere al cadenței ritmice, toate acestea dezvăluie un autor laic cu spirit mai independent decît ar fi putut avea un cleric. În lumina documentelor publicate în 1920—1930 de prof. S. Dragomir (precizări la *Bibliografie*), cronica Prislopului se afirmă ca o cronică veridică ce merge paralel cu aceste materiale documentare.

Datarea cronicii. Cronică se oprește la evenimente din anul 1762 (versul 663), dar n-a putut fi scrisă chiar în acest an, cum susține Iacob Radu. Informațiile autorului sînt multe și subtil interpretate. De asemenea forma poetică a cronicii, cu mulțime de versuri albe și cadențe ritmice diferite, dă totuși impresia unei opere de măiestrie literară unitară : această muncă de creație literară cere iarăși timp, pentru a nu admite ca dată a alcătuirii anul 1762.

În versurile 435—438 se spune ceva care s-ar părea că ușurează problema datării cronicii : tiranul episcop Petru Pavel Aron

...În cincisprezece ani de zile

Au făcut la creștini multe necazuri și sile.

De când socotește autorul că Petru Aron a început acțiunea sa împotriva neuniților? La această întrebare cronica nu ne dă o dezlegare precisă, pentru că această acțiune a lui Aron este urmărită, în cronică, de la venirea lui de la Roma în Blaj, adică din anul 1743. Dacă la acest număr adunăm cei 15 ani, avem anul 1758, care contrazice conținutul cronicii care se oprește la evenimente din 1762. Nu putem aduna cei 15 ani nici la 1752, anul numirii lui Aron ca episcop, pentru că am avea, în acest caz, anul 1767, dată posterioară morții lui P. Aron : scrisă, eventual în 1767, cronica ar fi trebuit să amintească acest eveniment. În schimb, știm că P. Aron, în 1749, ca vicar episcopal, a avut primele succese mai mari, ca urmare a acțiunii lui energice de propagandă unionistă : districtul Halmagiului a trecut masiv la Unație⁷. De la 1749 a început „prigoana” ortodocșilor de către P. Aron, *ca autoritate bisericească* (vicar episcopal) ; deci la 1749 trebuie să adăugăm cei 15 ani de prigoană la care se referă cronica și atunci rezultă că aceasta a fost terminată prin 1764, dar înainte de 25 februarie (9 martie stil nou), data morții lui Petru Pavel Aron⁸.

Ediția. Am arătat (p. 71) că manuscrisele cronicii, cel puțin cele cunoscute pînă acum, dau o singură redacție și că între copii sînt doar neînsemnate variante. În această situație, în ediția de față am transcris cronica așa cum o avem în ms. 415 din Bibl. Acad. Rom. (cel mai bun și mai complet), fără variantele altor copii.

În unele locuri am găsit necesar să comentăm conținutul, aluziile făcute de autor.

BIBLIOGRAFIA. La studiile citate în paginile precedente acestei cronică și în comentariile textului, mai adăugăm următoarele : S t u d i i. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. III, partea I^{II}, ed. a II-a, București, 1933, p. 163—166. N. Drăgan, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, Bucarest, 1938, p. 61—62. D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 137—139. L. Lupaș, *Dezbinarea bisericească a românilor ardeleni, în lumina documentelor din întia jumătate a veacului al XVIII-lea*, în I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. I, București, 1928, p. 231—237. Același, *Contribuțiuni documentare la istoria satelor transilvane*, în I. Lupaș, *Studii conferințe și comunicări istorice*, vol. IV, București, 1943, p. 230—260 (despre cei trei țărani din Sibiel, Galeși și Săliște : Popa Măcenic, Ioan Virvocea și Oprea Miclăuș, v. vers. 398—419), Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal, în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920, p. 127—207 (despre Inochentie Micu, Visarion, Nicolae Oprea și Nicolae Balomir), vol. II, Sibiu, 1930 (în întregime). Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930, p. 190—192.

Ediții. <C. Boliac>, *Plîngerea... Silvașului*, în *Buciumul*, I (1863), p. 11—12, 16, 19—20 (nr. dintre 5 și 12 ian.). Ghenadie Enăceanu, în *Biserica ortodoxă română*, IV (1878),

⁷ Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, p. 68.

⁸ Data de 1745 propusă de László Gáldi, *Esquisse d'une histoire de la versification roumaine*, Budapeșt, 1964, p. 64, nu poate fi admisă.

nr. 8, p. 496—507. *Mănăstirea Prislopului*, în *Telegraful român*, Sibiu, 1898, p. 91, 97, 101, 105, 113—114, 117—118 (nr. dintre 26 febr. / 10 martie — 14/26 martie 1898), reproduce ediția lui Ghenadie Enăceanu. *Foaia diecesamă*, XIII (Caransebeș, 1898), nr. 13, p. 2—4; nr. 14, p. 2—4; nr. 15, p. 2—5 (nr. dintre 22 martie—12 aprilie), reproduce ediția din *Telegraful român*. Dr. Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 351—367, reproduce ediția din *Telegraful român*. I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, vol. I, Craiova, f.a., p. 58—78, reproduce ediția lui Iacob Radu. Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, București, 1962, p. 445—446.

Ms. 415, f. 1

*Plîngerea sfintei mănăstiri a Silvașului
din eparhia Hațegului din Prislop*

Ia aminte, ceriule, și voiu grăi,
Plîngînd cu amar, mă voiu tîngui.
Auzi-mi, pămîntule, cuvintele
Și să-mi cuprinzi lacrămile.
5 Și firea toată cea omenească,
Împreună cu mine, acum să se tînguiască :
Că, iată, eu fata Sionului cea iubită,
Mănăstirea Silvașului cea vestită
Rămăsăiu acum pustie și ufilită,
10 Jalnică, ca o văduvă cernită,
Arsă cu foc și surpată.
Și de toate cele ce avui prădată.
Vază toți ceia ce trec pre lîngă mine,
De iaste la cineva durere, precum la mine.
15 Că de s-ar fi sculat asupra-mi necredincioșii
Eu m-aș fi păzit de dînșii.
Sau turcii de m-ar fi ars și surpat
Nu aș avea atîta mare bănat,
Ci acia ce împreună cu mine a fi s-au socotit,
20 Credincioșii acia m-au pustiit !
Să vie, dar, moartea preste eii
Și să-i pogoară în iad de vii !
O, Prislop, numit loc,
Cum fusăși fără de noroc !
25 — Ba, eu bine am fost norocit,
Căci sfîntul Nicodim întîi aici s-au sălășluit
Și întîiu, sfîntul Nicodim mie
Mi-au pus temelie,
Caré stă de veacuri multe,
30 Acum de oameni trecute,
Mai nainte cu mulți ai
De domnia lui Mătiaș crai.
Că acestui prea cuvios părinte și sfînt
De la Dumnezeu i s-au vestit
35 Locul pișătorilor ¹ să-l găsească

¹ Așa numește poporul din Țara Hațegului căderile de apă (cascadele).

Și acolo mănăstire să zidească.

Și în Țara Rumânească, preste munte ²,

Au trecut și au cercat locuri multe.

Locul cel mai dintîiu

40 Iaste în Surduc ³, sus pă Jîiu.

2^v Acolo peșteră au găsit

Și într-însa s-au sălășluit,

Care peșteră și pînă acum să găsește

Și „a sfîntului Nicodim” să numește.

45 Apoi s-au dus în țară și mai înlăuntru

Pînă la apa ce să zice Motru.

Acolo puțin au conocit

Și, duple vréme, mănăstire s-au zidit ⁴.

De acolo s-au dus spre Vodița,

50 Unde-i acum schitul Topolnița.

Duple acestea, pișătorile au găsit,

Unde și sfînta lavră Tismeana o au zidit,

Unde și moaștele sfîntului să gășasc

Și minunile i să vestesc.

3 55 Deci, de la sfîntul Nicodim s-au făcut

Tuturor de obște început

În Țara Rumânească, la multe zidiri

Bisérici, schituri și mănăstiri.

A doao lavră, Coziia, Mircea voevod o au zidit

60 Și sfîntul Nicodim o au sfînțit.

Dintru acélé zile bune și norocite

Multe bisérici și mănăstiri sînt zidite

Prin toată Țara Rumânească,

Și în toată ⁵ cea Muldovenească.

65 Și aici, în Ardeal, sînt multe

Dintru acélé vremi făcute

De domni și de boiarii Țărăi Rumânești

Și de a Țărăi Muldovenești.

3^v Și atîta de multe sînt,

70 Cît nu le pociu scrie întru acest cuvînt;

Zic numai una, cea mai aleasă din toate

Care au fost vestită în gloate :

Din Belgrad mitropoliia,

Scaunul țărăi și tăriia,

75 Pre care o au zidit

Mihai voevod Viteazul, cel prea vestit,

Mari și frumoasă, cu totul de pîiatră

Și foarte bine întemeiată;

² Balcanii, pentru că Nicodim venea de la Atos.

³ Cesar Bolliac, primul editor al cronicii, în nota scrisă pentru acest cuvînt, scrie că la 1846 a vizitat aceste locuri, unde a găsit ruinele unei biserici întemeiate, după tradiția locală, de Radu Negru.

⁴ Tradiția populară locală atribuie lui Nicodim și întemeierea m-rii Motru, unde, pînă pe vremea lui Bolliac, mai existau „via sf. Nicodim” și „chilia sfîntului”.

⁵ În original, după *toată* se repetă inutil : *și în*.

Și dintru aceasta să arată.
 80 Că era o pravoslavie adevărată
 Întru acēste trii țări și o credință
 Dreaptă întru sfinta Troiță.
 4 Atunci Dumnezeu bine au voit
 Și eu a doao oară m-am înnoit
 85 De o doamnă mare și vestită,
 Samfira, cea pururea pomenită,
 Fata lui Moysi voevod din București ⁶
 Din neamul marilor Basarabești
 La anul cinci sute doao zăci preste o mie ⁷,
 90 Mi-au pus a doa oară temelie
 Noao, frumoasă, de piatră,
 Prea foarte înfrumusețată
 Și prea bine întemeiată
 Și cu zid încunjurată;
 95 M-au înzăstrat cu moșii,
 Cu sate și cu vii
 4^v Și cu odoară m-au înpodobit
 Întru tot desăvârșit.
 Apoi, duple sfintul Nicodim au urmat
 100 Și Tisménei să-i fiu fată m-au închinat.
 Și așa, cu a lui Dumnezeu bună vrere,
 Am stătit multă vrēme în putere,
 Cu tot Ardealul în buna credință întărită,
 De niciun eres clătită.
 105 Și atunci, un tînăr oarecare din sat,
 Numele lui Ioann ⁸, sfintului Nicodim au urmat,
 Din lume și din rudenii, cu totul, au eșit.
 Și aici la mine au venit,
 Întru o stîncă chilie ș-au făcut,
 110 În caré, slujind, lui Dumnezeu i-au plăcut
 6 Și pre el, duple sfirșit,
 Dumnezeu l-au proslăvit.
 Peștera și acum să găsește

1520

⁶ Este vorba de Zamfira, fiica lui Moise vodă, domnul Țării Românești (1529—1530). El a pribegit în Transilvania, de unde a mai încercat să reia domnia, dar a murit „la sat, la Vișoara”, în luptă cu oastea lui Vlad vodă Înecatul. Zamfira, rămasă în Transilvania, după două căsătorii nefericite, s-a retras la m-reă Silvașului, pe care o refăcuse din temelie, unde a și fost înmormîntată.

⁷ Anul 1520 este greșit pus de autorul cronicii, care a fost indus în eroare de inscripția funerară a Zamfirei, aflată pînă azi la m-reă Silvașului. În inscripție se spune, între altele „Saphira... moritur anno 1580 die mensis Martii anno aetatis suae XLIII”. Meșterul a săpat probabil, greșit, XLIII în loc de LXIII. Dar chiar admitînd această corectare, anul 1520, pus în cronică pentru restaurarea mănăstirii, rămîne totuși o dată greșită. Referitor la Zamfira, poporul a născocit mai multe legende, pe care le-a utilizat scriitorul Halmágyi Sándor în romanul său *Saphira történeti regény* (Cluj, 1859). Cf. dr. Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hăgeșului*, Lugoj, 1913, p. 70—77. Inscriptia zugrăvită deasupra ușii, în pridvor, pune restaurarea bisericii de către Zamfira la anul 7072 (1564), cf. *ibidem*, p. 95—96.

⁸ Despre acest tînăr Ioan, fiul țaranului Petru din Silvașul de Sus, îndrăgostit de Florica, frumoasa satului, devenit apoi sihastru și „sfînt”, vezi tradițiile populare locale adunate de dr. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 79—81.

- Și „chilia sfintului” să numește.
 115 Iar după oarecare întâmplare,
 Cu a lui Dumnezeu mai înainte apărare,
 Rudele sfintului, cele din sat,
 Moaștele cu totul le-au rădicat
 Și în Țara Rumânească, le-au dus,
 120 La oarecare mănăstire le-au ascuns.
 Însă la neamul lui pururea să pomeneste,
 Fiindcă și o părticică din moaștele lui să găsește:
 Până aicea s-au umplut
 Cuvîntul cel din început.
- 5° 125 Acea istorie pentru mine grăită
 Că am fost bine norocită,
 Vrînd să arăt ce să grăesc
 Acum de mirare mă uimesc.
 Nu știu de unde să încep.
 130 Și a grăii nu mă pricep,
 Să fac o jalnică povestire
 Pentru mine, sfînta mănăstire
 A Silvașului cea vestită
 Acum pustie și răsipită.
 135 O limbă ritoricească
 Trebuie acum să grăiască
 Să arate această întâmplare
 Groaznică și de mirare
 Și o mare nenorocire
- 6° 140 De care gîndind te îngrozăști preste fire
 Cum pravoslaviia în toată lumea să arde
 De cumplita tirănie a papei și să scade
 Prin trimișii lui cei cu cheltuiială multă,
 Carii neîncetat cu pravoslavnicii se luptă,
 145 Ca pravoslaviia să o piarză,
 Au, cît ar putea mai tare, să o scază,
 Aceasta în toate părțile s-au dus
 Și pînă și la Ardeal au ajuns.
 Și atunci, Ardealul, cîtu-i de mare,
 150 Au simțit de la papa mare turburare :
 La anul șapte sute și unul preste o mie⁹,
 Pierzare cumplită și urgie.
- 6° Atunci Athanasie mitropoliia și biserică îndrepta
 Și a norodului creștinesc grijă purta.
 155 Atunci popii latinești om pre a lor voe au găsit
 Pre acest arhereu, prea lesne de amăgit,
 Sfătuindu-l 4 dogme să primească
 Din credința lor cea latinească,
 Că cu acéstea (zice) légea nu să strică,
 160 Nici credința cea bună să rădică.
 Să le crează bine, așa l-au învățat și i-au spus,

1701

⁹ Recte : 1700, anul semnării actului de unire.

- Că va fi cu Hristos în ceriu sus,
 Fiindcă la papa iaste aceia
 A ceriului cheia;
 165 El deschide la toți și le face intrare,
 Că preste toate iaste mai mare.
 7 Și așa foarte s-au amăgit,
 Ponturile papii au priimit.
 Nu știu din ce au căzut — din prostie¹⁰ sau din mîndrie —
 170 La atîta cumplită ticăloșie
 Că fiind om muritoriu în lume
 Și-au căutat titlul de mărime
 Acestui vlădică, decă s-au unit, săracu,
 I-au umplut papa sacu
 175 De titluri înalte,
 Mincinoase și deșarte;
 Popilor și norodului le-au dat nădejde,
 Precum că iobăgiia să va pîiarde
 Și vor fi némiși eii
 180 Și feciorii lor — vai de eii!
 7e Acest dar mare le-au făgăduit,
 Cu care i-au și amăgit
 Pînă s-au lepădat de Răsărit
 Cu blestem și cu jurămînt.
 185 Și n-au cîștigat nici o dobîndă,
 Măcar nici cît o ghindă.
 Apoi norodul tot s-au pus în price,
 Ca legea și credința lor să nu să strice,
 Dar nemic n-au folosit,
 190 Că pre toți i-au fost biruit.
 Supt acest arhieru, pre Ardealul
 Ticăloșaste l-au împresurat amarul,
 Că au rămas cu latinii în unire
 Spre a lor vécinică peire.
 8 195 Unația, deacă bine s-au așăzat
 Și cu toții desăvîrșit s-au împăcat,
 Îndată s-au arătat prietenia,
 Că au surpat din Beligrad¹¹ mitropoliia,
 Ca nici semn să nu să mai găsească,
 200 De pravoslavie să se pomenească,
 Vai! Să mai fac încă acum pomenire
 Cu amar și tînguire!
 Cîte răotăți asupra mea veniră
 Și cu totul mă pustiră.
 205 Că, duple ce Ardealul cu papistașii s-au uniat
 Și la papa cu totul s-au plecat,
 Atuncea și maica mea, Tismana, s-au scîrbit
 Și cu totul pre mine m-au părăsit;

¹⁰ În original, prostime.¹¹ Alba Iulia.

- 8° Și părinții călugări m-au urît,
 210 Toți de la mine au fugit.
 Am rămas pustie și săracă,
 Neavînd ctitori, nici maică.
 Atunci pizmașii s-au sculat
 Și de toate părțile m-au prădat,
 215 Cei di prinprejur calvini
 Și cu uniții rumâni;
 Unii au luat satele și moșiile,
 Alții grădinile și viile
 Și din odoară ce-am avut
 220 Au luat cine ce-au putut
 Și m-am făcut, duple prorocie,
 Ca o colibă părăsită într-o vie,
 9 Pustie și ufilită,
 De toți cu totul părăsită.
 225 Pentru că uniia era neîntemeiată
 În Ardeal, ascunsă și nearătată,
 Venea la mine, de multe ori, părinți,
 Mulți, din multe porți,
 Pentru ca să se odihnească
 230 Și pre mine duple cuviință să mă grijască.
 Însă slugile lui Hs a odihni n-au putut,
 Că uniiașii neîncetat i-au gonit,
 Căci Ardealul era îngropat tot cu uniia,
 Precum de demult, în răotăți Ninéviia.
 235 N-au vrut Dumnezău să pîiarză ardelénii,
 Precum nici atunci piieviténii.
 9° Că pre plăcutul său domnul l-au ales,
 Pre prea cuviosul Visarion¹² și l-au trimes
 Om minunat și plin de dar,
 240 Puternic l-au trimis la Ardeal. 1744
 La anul o mie șapte sute patruzăci și patru
 S-au descoperit răotatea și păcatu.
 Așa poruncă avea să strige și să vestească,
 Ca toți să se pocăiască;
 245 Să nu rămîie cineva cu papa în unire,
 Că va fi întru peire. —
 Au strigat în Dobra și în Deva și în Orăștia,
 Precum Ionă 3 zile în Nineviia.
 Au zis că ciia ce sînt uniiași
 250 Nu sînt creștini adevărați. —
 10 Și popii, de cînd s-au unit,
 Nici o taină sfîntă n-au săvîrșit.
 Și altele multe au zis din Scripturi,
 Care sînt adevărate învățături. —
 255 Aceasta deacă s-au vestit,
 Ticăloasa unație rău s-a bolnăvit

¹² Visarion Sarai, în 1744—1750 conducătorul mișcării religioase împotriva uniților.

Și i s-au făcut rană mare,
 Fiindcă au rămas la defăimare.
 Apoi, sfântul de la Orăștie au venit pă drum în sus,
 260 Și pînă la scaunul Săliștii au ajuns,
 De Dumnezeu fiind îndreptat,
 Că acolo om uniat nu s-au arătat,
 Ci singuri prostateci rumâni
 Și cu prostime, buni creștini.
 10° 265 Săliștea¹³ este supt munte, deoparte,
 Scaun de șapte sate.
 În Săliște, mi să pare, 3 zile au șăzut,
 Cuvînt și o sfeștanie le-au făcut.
 Și din Săliște în cetatea Sibiiului au venit,
 270 Cu vlădica Inochentie Clain¹⁴ s-au întilnit,
 Multe cu dînsul au vorbit și l-au muștrat,
 Însă toate cuvintele acélea nu le-am aflat.
 Numai acésta întîiu i-au zis, de împreunarea latinească
 Cu totul să se părăsească.
 275 Atunci, lîngă vlădica protopopul Băianu s-au aflat.
 Acesta cu ocară s-au rădicat
 Asupra acelui om cuvios
 Cu hulă, numindu-l păduchios
 Și degrab, ticălosul¹⁵, s-au bolnăvit
 11 280 Din Sibiiu bolnav au eșit.
 Și pînă acasă păduchii l-au năpădit
 Și mîncîndu-l, au murit.
 L-au dus pă Visarion și la divan, în gobérnium
 Să-l vază, cine-i și ce fél de om.
 285 În divan deacă s-au dus,
 Tot adevărul le-au spus
 Și le-au zis, de vor voi,
 Să le arate pre Athanasie, cel întăi unit,
 Cum stă întreg, neputrăzit,
 290 Căci iaste de besérica Răsăritului despărțit
 Și pentru aceia stă împietrit și afurisit.
 [Atunci, un boierin,
 De lége calvin,
 Din divanul gobérniei s-au sculat
 295 Și pă cuviosul mult cu ocară l-au cercat
 11° Și mult ispitindu-l, o damble rea l-au găsit
 Și abia din Sibiiu au eșit
 La curtea sa, în Sumeră, au ajuns
 Și chelariului său toate i-au spus :
 300 — Eu, (zice), sfîntului vostru tare m-am împotrivit
 [Și iată, cumplit m-am bolnăvit.

¹³ Săliștea Sibiului (și alte sate din același scaun) „a fost cuibul celor mai intensive agitațiuni antiunioniste de la 1744 încoace” (Aug. Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisiu Novacovici*, Blaj, 1902, p. 135).

¹⁴ Episcopul unit Ion Inochentie Micu (1692—1768).

¹⁵ Protopopul Băianu.

Deci acela jumătate s-au uscat,
 Pă picioare n-au mai umblat,
 Însă au mâncat și au băut,
 305 Iar a vorbi n-au mai putut,
 Ci numai ca o hiară au răgnit
 În viață, cît au trăit.
 Acéstea cîte s-au spus, toate s-au făcut,
 Că cei ce le-au văzut și le-au auzit
 310 Ei le-au mărturisit.
 12 Și alte minuni de Visarion s-au lucrat,
 Mai ales încă la Bănat.
 La orașul Lipova, unde au fost episcopie,
 Acolo, preacuviosul — de toți să știe —
 315 Ninéviia prin Ionă s-au mîntuit,
 Iar uniții, prin Visarion, nu s-au căit,
 Ci au rămas tot în unire
 Spre a lor vécinică peire.
 Pre Ionă din mare l-au lepădat afară
 320 Acea cumplită fiară.
 Iar cuviosul Visarion fiind pă uscat,
 Primejdie de la slugile papii i s-au întîmplat,
 Ci unde-i puterea cea dumnezăiască,
 Nu poate răotatea omenească.
 12° 325 Atunci Clain, păstoriul și arhiereu,
 Temîndu-să de Dumnezeu,
 Ca nu cumva turma lui Hristos să piară
 Și din mîinile lui să se ceară,
 Au voit sobor mare a să face,
 330 Toate îndreptîndu-le și pre norod să-l înpace.
 Poruncă protopopilor au dat,
 Scriind să vie tot popa și un om din sat,
 Ca duple porunca arhierească
 La sobor să se găsească.
 335 Zi rînduită au însămnat
 Și toți la scaun s-au aflat.
 Vlădica pă protopopi i-au luat
 Cu ei în polată au intrat.
 13 Au zis : — Iată, unația fu pînă acum tăinuită,
 340 Iar acum cu totul descoperită.
 Pînă acum au fost legată
 Ca într-un sac ascunsă și băgată.
 S-au dezlegat și au eșit afară
 Și se véde de toți în țară.
 345 Și de veți voi cu toții să stăm
 Și de ia să ne spălăm.
 Deacă vom sta cu toată țara, putem
 Cu totul să o lepădăm ¹⁶.

¹⁶ Între vers. 348 și 349, C. Bolliac adaugă în ediția sa următoarele 17 versuri :
 Și neamul nostru din vrăjmășie

Iar un protopop din sobor s-au sculat
 350 Și pă arhiereu cu obrăznicie l-au musturat.
 I-au zis : — Măriia ta, tot Ardealul stăpînești
 Și ca un copil mic vorbești.

13° Au pentru un călugăr mincinos
 Să-mi las eu cinstea cea de folos ?

355 Vlădica atunci s-au scîrbit
 Și din sobor au eșit
 Și din polată, afară,
 La norodul cel di pin țară :

— Auziți, fiilor, eu cînd am venit

360 Păstoriu la voi, în unire v-am găsit.
 Eu trebuie să mă duc la înpărăție,
 Puind silință să vă scot din unie.

Deci soborul s-au răsipit
 Și vlădica de călătorie s-au gătit.

365 Acum, nu mai iaste mîngiere,
 Ci plîngire și durere.

14 Cînd sfîntul Visarion în Ardeal au propoveduit,
 Atuncea și Petru Aron ¹⁷ de la Roma au fost venit
 Din școli, foarte învățat,

370 Iar de pravoslavie rătăcit și depărtat.
 Și cînd soborul de Clain au fost adunat,
 Atunci și Petru Aron în sobor s-au aflat.

O ! de nu s-ar fi mai născut,
 Că multe răotăți acest om au făcut !

375 Că, cîte vlădica în sobor au vorbit,
 El toate le-au fost auzit;
 Și asupra celui ce i-au făcut lui bine
 Și l-au hrănit pă el cu pîine
 Călciul ș-au rădicat

Să se întoarcă iarăși la frăție ;
 Căci precum românii prin viță să alege,
 Să cade să fie toți la o lege,
 La legea cea creștinească,
 Iar nu la legea papistășiască.
 Căci nu va fi spre un folos
 Unație ce s-au scos,
 Ce numai ca să ne răsniască
 De frații din Țara Româniască
 Și din Țara Moldoveniască,
 Ba încă și între noi, din Ardeal
 Să bage pe cel viclean,
 Să nu ne mai putem înțelege
 Nici din sași și din unguri a ne mai alege.
 Astfel puse arhiereul cuvînt
 Insuflat de duhul sfînt.

(*Buciumul*, nr. 4 din 9 ian. 1863, p. 16).

Soborul despre care scrie autorul cronicii și în care episcopul Ion Inochentie Micu ar fi rostit aceste cuvinte s-a ținut la Blaj, în ziua de 25 iunie 1744. La 23 iulie 1744, Inochentie Micu a plecat la Viena și apoi la Roma, unde a fost nevoit de prigoana habsburgică să se exileze pînă la moartea sa (23 septembrie 1768).

¹⁷ Petru Aron (1709—1764), din 28 febr. 1752 episcop unit. În 1743 s-a întors de a Roma la Blaj.

- 380 Și din scaun l-au surpat,
 14° Vlădica Inochentie la Beciu au plecat
 Și în locul său namésnic pă Nicolae au lăsat
 Și orice pricini în cliros să se întâmpléze,
 Toate, de el să se îndreptéze.
- 385 Aron acum, bună vréme au găsit,
 Pre Inochentie la crăiasa l-au pîrît,
 Zicînd, că umblă cu fățarie
 Și nu-i drept la împărăție.
 Iar cătră vlădica s-au arătat
- 390 Priiatin bun dîndu-i și sfat,
 Însă prin scrisori l-au viclenit.
 Și pînă la Roma l-au izgonit,
 Acolo în robie s-au închis
 Și în toată viața sa au plîns.
- 15 395 Apoi la Nicolae Balomireanul s-au întors
 Și din curtea arhierească cu urgie l-au scos
 Și nu numai că l-au scos și l-au gonit
 Ci și din Ardeal, cu totul, l-au pustiit ¹⁸.
 Atuncea Sălișténii,
- 400 Cu cei de lîngă ei înprejureni,
 Au căutat oameni să găsească
 Treaba lor să le-o îplinească.
 Și cu toții s-au sfătuit,
 Pe trii oameni au găsit
- 405 Doi preoți și un mirean
 Din Săliște și din Scaun :
 Preotul Măcenic și cu Oprea Miclăuș
 Și preotul Ioann din satul Galeși.
- 15° Pre acești trei i-au ales,
- 410 La chesaro-crăiasa i-au trimis.
 Crăiasa rugăciunea lor o au priimit
 Și cu drag li s-au făgăduit,
 Cum că ia silă lor nu le va face,
 Ci să se odihnească în pace
- 415 Și cu unația nimene să nu-i silească,
 Ci întru a lor pravoslavie să trăiască.
 Atunci Aron, ca un leu răgnînd, s-au sculat,
 Prin scrisori după ei au alergat
 Și pă cîte trii în Viena i-au închis
- 420 Și acolo viața lor s-au stîns ¹⁹
 Aron, cîte răotăți pînă aici au făcut,
 Încă stăpînie el n-au fost avut !
- 16 Atuncea, cîțva protopopi ardeléni,
 Prea ticăloși și vicléni,

¹⁸ Nicolae din Balomir (v. și vers. 381) văzînd că Habsburgii nu-și țin cuvîntul dat în legătură cu drepturile ce trebuiau acordate românilor după Unire, a părăsit Unirea. Protopopul Nicolae a fost nevoit a pîrîbi în Rusia și în Țara Românească (cf. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VII. *Reformatorii*, București, 1938, p. 259).

¹⁹ Deputațiunea preoților Măcenic din Sibiel, Ioan din Galeși și a mireanului Oprea

- 425 Pre stăpînul lor Clain l-au părăsit
 Și cu Aron, lupul s-a însoțit.
 Și ei, cu toții au stătut,
 Mai mare lor l-au făcut.
 Și, fiindcă unația rău să bolnăvisă
- 430 De cînd Visarion propoveduisă,
 Iară ei acum, cu toții s-au pornit să găsească
 Doftorii să o tămăduiască.
 Dar nicicum n-au găsit,
 Că Dumnezeu i-a urgisit
- 435 Aron, vrînd ticăloasa unație să o întărească,
 S-au sculat cu putere tirănească,
 Și în cincisprăzece ani de zile
 Au făcut la creștini multe necazuri și sile:
- 16° Pre unii din preoți i-au amăgit
 440 Și cu deregătorii i-au cînstit.
 Pre alții, mai proști, cu minciuni i-au înșălat
 Și învățăturilor sale i-au plecat.
 Pre alții, neplecîndu-să lui, i-au prins
 Și prin temnițe i-au închis.
- 445 Unii în temnițe au degerat
 Și picioarele de frig le-au picat.
 Alții, de-a lui groază și frică,
 Au fugit neluîndu-și nemică.
 Casele și moșiia ș-au părăsit
- 450 Și întru alte țări au fugit,
 Ale căroră casă cu totul le-au prădat,
 Nici așternut copiilor n-au lăsat!
 Dar cîte orașe și sate
 De acesta au fost prădate!
- 17 455 Întru acești ani, ce mai sus am arătat,
 Trii oameni cu rîvnă s-au aflat,
 Toate ale lor au părăsit
 Și la mine au venit,
 Nu ștreini și din altă parte,
- 460 Ci dintru această patrie, neavînd nici o răotate:
 Vasile Toplițanu
 Și Ioann cu Pavel Sălăgeanu ²⁰.
 Aceștea de sărăciia mea nu s-au scîrbit,
 Ci ca fii pre maică ș-au iubit;
- 465 Și îndată s-au apucat de chilii să le înnoiască,

Miclăuș din Săliște la Maria Thereza a avut loc spre sfîrșitul anului 1749. Împărăteasa a ordonat arestarea lor în închisoarea de la Kufstein (fortăreață în Tirol) iar nu la Viena de unde Oprea a scăpat în anul 1756, fără a mai fi prins (cf. Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici*, Blaj, 1902, p. 135).

²⁰ În ediția lui C. Bolliac avem, ca și în ms. 415, „Sălăgeanu”. În toate celelalte manuscrise, precum și în ediția G. Enăceanu, avem „Șilișteanu”. Credem că forma corectă este „Șilișteanu”. Restaurarea bisericii de către aceștia trei datează de „pe timpul răzvrătirilor lui Visarion”, adică din 1744—1750 (cf. dr. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 81).

Ca într-însăle să se odihnească.

Chiliile le-au înnoit,

Pre mine de gunoiu m-au curățit

Și alte chilii încă au mai rădicat

470 Care s-au fost mai surpat.

17° Și au pus multă nevoieță

Pentru mine, cu credință,

Vrînd, cît vor putea, să mă înnoiască

Și cu mine să lăcuiască.

475 Den afară, preste tot m-au acoperit,

Din lăuntru prea frumos m-au zugrăvit.

Deci alți călugărași s-au mai adunat

Și întru toate, acestora au urmat.

Acum Aron neîncetat doria

480 Iar calvinii și luteranii nu-l îngăduia

Pravoslaviia să o răsipească,

Ca să nu să mai pomenească.

Să vezi aici lucru mare

Nesăturat de mirare!

485 Că vechia răotate

Nu poate să se facă noao bunătate:

Popii lui cei uniați

18 Era bine întemiiți

Cu poroncă împărătească,

490 Nimene din starea lui să clătească.

El preveleghiia lor o au stricat

La domni să-i stăpânească, i-au dat.

Și o cârtică de la sine au izvodit,

„Floarea adevărului”²¹ o au numit,

495 Împotriva biséricei cu totul mincinoasă

Din gura iadului scoasă

Și cu aceasta pre toți i-au împăcat

Și lui voie să fie vlădică i-au dat.

Deci, deacă de la toți voe au luat,

500 Îndată la tatăl său, papa, au alergat

Pentru ca să-l blagoslovească,

Unația să o propoveduească;

Și de la împărăteasa putere au luat

18° Și spre Ardeal au plecat.

505 Deacă trebile bine s-au isprăvit,

La Blaj, în scaun au venit.

Dacă în scaun bine s-au așăzat,

De lucru lui s-au apucat.

Vezi pre acest lup de Arăviia

510 Cum dorea să înghiță pravoslaviia!

²¹ *Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște...*, Blaj, 1750. C. Tagliavini, *Contribuții la Bibliografia românească veche (Cercetări literare, V, (1943), p. 1—2)* socotea „probabil... un unicum”, exemplarul din Biblioteca Muzeului Național Maghiar din Budapesta. Am cercetat un alt exemplar complet în biblioteca bibliofilului Petre Nistor din București.

Ori cu totul să o piarză,
 Sau cît va putea să o scază.
 Întîi, după ce au venit,
 Molitvetnice și liturghii au tipărit,
 515 Dintru care dogmele biséricii au stricat.
 Neghini și eresuri într-însăle au sămănat
 Pe preoți pre cîți au putut i-au prins
 Și în Blaj, la el, i-au strîns.
 19 Carii lui i s-au plecat,
 520 Pace și voe slobodă le-au dat;
 Iar cîți lui nu s-au supus
 I-au scos afară-n tîrg și i-au tuns.
 Și au avut putere să-i batjocorească,
 Iar de preoție n-au putut să-i lipsască.
 525 Și pre alții dintru a lui neam nu i-au cruțat,
 Ci prinzîndu-i, în cătane i-au dat.
 Iar pe popa Ioann de la Răchită
 El îl socotia ca pre o vită
 Și cu urgie au mînat de l-au prins
 530 Și în Sibiiu l-au trimis
 Un an l-au ținut închis;
 Însă pentru a lui multă răbdare
 Dumnezeu au făcut cu el milă mare.
 ---Dar încă alte cîte Aron au făcut,
 535 Cine poate să le cuprinză în cuvînt?
 19° O răotote nespūsă,
 Prinsă și strînsă cursă,
 De care, numai deacă gîndești,
 Foarte te îngrozăști.
 540 Mai vino încă duple mine și vezi
 Lucru de care să te minunezi;
 Să mérgem în satu, în Cut,
 Să vezi vrăjmașul Aron ce a făcut:
 Cutu au fost fîscușăscu ²² sat
 545 Iar Aron l-au cumpărat ²³
 Ca pe copii în școală să-i hrănească
 Și cu învățatură să-i procopsească.
 Dar cum i-au procopsit
 Iț voiu spune mai la sfîrșit.
 550 Întru acel sat era o bisérică creștinească,
 Zidită de un domn din Țara Rumânească,
 20 Cu țigle roșii acoperită
 Și din lăuntru prea frumos zugrăvită;

²² „sat mazilesc sau slobod”; editorul C. Bolliac asigură că această notă este a autorului cronicii.

²³ Autorul vorbește aici de întîmplări din anul 1760, pentru că la 21 martie acest an, Petru Aron a semnat actul prin care domeniul Cut ieșea din posesiunea fiscală a contelui Gavril Bethlen și intra sub aceea a lui Petru Aron. Prețul renunțării la posesiune a fost de 30 000 florinți renani, plus 2 000 fl. ren. preținși mai tîrziu de Nicolae Bethlen, fratele vinzătorului (Aug. Bunea *op. cit.*, p. 300—302).

- Că vrînd el pravoslaviia de tot să o piarză
 555 Nu putea bisérica creştinească să o vază.
 S-au sculat, pizmaşul, de o au surpat
 Şi pînă-n pămînt o au stricat
 Şi alta în locul ei au zidit
 Precum el au voit.
 560 Apoi, după ce copii toţi la şcoală s-au strîns,
 Pre toţi la cătane i-au scris :
 Pre unii i-au numit tisturi mai mari,
 Pre alţii i-au pus să fie căprari,
 Aşa, pre toţi i-au scris şi i-au înşălat
 565 Cu catalog la némţi i-au dat.
 Pe unii, după ce în oaste i-au luat, departe i-au dus
 Unde nici cu gîndul n-au ajuns,
 20° Alţii moşia, casăle şi părinţii au părăsit
 Şi prin alte ţări au fugit
 570 Şi în toate părţile s-au dus
 Pînă şi la Țara Noao au ajuns.
 Şi așa i-au procopsit,
 Că pre toţi i-au răsipit.
 Vezi răotatea cea nespusă şi mare
 575 Carea sfîrşit, nu mai are !
 Creştinii credinţa lor o păzăsc,
 Iar silnicii neîncetat îi dosădesc
 Trii neguţători din Beligrad cu Visarion s-au în<ti>lnit,
 Cînd la Sibiiu au fost venit.
 580 Unul dintru aceşti trei
 Au fost pînzariul Andrei.
 Acestea pre mulţi pentru unaţie au sfătuit ²⁴
 Şi ca să nu o priimească, i-au întărit.
 21 Aceasta Aron deacă au auzit,
 585 Asupra lor, ca un silnic, s-au pornit
 Şi pă cîte trii i-au prins
 În temniţă la Băligrad i-au închis
 Unul dintr-însii, cu numele Ioan Măeguţă, s-au bolnăvit
 Şi cu péntele în picioare au murit.
 590 De aceasta tiranul s-au ruşinat
 Şi pre cei doi slobozindu-i, în pace i-au lăsat.
 La mijlocul cîmpiei, la Pogăceaoa în sat,
 Un creştin prea viteaz, cu numele Némis Toader, s-au aflat
 Pre mulţi oameni învăţîndu-i
 595 Şi întru pravoslavnica credinţă întărindu-i.
 Şi de aceasta Aron a auzit
 Şi nicidecum nu l-au suferit,
 Ci feciorii popilor i-au adunat
 Şi cu haine cătăneşti i-au îmbrăcat.
 21" 600 Acestea pe cîmpie în sus s-au dus
 Pînă la satul Pogăceaoa au ajuns.

²⁴ „,u sfătuit” are aci sensul de „au discutat”, „s-au sfătuit”.

- Acolo să vezi ce tîlhării au lucrat !
 Pe Nêmes Toader în curtea lui l-au înpușcat.
 De acolo înapoi s-au înturnat
 605 Și cu slujba lor lui Aron s-au închinat.
 Mult au fost creștinii dosădiți,
 Dar încă n-au fost biruiți.
 Acum ce să zic sau să grăesc ?
 Că foarte mă îngrozăsc
 610 De acest prea viteaz bărbat
 Pentru lucrurile ce au lucrat
 Care înainte îi vor merge,
 Și vina lui nu să va șterge.
 De minie s-au umplut ca un pardos
 615 Și asupra cinului călugăresc s-au întors,
 22 Ca de tot să-l prăpădească,
 Prin Ardeal să nu să mai găsească.
 Mănăstirile cele de piatră le-au surpat,
 Schiturilor de lemn foc le-au dat ²⁵ ;
 620 Și deacă toate le-au răsipit și le-au stricat
 Gura lui spre hulă o a căscat.
 (Zice) : — Nu jertvétnice am stricat
 Ci casă tîlhărești am surpat.
 O, de te-ar fi ars focul, Blaj ²⁶,
 625 Că tu multe răotăți lucrași !
 Tu, din început, de la strămoși,
 Ai avut stăpîni tirani și necredincioși,
 Că întru tine au fost muncit
 Savva arhiereul și mitropolit
 630 De necredinciosul Apafi Mihai ²⁷,
 Al țării calvin crai.
 22° Acestui Apafi, Aron întru toate i-au urmat,
 Încă și mai tiran s-au arătat !
 Apafi pre mitropolitul Savva l-au omorît,
 635 Iar Aron mulți preoți și miréni au prăpădit.
 Mihai Apafi besérici n-au stricat,
 Iară Aron cinzăci și patru au surpat.
 Lucruri ca acesta n-au făcut
 Mai nici tiranii cei de demult.
 640 Aciia pe mucenici îi muncea,
 Iar beséricile să zidea.
 Acesta beséricile au răsipit

²⁵ Autorul nu precizează, dar a trecut cu narațiunea sa la fapte din vremea mișcării unui grup de ortodocși de sub conducerea lui Sofronie (Stan) Popovici din Cioara Hunedoarei împotriva uniților, care a început în toamna anului 1759. Cronicarul face aluzie la măsura generalului Buccow din iunie 1760, de a fi arse bisericile de lemn.

²⁶ Blajul, ca centru administrativ oficial al uniților.

²⁷ Cronicarul se referă la cunoscutele suferințe îndurate de mitropolitul Sava Brancovici, începînd cu 24 mai 1667 pînă la moartea sa (1683), din partea principelui calvin Mihail Apafi și a preotului curții princiare, superintendentul Mihail Tófoi (cf. Marina I. Lupaș, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Cluj, 1939, p. 73—82).

- Și pe creștini i-au dosădit;
 Toate acestea înaintea îi vor merge
 645 Și păcatul lui nu să va șterge.
 Iar acum, la început întorc cuvîntul
 Și voi face și sfîrșitul:
 Cum ceriului am vestit
 23 Și pămîntului m-am tînguit.
 650 Oamenilor am arătat
 Toate cîte mi s-au întîmplat
 Întru aceste vremi cumplite; și cu durere
 Cîte am pățimit eu, ticăloasa, neavînd nici o mîngîiere
 Sau pe cineva să mă străjuiască,
 655 De vrăjmași să mă păzească.
 Am așteptat ajutoriu de la Răsărit:
 Elisaveta²⁸, fiind departe, n-au venit.
 Aveam nădăjde de păzitori, despre Apus
 Să-mi vie, despre Dunăre, din sus;
 660 Și așteptam cu multă bucurie
 De la Buda pă Vlădica Dionisie²⁹ să vie:
 Au venit, dar nu să-mi folosească,
 Ci numai arzînd eu în foc, să se încălzască.
 La anul o mie șapte sute șasăzeci și doi
 23° 665 Mi s-au sculat asupra-mi pizmași noi:
 Pavel Aron de la Blaj
 Și Nopceștii³⁰ catolici din Silvași,
 A căror nume, amîndoi,
 Le cuprinde un pociu³¹
 670 Să fie casa lor pustie
 Și cu cei drepți să nu să scrie.
 Și Aron pe unii din călugărași³² i-au prins
 Și în temniță, la Sibiiu, i-au închis,
 Zece luni și jumătate
 675 Neavînd ei nici o răotăte;
 Nici scîrbă mare au avut
 Știind că toți sfinții așa au pățimit.
 Iar alții, de a lui groază și frică
 Au fugit neluînd nemică
 24 680 Și au trecut în Țara Rumânească,

1762

²⁸ Elisabeta Petrovna, țarina Rusiei (1741—1761). Vezi petiția adresată țarinei în 1752 de un grup de ardeleni, publicată de S. Dragomir în *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. II, Sibiu, 1930, anexa 71, p. 389—391.

²⁹ Dionisie Novacovici, episcopul sîrbesc de la Buda, fu numit la 26 aprilie 1761 episcop neunit al românilor din Transilvania, cu reședință la Brașov (Biserica din Șchei), unde-l instală în sușii generalul Buccow.

³⁰ Nopcea Pál, român catolicizat, „jupînul Nopcea Pál”, cum îi ziceau țăranii Silvașului de Sus, intrase în stăpînire la holdelor și grădinilor mănăstirii (Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 322 și Iacob Radu, *op. cit.*, p. 83—89 și despre alți Nopcești).

³¹ „pociu”, numele literii π din alfabetul slav, pentru că prenumele lui Nopcea și Aron erau același: Petru (Pavel, Pál, Paul).

³² „Călugărași” se numeau seminaristii de la Seminarul m-rii Buna Vestire din Blaj „pentru vîrsta lor fragedă” (ne spune Samuil Micu, citat apud Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 306).

Acolo de eretici să se odihnească.
Acest vlădică Aroneanul
Stingă-l Dumnezeu cu tot neamul,
Că s-au sculat cu calvinii de au venit
685 Și pre mine cu totul m-au pustiit,
Grădinile au stricat și le-au surpat,
Chiliile, cît au putut, le-au surpat
Iar pă mine să mă surpe jos n-au putut,
Că praf și tunuri n-au avut.
690 Ci lemne înlăuntru au grămădit și le-au aprins,
Arză-l focul Gheenii cel nestins.
Acum pizmașul s-au bucurat
Mănăstirea Silvașului o au surpat;
Dar nu-i mănăstirea Silvașului,
695 Ci a lui Ioann Bogoslovului.
24^v Deci sfântul Ioann pentru mine
Va răspunde la judecata ce vine,
Unde pizmașul nu va putea răspunde
Și vina nu i să va ascunde.
700 Pre călugărași din Sibii i-au scos
Și i-au gonit pă Olt în jos,
Surguni în Țara Rumânească,
De mine să nu să mai pomenească.
Toți, acum, pentru mine vor uita,
705 Iar pietrile neîncetat vor striga:
Să fie de toți și de beserici blăstămat,
Acela ce m-au surpat;
Și de sfinții părinți afurisit
Cela ce m-au pustiit;
710 Partea cu dreptii să nu-i fie
La cereasca împărăție.

VI.

Cronica uciderii spătarului Iordache Stavarache (1765)

Eroul acestei cronici rimate, Iordache Stavarache (Stavrachi, Stavracoglu, Stavracul), este tipul reprezentativ al boierimii levantine, avînd rol de seamă în treburile țărilor române din jumătatea a doua a sec. al XVIII-lea : abuziv și veros, se îmbogățește în scurt timp peste măsură pe seama jefuirii țării, își ridică palate pe malul însořit al Bosforului și apoi cade datorită contradicțiilor sociale ivite la începutul descompunerii feudalismului.

Viața lui a putut fi studiată pe baza mai multor izvoare narrative¹. Cea mai puțin utilizată din cronicile interne a fost aceea scrisă de banul Mihai Cantacuzino² (1723 — după 1787), cunoscută sub titlul de *Genealogia Cantacuzinilor*, deși această cronică este, cum vom vedea, cea mai importantă, pentru că ea arată că dacă boierii apăsăți de Stavarache n-au putut provoca pedepsirea și uciderea lui, acestea s-au înfăptuit sub presiunea maseilor populare care s-au răscolat împotriva lui Stavarache și a lui Ștefan Racoviță domnul Țării Românești, ocrotitorul lui.

Cînd vorbești de Iordache Stavarache nu trebuie să-l situezi numai în Moldova sau numai în Țara Românească, el jefuind deopotrivă amîndouă țările, sub acoperirea lui Const. vodă Racoviță, domn cînd în Moldova (1749—1753, 1756—1757), cînd în Muntenia (1753—1756, 1763—1764) și a fratelui acestuia Ștefan Racoviță, domnul Țării Românești (1764—1765). Ridicat și acoperit de toți cei trei domni Racovițești, Stavarache ajunsese așa de tare încît cronicarul contemporan Pseudo-Enache Kogălniceanu afirmă că el „avea pre domnul <Ștefan Racoviță> ca pre un vechil al lui și la toate, din cuvintele lui, să nu iasă domnul”³. Același lucru îl afirmă cu ironie și Chesarie, cronicarul grec al epocii : Iordache Stavarache „domn domnului Ștefan vodă”⁴. Acesta și-a început chiar din prima zi domnia aruncînd — din îndemnul lui Stavarache — în închisoare 10 boieri care s-au opus la plata unui nou bir, *fumăritul*. Doi dintre boieri au fost uciși, din îndemnul aceluiași Stavarache ; Ștefanachi Cremide a fost spînzurat la

¹ De Const. C. Giurescu, vezi *Bibliografia*.

² Închis din porunca lui Stavarache, banul Mihai a fost și el una din numeroasele persoane lovite de Stavarache.

³ M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, III, București, 1874, p. 253.

⁴ Chesarie Daponte, *Catalogul istoric a oamenilor însemnați din sec. XVIII*, în C. Erbicăanu, *Cronicarii greci cari au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1890, p. 193. La p. 193—195, Daponte povestește cum în două rînduri l-a prevenit, direct sau mai învăluit, pe Stavarache că într-o bună zi nu-i va mai merge cu atîta lăcomie și jaf de la alții.

poarta de sus a curții domnești, iar Iordachi Băjescu la poarta de jos. Crimele au fost săvârșite la 26 aprilie 1764. „Norodul nemaiputînd suferi, s-a strîns la mitropolie și, trăgînd clopotele, s-au sculat toți Bucureștii cu împotrivire... Grecii lui Stavrache s-au ascuns, iar Ștefan voevod încălecînd pe cal, s-a pornit asupra norodului, cu arnăuți [...] cari luînd doi, li-au tăiat capetele înaintea curții domnești”⁵. Aflînd pașa de la Vidin de mișcarea poporului, a scris la Țarigrad marelui vizir despre „acest zurbalic și auzind și sultanul Mustafa de cele întîmplate, „a poruncit să pedepsească pe Stavrache”. Pedepsa a fost sugrumarea „la închisoare, într-acei minut”, apoi spînzurarea corpului la poarta casei lui din Țarigrad, confiscarea averii lui de 17 000 pungi cu aur și dărimarea pînă la pămînt a caselor lui din Țarigrad, cu scopul de a găsi aurul ascuns”⁶. Sugrumarea lui Stavarache a avut loc, luînd drept bază pentru calcule cronică lui Pseudo-Ianahe Kogălniceanu, marți, 16 august 1765, la 5 ceasuri din noapte (*loc. cit.*, p. 254). Alte izvoare dau data de 28 august 1765⁷.

Întîmplările tragice ale acestui „țiran Stavarache” (cum îl numește un alt autor contemporan⁸), oarecum dramatizate, cu amănunte luate din mediul intim, de familie, al casei și îmbrăcate în versuri greoaie, într-o limbă care păstrează turcismele și grecismele originalului (grecesc, cum vom vedea), acesta este cuprinsul cronicii rimate despre uciderea lui Stavarache. Cronică îmbogățește sursele de informare cu multe amănunte pitorești, care-și păstrează însă și valoarea lor documentară.

Chesarie Daponte (*op. cit.*, p. 194—195) ne informează că numele lui Stavarache era în gura tuturor, că „versuri în stihuri au ieșit după moartea lui și s-au imprimat în Veneția”. Într-adevăr, Emile Legrand a descoperit și a publicat ediția venețiană *Ἱστορία τοῦ Σταυράκη Ὁγλοῦ* (Istoria lui Stavracoglu) din 1767. Curînd după imprimare, poema a ajuns în mîinile unui cunoscător al limbii grecești și românești. Acesta a fost Hagi Stachie, din Vîlcea, fiul lui Hagi Constantin Melaxie sau Malaxie⁹; el a tradus-o în versuri românești. Manuscriptul lui Hagi Stachie s-a pierdut, dar o copie s-a păstrat datorită dascălului Neculai Popa Dumitru Duma, care l-a transcris alături de alte texte populare¹⁰, între anii 1771 și 1779. Deci Hagi Stachie a tradus poema înainte de anul 1771, credem, după indicația ce ne dă ms. 4468, în anul 1767.

⁵ Mihai Cantacuzino, banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902, p. 142—143. Pseudo-Kogălniceanu, *loc. cit.*, p. 253—254, arată de asemenea că turcii săraci, „de pe marginea Dunării”, jefuiri de Stavrache, l-au pîrît la Țarigrad, lipind, după un vechi obicei al poporului, jalbele pe pereții geamiilor.

⁶ Banul Mihai Cantacuzino, *op. cit.*, p. 144.

⁷ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, II, ed. a II-a, București, 1926, p. 519.

⁸ Constantin Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești* <din Bibl. Acad. Rom.>, București, 1909, p. 9 (însemnare românească din anul 1764).

⁹ C. N. Mateescu, posesorul manuscrisului, dă și patru variante pentru numele lui Hagi Constandin : Melaxie, Malaxie, Melanie și Malechie (Vezi *Bibliografia*). Cred că ultima formă *Malechie* este cea corectă. Hagi Constantin Malechia a fost boier bogat în Vîlcea. Împreună cu episcopul Grigorie Socoteanu (1749—1764) și cu un Ion Lahovari sînt ctitorii bisericii *Toți Sfinții* din Rîmnic, unde există portretele lor. Se crede că a făcut parte dintre românii balcanici refugiați la noi din cauza asupririlor turcești (*Arhivele Olleniei*, VII, 413).

¹⁰ *Mîntuirea păcătoșilor*, „antilogii” (explicarea unor contraziceri din Biblie), pilde, *Fiziologul* de Damaschin Studitul, *Esopia*, izvoade de scrisori, *Istoria Țării Românești de la anul 1769* (cronică rimată), *Întrebări și răspunsuri*, *Glumele lui Inocleos filosoful*.

Un alt manuscris se află în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, nr. 4468, care, la f. 43—48°, cuprinde copia *Istoriei lui Iordache Stavarache*. Manuscrisul original, fost al lui C. N. Mateescu, neaflându-se azi la îndemîna cercetătorilor, ms. 4468 este foarte prețios, ca manuscris unic cu această operă. El are în titlu mențiunea (care lipsește în copia lui Neculai Popa Dumitru Duma): „S-au scris la anii 1767 iunie 22”. S-a susținut de Const. C. Giurescu că această dată ar putea să fie cea la care s-a făcut traducerea poemei din grecește în românește, ceea ce este verosimil, deoarece prima ediție grecească este din același an 1767. În orice caz, nu este data copierii, pentru că manuscrisul are pe mai multe pagini (f. 3—3°, 12°, 53° ș.a.)¹¹ semnat numele copistului (logofătul Grigore), locul copierii (la bis. Măgureanu din București și la m-reă Aninoasa din r. Muscel), cît și anii cînd s-au copiat diferitele texte (între 29 iulie 1792 și 1797).

Edităm cronică după ms. 4468, notînd în aparat variantele ms. Hagi Stachie în copia lui Niculae Popa Dumitru Duma publicată de C.N. Mateescu.

BIBLIOGRAFIE. Emile Legrand, *Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire relatifs à la Turquie et aux Principautés Danubiennes*, Paris, 1877, p. 191—223 (editarea poemei tipărite la Veneția, în 1767). La p. 225—235, textul grecesc al unui necrolog al lui Stavarache, compus în proză de Ioasaf Cornelios din Zanta, după o ediție din 1788. Const. N. Mateescu, *Istoria lui Iordache Stavarache, biv-vel spătar al Țării Românești. Stihuri în versuri*, în *Viitorul*, V (Iași, 1902), nr. 8, p. 6; V (1903), nr. 9, p. 6—7, nr. 10, p. 6—7; nr. 12, p. 5—6; nr. 14, p. 7 (transcriere redacției din ms. lui Niculae Popa Dumitru Duma). C. N. Mateescu, *Un manuscris scris de dascălul Neculai Popa Dumitru Duma*, în *Miron Costin*, IV (1916), p. 303—304 (descrierea ms., enumerarea textelor). Const. C. Giurescu, *Istoria lui Iordache Stavaracoglu*, în *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, p. 201—216 (ediție comentată¹² după ms. 4468). C. N. Mateescu, *Însemnări pentru povestea versificată Istoria lui Iordachi Stavarachi biv vel spătar*, în *Arhivele Olteniei*, VII, (1928), p. 412—413 (observații critice asupra studiului lui C. C. Giurescu, care n-a cunoscut ediția, nici articolele lui C. N. Mateescu din 1902 și 1916). N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, II, ed. a II-a, București, 1926, p. 517—519. Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930, p. 208. Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 705—706.

Ms. 4468, f. 43 *Istoriia lui Iordache Stavarache biv vel
spătar și bași capichihaia al Țării
Muntenestii, s-au scrisu la anii 1767 în
iunii 22*

Ian ascultați, frați și priiatini, istoriia aceasta,
A lui Stavarache, zicu, ce au pătitimtu în lumea aceasta.
În Țarigradu s-au aflatu un boiaru mare,

Titlul: Stavrache și bași capichihaia om. Muntenestii Românești s-au scrisu ...
22] Stihuri în versuri. Apoi ad. urm versuri:

Începutul

Stau și socotesc, cum să fac început,

¹¹ G. Strempel, *Copiști de manuscrise românești pînd la 1800*, vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1959, p. 96—97.

¹² Comentariile, foarte necesare, au fost folosite în parte și în ediția de față.

Spatariu după vredniciie, ca un balauriu de tare.
 5 Elu șădea la Fanari și era foarte bogatu,
 Cît altulu ca pe dînsulu din greci n-am aflatu.
 Pungi multe avea și viisterii mari;
 Dar mărgăritariu și alte scule, totu lucruri tari.
 Nici un copilu n-au făcutu ca să-l clironomisească.
 10 Ci la miri l-au dăruitu acolo ca să să găsească.
 Și dobletulu l-au cinstitu, casabași l-au făcut îndată,
 Care această vredniciie numai la turci iaste dată.
 Elu au făcut ca să nu vînză tabacul.
 Știți pentru ce au făcutu? Ca să nu cîștige altulu.
 15 Și de-ar fi vîndutu cinevaș, fără știrea lui, tabac
 Sau pre ascunsu a vinde de s-ar fi aflatu,
 De înpărăție rău să să pedépsească,
 Și toată averea aceluia să o ia, domnească.
 43° Și numai 3 dramuri de-o para să vînză tabacu,
 20 Tabac avea-le-ar în suflet păcatul.
 Elu au fostu al Țării Rumânești capichihaia,
 Șe nefiindu domnu țării, ținea domniia.
 Elu la Balata¹ avea casa minunată,
 Și la Pietri al doilea, foarte ciudată.
 25 Și cu aceste doaoă n-au fostu îndestulatu,
 Ci și la Mega Refma² să facă alta s-au apucatu.
 Meșteri acolo optu ani la lucru să muncea,
 Foișoare și băi foarte frumoase zidiia.

Ca petrecerea lui Stavache în scris să o aduc;
 Cum să cutez să iau condeiul în mînă,
 Că a face stihuri nu mi-a fost îndămină.
 Dar stihurile să fac cu meșteșug.
 Și eu pă cine ajutori să-mi aduc?
 Gîndul mieu să-l fac meșter învățat?
 Aceasta Dum<ne>zeu nu mi-au dat.
 Numai cu a lui D<umne>zeu bunăvoință
 Voi să pui tot felul de silință
 Și istoria Stavache să o scriu,
 Măcar că așa bine nu o știu,
 Ci, după cum grecește am găsit,
 Așa am și tălmăcit.
 Al dumi<tale> plecat, Hagi Stachie,
 Fiul dum<nealui> Hag<i> Costandin Melaxie.

1 Ian om. prieteni, istoria 2 Stavache zicu om. 3 boier 4 Spatar 5 șădea în Fanar 6 Cît... dînsulu] Cît ca pre el 7 vistiari 8 Dar] Aor mărgăritar 9—12 om. 13 După vînză ad. nimenea 15 făr de știrea lui cinevaș tăbac 16 l-ar 17 să se pedepsască 18 aceluia să o ia] lui să fie 19 tabacul 20 Tabac... suflet] Ave-l-ar în suflet neertat 21 Rumânești] Muntenesți capuchihae 23 casă 25 doo 26 Magaravma 28 zidia 29 Intraî

¹ Balata și Pielri, cartiere în Constantinopol.

² Mega Refma (gr. Μέγα Ρέμμα), cartier în Bosfor.

Întraiu înlăuntru, stai și te mirai,
 30 De zugrăvele și de frumusețe te minunai.
 În ohadaia spătarului era zugrăvite
 Moldova și Vlahiia, bine înpodobite.
 Iar în hodaia spătăresei era frumosu zugrăvite
 35 Țarigrad și Moscoviia bine închipuită.
 Dudude și canari mulți în hodaie avea
 Și totudeauna cu dinsele eglindisea.
 Acestea nu era pă părete zugrăvite,
 Ci era în colivii, de toți văzute.
 Una cînta mai încetu, alta mai tare,
 44 40 Să fi intratu înlăuntru, te lua mare mirare.
 Dar ce să stau multe să povestescu,
 Că niciodată nu le mai isprăvescu.
 Dulapuri de argintu și altele cu sedefuri,
 Toate în Veniția lucrate cu multe mește<șu>guri.
 45 Dar oglinzi frumoase, înprejuru cu pervazuri,
 Cu aur totu poleite și cu atîtea zaraflicuri.
 Ciubuce minunate cu imamele de chihlibariu
 Și înprejur la lulele avea totu mărgăritariu.
 Ibricele dă cafea de argintu le făcuse
 50 Și filigenile de farfuriu din China aduse.
 Un tacîm de zarfuri avea :
 Cîte o piatră era pă cîte un zarfu, 12 pungi făcea.
 Și farfuriia de dulceată cu pietri înpodobită
 Mai multu decît cu zeci pungi era plătită.
 55 Siniia era dă aur, pe care mînca.
 Macaturi, paplome și perni cusute
 Toate de fir cu multu meșteșug țasute.
 Vizirulu s-au minunatu și foarte s-au spăimîntat
 Că au mersu la dînsul odată și bună zioa i-au dat.
 60 Încă i s-au dăruitu di la împărăție
 Să facă ce va vrea, cu mare vrednicie.
 Și într-o zi, înaintea împăratului au căzutu
 Și plîngîndu, i-au zisu : — Nu mai viu eu aici mai multu.
 44° Mi-e frică că mă vor pizmui totu ricialul
 65 Și te vor face de-mi vei tăia capulu.
 Împăratulu, jurîndu-să, i-au zisu : — Corcoma, lumina mea,
 Ghiorcachi, să nu te temi de nimini în viața mea.

30 zugrăvitori 31 om. 32 înpodobite 33 Iar om. 34 Țarigradul 35 Duduțe hodaie 36 eglendisii
 37 Aceste pre 43 cu sedefuri] minunate 44 cu multe mește<șu>guri om. 46 aor totu om.
 47 imamele 49 dă] cele de 50 felegenile farfurii China] Hana 51 zarfuri] farfurii 52 piatră
 pă... zarfu] pe o farfurie farfuria înpodobită 54 cu zeci] zece 55 Sinia pre Între vers. 55 și
 56 ad. vers. Iar scaunul ei de-argint, cine-l vedeă se minuna 56 paplome perine. 57 multe
 meșteșuguri țesute 58 și om. 59 zio 60 de la împărăție 61 vrednicie 63 viu eu aici] vin aci
 64 va pismui tot răcialul ms. 4468 65 vor] va tăea 66 Împăratul jurîndu-i-se Corcoma] Norisma³
 67 Iordache în viața

³ Corcoma, în variantă : Norisma = dragul meu.

Dar caută să te arăți credinciosu la împărăție.
 Și ce vei cere ți să va da fără dă nici o dorire.
 70 Și au cerut o cerire— să nu o fiie cerutu mai bine —
 Ca pe cine va vrea, să ducă la urgie.
 Pre boiari cei dă la Fanari pe toți îi <în>fricoșă
 La catercă băgîndu și surgunu pe alții făcea.
 Pe Hagi Aslan surgun l-au făcutu împreun cu Scanăvi.
 75 Cin pute să-i zică : aceasta ce poate fi ?
 Să fi trăitu și pe hatman ⁴ și pe Rusetu ⁵ prăpădea.
 Împreună cu dîșii și pe Iacovache ⁶ surgunea.
 Din înălțimea lui cea multă făcu vrajbă cu patriiarhul
 Și avea gîndu — vai, de elu — lui Samoilu să-i puiă capul.
 80 Dar blestemile prea-sfințatului patriiarh,
 În adîncul mării l-au afundat.
 La viziriulu Chehaiăzi au eșitu la judecată
 Patriiarhului Samoil nedreptate să-i facă,
 Dar Dumnezeu cum au răbdatu cu dreaptă judecată
 85 Care le-au făcut într-acea vară toată !
 Și să vezi în ce fel Dumnezeu cu el au lucrat :
 Tătar han, pă la Moldova, așa s-au întîmplat,
 Că atunci venea la Țarigrad.
 45 Toate pentru creștini Dumnezeu l-au îndămnatu
 90 Cîndu tatar hanu în Moldova să aflat,
 Moldovenii, plîngîndu, răvaș dă jalbă au datu,
 Tatar hanul i-au întrebatu :— Ce plîngeți cu mic, cu mare ?
 Ei au răspunsu :— Măriia ta, Stavracul ne-au speriiatu foarte tare.
 Și iar au întrebat :— Stavarahe ce omu iaste ?
 95 Ei au răspunsu, cum că el iaste din Țarigrad,
 Între greci e al doilea împăratu.
 Atîta raia au tăiatu și turci au omorît,
 Încă și din inicéri, cît nu poate spune cuvîntu.
 — Dar vezi, domnul nostru, dă aceasta să ne mîntuești,

68 împărăție 69 se de dorire]îndoire 70 cerere nu o fiie cerutu] nu o fi făcut 71 să ducă]
 să-l trimită urgie 72 boerii dă la Fanari] din Fanar pre li om. înfricoșă 73 catărdă
 surghiun pre 74 pre surghiun împreună cu Scanăvi 75 putea 76 pre 1—2 77 împreună
 pre Iacovachi surghiunea 78 patriiarhul 79 Samuil pue 80 blăstămul, prea sfîntului
 patriiarh 82 vizirul Hehagăt 84 Patriiarhului să-i facă nedreptate 84 cum]nu dreapta
 85 Înainte de care ad. De ale lui le om. După făcut ad. el 86 fel] chip 87 Tătar-hanul
 trăcea pă la Moldova așa s-a aflat 88 venea]veni hanul 89 Dumnezeu pentru creștini l-au
 îndemnat 91 plîngîndu om. răboj de jalobă 92 Tatar hanul au Ce] Pentru ce 93 Ei] Și
 Stavarahe ne-au spărieat tare Între vers. 94 și 95 ad. vers. Și de unde s-au aflat și din ce loc
 iaste ? 95 el iaste om. 96 e om. împărat 97 Atîta raia]Tătari 98 eniceri 99 Dar vezi]Iară, bei
 de mîntuești] izbăvești

⁴ Hatmanul Gheorghe, capichehaia domnului Const. Racoviță.

⁵ Nicolae Ruset, spătarul domnului Matei Ghica.

⁶ Iacovache Rizo, socrul lui Grigore Ghica, domnul Țării Românești și capichehaia al lui Scarlat Ghica.

- 100 Di la acestu tiranu, de-i vrea, tu ne izbăvești.
 Tatar hanul le-au răspunsu :— Eu de acesta vă vom scăpa
 Și în adîncul mării sugrumatu îl voi arunca.
 Și îndată ce hanul ce-a'junsu la Țarigrad,
 Împăratul l-au priimitu și foarte s-au bucuratu
 105 Și în jățu au șazutu aproape de împărat
 Și întîia ceriré i-au fostu, ca să piarză pe Stavarache.
 Și îi zise : — ai lăsatu pe un gheauru de așa s-au întemeiatu,
 Cu bani cei mulți ai lui pe toți turcii au spăimîntat.
 Dar banii lui la haznea mai bine să-i aducă
 110 Că trebue oștilor, încă de-abia să le ajungă.
 Și așa am bine socotitu, ca pe elu să-l pierzi,
 Că poate fugi la Moscoviia și-apoi și bani pierzi-i.
 45° Și așa au hotărit, numai să fie lucru tăcut,
 Pînă cînd pă Stavarache a-l pierde a fi vrut.
 115 Dar Stavarache n-au știutu, ci merge la han să i să închine.
 Și șapte hații îi dăruiește foarte înarmați bine.
 Și atîta i-au împodobit bine și frumos,
 Cît să-i fi dat pă unul 12 puni de bani, nu era bucuros.
 Încă și o blană dă samur frumoasă i-au dat.
 120 Dar hanul toate le-au luat, dar gîndul nu l-au mai schimbat.
 Daruri destule i-ai dus, sărace,
 Dar vei vedea mîine hanul ce-ți va face.
 El îți sapă o ripă adîncă și mare
 Ca să te dea pe tine, caimene ⁷, acolo, în iad, di vale.
 125 Iar hanul, după ce-au vorbit cu împăratul, au plecat.
 Și împăratul pe bostangiu bașa l-au chemat
 Și pentru Stavarache toate i-au arătat și la Poartă e chemat.
 Bostangiu bașa îndată într-un edii cefti caicu ⁸ s-au aruncat
 Și la Stavracul îndată au sositu
 130 Și în caic ca să să puie [ia], curîndu i-au poruncitu
 După ce s-au pusu în caic, la locul lui au șazut,
 Iar bostangi bașa îl ocăriia ca un bun prefăcut:
 — Sata gheldim ⁹ Stavracuolu, cum ț-e cheful dumitale ?

100 Di]De i]vei izbăvești]desrobești 101 Iar tătar hanu 103 hanu-au 104 Împăratul primit 105 jeț șezut împăratul 106 întăia cererea au peărză pe Stavracu 107 li om. ai lăsatu] Alah gliaur 108 banii pre i-au 109 Iară banii lui mai bine la hasna 110 d-abie 111 am bine socotit]încă bine am socotit perzi 112 Moscoviia bani pierzi-i] banii să-i perzi 113 numai să fie] ca să fie 114 Până pe Stăvrache a-l perde ar fi vrut. 115 Iar Stavarache ci] și mergea să^{1,2}]ca să 116 hați li dăruiește într-armați 118 Că pe unul să-i fi dat 119 de 120 hanu După toate ad. acelea mai om. 121 dus]adus 122 După vedea ad. tu hanul om. 124 iad, di vale]ea de vale 125 Împăratul 126 Împăratul pre bostagi 127 Stavrach 128 îndată... cefti om. 129 Stavrachie îndată om. 130 ca să să puie]să se pună poruncit 132 Iară ocăriia]bat]jocorea bun om. 133 Sata... Stavracuolu] i-au zis (copistul nu a putut descifra turcismele)

⁷ caimene = nenorocitul, gr. καημένο, sărac, nenorocit.

⁸ edii cefti caicu = turc. : caic cu șapte perechi de visle.

⁹ sata gheldim = turc. : bine ai venit !

- Acum ai căzut în lațul meu, vai de zilele tale.
 135 Știi, cîndu pă la chioșcul meu treceai,
 Tu nicidecum nu mă bindeseai¹⁰.
 Acum ții cît voi u putea îț voi u sluji
 46 Și cu munci de moarte rău te voi u chinui.
 Iar Stavrachie îi zise vorba aceasta :
 140 — Cu banii miei scap eu de aceasta,
 Fiinducă avea la sînul lui ghemuiți,
 O miie de galbeni, tot vinitici noi.
 Iar bostangi bașa îi zise : — Încă înfricoșăzi
 Și nu știi că mîine eu voi u să te pierzu.
 145 Și încă rizi și gîndești că e glumă?
 Mîine vei vedea ce-i să tragi dintr-a mea mînă.
 Iar bostangi bașa au mersu la împăratul și i-au zisu :
 — Altu ce să fac, că pă el aici l-am adusu
 Și la mare închisoare, pre el l-am băgat,
 150 Dar altu ce-mi poruncești ca să-i mai fac?
 Iar împăratul cătră bostangi bașa au zisu :
 — Mergi curîndu și tot ce are, să-i coprinzi
 Și să-i pecetluești casa bine
 Și apoi să vii îndărăt la mine.
 155 Bostangi bașa casa și beciuri au pecetluitu
 Și îndată la împăratul au venit.
 Acum zice împăratul : — Și în harem afară îl scoate
 Numai cu cămășile ce au pentru noapte.
 La cancebaș bostangi baș au intrat
 160 Și au luat caice cîte acolo au aflat.
 Au luat și patruspreze<ce> maune,
 Ca să încarce sepeturi și alte lucruri bune.
 La Mega Refma au ajunsu îndată ș-au eșit
 46^e Și sus, la harem spătăresc, s-au suitu.
 165 Și ia foarte mult s-au spăimîntat
 Și la o roabă au poruncit și ușa au încuiat
 Și bostangi bașa la dînsa au intrat,
 Cercei din ureche numaidecît i-au luat.
 Ia pricepe lucru și începe a plînge —

134 meu zilele 135 pe chioșcul meu]Kios 136 nicidecum] pă mine vindiseai 137 cît]cum
 îți sluji 138 în original rău; rău om. 139 Iar om. Stavrachie îi om. 141 Fiin-
 ducă]Știind că sînu După lui ad. tot 142 mie de gologani tot vinitici noi] toți venitici
 143 zice mă înfricoșezi 144 că om. perzi 146 ce-o să 147 zisu]spus 148 aici om.
 149 pre el om. 150 mi om. ca om. 151 Iar împăratul] Împăratul 153 pecetluiești 154 îndărăt]
 curînd 155 și beciuri au]i-au 157 Acum]Iară acum împăratul Și în harem] Haremul
 158 pentru]de 159 Și la Iki-bașa bostangi baș om. 160 cite caice au²]s-au 161 și...ma-
 une] 15 maume 162 sipeturi bune] scumpe 163 Mega-Revma îndată ș-au] și îndată au
 164 harem...suitu]huremul au ajuns 165 Și ia] Iară ea mult]rău 166 om. 167 Și]Iară
 168 Cerceii urechi numaidecît om. 169 Ia]Ea

¹⁰ nu mă bindiseai = turc. : nu-ți păsa de mine (în original : bindesealai).

- 170 Precum :— Pre bărbată-mieu l-am pierdut, zice.
Iar bostangi başa tăcu, nu-i zise nimică,
Pentru că era lucru mare, iar nu nimică.
Şi ia avea un ceasornicu, la Viniţiia făcut,
Dooaăzeci pungi plătea şi încă şi mai mult.
- 175 Îl scoate şi-l dărueşte dumisale,
Ca să-şi <ia> numai zestrile dumisale.
Bostangi başa ceasornic au luat,
Iar vorba în seamă nu i-au băgat.
Şi josu la aliman îndată au dat-o
- 180 Şi cu cămăşile dă noapte, aşa au lăsat-o.
Şi la Cinghelcuiu ¹¹, la soro-sa o au trimis-o.
— Mergi di te odihneşte acolo — aşa i-au zisu.
Dar ştii de ce au trimis-o acolo să să odihnească ?
Că la lacrimi şi soru-sa să să parigorisească ;
- 185 Că acestu lucru i-au răsplătit
Ceasornicul cel frumos ce i l-au dăruitu.
Îndată fugiră logofeţi şi slugile,
Umplură munţii, încă şi viile,
- 47 Toţi s-au ascunsu ca să nu-i găsească,
- 190 Cîţi era acolo de vrea să-i procopsească.
Du<pă> aceia puseră de pogorîră sepeturi,
Împreună cu dînsăle şi alte scumpeturi.
Dişchi<d> chevghiri ¹², stau şi tot gîndesc şi să privescu,
Ce au văzut în chevghiriu stau şi tot gîndesc.
- 195 O grămadă ici de galbini şi alta acolo de lei,
Iar alta de caragroşi şi alta bani mai grei.
Iar bostangi başa deaca i-au <văzut>, au încremenit
Şi traseră capacele şi el le-au pecetluitu
Şi în maune toate le-au băgat.
- 200 Macaturi şi plapome, nimic acolo n-au lăsat.
Bostangi başa la împăratul au intrat :
— Toate, zice, le-am adus şi nimic n-am lăsat.
Dar acum, lui, împărate, ce să-i fac ?
Că trebuie să-şi spuie, în viaţă-i ce au lucrat ?
- 205 Această avere multă cum au cîştigat ?
Că, ca la dînsul, nici la unul n-am aflat.
Împăratu pe tefteriudariu l-au chemat
Şi pe viziriul cu bostangi başa i-au mînat :
— Şi de voi să fiie într-această noapte căznit,

170 Precum] Păsamne Pre om. bărbatul meu pierdut 171 Iară i om. nimica 173 Înlocuit cu
Şi de la Viniţia un cișornic făcut 174 Dooaăzeci]20 pungi]de pungi plătea] făcea
şi¹ om. 175 scoase 176 dumisale]sale 177 cișornicul 178 Iară samă 179 Şi...îndată] Şi jos
la liman o 180 de așa]o 181— 205 om. 181 original noro-sa (gresit). 206 n-am] nu s-au 208 pe
tefteriudariu]pre mustiu 208 viziriul] vestiir 209 om.

¹¹ Cinghelcuiu = Cinghelchîi, cartier din Constantinopol.

¹² chevghirii = turc., cămară, construită în piatră, cu uşă de fier, în care se păstrau
lucrurile de preţ.

- 210 Ca să spuie din tinerețe ce au agonisit.
 Și tefterdarius să ia toate în scrisu.
 Spuindu-i că împărăția mea v-au trimis.
 Merseră la închisoare și vezirul îi zise :
 47^v — Spune tot ce-ai câștigat, neputind price,
 215 Din Țara Rumânească, din Moldova și din casabașlic ;
 Toate le cere împărat, pînă la un peșlic.
 Iar Stavracuolu zise :— Unde pociu să ții eu minte,
 Că cîți bani am câștigat nici nu-mi trece prin minte ;
 Fără Stathache¹³ și Iurgache¹⁴, ei știu adevărat,
 220 Că aceia îmi era logofeți și de multe ori i-au numărat.
 Că eu în viața mea bani<i> nu i-am numărat,
 Ca să știu să vă spui cîți am câștigat.
 Iar logofețel Iurgache toți bani<i> spuse
 Și tefterdarius, toți, pînă la unu scrise.
 225 Și după ce la tefterdarii toți bani<i> au intrat,
 Tefterul în mîna împăratului l-au dat :
 — Iată, că tot au mărturisit ; ce e voia împărăției tale ?
 Stavrache să roagă să erți zilele vieții sale.
 Împăratul poruncește de va să să facă turcu.
 230 Și pe muftiu întrebă : lui Stavrache ce să-i facă ?
 Iar viziriul zise :— De-l vei lăsa pre el cu viață,
 Pe urmă îți vei aduce mare greață.
 — Luați gealatul cu voi, împăratul zise, și capul îi tăiați
 Și pă altu nimini cu voi nu mai luați.
 235 Dar să-l duceți, să-l tăiați în casă la el
 Și vedeți să nu vă scape acel mișal.
 Iar bostangi bașa :— În casă la el nu putem să-l tăiem,
 Că e din ortaoa altılıș beș¹⁵ și eu mă tem ;
 Și el în orta iaste de toți lăudat
 48 240 Și că-l vor vedea, din mînă ne iaste scăpat.
 Că eu am auzit aseară pe iuldași<i>¹⁶ lui,

210 spue tinirețe agonisit] câștigat 211 tefterdarius]mustiul 212 Spuindu-i] Spunînd v-am
 213 vezirul li] vizirul 214 tot] toate câștigat]agonisit 215 Inlocuit cu Din Moldova și din Țara
 Românească 216 Împărat... peșlic]împăratul, să nu să prăpădească 217 Stavracchie
 pociu]pot ții eu]tin 218 Că om. 219 Iar Statachi și Iordache 220 aceștiea mi-era 221 în
 viața]javuție bani<i> om. i-am]o am 222 Să știu om 223 logofățul Iurgache 225 Și tefter-
 darius]mustiul toți om. unul 225— 226 Inlocuite cu După ce mustiul banii i-au luat / Îm-
 păratului i i-au dat 227 Inlocuit cu Iată ce au avut, au mărturisit tot împărăției tale.
 228 zilele vieții 229 Împăratul să să] să se 230 om. 231 Iar viziriul zise]El zice pre
 el cu viață]cu viață 232 Pă aduce]face 233 gealatul cu voi, împăratul zise om. 234 Inlocuit
 cu Și cu voi pe nimeni să nu lăsați 235 tăieți 236 mișel 237 Iar bostangi bașa zice tăem
 238 artao altılıș beș]ortaci beți 239 Că iaste în orta 240 Inlocuit cu Și auzii că-l vei vedea

¹³ Statache din Zagori, vel vistier (1764) și secretar al dragomanului N. Șutzu.

¹⁴ Iurgache, fratele precedentului, secretarul lui Grigore Calimachi (1767), domnul Mol-
 dovei.

¹⁵ ortaoa altılıș beș = turc., ortaoa (unitate militară) celor 65 ostași.

¹⁶ iuldași, turc., tovarășii.

Că viața își vor pune pentru capul lui.
Împăratul zise:— La noapte să-l sugrumați
Și mortu la fereastra lui să-l spînzurați.

245 Pînă la cinci ceasuri din noapte.

Să le isprăviți acestea toate.

Iar ei mersă ră la închisoare și el dormea.

Și el adormit fiind, să să atingă de el, să temea.

Iar pe urmă l-au deșteptat și laț în gît i-au băgat

250 Și cu bine pe Stavrache l-au întrebat:

— Stavracuolu, vei să te turcești,

Ca de această moarte cumplită să te izbăvești?

El le zise:— Eu nicidecum nu mă voi turci,

Dar voi faceți cu mine ce veți ști.

255 Și numaidecît îl dezbrăcară

Și îndată îl sugrumară,

Într-o rogojină veche îl înfășurară

Și numaidecît în caicu îl băgară.

Ducîndu-l acasă, dă fereastră l-au spînzurat

260 Și pe Stavrache numai cu izmenile l-au lăsat.

Unde-l vedeai, săracu, spînzurat,

Cum îi șădea rău dăzbrăcat!

În<că> și în pieptu o hîrtie îi lipise,

46° Acolo toate faptele lui scrise.

265 Iar spătăreasa cu ocheanul să uita

Și pe el greu îl jăliia

Trei zile au șazut spînzurat,

Că împăratul așa poruncă i-au dat:

Pe Stavrache să nu-l îngroape în pămînt,

270 Ci să-l lepede într-al mării afund.

Patriiarhul poruncește să nu-l pomenească,

Nici colivile nimini să nu le primească.

Și casele cîte trele să i le <strice> din pămînt,

Fiindcă așa au eșit di la împăratul cuvînt.

275 Pentru că i-au sfărîmatu casele, să nu vă mirați:

Împăratul gîndea că și în zid vor fi bani băgați.

Dar eu zic că cele din vînt adunate ¹⁷

Dracul acéle le stăpînește acelea toate.

mîine luat. 241 aseară pe iuldași<i>]pe ordașii 242 vieța ș-or 243 Împăratul 244 mortu om.
245 cinci ceasuri]10 cîasuri 247 Iar om. merseră 248 Și el adormit fiind] Și ei 249 Iar pe
urmă] Iară ei laț] lanțul 250 binc]binîșor 251 Stavrache ve]βέλις 252 cumplită moarte
253 le om. Eu om. 254 Dar]Iară 255 dezbrăcară 257 rogojină 259 de 260 numai om.
izmenele 261 Unde-l] De-l 262 ședea de rău desbrăcat 264 Și acolo 265 Iar om. ochianul
266 jelea 267 șezut 268 Că] Și Împăratul i-au] au 269 Pre 270 afund]fund 271 Patriiarhului
272 colivile nimini om. 273 cîte trele om. strice om. 274 Că așa ișea de 275 Pentru
că i-au sfărîmatu] — sfarmă casele! să nu] Și să nu 276 Împăratul în zid]aici 277 Dar om.
vînt]cuvînt ms. 4468 278 Înlocuit cu Dracul le stăpînește pre toate.

¹⁷ Corectă forma variantei Mateescu, corespunzîndu-i în textul grecesc τὰ ἀνεμομαζώματα (ἀνεμος = vînt și ἀνεμομαζώμα = bun cîștigat prin mijloace incorecte).

280 Poate va fi făcut și milostenii multe,
 Dar toate acelea di la creștini au fost răpite.
 Vedeți, boiari, avérea cea multă ce face,
 La ce hal și la ce moarte pe om trage?
 Pe cum l-au trasu și pe acest boiar mare
 De să ținea că este ca un leu de tare.

Sfârșitul

279 va]au **280** acelea *om.* de au fost *om.* **281** Vezi, boeri avérea **282** hal] cale ce *om.*
După om ad. II **283** Precum l-au]au boier **284** De]Ce de *om.* apoi *adaugă*: Sfârșitul
 istoriei lui Stavrache celui bogat / Pre care l-au spînzurat.

VII.

Cronica Hotinului (1769)

Vechea cetate de pe Nistru (sec. XIV), cucerită, mărită și întărită mai târziu (1712) de turci, devenise în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea o fortăreață puternică, pe care cotropitorii turci o credeau inexpugnabilă. Numeroase lucrări în proză și în versuri au închinat scriitorii turci, poloni, ruși, români și germani acestei cetăți, lăudînd-o și descriîndu-i minunatele galerii subterane, magaziiile de aprovizionare, construcțiile interioare — geamii, băi, locuințe — și întăriturile militare ¹.

Luptele pentru eliberarea cetății au început din partea armatei ruse încă de prin iunie 1769 și au durat pînă la sfîrșitul lui septembrie, cînd cetatea, cu toată garnizoana, a capitulat. Această victorie a fost socotită, cu drept cuvînt, ca un triumf militar extraordinar al armatei ruse ².

Războiul dus de ruși împotriva turcilor în 1769 era îndreptat de data aceasta împotriva întregii raiale a Hotinului, pe care turcii o întinseaseră pînă la Prut. Cronica rimată pe care a scris-o un versificator român talentat și dotat cu mult simț al umorului înfățișează ultimele lupte crîncene date în jurul cetății asediate, slăbirea rezistenței turcești sub grelele lovituri ale artileriei ruse și apoi capitularea necondiționată a turcilor ³.

¹ Dintre aceste opere amintim: *Oda despre izbînda reperlă de armatele rusești asupra turcilor și tătarilor și despre cucerirea Hotinului*, aparținînd lui M. V. Lomonosov. Radișcev mărturisește — în *Călătoria de la Petersburg la Moscova*, ed. rom., p. 145 — că „stilul neobișnuit, energia expresiei, imaginile pline de viață uimără pe cititorii acestei producțiuni noi”. Waclaw Polocki, *Woina chocimska* (asediul Hotinului din anul 1621). Iacob Sobiecki, *Commentariorum belli cholinensis libri tres* (luptele din 1621). Axinte Uricariul și Dim. Cantemir (sec. XVIII). Anonimul turc, secretar al departamentului de aprovizionare a Hotinului (sec. XVIII). Vizirul Resmi Ahmed Efendi (în jurnalul său de călătorie, 1763). *Ode quam studiosa juvenus Bistriensis cecinil, dum pro victoriis de hosle reportatis...* (luptele din 1788—1789; autorul odei, un român sau un austriac); cf. Iosif Naghiu, care în *Varia*, în *Arhiva someșeană*, nr. 24 (1938), p. 212—213 publică această odă. De asemenea, numeroase stampe desenate de gravori străini au imortalizat, în diferite epoci, scene de luptă împotriva turcilor pentru eliberarea Hotinului.

² *Histoire de la guerre entre la Russie et la Turquie et particulièrement de la Campagne MDCCCLXIX*, St. Petersburg, 1773, 236 p., cronică amănunțită a operațiilor militare ale armatei ruse, sub comanda supremă a prințului Alexandru Golițin.

³ Pentru luptele din raia, anterioare asediului, și pentru luptele care au urmat după capitulare, un alt versificator moldovean a creat o cronică versificată mult mai întinsă, cuprinzînd evenimentele pînă prin anul 1772 (vezi p. 141). În manuscrisele și cărțile vechi (domeniul „Bibliografiei românești vechi”) ale Bibliotecii Academiei, se găsesc multe însemnări ale contemporanilor cu privire la luptele de la Hotin dintre ruși și turci. Limitîndu-ne numai la cîteva exemple, trimitem la ms. 296, f. 32: „... mari bătălie la Hotin de a perit șapte pașe... let

În stil popular, se anunță că „muscalii” vin cu tunuri mari ca să surpe zidurile tari ale Hotinului (vers.1—17). Un dialog viu urmează între Izmail pașa și vizirul Rumele (Valesi Mehmet) pașa : ne înconjură ghiaurul cu armată dinspre munți (austriecii) și dinspre est (rușii). Deci, să începă turcii atacul („iurușul”) împotriva rușilor, să-i supuie birnici, să le cucerească țara pînă la „Petrubur” Așa să se roage toți soldații turci lui Mohamet (vers. 18 — 59). Trîmbițele, meterhaneaua și tobele turcești vestesc începutul luptei. Comenzile de înaintare ale pașei Căhrăman (Caraiman) le reproduce autorul într-o turcească corectă; la fel reproduce în rusește comenzile generalului rus. Urmează înjurături ordinare în cele două limbi (și, în plus, în românește) pe care turcii le adresează rușilor și rușii turcilor. Turcii sînt nimiciți singeros de ruși. Pasajul se termină cu glume și ironii reușite din punct de vedere artistic, puse în gura soldaților ruși victorioși, la adresa turcilor lăudăroși, acum învinși : să li se servească o „cahfea moschicească”, că-i mai bună decît cea „nemțească”, și le va da iluzia că au fost viteji (vers. 60—146).

„Căhrăman” pașa povestește dezastrul provocat turcilor de ruși : cei mai mulți s-au înecat în Nistru, alții înoată „epurește”. Nici aici nu lipsesc ironiile spuse cu mult umor : ca să scape de urmărirea rușilor, nu le rămîne turcilor decît să se ducă la Mohamet și la dracu („șăitan”), în iad, că acolo-i așteaptă un mare zaiafet. Pe pămînt, nu va mai rămîne nici sămînță („rod”) de turc (vers. 147—209).

În Hotin a intrat viteazul general Prozoroski. Dezastrul continuă pentru turci și autorul îl înfățișează într-o suită de glume : pe un cal mîndru „misir” (din Egipt), vizirul fuge și se oprește tocmai la Prut („Răbîia), în așteptarea „urdiei”. De aici scrie sultanului o scrisoare, relatînd că a avut cele mai mari... succese militare : Polonia a fost cucerită, Rusia înfrîntă. Iată că vine și pașa „Căhrăman”. Cînd acesta îi povestește vizirului, cu amănunte, dezastrul, vizirul îl taie în bucăți pe Căhrăman (vers. 210 — 257). Sultanul află adevărul și mîniat de „halturile” (palavrele) scrise de vizir, poruncește să fie omorît, iar sarascherul chinuit; domnul moldovean, socotit trădător, este tăiat. Autorul, pînă și în încheiere, face glume : credea sultanul că cu astfel de măsuri va izbîndi ! Nu lipsește nici învățătura, generalizată pentru cazul turcilor, care i-au măcelărit pe toți foștii luptători :

Căci așa să procopsăști
Cini turcilor slujăști !

Autorul, rămas necunoscut, este un cunoscător al poeziei populare, din care împrumută umorul sănătos și glumele; el se situează pe poziția patriotului care împărtășește din plin cititorilor săi bucuria înfrîngerii turcilor. Conținutul și forma cronicii îl arată ca pe un om ridicat din popor. El a compus poema curînd după întîmplarea evenimentelor. Această cronică versificată, credem, cea mai reușită ca măiestrie artistică dintre toate

7278''; ms. 348, f. 6^v—127, cuprinde scrisori, proclamații și documente din sec. al XVIII-lea privitoare la războiul ruso-turc din 1769—1774, începînd cu scrisoarea din 21 iulie a lui Alexandru Golițin (materiale publicate apoi de M. Kogălniceanu în *Arhiva românească*, vol. I—II (1840—1841, 1845); ms. 1552, f. 143^v, însemnarea lui Sofronie de la Dragomirna : „... în anul 1769, cînd au luat moscalii Hotinul, bătînd pe turci și au intrat în Moldova”.

cîte prezentăm în volum — s-a transmis numai în două manuscrise, ambele din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

Ms. 1417, f. 113^v — 117 : „Cuvinte în versuri a cetății Hotinului”. Manuscrisul are însemnări în criptogramă din „1770 apr. 20”. Prin 1794 — 1799, el a aparținut unei familii de dascăli (învățători), „dascălul Gheorghe” mort în iarna lui 1794 (f. 127^v) și „dascălița Varvara”, văduva lui Gheorghe, moartă la 5 septembrie 1799 (f. 117^v). Ambii erau din Mărgineni — Neamț, regiune în care a circulat manuscrisul (Vînători-Neamț). Cuvintele și versurile turcești, expresiile rusești sînt corecte, nedeformate. De asemenea, corecte și nedeformate sînt și versurile românești, încît cred că ne aflăm în fața unui manuscris care transmite direct, nemijlocit, această cronică. Nu este exclus ca dascălul Gheorghe din Mărgineni să fie chiar autorul ei. Autorul, oricare ar fi, este bine informat asupra desfășurării luptelor și asupra persoanelor care au participat la ele.

Ms. 3767, f. 23 — 30^v are un titlu greșit : „Stihurile asupra Hotinului cînd s-au luat de moscali de la turci, la anul 789 sept. 30” (în loc de 1769). Manuscrisul are mai multe poezii⁴, pe care le-a publicat C. Erbițeanu, fostul posesor al manuscrisului. El este o copie, cu schimbări obișnuite în asemenea cazuri, a ms. 1417.

Această cronică rimată nu trebuie confundată cu versurile populare create de un poet anonim cu prilejul aceleiași bătălii. Acestea nu au nimic comun cu cronică decît primele 3 versuri :

Holinc, Hotinc
Gătește-le bine,
Că mascalu vine.

Celelalte versuri populare oglindesc cu totul alte stări de lucruri (de ex. participarea la luptă și a tătarilor alături de turci, mila pentru turci, tătari, tătăroaice și copiii lor, robiți de ruși). Creația populară e spontană și simplifică acțiunea. Cea mai dezvoltată dintre variantele cunoscute are 62 versuri, față de 293 versuri cîte are cronică. Important pentru balada populară este că ea, întocmai ca și cronicile rimate, a circulat și pe calea copierii în manuscrise, nu numai pe cale orală⁵. Ea este anterioară cronicii versificate și autorul acesteia a plecat la alcătuirea operei lui de la modelul popular.

Mihail Kogălniceanu, pe cînd se afla la studii în Berlin, a cerut în mai multe rînduri surorilor lui rămase la Iași să interviev pe lingă vărul Const. Kogălniceanu ca să-i trimită versurile *La prise de Choczin* (Luarea Hotinului)⁶. Nu putem ști cu precizie dacă M. Kogălniceanu cerea cronică rimată sau balada populară. Credem că i-au fost cunoscute amîndouă.

Ediția de față prezintă textele ambelor manuscrise cunoscute pînă acum : textul ms. 1417 și în aparatul critic variantele textului din ms. 3767.

⁴ Versuri despre Const. Moruzi, domnul Moldovei (vezi aici, p. 333 — 340), despre moartea lui Grigore Ghica la Iași (vezi p. 179), stihuri religioase închinat mitropolitului Veniamin Costachi și învierii.

⁵ Excepția de a circula copiate în chirilică, în manuscrise vechi, n-o mai fac alte balade populare, dar o fac unele poezii populare lirice.

⁶ M. Kogălniceanu, *Scrisori 1834—1849*, ed. P. V. Haneș, București, 1913, p. 165 (13/25 oct. 1836). Într-o scrisoare din 2/14 noiembrie 1836, el confirmă că a primit balada (*ibidem*, p. 166).

BIBLIOGRAFIE. C. Erbiceanu, *Despre Hotin*, în *Biserica ortodoxă română*, XXVII (1903), p. 854—859 (transcrie cu greșeli versurile ms. 3767). N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, Buc., 1901, p. 463. Ediții ale baladei populare din manuscrise vechi. M. Gaster, *Versul lui Hotin*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, II (1883), p. 335—336. Versiunea Gaster este identică cu versiunea semnalată de Aurora Ilieș, cercetătoare la Inst. de istorie „N. Iorga”, că se află în ms. nr. inv. 23315, f. 94—95, din Biblioteca centrală raională din Turnu Severin⁷. Acest manuscris este copiat de Vizațiu P. Densușianu, în Transilvania, pe la 1821. Identitățile sînt așa de mari, încît credem că ms. lui V. P. Densușianu — cunoscut lui Gaster — a ajuns în Bibl. centrală raională din Turnu Severin. N. Drăganu, *Versuri vechi*, în *Dacoromania*, V (1927—1928), p. 503—504 și 521—522 (reeditează și versurile publicate de M. Gaster în 1883, dar omite ultimele urmăritoare două versuri: „Rogoz di pă tău / Că l-a bătut rău”. I. Lupaș, *Versuri istorice despre... căderea Hotinului*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, V (1928—1930), Cluj, 1930, p. 462—463.

Ms. 1417, f. 113^v

Cuvinte în versuri a cetății Hotinului

Hotiné, Hotiné,
Gătești-té biné,
Că moscalul vine
5 Ș-a fi rău de tiné!
Saltă și te vesălește,
Că moscalul sosăști
Și turcilor le vestești,
Ca să aibă vesti,
10 Că viné armia tari,
Cu puteri mari
Și la Hotin năvălești,
De turci nimică nu gîndești.
Vin cu tunurile,
15 Spargu zidirile
Vin cu tunuri mari
Și spargu cetăț tari.
Pașa Ismail¹
Cătră Rumeli² o grăi:
20 — Cardaș, mi-au venit o vesti,
Că ghiaurul sosăști.
Ian, caută în sus pi dial,
Tot stiaguri de moscal;

1 Stihurile asupra Hotinului cînd s-au luat de moscali de la turci, la anul 789 sept. 30 5 și va fi rău dă 6 te om. 7 soșăște 8 le om. 10 armia] cu arme 11 Și cu 13 nimică om. 15 Să spargă 16 mare 17 Să spargă 18 Asmail 19 Grăia cătră Rumele 20 me-au 21 gheauru 22 pre 23 dă muscal

⁷ I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV—XVIII, privind istoria României*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1963, p. 124—126.

¹ Izmail pașa, unul din comandanții turci (Dumitrache medelnicerul, *Evenim. Orient.*, p. 27).

² Încă din 10 iunie 1769 se afla la locul de luptă Rumele Valesi Mehmet pașa (*ibidem*, p. 16).

25 Caută și mai la vali,
 Stiaguri de cătani
 Și pe lângă munți,
 Stiaguri de arnăuți
 Mestecați în doao
 Tot cu oasti noao.
 30 Rumeli grăești,
 Pe turci sfătuești
 Ca Nistrul să triacă
 La războiu să margă :
 Cu inimi cheșchine,
 35 Cu armile pline,
 Ca, de vor sta bine,
 Ghiaurul nu vine :
 — Rugați pre Mehmet ³
 Cu mult salamet
 114 40 Cu inimi curate,
 Cu cururi spălate,
 Cu milă să-i fie
 Di-atîta urdiie ;
 Și să le agiuti
 45 Să dè iuruș iuté
 Și pe moscal să-l supui,
 După a lui voi ;
 Să fie stăpîn
 Leșilor ⁴ deplin,
 50 Iar pe mosc ⁵ să-l bată,
 Să-i ia țara toată
 Păr la Petreabur ;
 Să le dè lor ⁶ bir.
 Și dîndu-le învățătură
 55 Îndată oaste trecură
 Și făcură meterezi,
 Ca moscalul să nu cutezi.
 Și sfat făcură între dînșii,
 Ca să dè iuruș într-înșii.
 60 Frunzi verdi bareboiu,
 Cîntă surla de războiu

25 Stiaguri] Tot steaguri 26—27 om. 28 doao 29 om. 30 Rumele grăiaște 31 li sfătuaște
 32 Nistru să-l 33 războac meargă 34 inima 35 Și cu arme 37 Gheaurul
 38 Muhamet 39 multă selamet 40 curati 41 cururi]guri 43 Di-atîta] De toate 44 ne ajute
 45 dăm iurăș 46 Pre mosc supue 47 voe 50 Iară pre moscalul 52 Pînă 53 Îndaș
 <sic> oastea Nistru trecură 56 meteréză 57 cutéză 59 între dînșii 60 baraboiu

³ Profetul Mahomet.

⁴ Unii poloni, în frunte cu Branickyi, ceruse sprijinul turcilor împotriva Rusiei.

⁵ mosc prescurtare cerută de măsura versului (= moscal).

⁶ dè lor, adică rușii turcilor.

Și trîmbiță ⁷ ca mai multe
 Să dea iuruș foarte iute,
 Iar meterhaniao cè mari
 65 Faci oștii deșteptare;
 Cu un versu foarte mîngăios
 Faci oștii mult folos.
 Bat tobile foarte tare.
 Dau oștilor îndemnari;
 70 Zic toate-a veselii
 Dar n-au nici o bucurii,
 Că izbînda-i la moscal,
 Că li-au dat Dumnezeu dar.
 La moscal îi veselii,
 75 Că li-au dat domnul țării.
 Și începură a încăleca
 Și iuruș turcii a da
 114^v Asupra moscalilor,
 În frunte săldaților.
 80 Cu acest iuruș ce făcură
 Nimică nu isprăviră,
 Că cîți la iuruș au fost
 Nici unul nu s-au întorsu,
 Căci un tun i-au întîlnit
 85 Și pe toți i-au omorît,
 Că au fost bombă cu soții,
 Legată cu marghiolii
 Și-atîta să spăimîntară
 Cît și turcii să întristară,
 90 Că sta turcii la pămînt
 Ca niște butuci la prund.
 Cîtu-i turcul de vitiaz
 Iar moscalul faci iaz
 Și-i omoară la pămînt,
 95 Că n-am văzut de cînd sînt.
 Căhrăman ⁸ pașa strîga:
 Și pe turci îi îndemna:
 — Iuruș, cardaș, birdahă ⁹
 Să trecim în Leșasca¹⁰

62 Și] Și cîntă cu ca mai om. 64 Iară mațarheneo cea 65 oștie deșteptare] îndămnare
 66 vîers 67 oștie 68 dobile 70 veselie 71 bucurie 72 i om. 73 i-au Dumnezeu 74 La mos-
 cal] Moscalul în veselie 75 domnul i-au dat 76 încep[ăt]jură 79 fruntea 80 Cu] La iuruș ci
 81 nu[i] 85 pre 86 soție 87 margolie 90 la]pre 93 îl face 94 omoară]oboară 95 Că]Care
 96 Căhrăman] Caraiman strîga 97 pe turci] turcești 98 Cardașim birdame 99 Să trecim]
 Dați, să mergem

⁷ „trîmbiță”, verb : trîmbițează.

⁸ Căhrăman (Caraiman), pașă arnăuț, avansat apoi serascher (Dumitrache medelnicerul, *Evenim. Orient.*, p. 17—19).

⁹ În turcește : năvală, frate, încăodată.

¹⁰ Leșasca = Polonia.

- 100 Dați, să mergem în ceambur
Păr la Petreburh
Să punem sulita în poartă
Ca la țara noastră.
Bezim patișă,
105 Cheșchin mașală ¹¹
Că cît războiu au făcut
Nimică n-au isprăvit.
Frunză verdi cardamă,
Gheneral mari striga :
110 — Stupai raita, catană ¹²
Căhrăman păgîn pașa
Spune-ni, ce-ai făcut oastea ta ?
Iabena mătî canali ¹³
Nu fugi tari la vale.
115 Stă, cîine, la meterezi
F...a ta legi.
115 Știi că tu ti-ai lăudat,
Că-i mergi păr la Varșav !
Cu craiul leșăscu ce-ai făcut
120 Într-acest pămînt ?
Li-i faci să stăpîniască,
În Țara Leșască !
Și încă ti-ai mai lăudat
Ebiona mati durac ¹⁴
125 Că-i mergi păr la Sibir
Și vi-i aduci chilipir.
Stăi să-ți mai arăt un muștru :
Nu te băga în Nistru,
Că și în Nistru di-i sări
130 Nimică nu-i isprăvi.
Iar cîinii de turci,
Morți ca butucii,
Și cealmalile
Stau ca florile
135 Cînd pojarul le pîrlești

100 în ceambur] la Ghibir ¹⁵ 101 Plînă Petrubur 104 Bejim 105 Chișchim 106 Că om-
107 Nimica n-am 108 vârdle 109 Ghinarari 111—112 *Intlocuile cu Caraman pașa, / Spune*
ce-ai făcut oastea, / Că nu mai ai ce tăia? 113 Ebina matire 114 tari *om.* 115 meterează
116 lége 117 Știi că tu] Fie că 118 plînă 119 Craiul leșăsc ce-au făcut 121 L-li face 123 te-ai
124 Ebena matirea 125 i]vei plînă Sibira 126 *Intlocuit cu Să aduce (loc alb) un muș-*
tru om. (loc alb). 128 baga 130 *Intlocuit cu Eu și acolo te voi gîsi.* 131 Iar cîinii] la vezi cîinii
132 Cum zăc ca niște butuci 133 celmalile

¹¹ În turcește : împăratul nostru să trăiască fericit.

¹² În rusește : Înainte năvală, soldați !

¹³ Înjurătură în rusește : ... mama ta de canalie !

¹⁴ Înjurătură în rusește... mama ta de prost !

¹⁵ *Ghibir*, probabul Sibir (Siberia) ; vezi vers. 123—125.

Și le vesteazăști.
 Că acesta-i foc moschicesc,
 Nu-i de cel nemțasc :
 Stă la bătălii
 140 Să vezi veselii !
 Mai adă-ți urdiia
 Să-ți văd vitejiia.
 Bè o cahfé moschicească,
 Să uiți pe ce nemțască
 145 Și nu faci mărăz,
 C-ai fost bun vitiaz.
 Căhrăman pașă
 Turcești striga :
 — Aman ioldașim,
 150 Haide Cacealăm, braalim Hotin
 Tatalăm Bender ¹⁶
 Că Moscov îi mult
 Și ni-au prăpădit.
 Di-au fost și puțini,
 115e 155 Nici noi nu-i mai știm
 Că eu văzui deodată
 Oaste impresurată
 Di săldați pedestri
 Tot cu begnestri
 160 Intrînd pin urdii
 Cu multă minii
 Și striga : Stupai ! stupai !
 Oh, amar și vai,
 Pe la mez de noapți,
 165 Cu sulița în spati !
 Cînd ni-am mai uitat,
 Noi ni-am spăimîntat.
 Tot siferiul nostru,
 Înnoată pin Nistru,
 170 Cu capul pi-afund,
 Să lupté mai mult.

 Mergu pe Nistru în gios
 Vesăli și voioși

136 vesteștezaști 137 muschicesc 138 de] din nem <loc. alb> 139 Stăi la bătălie 140 veselii] vetejie 142 Să vezi veselie 143 cafè muschicească 144 pre 145 Nu face maraz 146 bun om. veteaz 147 Cariiman 149 ioldașim 150 braalim]baa <loc alb> 152 Că Moscov]Muscalul 153 ne-au 154 de-au fost și mai puți<ni> 155 Nici]Dară nu-i]nu 156 am văzut 157 înpreună 158 De pedestri] begnestre 159 înlocuit cu Fiind toți pedestre 160 prin urdie 161 minie 164 Pre la miez de noapte 165 sulița] puștile spate 166 Noi ne-am mai om. 167 ne-am 168 soferul 169 pre Nistru 170 pe afund 171 luptă 172 pre Nistru jos 173 Văsăli

¹⁶ În turcește : iertare însoțitorilor noștri ; haide să fugim, să lăsăm Hotinul, să apucăm Benderul.

- 175 Și nici morți nu scapă
 Că-i scot de-i dezbracă
 Și iar îi dă în apă,
 La Hotin să margă.
 Pașa încă-i sfătuești :
 — Dați să înnotăm epurești,
 180 Că Moscov ne grămădești
 Și pe toți ne prăpădești.
 Decît rob la moscal,
 Mai bini rob la șaitan,
 Că șaitan și cu Mahmet
 185 Ni-aștiaptă în zeiafet,
 Ne poftesc cu bucurii,
 Să mergim la veselii.
 Vesăliia iasti în iad,
 Cu șaitan cel mare,
 190 Unde sfîrșit nu mai ari
 Plîngire și întristare.
 Și li-au zis să margă întinsu,
 Că șadi iadul deșchisu,
 Cum vor mergi să-i priimască
 195 Și înuntru să-i mîntuiască
 Lîngă prorocul Mahmet,
 Să nu ias în vec de vec.
 Strigă Mehmet din iad tare,
 Că de moscal frică n-are
 200 Și de-a muscalului armii
 El nimică nu vra să știi.
- Dar moscalul grăești
 Cătră turci să adiverești,
 Că la iad cîț vor intra
 205 Acia toți că vor scăpa.
 Iar, mai mult, pe-acest pămîntu
 N-a să lasi rod de tureu,
 Ce tot niamul păgînului
 Va să-l dei dracului.
 210 Frunză verdi de mălin
 Prozoroschi ¹⁷-i în Hotin

175 Că-i]Căci de-i] și 176 iarăș dau 177 înlocuit cu La Nistru să treacă 178 i]i sfătuiști 179 încă să 180 Moscov] moscothu în ms. 1417 181 pre 182 muscal]ruscali 183 rob la șaitan] aide la dracu 184 șaitan] dracul Mehmet 185 Ne poftesc în zăefet 186 poftesc]așteaptă 187 mergem 188 Vesălie în iad are 189 șaitan]dracul 190 are 191 Plînge 192 le-au meargă 193 șade 194 mergi să-i priimască om. <loc. alb> 195 înlocuit cu Și mult să-i miluiască 197 iasă de]din vec²]veac 198 Strigă Muhamet 199 El de muscal nu are 200— 201 El în iad nu vra să știe / De-a moscalului urdie 202 ce grăiaște 203 turci] cinci adiverește 204 cîți 205 toți 206 Iar]și pre 207 turc 208 Ci tot neamul] turcului 209 Vra dea 210 verde 211 Prozoroții i om.

¹⁷ Cneazul Prozorovski, comandant de oaste rus (cf. Hurmuzaki, *Documente*, Suplement I, p. 791—792).

Și Hotinul l-au luat
 Și pe turci i-au înecat.
 Iar cîți au mai rămas vii
 215 Fugi tot fără de mestii.
 De la Hotin mai la vali
 Fug turcii fără de celmali
 Și pe cîți în ochi zăresc
 220 Tot moscal li să năzăresc,
 Că li-au dat cafea herbinte
 De o țin și-amu minte.
 Și purceg de la Hotin
 Și mergu tocma la Berder
 225 Fără cort, fără căzan
 Că fug tari de moscal.

Iar prea-înălțatul vizir
 Fugi pre un călușel de Misir;
 Fugi cît poati la vali,
 230 Că avea frică foarti mari,
 Faci conac la Răbăia¹⁸
 De-și mai așaptă urdiia.
 Și scrii la împărății
 116^r Cărți de mare veselii :
 Ca să facă dulalmă,
 235 Fiindcă au luat Zvancea¹⁹;
 Că pe moscal l-au bătut,
 Cari nici nu l-au văzut.
 Și mai scrii dedesupt
 240 Tot într-acel mehtup
 Pentru Țara Leșască
 Cum să o stăpîniască.
 Că el foarti s-au silit
 Și pe moscal l-au gonit,
 Leșasca au dobîndit
 245 Și craiu nou că au făcut²⁰.
 Iar piste doao-trii zile,
 Cunoscu viziriul biné

213 pre înecat]întinat, 214 Iar] Cîți mai om. 215 înlocuit cu Să duc fără de
 boșmachie 217 fără cealmale 218 pe cîți] pre cine 219 li om. 220 le-au o cafea
 fierbinte 221 De-ar ținea și-acum 222 purcede la 223 Și mere la Bindiriu 224 haza
 225 tari om. di 226 Iar prea]Iară viziriu 227 Pe un călușar de Misiriu 228 poate vale
 229 Fiindcă are frică mare 230 Face 231 De-ș așteaptă 232 scrie împărăție 233 mare om.
 234 Ca om. dulanma 235 Fiindcă]că Závcea 236 muscal 237 Cari nici] Cît nici în ochi
 238 scrie 239 Întru acest mătîiut 241 stăpîniască]stupească 242 foarte 243 om. 245 că]încă
 246 Iară două piste trei zile 247 Cunoască împăratul

¹⁸ Răblia, movilă în șesul Prutului, lângă Huși.

¹⁹ Zvancea (deformare : Ivancea, Zagarancea), localități pe Prut.

²⁰ Este vorba de Stanislav August Poniatowski, ales „crai” la 7 sept. 1764 și încoronat la 25 noiembrie.

- 250 Că urdiia ce-au avut
Cu sinet s-au prăpădit.
Cărăiman pașa i-au spus,
Că toată în Nistru s au dus
Și el încă au scăpat
Dar cu capul spart.
255 Vizirul s-au mîniet
Și pe dînsul l-au tăiat
Bucățali din picioare,
Că au vrut să-l și omoare ²¹
- 260 Iar pe urmă, după-acesté
Luă împăratul ²² vesté,
Cum că a vezirului toate
Sînt tot halturi răsuflete.
Și îndată începu să scrii
Foarti cu mare mîinii,
265 Pe vizirul să-l rădice
Ca pe-un ghiaur fără de legi
Și mîină pe silihtrariu
Ca să-i cetiască fermanu ;
Pe serascher să-l aducă
La foarte mari chin și muncă,
270 Fiind că au făcut omor
Omor mari, mult în turci.
Și să mai aducă,
Cu mare poroncă,
Pe beiful Bogdan ²³
275 Că este viclian :
Că au dat la moscal
Zaharea din han.
Și încă i-au mai dus
Și oasti pi-ascunsu.
280 Și cum i-au dus fați,
Într-o dimineați,
Nici i-au întrebat,
Nici i-au cercetat,

248 ci 249 sinet] onet 252 el încă]numai el 253 Dară 254—267 comprimate în
Și îndată începură a scrie / Cu mare mînie 268 Pre sarascheri De la vers. 268 și pînă la sfîrșit,
(vers. 291) ms. 3767 este scris de altă mîină decît aceea care a transcris poema pînă
acum. 269 La chin și la muncă 271 mari om. turc 272 Și să]Ucturi să li 274 Și beul
275 iaste viclean 276 muscal 277 Zahara de-un an. 279 Și om. pe ascuns 280 față 281 di-
mineață

²¹ Și cronicarul Dumitrache medelnicerul, *op. cit.*, p. 19, povestește cum Cahraman (Ca-
raiman) pașa, împreună cu devotata sa chehaia, au fost făcuți bucăți „subt saivant”, din ordinul
vizirului Mehmet Emin pașa.

²² Sultanul Mustafa al III-lea.

²³ „Beiful Bogdan”, domnul moldovean Grigore Calimah.

285 Ce fără de judecată
 I-au tăet diodată,
 Căci așa să procopsăști
 Cini turcilor slujăști :
 Să minii pe ghiaur
 290 Și tai pe-a lui vizir ;
 În ciuda moscalului
 Tăia-i capul beiului ²⁴
 Și-așa-ș mai potolești
 Ca cînd cevaș izbîndești.

284— 285 om. 286 procopsește 287 slujești 288 minie pre ghiauri 289 pre viziri 290 musca-
 lului 291 Tai 292— 293 om.

²⁴ Din ordinul sultanului Mustafa, spre sfîrșitul lunii august 1769 au căzut capetele acelor bănuți de nedestoinicie în conducerea acțiunilor militare sau bănuți că au trecut de partea rușilor : Grigore Calimah, domnul Moldovei, Nicolae Draco Suțu dragomanul Porții, vizirul Emin Mehmet pașa, iar serascherul Rumele Valesi Mehmet pașa a fost numai aspru pedepsit. Vezi Hurmuzaki, *Documente*, Suplement I, p. 788—789, raportul lui de St. Priest către Choiseul din 18 sept. 1769, despre afișele puse pe capetele celor uciși.

VIII.

Pătimirea Galaților (1769)

După cum arată subtitlul „Istoriei” despre pătimirea orașului Galați, versurile următoare tratează despre măcelul dezlănțuit de turci și tătari, la sfârșitul lui noiembrie 1769, înainte de ocuparea orașului de trupele rusești.

Cronica începe cu un tablou evocator al Galaților, oraș comercial și bogat. Iată însă că vin turcii și tătarii, aduși de Chirică Cionoiu! Bandele de jefuitori, știind că orașul este lipsit de trupe de apărare, pradă, omoară tineri și bătrâni, dau foc gospodăriilor. Apar trupele rusești, care se încleștează în lupte crâncene cu turcii la Șerbești și cu tătarii la Giurgiulești. Turcii și tătarii sînt bătuți de ruși. Spre sfârșitul cronicii se povestește de cazul „Cruceroaiei a lui Șerban”, care, voind să-și scape cele trei fete, se refugiază în „codru Ghenghii”, dar zadarnic: două fete mor, iar a treia a fost închisă în mănăstire și apoi robită de turci.

Cei care au mai scăpat cu viață dau năvală în întâmpinarea rușilor, ca înaintea unor salvatori. Totul se liniștește, dar orașul nu mai este cel bogat, de mai înainte; în port nu mai este mișcarea de vase, nici viață comercială. Familiile plîng pe cei dispăruți. Totul e acoperit de fum și pîrjolit.

Cronica se păstrează într-un manuscris nedatat, pe care l-am cercetat în biblioteca lui Gh. T. Kirileanu din Piatra Neamț¹, care a binevoit să ni-l împrumute pentru cercetare. După grafie, este o copie de la începutul sec. al XIX-lea. În manuscrisul lui Kirileanu cronica e incompletă: are numai 99 de versuri.

Ms. Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România nr. 1344, cuprinde la f. 106—110 redacția completă a cronicii: 252 de versuri. Acest manuscris, fost al profesorului și cunoscutului bibliofil Grigore Crețu, este un miscelaneu cu 19 texte populare, religioase² și cronici versificate³; din acestea din urmă Gr. Crețu a publicat două, cînd a și descris pe larg

¹ După moartea lui Gh. T. Kirileanu, manuscrisul a intrat în fondul de manuscrise Bibl. Acad., sub cota 5952.

² *Istoria lui Schinderiu împăratu*, viața sfinților Alexie, Petca, Iosif, *Povestea dreptului Avram*, *Cîntecul lui Ioasaif în pustie* (versuri), *Cuvintele lui Isac*, *Întrebările lui Ioan Bogoslovul* ș.a.

³ Versurile istorice despre: arderea Galaților, uciderea lui Const. Brîncoveanu și uciderea lui Grigore Ghica.

manuscrisul (vezi *Bibliografia*). Din anul 1876, cînd Gr. Crețu a descris manuscrisul, pînă la cumpărarea lui de către Academie (în 1952), manuscrisul a pierdut unele foi de la început, pe care erau vechi însemnări ale lui „Gavril mitrop.” care este Bănulescu Bodoni mitropolitul (ian. — apr. 1792 și 1808—1812). Cele mai multe texte, între care și cronicile rimate, sînt datate : s-au copiat între martie — 26 iunie 1797. Toate aceste date arată că versurile istorice despre pătîmirea Galaților au fost compuse mult înainte de 1797, chiar înainte de 1792, cînd Gavril Bănulescu semna ca mitropolit. Pe de altă parte, sentimentul proaspăt de compasiune al autorului, tablourile vii ale dezastrului arată că cronica s-a scris la o dată apropiată de dezastru. N-am putut identifica autorul ei.

Un manuscris, astăzi pierdut, l-a publicat Gh. Ghibănescu. În 1887 făcea parte din biblioteca lui Gh. Sion-Gharei din Brătești. La sfîrșitul versurilor : „1801, am scris sept. 21”. Comparînd ediția dată de Ghibănescu cu ms. 1344, observăm următoarele variante mai însemnate : vers. 10 lasu] fac, vers. 11 Dați-m] De-acum, vers. 22 ti-au topit] te-au potopit, vers. 67—68 omise, vers. 75 Cionoiul] ciocoiul, vers. 131 doăzăci] doo zili, vers. 193—194 omise, vers. 212 strîcat] prădat, vers. 224 le omite, vers. 237 dureri] durere, vers. 238 ficii] mîngiere.

Nr. 5952, f. 7bis-8 (fost al lui Scarlat Vîrnav, apoi al lui Gh. T. Kirileanu) : „Istoria Gălaților”. Textul acesta este scris pe la începutul sec. al XIX-lea. Manuscrisul a circulat în mediul țărănesc. Pentru alte amănunte, vezi p. 290.

Reproducem cronica după ms. Bibl. Acad., nr. 1344, f. 106—110, iar în aparat semnalăm variantele din ms. nr. 5952, fost al lui Gh. Kirileanu.

BIBLIOGRAFIE. Gr. Crețu, *Istorie de patîma Galaților*, în *Convorbiri literare*, IX (1875—1876), p. 325—329 (editorul ms. 1344 a înlocuit moldovenismele cu forme de grai muntene). Gh. Ghibănescu, *Istorie de patîma Galaților, din leat 1769, noembrie 29* în revista *George Lazăr*, I (Bîrlad, 1887), p. 208—215. Gh. N. Munteanu, *Prăpădenia Galaților în noiembrie 1769*, în revista *Dunărea de Jos*, II, Galați (15 martie — 15 aprilie 1910), nr. 7, p. 203—207. Gh. N. Munteanu-Bîrlad, *Galații în poezii populare*, în *Orizonturi*, II (Galați, 1939), nr. 4—5, p. 227—229. În primul articol autorul reproduce și textul publicat de G. Crețu în *Convorbiri literare* (v. mai sus) ; al doilea articol cuprinde o interpretare bună a textului Crețu. Singura greșeală a autorului este că socotește cronica rimată drept poezie populară.

Ms, 1344, f. 106

Istorie di patîma Gălaților let 1769 noemvrie 29

Cu jăli să încep a scri
Și să facu o istorii
Di-orci întîmplari
Și cu primejdi mari
Ci s-au tîmplat la Gălaț.

5

Titlul : Istorie...29] Istoria Gălaților 1 jale scrii 3 De-o-așa 4 primejdii 5 ce

Și mă rog să ascultaț,
 Că voiu să scriu cu tocmală,
 Să nu fac vreo greșală;
 Și să o scriu înprejur,
 Să nu lasu vreun cusur.
 10 Dați-m voi să încep,
 Și să scriu încet, încet,
 Să arăt cum am aflat,
 Pricina cum s-au tîmplat
 15 Di acest oraș vestit,
 Cari acum s-au pustiit,
 Să încep, dar, să grăesc,
 Gălații să-i tânguescu.
 — Ticăloșilor Gălați,
 20 Cît eraț di disfătați!
 Săraci oraș vestit,
 Cum te-u arsu și ti-au topit!
 Of! săraci tîrgu frumos,
 Mulți ti plîngu făr di folos,
 25 Că ti vād acoperit,
 Și cu serum di foc, cirnit
 Cel ci erai înflorit
 Ca un raiu înpodobit
 Și erai îndistulat
 30 Cu di toati înbișugat.
 Doă țări le sprijănei
 Și li și chivirnisăi,
 Că oricini ci ducè,
 Tot alijviriș făcè,
 35 Că cu bun prețu li vindia
 Și nevoia-îș prindè.
 Fiind scheli înpărătiască
 Era să nu să gășască
 Mulțimi di neguțitori,
 40 Di tot feliu cumpărători?
 La toț era ca o mană
 Ci-i dătătoari di hrană.
 A fi frumoasă priivială,
 Și mai ales gios la scheli,
 45 Videi un nărod ferbînd,
 Alijverişuri făcînd;
 Videi corăbii în vad

6 să ascultaț]de mă ertaț 7 tocmală]socotială 9 să o scriu]voi scrii 10 nu lasu]nu rămăi 12 Și să
 o scriu pre încet 13—14 am aflat... s-au tîmplat] s-au tîmplat / Pricina cum am aflat
 15 De 17 dar]și 20 Cît]Cum de 22 te-i arsu și te-ai pîrlit! 23 Ah! 24 de 25 ti]de
 acoperit]descoperit 26 de cernit 27 ce 29 îndestulat 30 Cu di] Și cu înbișugat 31 Pi doao
 țări sprijinei 32 le chivirnisăi 33 ci] s-ar 34 alejveriş făcè 35 le vindè 36 nevoile îș cuprindè
 38 Era] Ci-ar fi 39 Mulțimi di]Mulți din 40 De 41 toți 42 de 43 A fi]Era priivială]privire
 44 ales]vârtos 45 norod fierbînd 46 Și alejveriş

107 Sosiți din Țarigrad
 50 Cu feliu di fel di bucati.
 Întrai, cumpărai di toati;
 Cafe, năramză, migdali,
 Alămii și portocali
 Și alti multe mezăli,
 55 Di ti îndulcei di eli.
 Videi ghimigii giucînd,
 Di prin corăbii eșind
 Cîti cinci-șasi înpreună,
 Tot cu chef și voi bună;
 60 Și auzăi străgănd
 Și heiamola cîntînd.
 Dar să mă crezi în credință,
 Că nu era cu puțință
 Ca să nu pitreci o viați
 65 Foarti cu mari dulciați
 La cist tîrg di disfătat
 Și di toati indistulat.
 Diiavolu ei au lucrat,
 Și-ascultați ei s-au tîmplat :
 70 Duminică diminiați,
 Din jos să vedi negriaț<i>,
 Tătar<i> cu turci amestecaț<i>
 Vin ca niști cîni turbaț<i>,
 Și vin întinsu la Gălați;
 75 Zic să fi fost chemați
 Di Chirica Cionoiul,
 După cum au spus Cărpoiul,
 Că ei au spus că au trimăs
 Cărțile carili le-au scris
 107^v Cătră Ali iazagiul
 80 Și la Mehmet ciorbagiu,
 Și li-au poroncit aceste,
 Să lovască fără vesti
 Ca să nu să zăbăvască
 85 Și Gălații să-i lovască;
 Că-i osti cam puțintică,
 Așă și moscali nimică,
 Ci mai mulți sînt volintiri,
 Di cari nici să ti meri.

49 feli 50 Întrai] Co vrei de 51 nurașă migdali]maslini 52 protocali 53 alte mezile
 54 de te di]de 55 ghimicio făcînd 56 De pi eșind]giucînd ms. 1344 57 cinci-șasi]5 șire 58 cu
 chef]cafe ms. 1344 59 Și tot auzei 60 heiamola]corăbierii 62 cu]în 63 Ca să nu]ca să viață
 64 Cu-așa mare dulciață 65 acest di om. 66 de indistulat 67 Diiavolul 68 Ascultați
 ce întîmplat 70 gios să văzu 71 cu om. 73 Viind întins 74 Zicînd 75—76 om. 77—78 căci
 au spus că-i trimisă/Cărțile care li scrisă 81—82 om. ms. 1344 83 Ca... să] Și să nu pre
 85 osti cam]oaste pre 86 După moscali ad. mai 87 Ci]Și 88 De nici] ce

90 Să încep dar a ohta,
 Lumea a o difăima.
 O ! minuni proslăvită,
 Gre urgii stă pornită,
 Gre urgii și cumplită,
 Di sabii ascuțită,
 95 Mîinii dumnezăiască
 Va pri toți să-i prăpădiască.
 Ticăloasa țara noastră,
 Cum rămasi în stari proastă !
 Ticăloși țară bună,
 100 Pravoslavnică, creștină,
 În cumpănă stăruești,
 Ci Dumnezău o păzăști.
 În multe rânduri sosis<ă>
 La mulți nedejde perisă.
 105 Reu războiu au rădicat
 Turcii di la Țarigrad.
 Mulți turci di la răsărit
 La Moldova au vinit,
 Cu moscalii să s<ă> bată,
 110 Din Leșască să întoarcă.
 Vide-vii cum i-au bătut
 Și ei izbîndă au făcut.
 Numai la mulți creștini piiri
 108 Din a turcilor răpțsiri.
 115 O ! ticăloasă Gălați,
 N-ai cunoscut ci-i să paț<i> !
 Un an diplin încheet
 Mulți turci ti-au spăriet
 Cu trecire turcilor
 120 În vremile oștilor !
 Mii di mii, ninumăraț<i>
 Trecură pre la Gălați,
 Ci Dumnezău te-au răbdat
 Și tot fusăși apărat.
 125 Ci, dar, pîră în sfîrșit,
 Piire ti-au covîrșit ;
 Și ce feliu di piire :
 Di sabii cu urgii !
 130 Duminică dimineați
 Di doi părți stă negrați ;
 Duminică în răvărsat
 Greu foc te-u înpresurat,
 În doăzăci a lui noemvri
 Și în noă-a lui dichemvri !

89 Incepi ofta 90 Lumea]Nime 91 pre slăvită. 95 Mânia domniască 96 pre 97 Ticăloasă
 98 rămasă 99 Ticăloasă *Între vers.* 101— 102 *ad.* Tot di aceste pătimești. *Povestirea în ms.* 5952
se oprește aici 110 *În orig.* întoartă

135 Mulți turci în mal la Șărbești
 Mulț<i> tătari la Giurgiulești;
 Turcii cu moscalii să bat
 Tocma la Șărbești în sat;
 La straja de la Șărbești
 140 Războiu mari să priivești!
 Iar moscalii din Galaț<i>
 Eșiră la cielalți
 Și mergînd drept la Șărbești
 Răsboiu mari să priivești!
 108* 145 Greu războiu, pîră la moarte,
 Bat moscalii pre turci foarti.
 Și rău pre turci i-au bătut,
 În Brăila-au sprijinit.
 Aceste sînt la Șărbești,
 150 Dar să vezi în Giurgiulești!
 Stînd turcii la Giurgiulești
 Și moscalii la Șărbești,
 Di undi luoară știri,
 Căzu pre Gălaț piiri.
 155 Stînd moscalii dipărtați,
 Turcii sosiră-în Gălați
 Cu sabiili goali în mînu,
 Ca cosașii vara în finu.
 Vărsari di sîngi, mari,
 160 Ca apa ce curgi tari.
 Nu vor turcii să-i robască,
 Ci pre toți să-i prăpădiască.
 Pre cari undi îl apuca
 Cu sabiia îl dispica:
 165 Domnu Cos<tan>d<i>n
 Și Tudori cel bătrîn,
 Tudori baș-bulucbaș
 Și Deli Eni fruntași,
 Bași neguțitori din Gălați
 170 Periră cu cielalți.
 Și alții mulți ninumăraț<i>,
 109 Carii nu sînt însămnăți.
 Bărbaț, fămei și copii,
 Nici unul n-au rămas vii!
 175 Feti, tineriți <sic> mlădiți,
 Dispicați pre uliți,
 Nici pre una n-au robit,
 Prin sabii le-au trecut,
 Feti, tiniri ficiori,
 180 Li luoa caii în picioari.
 Plîngiți, dar, cu amărări,
 De-a Gălaților piiri!
 Plîngu părinții și dorese
 Di ficiori ci nu găsăsc;

185 Plângi și ti omilești,
Di gălățani ti jălești,
Că sînt rămași di soții
Și săraci di avuții.
Unul copil nu-ș găsăști
190 Altu părinți jălești.
Cruceroaia-a lui Șarban
În codru Ghenghii stînd un an,
Și înainti cu trii zili,
În Gălați cu totul vini,
195 Și în Gălați au poposit
Popasul cel cu sfîrșit ;
Cu doi feti măritate
Di carili n-avu parti
Și di altă fată mari,
200 Ci părinti jăli n-ari !
Sta închisă în mănăstiri
Undi li sosi piiri.
Ce pre aceste le-u robit
Și tari le-u jăfuit.
205 Iar cii ci-au hălăduit
La moscali au năvălit,
Cu sufleti au eşitu,
Toată avere au perdut,
Toati turcii le-u căratu
210 Și în Decula¹ le-u băgat
Stînd mănăstirili plini
Di averi și mult bini.
Și foc tîrgului au dat
Și di istov l-au stricat.
215 Mari jăli și cu plănsu
Di oraș, ce s-au stănsu !
Să plîngim cu amărări
De-a Gălaților piiri.
Suspîn cu amar mult
220 De-a Gălaților sfîrșit.
Oh ! oraș, mari, vestit,
Astăzi ai luoat sfîrșit.
Scheli mari și vestită.
Astăzi ești pîrjolită.
225 Corăbii cu trii cătargi
La Gălaț n-au la ci tragi.
Galioani și volici
La Gălaț n-au ci să duci.
Boroza și dulalmali
230 Li să închisă această cali.
Iar șăici și giamuri din Beciu
Ca cînd n-au mai fost din veci !

¹ *Decula*, pentru *Edicula* (Închisoarea celor Șapte turnuri).

235 Plîngiți, săraci Gălați,
Că aț rămas fără frați,
Și pre păgîni blăstămați
Împreună cu cielalți.
Suspinați și urgisiți
Că aț rămas fără di părinți;
240 Pentru a voastri dureri
C-aț rămas fără de ficiori,
110 Și săraci di avuții,
Și dispărțiți di soții.
Văduvili să suspini
245 Și părinții de-acist bini
Și părinții di copii,
Și frații fiișticui
Și mumili di ficiori
Să plîngă făr di curmări.
250 Codrii, munții să jăliască
Și cîmpii să nu înfloriască;
Dunăre să să negriască,
Țarina să nu rodiască.
Și petrili să dè glas
De-a Gălaților năcaz.

IX.

Răzmerița la intrarea rușilor în București (1769)

Deși judecată, superficial și formal, ca fiind scrisă „în versuri foarte rele”¹, cronica aceasta este totuși de o mare importanță pentru că înfățișează în peste 300 de versuri (numărul variază de la variantă la variantă) un moment decisiv din istoria patriei noastre : slăbirea puterii otomane în țările române, creșterea mișcării naționale de eliberare, rolul inițial al maselor populare în această mișcare pe de o parte, iar pe de altă parte, atitudinea sceptică, adesea ironică a autorului față de avântul revoluționar al poporului și față de forțele armatei rusești.

Analizînd varianta cea mai completă (cea publicată aici, împreună cu anexa), cronica se prezintă astfel : la început, un tablou pitoresc despre frumusețile și liniștea țării și a Bucureștilor altădată, înainte de „răzmeriță”, în contrast cu turburarea de acum (vers. 1—34). „Acum” înseamnă noaptea lui 7 noiembrie 1769. Autorul nu intră în subiect decît după ce ne împărtășește două constatări. Întîi, el se simte dator să scrie despre aceste evenimente chiar dacă nu are talent și chiar dacă cele scrise — prin conținutul lor — nu vor plăcea cititorilor. Al doilea, spune el, multe nenorociri a adus țării „neunirea” românilor, lipsa lor de solidaritate în fața primejdiilor (vers. 35—44 și 45—56).

În noaptea de 7 noiembrie — continuă cronica — bucureștenii se scoală în mare „huet” și „chiloman” : începuse războiul dintre ruși și turci. Autorul este aspru și ironic în aprecierea armatei de voluntari români, constituită, la repezeală, din țărani (agricultori, păstori, argați), și meseriași lipsiți de armele necesare luptei. Autorul este un feudal reacționar, care se oprește la aspectele de dezorganizare inerente începutului mișcării (vers. 57—98). Masele răzvrătite, în capul lor fiind maiorul Zgurali, intră în palatul domnitorului Grigore Ghica, îl arestează și-l predau spătarului Pîrvu Cantacuzino, conducătorul mișcării naționale de eliberare de sub turci și fanarioți (vers. 99—126). Urmează un episod despre turci colorat de ideea religioasă că e o minune creștinească faptul că turcii păgîni, așa de numeroși și de bine organizați în București, sînt totuși înfricoșați și puși pe fugă de rebelii puțini la număr și dezorganizați (vers. 127—144). Începe organizarea internă a mișcării. Un consiliu are loc în spătărie, condus de polcovnicul moldovean Ilie Lăpușneanu, cu reprezentanți ai clerului,

¹ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. II, București, 1926, p. 559.

prilej pentru autor de a arunca alte ironii și la adresa acestui divan (vers. 145—197). Se arată apoi rolul Cantacuzinilor — frații Pirvu și Mihai — în luarea măsurilor militare de apărare, dar și aceste versuri au un ton zeflemitor (vers. 198—269). Trupelor române le face „căutare” (inspecție) polcovnicul Nazarie Carazin, care constată că au arme proaste. Apoi, vine de la Focșani și „oaste regulată” rusească, în cinstea căreia se face o ceremonie la biserica Sărindar (vers. 270—301). În ziua de 25 noiembrie are loc o altă ceremonie la mitropolie, când se aduc felicitări și mulțumiri oficiale Ecaterinei, împărăteasa Rusiei, cu prilejul onomasticii ei. Poporul se bucură, mîncînd, bînd și jucînd împreună cu ostașii ruși (vers. 302—319).

Cronica a interesat și a plăcut în mod deosebit, ceea ce o dovedesc multe prelucrări ce s-au transmis în diferite copii. Conținutul expus mai sus este al ms. 1319 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România² (f. 2—8^v).

Intrat în Bibliotecă încă din 1897 (un miscelaneu cu importante texte populare), prin donația episcopului Dionisie al Buzăului, manuscrisul a fost descris de N. Iorga, iar textul cronicii rimate a fost publicat tot de N. Iorga³. Este datat „1789 maiu 30” (f. 249^v). Prezintă tipul cel mai încheiat ca compoziție, are 319 versuri, în forma cea mai îngrijită.

Ms. 987, f. 261—261^v din Bibl. Acad., face parte din fondul de manuscrise rămase de la G. Barițiu, care a și publicat textul cronicii⁴. Este o copie de pe la începutul sec. al XIX-lea, făcută însă cu mari lacune (170 versuri) și fără sfîrșit; se oprește brusc la întîmpinarea oștii elibatoare, de către preoți și popor, în procesiune religioasă.

Ms. 1735, f. 282—287, din Bibl. Acad. În 183 versuri, copistul încheie povestirea cu intrarea polcovnicului Ilie Lăpușneanu în București și aduce mulțumiri lui Dumnezeu și urări ca mîntuirea țării „să fie/ de acum pînă în vecie”.

Ms. C. N. Mateescu, pînă acum inaccesibil cercetătorilor, este o copie scrisă între anii 1771 și 1779 de către Niculae Popa Dumitru Duma. Redacția aceasta reprezintă un tip nou al cronicii⁵. Paralelismul se poate urmări între cele două tipuri numai pînă la versul 179 inclusiv. Cu versul 180 al variantei **D** (ms. Dionisie : 1319) și cu vers. 193 al variantei **M** (ms. Mateescu) începe diferențierea între cele două redacții. Varianta **M** arată, în continuare, intrarea oștii conduse de Marco căpitanul. Dar această armată se înfățișă în ochii autorului cu mari lipsuri: Marco, „un mojie și un rătan”; voluntirii formați din „oieri și plugari/țigani și mămăligari”.

La vederea acestei armate se trezește în norod și boieri teama că turcii o vor birui. Urmează pregătiri de refugiu, spre munți, din partea boierilor. Totuși conducerea mișcării fixează boierii care trebuie să rămînă pentru treburile țării: Crețuleștii, mitropolitul, Racovița, Dudescu, Pană

² Semnalat de N. Docan, *O povestire în versuri încă necunoscută despre domnia lui Mavrogheni*, București, 1911, p. 438—439 (*Anal. Acad. Rom., lit., s. II, t. XXXIII*), apoi de Al. T. Dumitrescu, *Trîmbița românească...*, Buc. 1914, p. 34 (*Anal. Acad. Rom., lit., s. II, t. XXXVII*).

³ Vezi *Bibliografia*.

⁴ I. Bianu și G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriptelor românești* <din Bibl. Acad. Rom., III, Craiova, 1931, p. 190—196, descriu acest bogat manuscris miscelaneu. Pentru ediția publicată de G. Barițiu, vezi *Bibliografia*.

⁵ Cunoaștem conținutul din ediția publicată de C. N. Mateescu (vezi *Bibliografia*).

Filipescu, Mihai Cantacuzino („Măgureanul”), Nicolae Brîncoveanu, Ie-năchiță Văcărescu. Ultimii trei primesc chiar misiunea de a merge în solie la Focșani, ca să ceară în ajutor de la Nazarie Carazin o oaste de zaporojeni. Se iscă un tumult și din mulțime se aud strigăte împotriva Cantacuzinilor, în special împotriva lui Pîrvu, că ei ar fi adus „năpăști” și pieire țării. Aceste acuzări, inventate de cel care a prelucrat cronica veche, nu arată însă o atitudine ostilă a lui față de Cantacuzini, ci, dimpotrivă, provoacă un răspuns chibzuit al lui Pîrvu, care justifică toată acțiunea lui politică. Răspunsul are un pronunțat caracter grecofob; țara a fost năpădită de greci mari (alde „Vînturache”, alde „Lucache”) și mărunți (cîrciumari, cojocari), toți sînt îngîmfați și pretind ca românii să se „ploconească” lor. Acesta este motivul mișcării, lupta împotriva exploatării turco-fanariote, iar soluția :

Moara mai bine să arză

Ca șoarecii să să piarză.

Dar pentru o asemenea soluție radicală — continuă Pîrvu — trebuie oameni luptători, nu ca Arghișanul și ca Vieroșanul (egumenii celor două mănăstiri), din care, amîndoi la un loc, n-a putut face „un om întreg” !

Ms. N. Drăganu reprezintă al treilea tip, mai apropiat de primul, căruia îi modifică numai sfîrșitul : pleacă solie (la Petersburg) la „împărâteasă”, compusă din mitropolit, Mihai Cantacuzino, Nicolae Brîncoveanu și episcopul de mai tîrziu (1773—1780) Chesarie, să-i facă „rugăciune pentru a noastră slăbiciune”. Ultimele patru versuri compătimesc pe „spătarul Pîrvul săracul” care a murit în luptă „ca să ne izbăvească / din robia cea turcească”⁶.

Ms. Const. C. Giurescu, semnalat de posesorul manuscrisului⁷, are titlul asemănător cu cel din varianta N. Drăganu : „Istoria Țării Rumânești și a Bucureștilor săracii”⁸. C. C. Giurescu vede în varianta sa una „mai completă, avînd unele părți ce lipsesc redacției publicate în *Revista istorică*”. Dar, în 1927, cînd a publicat această afirmație, C. C. Giurescu nu cunoștea ms. Mateescu, nu cunoștea ms. Drăganu, nu cunoștea mss. 987 și 1735, astfel că limitarea comparației numai cu redacția D (ms. 1319) nu mai îndreptățește afirmația din 1927.

Ms. Colan. Ion Colan, directorul Muzeului Bisericii sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, ne-a arătat un manuscris (din care a și publicat cronica ce ne interesează, vezi *Bibliografia*), care în 1797 era al lui „Petru sin Ion Cojocariu din Brașov”. Posesorul semnează și datează „10 martie 797” (f. 99). Comparat cu celelalte versiuni, textul ms. Colan este asemănător cu manuscrisul publicat de N. Drăganu : ambele scurtează povestirea, oprind-o la plecarea delegației române la Petersburg și la compătimirea lui Pîrvu Cantacuzino, „săracu”, mort „ca să ne izbăvească din robia cea turcească”.

Autorul. Dintre manuscrisele și variantele arătate, numai ms. 987 arată un nume de autor : „stihuri făcute de visteru Nicolai Rusinescu din

⁶ Vezi *Bibliografie*.

⁷ C. C. Giurescu, *Istoria lui Iordache Stavrocoglu*, în *Omăgiu lui I. Bianu*, București, 1927, p. 202, nota 1.

⁸ În titlul variantei N. Drăganu, între cuvintele „Rumânești” și „și a”, se adaugă : „de la leatu 1769”.

Craiova...". Probabil întemeiat pe acest manuscris, Al. T. Dumitrescu, fostul bibliotecar al Secției de manuscrise de la Academie, a emis în treacăt părerea că autorul poemului este Ștefan Rusănescu⁹. Această paternitate nu se poate susține, neavînd nici un temei.

În varianta D sînt cîteva versuri în care autorul vorbește despre frații Cantacuzino, în *oratio recta* :

Că, iată, într-adinsu

Pe frati-mieu Mihaiu am trimisu (vers. 233—234).

La ceremonia de la biserica Sărindar:

Ne rugăm lui Dumnezeu,

Țara, boerii și eu < = Pirvu Cantacuzino — D.S. >

Ca mulți ani să trăiacă

Înpărăteasa creștinească (vers. 295—298).

Deci autorul a reprodus în *oratio recta* vorbirea lui Pirvu Cantacuzino. Ideile și sentimentele filoruse, întreaga tendință politică oglindită în poem pledează pentru aceeași paternitate. Modificările variantelor Mateescu și Drăganu pot fi explicate foarte bine avînd ca autor un om din apropierea fraților Cantacuzini.

Un amănunt biografic care pledează pentru această paternitate : autorul cronicii ironizează la început slaba organizare militară a voluntarilor partizani români. Se știe că dintre Cantacuzini, Răducanu, văzînd această slabă organizare, n-a vrut să aibă rol activ la începutul mișcării, iar cînd a început să activeze, a făcut-o nu ca membru al divanului, ci ca organizator al *usarscoi voloscoi pole*, compus din tineri din Țara Românească, Moldova și Transilvania¹⁰.

Data compunerii. Întreaga cronică este vie, înfățișează plastic și realist situațiile; descurajante la început, aceste situații se schimbă treptat, acțiunile devin organizate, coordonate, chibzuite. Metoda folosită arată o dată recentă a compunerii, apropiată de desfășurarea evenimentelor descrise. Din critica internă a povestirii rezultă că autorul ei este un om apropiat de frații Cantacuzini, de la care a primit informații precise, poate chiar scrise (dictate) :

Frate, ce să mai nădăjduști,

Și ce să mai îngăduști,

Că *alallaeri*, din sine, < adică fără temei >

Zicîndu că turcii vine,

Vedeai pe acești socarici

Cum fugea fără opinci (vers. 211—216).

Dacă admitem că un om din preajma Cantacuzinilor este autorul cronicii, el n-a putut-o compune decît în vîltoarea evenimentelor, dar pînă la 20 martie 1774, data morții neașteptate a lui Răducanu Cantacuzino¹¹, sau 1776, cînd celălalt frate, Mihai, a părăsit definitiv țara, pentru a se

⁹ Al. T. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 34 (în notă): „... un poet anonim (pare a fi Ștefan Rusănescu) povestește în versuri...” (sic : Ștefan, nu Niculae).

¹⁰ Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, p. 187—188.

¹¹ A murit căzînd de pe cal, la o vîltoare prin munții Prahovei, unde își avea „cvar-tirul” (Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 189—190).

stabili în Rusia. Pînă la aceste date cei doi frați au mai putut informa pe autor de cele petrecute.

Numai admitînd pe Răducanu Cantacuzino ca informator mai temeinic și data compunerii pînă la 20 martie 1774, *numai așa* putem explica unele identități de exprimare între cronica versificată și descrierea în proză a lui Dumitrache medelnicerul, care-și încheiase cronograful său la 14 noiembrie 1774 ¹²:

Poemul:

Iar la noemvrie în șapte,
Spre vineri, într-o noapte,
Auzim un țipăt mare
Un zgomot și o strigare
Un huet și-un chiloman
De stupai și de aman
(vers. 65—70).

Unii cu sabia-n dinți
Și, de sosire, alții frînți.
Alții, cu lănci de la oi,
Mulți cu strămuri de boi.
Și așa venea pe pod,
De să mira un norod
(Mateescu, vers. 223—228, varianta).

*Cronograful*¹³:

Noemvrie 5 zile, vineri, fiind
cam despre ziuă, în București
ne pomenim cu un rainăt de
stupai!, amestecat cu vai, și
un chiloman împărtășit cu
aman (p. 371).

După ce se luminează de ziuă, ce
să vezi? acea adunătură, mulți
însărcinați, chip de armați,
cu stiumurări de boi, cu
lănci de pe la oi, (aidați
noi, lipsiți voi) (p. 371).

Dumitrache medelnicerul, autorul cronografului, a fost și el martor ocular al evenimentelor; a fost filorus și numit agă chiar în primul divan constituit de conducerea mișcării ¹⁴. El a cunoscut, desigur, poemul, l-a folosit și de aici vin identitățile de exprimare relevate, precum și tonul ritmic al prozei cronografului. De asemenea, nu este exclus ca acest poem versificat să fi stimulat și pe pitarul Hristache la alcătuirea „Povestei Mavroghenești” ¹⁵.

Ediția de față reproduce ca text de bază ms. D (nr. 1319, fost al lui Dionisie). Aparatul înregistrează variantele ms. M (editat de C. N. Mateescu) și ale ms. B (nr. 987, fost al lui G. Barițiu). Astfel, cititorul are în față principalele tipuri ale poemului.

BIBLIOGRAFIE. Izvoare narative contemporane: *Istoria evenimentelor din Orient, cu referință la Principatele Moldova și Valahia, din anii 1769—1774*. Scrisă de medelnicerul Dumitrache și editată după copia lui Necolai Piteșteanul din anii 1782 de V. A. Urechiă, în *Analele Acad. Rom. ist.*, s. II, t. X (1889), p. 370—373 (răzmerița din 1769). Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de N. Iorga, București,

¹² V. A. Urechiă, *Istoria evenimentelor din Orient, cu referință la Principatele Moldova și Valahia, din anii 1769—1774*, București, 1889, p. 469 (*Analele Acad. Rom., ist.*, s. II, t. X). Aurora Ilieș, *Dumitrache medelnicerul*, în *Istoria literaturii române*, I, București, Edit. Acad. R.P.R., 1964, p. 697—701, aduce corectări ediției lui V. A. Urechiă.

¹³ Publicat de V. A. Urechiă sub titlul indicat în nota precedentă.

¹⁴ Vezi varianta N. Drăganu, vers. 206 și *Genealogia Cantacuzinilor* de banul Mihai Cantacuzino, ed. N. Iorga, p. 187, după care Dumitrache medelnicerul a fost numit de Rumianțev mare logofăt.

¹⁵ N. Docan, *op. cit.*, p. 439. Ion Colan, *O istorie a Țării Românești în versuri din 1792*, în *Țara Btrsei*, II (1930), nr. 3, p. 266—273 (afirmația autorului că „versurile pot fi ... ale pitarului Hristache” nu este exactă).

1902, p. 170—179. Ianache Văcărescu, *Istorie a prea puternicilor împărași othomani*, în *Tesaur de monumente istorice pentru România*..., de A. Papiu Ilarian, tomul II, București, 1863, p. 279—281. Ediții: N. Iorga, *Manuscripte din biblioteca episcopului de Buzău Dionisie*, în *Revista istorică*, IV (1918), p. 156—162 (transcrie ms. 1319). <G. Barițiu>, *Stihuri făcute de visterul Nicolae Rusinescu din Craiova asupra războiului rușilor din anii 1765 și 1769*, în *Transilvania*, VI (Brașov, 1873), p. 93—94 (transcrie ms. 987). Const. N. Mateescu, *Istoria Țării Rumânești de la 1769*, în *Viitorul. Revistă bisericească și didactică*, IV (Iași, 1902), nr. 19, p. 6—8 (la sfârșit indicația: „Din manuscriptul lui Niculae Popa Dumitru 1771—1779”). N. Drăganu, *Versuri vechi*, în *Dacoromania*, V (1927—1928), Cluj, 1929, p. 509—516 (ms. „Înainte de 1800 al băjenarului Nicolae” a circulat prin Transilvania). Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930, p. 208. Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 706—707 (Al. Piru, Octavian Păun). Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, București, 1962, p. 439—449.

Ms. 1319, f. 2.

Istoriia Țării Rumânești dă la lét 1769

Săracă Țara Rumânească,
Cine întâiu să te jălească?
Unde erai minunată
De toată lumia lăudată,
Domnie ca o crăie,
Acum rămăseși pustie!
Boerii cei cinstiți
Prin alte țări răspîndiți
Toți oameni răsipiți,
Pînă în pămînt sărăciți.
Cîmpii au rămas pustii
De cirezi, dă herghelii.
Sate, orașe frumoase
Toate pînă-în pămînt arse.
La Rîmnice și la Buzău
Tot ferise Dumnezeu,
Din mănăstiri și din case
Tot rămăsese nearse!
Iar acum, de curînd,
Le-au arsu ș-acelea de rînd
Că în oraș, în București,
De ce întâiu să te jălești,
Unde este minte omenească
Să poată să socotească?

Titlul: Stihuri făcute de visteru Nicolai Rusinescu din Craiova, asupra rasmiriți rușilor, din annu 1765 și 1769. *Cuvintele* Nicolai Rusinescu stnt șterse de Barițiu care scrie deasupra N... R... B Istoria Țării Rumânești de la 1769 M Versurile: 1 Vai de Țara B 2 Intli să o mai jeliască B După jălească ad. Că ai rămas ca o stare/ De ești vrednică de jale M 3 Unde erai] Foarte era B 4 De] În B M 6 rămasă B 7—10 om. B 7 acei M 8 După răspîndiți ad. Pînă țările ungurești/Sufletul să-ți necăjești M 9 răsipiți] răspîndiți M 11 Cîmpiile sint B 12 dă] și B M 13 Sate] Case M 14 Toate după pămînt M 16 ferisă B 19 acum mai B M curându B 20 Le-au] Au B și cele de rîndu B Așa le-au ars tot de rînd M 21—22 vin după vers. 24 dar om. pe Că 22 care-ntli să jelești B 23 Unde este] Nu e B ominească B 24 Să poată] Vrednică B

25 Acel oraș frumos și mare
 La o jalnică schimbare.
 Acel oraș împodobit
 Atîta schimonosit,
 Că nu are asemănare.
 30 Ci e lucru dă mirare,
 Că curți boerești și grădini
 Să le vezi și să suspini.
 Pîn toate iaste drum mare
 Tocmai ca Drumu de sare¹.
 35 Ce întîiu să scriu, să fac?
 Mai bine este să tac,
 Că primejdii e mare
 Și mintea mea temeu n-are;
 Istorie este multă
 40 Și mintea mea este scurtă.
 Dar n-oi să scriu istorie,
 Ci numai o protimie
 Pentru țara mea să fac,
 Măcar să nu fiie pă plac.
 45 În patru părți ale lumii
 Prea numiți era rumânii
 Că sînt escusiți la fire
 3 Dar n-au între ei unire
 Și dintre a lor neunire
 50 Va veni țării peire.
 Acum, iacă, o văzum
 Și cu toț o crezum,
 Că uni din neunire
 Și alți din nemulțumire
 55 Mîniind pre Dumnezeu
 Au sosit ceasul cel rău.
 Că la leat șaizeci și noao
 Să făcu altele mai noao;

25 om. B și om. M 25— 28 *înlocuite cu* Cel oraș împodobit/Foarte s-au schimonosit/Că au ajuns la o stare/La o jalnică schimbare B 29 asămănare M 29— 30 om. B 30 este M de M 31 Că om. B M 33 Pan B Prin M este B 34 Întocmai B drumul de care M 35 Ce să zicu și ce să facu B 36 Mă bate gîndul să tacu B 37— 44 *înlocuite cu* Istoria este mare/Și mintia mea de mirare B 39 iaste M 44 Măcar nu-mi prea fie în plac M 47 sîntu B la]din M 48 Și între ei neunire M 49 Și] Că B dintr-o B M 50 Va veni]Au sosit B, Au venit M 51— 52 om. M 51 Precum iată o văzurăm B 52 o și crezurăm B 53 neunire]fudulie B 54 Și alți]Alții M 55 Mănindu pe B 56 Au ajunsu la sfîrșit rău B ceasul cel]la acest M. *După rău ad. La liat 1765/Tot primejdii mari și mici B De la leat șaizeci și cinci/Sănt primejdii mari și mici M 57 Că]Dar B, Iar M 1769 B 58 Avurăm primejdii noă B Văzum altele mai noo : apoi continuă* Era în țară nelipsite/, Să făcu obicinuite M

¹ *Drumu de sare*, numele unei străzi în București, v. Const. C. Giurescu, *Toponimia bucu-reșteană*. I. „Drumul sîrii”, nu „Drumul serii”, în *Studii și cercetări lingvistice*, XIII (1962), nr. 1, p. 73—75.

60 Unde turci cu tătari
 Avea războiu cu muscalii.
 Noi, dup-a noastră stare,
 N-aveam altă supărare:
 Cherestele, zaherele
 Ne deprinsesem cu ele.
 65 Iar la noemvrie în șapte,
 Spre vineri într-o noapte,
 Auzim un țipăt mare
 Un zgomot și o strigare
 3° Un huet și-un chiloman
 70 De stupai și de aman,
 Nu puteai ca să pricepi
 Ce socoteală să-ncepi :
 Unii zicea că sînt muscali,
 Cei mai mulți că sînt tătari.
 75 Anevoie să credea
 Un lucru ce nu să vedea.
 Iar după ce să lumină,
 Oareșce mai alină
 Acel huet și strigare
 80 Și acel chiloman mare,
 Începum a vedea bine
 O mascare de minune.
 Ce să spui și ce să zici ?
 O gramadă dă calici,
 85 Blestemați și porci de cîine
 Toate ulițile pline,
 Cu cîte-un pișchir la mîină
 Și în cap pene de găină.
 Orice mergeai, dă întrebai
 90 Ei îți răspundea : stupai ! ²
 N-aveai ce să mai alegi,
 Nici ca să le înțelegi.

59 cu] și B 60 Avia B 62 N-avem B altă]nici o B M 63 Zaherele, cherestele B 65 Iar]Iară
 B om. M noemvr<ie>-n B noembrie în M 66 Între joi și vineri noaptea B 67 Se
 aude-un huet mare B 68 0]Un chiloman și B 69 și chilomane M 69—70 om. B 70 aman]
 armate M 71 ce să B să mai B 72 Ce socotială să-ncepi B să mai începi M 73 Uni B că-s B
 74 Cel] Dar B sîntu B 75 Dar anevoe (să M) crede B M 76 vede B M 77 Iar după] După B M
 78 mai] să B 79 Acest M huiet B 80 Și acest M 81 Și începum M să videm B 82 măscăra B
 de minune] de (și M) rușine B M 83 spui]stai B 84 de B 85 Blăstămați B 86 Toate]Să văd B
 ulițile era M Clte cu M mîină legat B 88 Cu pene de gîscă în cap B 89 Cine mergea și întreba B
 90—92 înlocuile cu Nice un răspunsu nu le da B 91—92 Nu este să-i înțelegi/Dar nici săle mai alegi M

² Stupai, rusește : înainte ! Mihai Cantacuzino, părtaş la aceste evenimente, ne spune că
 acest îndemn nu-l rosteau rușii, care încă nu intrase în București, ci „volintirii” români, parti-
 zanii mișcării de eliberare, „ce numai aceste două cuvinte rusești învățase” (*Genealogia Cantacu-
 zinilor*, ed. N. Iorga, p. 172 : „stupai ! stupai”).

4 Atît auzeam : stupai,
 95 Și ne curățeam de cai.
 Pînă să ne domirim
 După-n hanuri să eșimu,
 Ei prădase, jăfuisse,
 Pe greci îi harpaladisise.
 100 Iar maiorul Zgurali ³,
 El putu dă năvăli
 Și cu toț ai lui intrase
 Tocmai la vodă ⁴ în case.
 Vodă dacă l-au văzut
 105 Că tot la el au căzut,
 Ca să-l deisfendisească
 Și să nu- <l> harpaladisească.
 Iar el cu o mojiție
 Și cu rea obrăznicie,
 110 Nici să-l auză nu vrea,
 Ci cu Deli Costea vorbea
 ἐγὼ ἤλθε μὲ ἀσκέρη
 Νὰ τὸν βάνο εἰς τὸ χέρι
 Καὶ τῶρα τῇ Ζεργιάσῃ,
 115 Ὡς τόσον νὰ μὲ πηγιάσῃ?
 Și atîte îl dezbrăcară
 4^v Cît nimica nu-i lăsară
 Un rîndu de haine îi lăsară,
 Și curînd îl rădicară
 120 La sfete Gheorghe în hanu
 Unde era și velu banu,
 Fratele mării sale ⁵,

93 Numai auzeai B 93—94 *Inlocuite cu* Umblă pre ulițe beți/Pe unii de abia-i deștepți M
 94 curăția B 95 dumerim M 96 Da prin B M 97 Ei jefuiră, prădară B jăfuisse] dispuiase M 98 Pe
 în pei îi lăsară B Pe trei în pei îi lăsase M 99 Iar om. M maiorul]maseru (sic!) B 100 Îndrăzni
 de B de M 101 Și toți B intrară B intrase M 102 casă B 103 dacă B M 104 După văzut ad.
 Spăriiat de-al său sfîrșit,/Să ruga de-a sa ertare, cunoscîndu ce stare are B 104 Că] cu M diaphin-
 disească M 105—106 om. B 106 Să nu-l hapa ladisească M 107 Iar] Dar M mojiție B M
 108 Nicidecum nu vra să știe B 109 Nice să auză nu vra B 110 Cu Deli Costia vorbea B Cu Diliu M
 111—114 om. B M *Traducem în românește versurile grecești*: Eu am venit cu oastea/Ca să te
 iau în mină/Și-acum ce tot zăbovești/Ca să mă superi atît? 115 Atît îl dezbrăcară B 116 nimică
 B După vers. 116 ad. Iar Cîrlova căpitanu (căpitanul M)/fi luoasă (luase M) și (și om. M) gu-
 giumanu (gugiumanul M) B M 117 om. B Curînd de haine-l lăsară M 118 curînd] (de M)
 grabă B M ridică M 119 Și la sfântu Gheorghe îl băgară B sfeti Gheorghe în han M
 120 Unde să afla în hanu 121 Și frati-său mare banu B vel ban M mării M

³ Maiorul Zgurali, unul din comandanții voluntirilor partizani ai rușilor, într-o perioadă cînd corpul lor ostășesc nu era încă organizat. Era grec.

⁴ Grigore al III-lea Ghica (cel ce avea să fie ucis de turci, în 1777).

⁵ Banul Dumitrache Ghica. Adăpostit ca și alți boieri la m-reă sf. Gheorghe, găzduia pe domnitorul fugit de la palat (Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 175).

Cu haremul dumisale.
 Și, după ce îl așăzară,
 Iar la curte să înturnară.
 Să lăsăm pînă aici
 Ca să vorbim și dă turci

Minune dumnezeiască
 Făcu legea creștinească,
 Ajutor dumnezeescu
 Făcu neamu creștinescu,
 Această minune
 Pentru a turcilor mulțime,
 Atîția anadoleni,
 Arnăuți, nicopoeni
 Și-atîția mici agalari
 Unul și unul neamdari
 Să-i vezi fugindu fără dă șale
 Dă țigani, de haimanale.
 — Dumnezeu cerescu,
 N-am gură să-ți mulțumescu
 Că mîna ta ne-au păzit
 Turcii de s-au îngrozit.
 Acum de turci să lăsăm
 Și iar vorbe să apucăm.

După ce la curte veniră
 Luară ce mai găsiră
 Aleseră mai cu capu
 Pă Gligore sin Scarlatu,
 Îl făcu ca un hatmanu
 Să meargă la sfete Ioan în han
 Și fără de vorbe multe
 Să aducă pă boeri la curte.
 El fiindu politicosu

122—123 *Inlocuile* cu Cu harem cu tot le-au dus/Unde la arest l-au pus **B 123** După ce îl așezară **M 124—126** *om* **B 126** Să apucăm vorba dă turci **M 127** dumnezăiască **B 128** Făcu] Tu cu **B M 130** Făcu] Fu cu **B**, Tu la **M** neamul **B M** *Între vers.* **130—131** *ad.* Nu e minte omenească/Vrednică să pomenească **M 131** De-această mare **B** Această mare **M 132** Pentru] *De După vers.* **132** *ad.* Atît (Atîta **M**) luară ei (să-i ia o **M**) frica (frică **M**)/Cît (Că **M**) fugiră de nimica **B M 133** Atîta **B** Atîția **M 134** Arnăuți]Giurgiuveni **B** necopoeni **B M 135—136** Unu și unu agale **B 136—137** *om.* **M 137** fugindu fără șale **B 138** De țigani, de hăimănale **B** De **M** După haimanale *ad. versul* Uitându-te îți vinia jale **B 139—142** *om.* **B 139** Dumnezeule **M 140** multănesc **M 141** ne-a **M 142** *Inlocuile* cu Că mila ta este mare/Scoti pre om de la-ntâmplare ;/Mila era nemărginită,/Omului în sclrbe ajută/Și când-s la necaz mare/Atunci ești cu îndurarc./Mulțămită, îndurate,/Că ne scoti din răutate./Și pre cari li iubești,/Toate spre folos tocmești **M 143** lăsăm **B M 144** Altă vorbă să apucăm **B** să-mi apucăm **M 145—146** *om.* **B 146** Mai luară ce găsită **M 147—148** Pe Grigore sin Scărlat/Îl aleseră cu capu **B 147** Și aleseră **M 148** Pe Grigore **M 149—154** *Inlocuile* cu Să meargă ca un hatman/În han la sfintu Ioan/Și fără de vorbe multe/Cerea pre boeri la curte./ El, ca un politicos,/Îl aducea tot pe jos./ Încă eșiră vorbe mare,/Că-i duce ca să-i omoare **M 149—150** *om.* **B 151** Și fără de]Că fără fi **B 152** Să aducă pă]Să chema **B 153—154** El ca un politicos /Adusă pe toți pe jos **B**

- 155 Ii ducea pînă tină, pă josu.
Brîncoveanu ostenise
Pin tină să nădușise.
Să mira cumu să găsească
Troposu să să răcorească
Dar pî<nă> își luo seama,
160 Volintirii îi luară blana.
După ce merseră la curte,
Văzură acolo obraze multe
Să uita toți cumu mai tare
Să vază cine e între ei mai mare
5° 165 Cîndu să vezi, ce-i să vezi,
Să rîzi, ori să lăcrămezi?
Că șădea în spătărie
Acel polcovnicu Ilie ⁶
Pe porecle Lepușneanu
170 Cu conțeșu lui Ciocîrlanu
Îmbrăcatu, înfășurat,
Părea că este un gînsacu umflatu;
Cu o săbioară încinsu
Și la vorbă camu cu plînsu,
175 La obraz rumeor,
Umbla totu cu capu golu.
Din dreapta lui, Argeșanu ⁷
Și din stînga Veroșanu ⁸
Amîndoi arhimandriți
180 Cu minte și iscușiți
Și d-alde „măriia ta”,
„Blagorodniciia sa”
Atîta dă dese era,
Cît îți venea a vărsa.
185 Amîndoi ținea bastoane

155 Brîncoveanu M Brîncovianu ostenisă B 156 Prin B nădușisă B 157 Gîndia cum ca să găscă B Și gîndea cum M 158 Troposu]Mijloc B M răcoriască B 159 a-și lua (lua M) sama B M 160 Volintirii îi luară]Ostașii îi furară B Îi fură stupaii M 161— 166 om. B 161 După ce merseră] Mergînd boerii M 163 Să uita] Și umbla M cum M 164 Să vedem pre cel mai mare M 165 Cîndu... ce-î] Cînd să vedem, ca M 166 or M 167 Și sosindu la B ședea M 168 Acel]Sta B 169 om. B Pre prolecă Lăpușnean M 170— 172 *înlocuite cu* Cu conțeșu înfășurat/De la Ciocîrlan luat B 170 Conțeșul M Ciocîrlan M 171 Îmbrăcat M 172 om. B Îți părea că este umflat M 173— 176 om. M 174 Și cu vorbele de plînsu B 175— 176 om. B 177 Din]La B, De-a M Argeșanu M 178 Și de-a stînga (stînga M) Viroșanu (Viereșanu M) B M Cu *versul următor, varianta M este independentă de D, astfel că transcrierea ei va continua în aneada* 179 Amîndoi B *înversiune vers.* 181— 186 Amîndoi ținea bastoane/Și judeca din canoane :

⁶ Ilie Lăpușneanu, alt comandant al voluntarilor partizani ai rușilor.

⁷ Damaschin, egumenul m-rii Argeș, vechi partizan al rușilor, găzduise încă din 1768 la mănăstire pe maiorul rus Nazarie Carazin.

⁸ Sofronic, egumenul m-rii Vieroș, filorus.

Și judeca din canoane.
 Pe armeni și pă ovrei
 Îi lăsase numai în pei.
 Boerii tot așteptară
 Treabă, pînă să lăsară,
 Că văzură rău pă Ilie
 Dăspre dalba veselie.
 Dar apoi nu zăboviră
 Ci să pliroforisiră,
 Cum că [ca] un omu viteazu
 Nu e niciodată treazu.
 Rele vești venea de-afară
 Cum că sînt turcii prin țară,
 Taie, arde, jăfuește
 Și pe creștini îi robește.
 Dar, ca acest fel de cărți,
 Ne vinu din toate părți.
 Noi întrebam cum mai tare
 Pentru oastea lui Nazare⁹,
 Dar ne coprinse frică,
 Că văzum că nu e nimică.
 Ce foc îi să te faci
 Cu o sută de cazaci!
 Că el, biet, atîta-avea
 Și că el pă toți îi lua.
 Frate, ce să mai nădăjduiești
 Și ce să mai îngăduiești,
 Că alaltaeri, din sine,
 Zicîndu că turcii vine,
 Vedeai pe acești socarici
 Cum fugea fără opinci.
 Ci la acest fel de oaste
 Nu pot lupta firi mai proaste,
 Ci destule, ști dumneata,
 Orice treabă îi căuta,
 Că nu este de noi
 A cîrmui la războiu.
 Și dumnealui vel spătar¹⁰,

De-alde „măria ta’/,,Blagorodnicia ta’/Atît de dese era/Cît îți vinea a vărsa **B 187** pă om. **B 188** lăsară numa-n **B 189** tot așteptară] mai adăstară **B 190** Treabă, plnă] Dacă văzu **B 191** rău pă] pe **B 192** Dă spredalba] Cu o mare **B 193** Dar nu mult să zăboviră **B 194** Ci] Curându **B 195—196** *Înlocuite cu* Văzîndu un așa viteaz/Ce niceodată nu-i treaz **B** *Ultimele versuri ale variantei B sînt independente de D. Iată-le :* Le veni veste la Curte,/Că vine oaste să între/. Popii de grab să-nbrăcară/Să iasă la întîmpinare,/Luîndu cadelniți și icoane,/Îmbrăcați toți în filoane,/Țăîndu crucile în mînă/Întîmpină oaste creștină **B**

⁹ Polcovnicul Nazarie Carazin, comandantul unui corp de vreo 1000 cazaci, pregătiți de luptă pentru eliberarea Bucureștilor de sub stăpînirea turcilor.

¹⁰ Pirvu Cantacuzino, organizatorul mișcării naționale de eliberare, cu ajutorul rușilor. A căzut eroic în lupta dintre ruși și turci, dată în dec. 1769, în pădurea Comana.

Văzînd că umblă în zadaru,
Că nici manafest nu crede,
Ci l-e frică de ce vede.

Adevărat, de-ocamdată,
Să arată treaba ciudată.
Ci nu fiți la îndoială

Și ișiți din bănuială,
Că, fără amfivolie,
Trebue oaste să viie.

Că, iată, într-adinsu
Pe frati-mieu Mihai¹¹ am trimisu.

Văzîndu că nici cu aceștea nu folosește,
Să apucă bărbătește și toate le orînduește.
Orîndui ispravnici pîn județe, ca să fie
Și să facă și ostași de județ cîte o mie.
Făcu și ostașilor orînduială

Ceia ce era cu socoteală :

Una, pentru ostași, ca să fiie pe-afară,
Alta, ca să nu ia zaherea din țară.

Comisu Răducanu,

Ce-i zice Slătineanu,

Aflîndu-se ispravnic la Dîmboviță,

Să puie mare silință ca ostași să trimiță.

Și cîți ostași făcuse,

Doi căpitani le puse,

Oameni foarte iscusiți,

Dar la fugă potrivîți :

Pă Stănescu Gheorghită

Și pă Fundățeanu Ioniță.

Cînd intrară în București,

De drag să stai și să-i privești,

Tot unul și unul, voinici ;

Tocmai steagu de socarici

Venea pă pod răschirați,

Cu glugile îmbrăcați ;

Gheorghită, cu un cojocel,

De n-ar fi fost scurticel,

Nu puteai să-l cunoști

Că el este mai mare peste oști.

Și cu o cușmă de frînghie,

Plină dă blestemățiile.

Arsu și negru ca o cioară

Tocmai căpitan dă țară.

Este să viie de-acest fel dă oaste,

Dar sint cu armele mai proaste.

Și merseră toți la Nazare

¹¹ Mihai Cantacuzino, fratele lui Plrvu, partizan credincios al politicii filoruse. După pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), se stabilește în Rusia.

270 Dă le făcu căutare,
Scriindu-i pe toți, anume,
Ce oaste este călărime.
Și pă toți îi văzu mișăi
Dă nu făcea treabă cu ei :
275 Toți, blestemați și nebuni.
Dar unde sînt cei mai buni ?
Și unde aveam oaste tare,
Acum e frică foarte mare.
Apoi ne veni bună vestire,
280 Ca să facem mare gătire,
Că vine adevărată
Oaste regulată.
Și cînd îi văzum că vine
Foarte ne păru bine.
285 Încă clopotile trăgea,
Lumea pă cap alerga,
Maiori și ofițeri
Și vlădica cu boeri,
La biserică, la Sărindar intrară
g 290 Și oastea rămase afară.
La muștră să orînduise
Și tunurile le gătise.
Paraclise începură
Și îndată le sfîrșiră.
295 Ne rugăm lui Dumnezeu,
Țara, boerii și eu,
Ca mulți ani să trăiască
Împărăteasa creștinească,
Împărăteasa Ecaterini
300 Pînă la marginile lumii.

Din Sărindariu,
Merse la dumnealui vel spătar,
Arătînd ca mai mare să fiie,
Dîndu-i și cavalerie.
305 Din vorbe și din cuvinte
Să văzură oameni cu minte.
Ceru voie și să duse
La conac, unde îi gătise
Ca și conacu lui să fiie,
310 Tocmai lingă mitropolie.
În zioa sfintei Ecaterini¹²,
Pentru-al împărătesei nume,
Făcură o mare veselie,
Sus, în deal, la mitropoliie.
315 Foarte frumosu o cinstiră,

¹² 25 noiembrie, onomastica împărătesei Ecaterina a II-a a Rusiei (1762—1796).

Dar muschicește băură.
De la masă să sculară,
Care vrură și jucară.

A n e x ă

Vîitorul, IV (1902), nr. 19, p. 7

*Varianta M (continuare)*¹³

195 Le veni vestea în curte¹⁴,
Că mai vin ostași să între
Și îndată încălecară
Și eși din curte-afară.
Noi, biet, ne mai veselim
Și eșim ca să privim,
200 Doar va veni cinevași.
Să te mai încrezi cevași!
Clopotele trăgea toate,
Lumea alerga pe moarte.
Cînd la oaste, ce să vezi?
205 Să privești, or să oftezi?
Venea un Marco¹⁵ căpitanul,
Un mojiș și un rătan,
Cu o fudulie mare,
De abia ședea călare
210 Toate altele să lași
Și să privești din ostași:
Numai oieri și plugari,
Țigani și mămăligari,
Încît a să numi oaste,
215 Foarte este cu năpaste!
Unii cu frîne de tei,
Alții cu scări de curmei;
Cîte unul-doi călare,
Mulți cu bice la spinare;
Alții pe unde trecuse
220 Ce găsise, jefuise.
Cîte o armă ce avea
Să o poarte, nu știea.
Unii cu sabia-n dinți
Și de sosire, alții frînți.
225 Alții cu lănci de la oi.
Mulți cu strămură de boi.
Și așa venea pe pod,
De să mira un norod:
Care în treapăt, care-n pas,

¹³ Continuă după versul 179 al variantei D (vezi p. 133).

¹⁴ Versurile 1—192 ale variantei M au intrat în aparatul critic.

¹⁵ Amintit numai în varianta publicată de N. Drăganu.

230 Dar sărita...o las !
 După ei venea Ilie,
 Cu o mare fudulie,
 Cu capul gol și călare
 Și cu evlavie mare,
 235 Să ajute, să păzească,
 Acea oaste creștinească.
 Bieții popi lua icoane
 Și îmbrăcați în filoane,
 Cu cadelnițele în mână,
 240 Întîmpină oastea creștină.
 Clopotele le spărgea,
 Așa de mult le trăgea !
 După ce oastea-am văzut,
 8 Tocma atunci am crezut
 245 Că simțim de toți periți
 Și rămăsem amortiți.
 Așteptam tunuri să vie
 După polcovnicul Ilie,
 Iar boerii cei mai mulți,
 250 Făcea gătire de munți ¹⁶,
 Să ducă calabîlicul
 Coconii și <indescifrabil>.
 Dumnealor și alții să vie
 De treaba țării să fie.
 255 Așa zicea cînd plecară,
 Dar nu să mai înturnară.
 Iar boierii Crețulești
 Rămase în București,
 Încă și cu prea-sfințitul
 260 Părintele mitropolitul ¹⁷
 Racoviță și Dudescu ¹⁸
 Și cu Pană Filipescu.
 Iara Mihai Măgureanu ¹⁹,
 Logofătul Brîncoveanu ²⁰,
 265 Vistierul Enăchiță ²¹.
 Ziseră că-i de trebuință
 Pînă la Focșani să se ducă,
 Oaste, tunuri să aducă
 Împreună cu Nazare
 270 Polcovnicul cel mare
 Ce să afle la Focșani

¹⁶ Ienăchiță Văcărescu scrie că boierii erau refugiați la Rucăr (Muscel) și Ceraș (Prahova).

¹⁷ Grigore, mitropolitul Țării Românești (28 iulie 1760—18 septembrie 1787, cînd a murit).

¹⁸ Marele vornic Niculae Dudescu.

¹⁹ Mihai Cantacuzino, numit Măgureanu după numele strămoșului, Drăghici Măgureanu.

²⁰ Nicolae Brîncoveanu, care a fost trimis, în 1770, în solie la Petersburg împreună cu mitropolitul Grigore și Mihai Cantacuzino.

²¹ Ienăchiță Văcărescu (cca 1740—cca 1780).

275 Cu oaste japoronani.
 Cu aceasta să pripiră
 Și nu se mai cheltuiră
 Rămaseră ceilalți,
 Dar cu frică-ndestulați.
 Nu făcea nici o mișcare
280 Numai ședea la mirare
 De dumnealui vel spătar,
 Că au fost meșteșugar.
 Și strigară fieșcare.
 Mari și mici, în gura mare,
 Că din Cantacuzinești
285 S-au mai tras țării năpăști,
 Că multa lor viclenie
 Au adus țării peire.
 Dumnealui iar răspundea
 Lucru care să cădea :
290 — Cum că, cu adevărat,
 Acestea eu am lucrat.
 Văzum peste ce am dat,
 Că nu era de răbdat
 A grecilor fudulie,
295 Desfrînată fățarie,
 A lor multă îngîmfare.
 Și se părea că vor să zboare.
 Îi cinsteam, ne căciuleam,
 Tot în voe nu le intram.
300 De la Țarigrad ne-am dus,
 Tot al nostru am răpus.
 N-am făcut nici un folos
 Și tot noi cei cu ponos.
 De-aldi celebii Costache
305 Și <indescifrabil> Iordache,
 Postelnicul Vânturache
 Și ca celebii Lucache
 Cum venea în țara noastră
 Lua o fire măiastră.
310 Să lăsăm pe cești mai mari.
 Dar cărcimari, cojocari
 Venea, umplea biata țară,
 Era mai mare ocară
 Acest fel de grecoței
315 Să te ploconești la ei !
 Am răbdat, am suferit
 Până nu am mai putut !
 Și aceasta am făcut
 Pentru că am hotărît
320 Moara mai bine să arză,
 Ca șoarecii să să piarză.
 Dar, după cum am făcut,

Iată, nu e de plăcut !
Numai știe Dumnezeu
În ce chip a fost gîndul meu !
325 Dar oameni ca Arșișanul
Or Sofrone Vîereșanul,
Amîndoi s-au potrivit
Tocma cei de la un schit,
De n-am putut să aleg
330 Dintru ei un om întreg.

X.

Rumeanțev în luptele dintre ruși și turci (1769—1772)

A treia campanie militară a rușilor împotriva turcilor, începută în vara anului 1769, formează conținutul unei lungi cronici versificate, din care ni s-au păstrat însă numai 764 de versuri. Lipsește la începutul cronicii partea referitoare la izgonirea turcilor din Hotin (25 septembrie 1769), pînă la trecerea armatelor ruse victorioase în Moldova (octombrie 1769). Această parte ocupa în manuscris primele 24 de pagini, cu cca. 432 versuri (o pagină de manuscris are 18 versuri).

Chiar din versul 3 (dintre cele rămase) aflăm că generalul Nicolae Repnin îl îndeamnă pe feldmareșalul Petru Rumeanțev — care avea comanda supremă a războiului — să se apropie cu cartierul său general de front. Luptele mărunte de pe Prut se termină cu înfrîngerea turcilor și tătarilor (vers. 1—78). Raportul de forțe este inegal: 17 000 de ruși față de sute de mii de turci. Luptele în „careia”, cu tunuri și cavalerie, „pînă la Troian”, împing apoi pe turci spre Dunăre (vers. 79—183). Generalii ruși Baur, Patonchie, cuceresc vitejește Smilul (Ismailul) (vers. 184—243). Chilia se predă după 8 zile de asediu, iar turcii își vînd lucrurile purtate ca la „iarmaroc” ca să poată fugi (vers. 244—277). La Bender, rușii propun închinarea cetății fără luptă zadarnică pentru turci. Aceștia refuză. Benderul „fată curată”, cum îi spuneau cu mîndrie turcii, cu o populație de 11 970 oameni, din care prizonierii de război (militarii) sînt în număr de 5 554, cade, apărînd 962 tabii (redute) (vers. 278—385). Aflăm că se apropie iarna (începutul anului 1770). „Romînțov” este la Cahul, de unde dirijează luptele pentru cucerirea Brăilei; turcii se retrag la Sacce (Isaccea) (vers. 386—459). Autorul se întoarce cu povestirea pentru a urmări acțiunile militare victorioase din nord: cucerirea Iașilor. Rușii sînt primiți cu „ovații” de cler și boierime. Încep convorbiri și cu delegația Țării Românești (dec. 1769). Pe frontul de sud se dau lupte la Tulcea, pe Ialomița, în jurul Bucureștilor (vers. 460—604); lupte dirze în Dobrogea, unde turcii se întăresc; însă, pe rînd, cad Tulcea, Isaccea și Babadagul (vers. 605—627). Prin 1770 se dau din nou lupte în jurul Bucureștilor și mai crîncene la Giurgiu. De la ruși se distinge în luptă „Cantimir”. Manole vodă fuge spre Oltenia și de acolo în Țara Ungurească (vers. 628—691). În timpul victoriilor repurtate în Muntenia și Moldova, feldmareșalul Rumeanțev primește știrea de la Dolgoruchi că Crimeia a fost cucerită în întregime de la tătari (1772). Rumeanțev se bucură și sărbătorește fastuos la Iași, onomastica țarinei (25 noiembrie 1772) (vers. 692—740). Au-

torul încheie cronica sa versificată aducînd laude marelui Rumeanțev, al cărui nume iese în evidență și într-un acrostih (vers. 751—758). „Noi moldovenii” din vers. 763 și data „1790 oct. 12” de la sfîrșit fixează în timp și spațiu cînd și unde au fost create aceste versuri omagiale aduse armatei ruse și comandantului ei suprem, Rumeanțev. Comparînd cronica noastră rimată cu un izvor rus contemporan¹, dintre cele mai complete, observăm că ea se situează pe linia celei mai exacte documentări în ce privește succesiunea luptelor și numele comandanților ruși distinși în aceste lupte.

Versurile, deși lungi (majoritatea de 11 silabe), se succedă într-un ritm solemn, dar armonios. Citirea lor este ușoară și trezește curiozitatea cititorului, nu atît prin amănuntele de tehnică militară, cît prin înfățișarea realistă a luptelor crîncene, din care turcii ies mereu învinși și zdrobiți.

Această cronică s-a păstrat într-un singur ms., nr. II, 9, din Biblioteca Centrală „M. Eminescu” a Universității din Iași (format 14,5 × 19,5 cm, 68 pagini, din care însă lipsesc p. 1—24).

BIBLIOGRAFIE. N.A. U(rsu), *Un poem românesc din secolul al XVIII-lea închinat armatei ruse eliberatoare, în Iașul Nou*, 1953, [nr. 3—4, p. 211—218. Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, București, 1962, p. 441—442. Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 707—709 (Al. Piru).

Ms. Iași, II, 9, p. 25

< *Luptele dintre ruși, turci,*
1769—1772 >

.

Atunce Răpnin cum au priceput,
La vaduri, la toate, străji au poroncit.
Și în grabă scrie lui feldmareșal să vie¹
Căci el va să triacă, să dă bătălie
5 Și numaidecît Prutul au trecut,
Că pe la Răbăia pod nu iara gătit.
Turcii și tătarăi ei cum văzură
Nici pic de zăbavă mai mult nu făcură;
S-au tras mai din gios, să afle folos
10 Și piste Țiganca în locul mai frumos.
Și șad cu urdiia, acolo aștiaptă
Să vie moscalii cu dînșii să să bată.
Atunce feldmarșal urdiia își lasă
Și așa, călare, încalică să iasă
15 Lui Răpnin nainte ca să să întilniască
Lagărul să vadă și să sfătuiască,
Lagărul cum vine. Începe a slobozi
Tunurile toate giumătate de zi

¹ *Histoire de la guerre entre la Russie et la Turquie et particulièrement de la Campagne-MDCCLXIX*, St. Petersburg, 1773, 236 p.

¹ Feldmareșalul Petru Rumeanțev, care avusese comanda acțiunilor militare în Polonia, a luat comanda pe frontul cu turcii la 15 septembrie 1769, în locul prințului Galițin.

26 Turcii și tătarăi îndată ce-au <aflatu>
 20 Că au mai venit oaste, prè s-au priceputu,
 Și de la Țiganca iar să trag mai gios,
 Dispre Pelinei, că-i loc mai frumos
 Și-ș tocmăsc urdiia cu orînduială.
 25 Turcii malul apucă să nu dè năvală;
 Moscalii siliè apa să le-apuce
 Apoi sînt periți făr de liac de price.
 Iată și moscalii încet, încet vinu
 Și chiar pe podiș lagărul îș punu.
 30 Lagărele toate să pun de-a o parte
 Atît de frumoase cît nu să mai poate.
 Atunce doaă oști să vadă oricine
 Va să socotiască cu minte pre bine :
 Unde sînt mai mulți a fi biruința,
 35 Dar nu este-așa, ce undi-i voința
 A lui Dumnezeu, cu agiutoriul său
 Vrînd ca să ajute norodului său.
 27 Pîn să-să lovască aceste oști doaă
 Esu la hărețit dintru amîndoaă,
 Acolo vitejii ispitescu norocul
 40 Că ori să cinstește ori rămîni locul.
 Cum și maiorul Zorici acel lăudat
 Au eșît atunce noroc ș-au cercat.
 Că cu-n arap iesi, bini să lovește,
 45 Chiar ca un vitiaz și să hărățăște.
 Și cînd să-ș întoarcă calul înapoi
 S-au împiedecat de un moșinoi.
 Piste cap au dat și-ndată l-au prinsu
 Și cu mare grabă la hanul l-au dus.
 50 Hanul iar îndată peșcheș îl triimiti
 La viziriul, zic, și-i stă înnainte.
 Viziriul îl întriabă și-ș dă sama bine
 Și apoi cu cinste îl ținu lîngă sine.
 Și apoi, după aceasta, n-au trecut pre mult
 28 55 Oștile amîndoaă ele s-au bătutu.
 Și iar moscalii fură eii biruitori
 Rămasără atunce ca și alte ori.
 Iar turcii și tătarii de-a fugă plecară
 Și toată urdiia la moscali lăsară.
 60 Atunce dar degrabă întră în urdie
 Moscalii cu toții cu o bucurie,
 Corturi apucă și alt ce găsiră
 De la paș' rămase, toate curățiră.
 A hanului cort era minunat
 65 Că chiar împăratul singur i l-au dat
 Poți să socotești, de la o împărăție
 Pentru un han ca acela, ce cort va să fie !
 Feldmarșal îl are acel cortu frumos
 Că i să și cadé, fiind norocos.

- Războiul acesta lui bine îi vestește
 Căci priste tot locul tot el biruiește
 Căci acesta întâi războiu au avut
 Cu turcii cu tătarii și i-au biruit.
 Atunce feldmarșal face mulțămire
 Celui de sus, din cer, pentru izbîndire.
 Muzicanturi multe tunuri îș sloboade
 Toț să veselescu precum să și cade,
 La înpărătiasa triimit vestire
 De-acea frumoasă a lui izbîndire.
- Și apoi mai șăd vro cîtva pe loc
 Pîr aude de turci că-s strînși la un loc
 Și mulțime multă de turci se adună
 Iar să să facă urdie bună
 Că toată putere acolo-i venisă
 Precum și viziriul atunce trecusă,
 Cu toată gătire ei să aşăzară
 Și șanțuri pre mari îndată săpară.
 Acolo gîndiră norocul să-și vadă
 Cu toată putere să ste să să bată.
 Că într-ativăr poate să socotiască
 De-i după mulțime vor să biruiască
 Că cu adivărat era mult mai mulți
 Turci decît moscali, fiind strînși cu toți,
 Că moscalii dé toți șaptisprecii mii
 Iar turcii, pot să zic, și sute de mii
 Că moscalii o samă au mai rămăsasă
 Lîngă praviant unele îl trăsăsă
 Apoi feldmarșal iar porîncește
 Ca tot pr<a>viiantul să vie, silește
 Căci că socotisă că tătarii, poate,
 Acolo la urmă ori mergi, s-or bate
 C-au orînduit vro cîteva mii
 Să apere bine, precum bun temei.
 Ș-ativăr, tătaări năvală au dat
 Iar moscalii din pusci i-au înprăștiat.
 Atunce feldmarșal, lîngă Cahul vine
 Acolo în prejmă lagărul îș pune
 Avé înnainte pe Răpnin cu ai săi
 Cum și pe Baur cu oamenii săi.
 Și așa dacă văd mulțime de turci
 Feldmarșal cunoaște și noapte atunci
 Face orînduială cu bună tocmală
 Trii batalioani nefăcînd smintială.
 Batalion cari-i din driapta să ție
 Comandor aice Baor să fie,
 Iar din-a stînga lui Răpnin s-au dat
 Să-i poarte de grijă, ca un învățat,
 Al triile care cel din mijloc, iar

Comandir să fie singur feldmarșal.
 Și altelerie orînduește
 120 Lui Melisino ² i să poroncește,
 Cum și călărime aripi o așază
 Și toate pre bine cum să cade învață
 Și așa de toate, după cum să cade,
 Poroncești-nvață pe la miez de noapte.
 125 După miez de noapte un ceas mai trecusă
 Și toată oștime îndată o pornisă
 Cu molcomiș mare pîn la troian ³ vine.
 Turcii habar n-au, nici îi simte nime
 Cum s-au făcut zioă, troianul trecură
 130 Și-ndată de războiu gătire-ncepură.
 32 Turcii cum îi vād să umplu dé frică
 Vor să să gătiască pre cu mare pripă
 Deodată călărime le esă înnainte :
 Hala ! hala ! zic cu năvăliri multe.
 135 Atunce și vizirul din inicerime
 Mulți viteji alege și tot pedestrime
 Pi-aceștie numește dalcălici să fie
 Ca niște îndrăzneți la moscali să vie.
 Și-ndată, cum purceg, așa pînză mergu
 140 Unde era Baor ca să să aliagă.
 Cu săbiile goale întră, năvălesc,
 Careoa mai spargu și tot să silescu.
 Atunce feldmarșal singur au stătut,
 Din careua doao granatiri au zmultu
 145 Aloș granatiri din pervoe polcu ⁴
 Și cu mare grabă întrară la loc,
 Îndată și degrabă iarăș să tocmiră
 Focul din pusci mici nincetat iș cură
 Și să fii văzut pe eii buni viteji
 150 Unul piste altul cum stătură leș.
 33 Tunuri nu-ncetiază, desă, foarte multe
 Iar Baor cu ai săi își merge înnainte.
 Careoa din stînga unde era Răpnin
 Mai din dial privie cum turcii iș vinu
 155 Că mai pe din dial o samă de turci
 Viteji, pre aleși în sabii și-n pusci,
 Dispre un colțu din dial ei tare loviră
 Și ca niște lupi ași năvăliră
 Ca a lui Răpnin batalion care
 160 Și acolo să strice să silie tare.
 Atunce dar Răpnin îndată cum vede

² Colonelul de artilerie Melissino s-a distins în luptele de la Hotin.

³ „Valul troian” se întinde de la Prut, prin Bolgrad, pînă la Tatarbunar ; a fost un însemnat osbstacol menit a opri pe loc, pentru multă vreme, invaziile năvălitorilor. Vulpe Radu, *La date du vallum romain de la Bassarabie inférieure*, Serdicae, 1950, p. 89—98 (extras) și *Le Vallum de la Moldavie inférieure et le „Mur” d’Athanaric*, Haga, 1957.

⁴ Rusește : regimentul 12li.

Pre cu mare grabă el nici pic nu șade.
 Tunuri mari apucă din altelerie
 Și acolo îndată esă cu tărie
 165 Începe din tunuri și din puscii mai mici
 Și îndată îi sparge pe mișăii turci.
 Pre mulți au perit, iar cîți și scăpară
 34 Volintirii, husarii în goană îi luară,
 Pre cîți îi agiungu supt sabie i-au pus,
 170 Puțini au rămas, cu fuga s-au dus,
 Iar Baor din driapta și cu cialalți
 Tot în plin îș mergu pînă lîngă șanțu.
 Atunce cum vede oaste cea turcească
 175 Că nu-i cu puțință să mai spreginească
 La ordiia întrase cafeaoa la foc
 Și-ndată purgeg di-acolo din loc,
 La Dunăre mergu, gheceturi apucă,
 Unul peste altul dau cu mare frică,
 180 Vizir mai degrabă trece în ceia parte,
 Însăimîntat să teme de moare
 Iar ciialalți încă cîți au mai rămas
 Năvălescu, să inniacă, cît n-au mai rămas.
 Iar o samă încă ce mai rămăsesi
 185 Pe di iasta parte la Smil să dusăsi.
 Ia să videm în urmă-napoi la urdie
 Să văz fel de feliuri și ce bogăție !
 35 Întră în urdie cu toți înpreună,
 Apucă și eu toți cu mînă plină
 Cîți au fost în oaste cu toții înplut
 190 Și fiisticine luă cît au vrut.
 Orice ai fi vrut putei să găsești :
 Și corturi și alt, orici să poștești.
 Atunce feldmarșal după izbîndire
 195 Cu toții înpreună face mulțămire,
 Esu din bisărică, tunurile toate
 Gătate fiind, atunce, le sloboade
 Și pușcile mici nici pic nu-ncetiază
 Ce toati le sloboade și Vivat lucrează
 200 Și pîră în desară ei să zăboviră
 Și cu veselie zioa petrecură.
 După aceasta dar feldmarșal îș chiamă
 Pe toți ofițării ca să-i dea samă
 36 Pe cîți s-au rănit și cîți au murit
 205 Și după poroncă izvod au făcut ;
 Și morți s-au aflat trii sute trizăci
 Iar cii răniți cinci sute cinzăci
 Iar cît pentru turci, din robi s-au aflat
 Cînd i-au cercetat mai adivărat
 Patruzăci de mii precum s-au perit
 210 Afară dintr-înșii care s-au robît
 Iar robi pîr atunce s-au aflat robiți

Peste doaă mii din ostași eșiți
 Iar tunuri mari încă trii și doaă sute
 Și dobe și tunuri și stiaguri pre multe.
 Pînă la Dunăre Baor îi gonește
 Și pe alți agiunge, pe toți prăpădești.
 La Dunăre încă, acolo la mal,
 Agiunsă turcii foarte la rău hal
 Și Baor decît îndată poroncește
 Armile să-și lasă, pe toți îi robește.
 Atunce feldmarșal pe Răpnin îl chiamă
 Și un corpos de oaste lui i-l dă pe samă
 Și de Smil îi zice, să margă cu grabă
 Și cuibul turcescu di-acolo să-l spargă.
 Cum s-apropiasă moscalii, diodată,
 Ia și cîțiva turci iesu ca să să bată
 Și așa în prejmă vin, dar nu pre aproape,
 Ca de-a fi ca să fugă, îndată să scape.
 Atunce dar Răpnin și Podgoriceanul
 Trii carele fac ș-apucă meidianul.
 Iar Patonchie încă cu o samă di-a lui
 Drept la Smil că intră, cu toți să închină lui,
 Iar cei din afară stătură deodată,
 Cu proastă nădejde gîndind să se bată
 Și începu războiul. Moscalii atunce
 Nainte tot mergu gonindu-i din pușce.
 Turcii dacă vād că nu să mai poate
 Și Smilul îl lasă și altile toate
 Și așa diodată toți de fugă pliacă
 La Dunăre mergu și mulți să inniacă;
 Gheceturi, caice cîți pot să apuce
 Fac năvală mare, s-apucă de price
 Și așa petrec turcii de la Smil.
 Iar moscalii cu toții intră în Smil.
 După aceasta, iar mergu la Chilia
 Și încungiură bine, să-i cerce tăriia;
 Opt zile o țîn așa încungiurată
 Și prilej iș cearcă cînd de cînd s-o bată
 Iar pisté opt zile esu din cetate
 Doi agalari mari cu vorbe legaté;
 La Răpnin veniră și cu plecăciune
 Din toată cetate spun închinăciune
 Zic să le dea voe, să-i lasă să iasă
 Și toată cetatea lor să le o lasă
 Și caice încă lor ca să le dea
 Și pînă în trii zile nimi n-or șădè.
 Atunce Răpnin cu mare cuvinte
 Ca pre niște soli și le zice multe:
 Orici să poftiască, le făgădueste,
 Și șăice ca să triacă toate le gătește.

Pre unul sloboadé, iar pe altul ține,
 Căci așa-i cu cale pentru înșălăciune.
 Atunce es și alții încă și mai mulți
 Care dă Răpnin toți au fost priimiți
 265 Și pînă în trii zile ca un iarmaroc
 Cu toți împreună era la un loc.
 Orice vindea turcii, ce-ai fi întrebat,
 Numai să vadă viu, cu capul scăpat,
 270 Și oricîți din turci s-au împreunat
 Cu Răpnin, atunce toți l-au lăudat
 40 Și așa rînduri rînduri Dunărea o trec.
 Și husari de oaste pe dîșii petrec
 Și petrecuți fură. Oastea din Chilia
 Dunărea trecusă cu toată mîndria.
 275 Atunce dar creștinii de-a loc, cîți fusăsă,
 La Răpnin venisă, darul adusăsă,
 Mulțămire îi fac că i-au mîntuit
 De supt jugul turcescu ce i-au fost ținut
 Acolo Răpnin oareșce mai șadé
 280 Nu face zăbavă, la Bender purcede
 Și-ndată cu Palin cum să-npreunară
 Mai cu mare grabă triaba apucară
 Că întîi tătarăi cei de la Bugeagu
 Și getsanii nohai la dîșii îi trag
 285 La dîșii îi chiamă pe cîțiva mîrzaci
 Le făgăduște orice lor le place
 41 Și să încredințază mîrzacii, cu dîșii,
 Că de acum la turci n-or mai fi dintr-înșii
 Și încă s-or sili la crîmleni să scrie
 290 La toate cu dîșii ca una să fie
 Și di-acum cu turcii una să nu fie,
 Iar cu moscalii prietini să fie.
 Și acest zapis dau și îl întărescu
 Giurîndu-să toți și să iscălescu.
 295 Turcii din Bender cum au auzit
 De aceste toaté, pre rău au slăbit,
 Că mai înainte chiar la ivală
 Eșind din cetate ades da năvală,
 Iar după aceasta s-au tras în cetati.
 300 Nu videi nici unul vr-un bine să caute.
 Panin ghinărariul triimeti în cetati
 Om ca să le spue despre a sa parti
 Că mai bine ar fi făr-de bătaie
 Cetate s-o lasă, să nu să mai tae.
 42 305 Că agiunge atîta de sînge vârsasé
 Despre amîndoaă părți iesti înpușinare.
 Mai bine să iasă cu armile lor
 Și orice-ar vrea să-ș ia toati ale lor.
 Și răspunsu din-nuntru acestu fel îi dau :
 310 Că pîr la un an iei răspunsu nu dau.

Palin ghinărariu, așadar, cum vede
 S-apucă de triabă nicicum șade.
 Șanțuri le poruncești să sape de grabă
 Drept asupra porții și să facă triabă;
 315 Strimbe să le facă și toată cîrjoete
 Pînă lingă hindichiu ș-acolo s-aștepte.
 Acele gătești, oste întră-ntr-însa
 Nimé din cetate dé veste nu-i prinse.
 Apoi și aiure la alt loc, iară
 320 Pre cu mare grabă scări rădicară.
 Pe de altă parte, bombile-s gătiti
 Să-nceapă s-arunce diodată în cetati.
 43 Și la alt loc iară ei îș dau năvală
 Ca cii din cetate să aibă amăgeală
 325 Unde, la ce parte, dincotro s-or strînge
 Pentru apărare și doar i-ar înfrînge.
 Unde că moscalii încep să să suie
 Alții pe la porți umblă să descue
 Bombé ne-n cetate aruncă-n cetate
 330 Focul să aprinde. Oh, ce răutate!
 În trii părți s-aprinde și diodată cuprinde
 Și fumul și para piste tot să-ntinde.
 O samă de turci, cii mai îndrăzneți,
 O samă de pedestri, cii mulți călăreți
 335 Pe din vale es și la mal apucă.
 Deznădăjduiți purceg ca să fugă.
 O samă de oaste din polcuri rămasă
 La bătați atunce înuntru nu-i trasă.
 Pe turci cum îi văd îndată s-au gătit,
 340 Cînd au fost drept dinșii un pali li-au dat
 44 Și așa mai toți acolo picară.
 Cîți au mai rămas de fugă plecară
 Iar cii dinnăuntru, cîți mai rămăsă,
 Și cu-n sarascher atunce fusăsă,
 345 Un Mehmet Emin și cu alți doi pași
 Și cu acii de loc și cu alți ostași.
 Toți să sfătuiră și află că-i bine
 La Panin în grabă cetate s-o închine
 Și pe dinșii să-i lase cu toate să iasă
 350 Și într-acest fel ei un om gătasă.
 Și-l scot afară, la Panin să vie
 Și aceste toate lui să i le spuie.
 Panin, dar, cum vedi pe acel triimes,
 Șade și-l ascultă toți cîte i-au spus.
 355 Și așa, cu minie îndată-l gonești
 Și la cii din nuntru de sîrgu poroncești,
 De nu s-or da vii, pre toți să-i omoară
 C-un ceas mai în grabă și să-i scoată afară.
 45 Deci, cum auziră, ca niște morți fură
 360 Și ca să s-înhine îndată începură.

Putè ca să vadă oricini ar fi vrut,
 Cu ce plecăciune atunce au eșit
 Turcii și toți pașii, bărbați și muieri,
 Și copii și fete și alte avéri.
 365 Aceștia sînt ciia ce zicè odată
 Precum că Benderiul ie fată curată;
 De cînd s-au făcut, nime, niciodată,
 Orice fel de oaste n-au putut să-l bată.
 Iată, acum se vede și toată țăriia
 370 Și a turcilor, toți, toată vitejiia.
 Afară din pași robiți, s-au aflat
 Cinci mii și cinci sute cînd s-au numărat
 Și cinzăci și patru piste tot ei fură
 Atunci cînd i-au scos ș-au pus di-i numără.
 375 Cum și tunuri mari găsiră-n cetate,
 La tabii, la porți, unde era gătate.
 46 Noaă sute doaă și cu șaszăci
 Havanuri turcești, opt și doaăzăci
 Și altile multe orice ar fi cercat
 380 În țaphana innuntru orice ai fi aflat.
 Iar robi, pisti tot, s-au aflat de toți
 Piste mii unsprezăci numărați dă toți
 Și încă noaizăci și cu șapte sute
 Cu numele lor la izvod trecuté.
 385 Așa dar Benderiul acel pre vestit
 Cu acest fel de chip au luat sfîrșit.

Și după aceasta și Cetate Albă făr de zăbavă
 Să-nchină degrabă.

O mie și trii sute piste toți și trii
 390 Ostași era-ntr-însa, eniceri, spahii.
 Ei dacă au văzut că nu să mai poaté,
 La moscali să-nchină cu ce au, cu toate.
 47 Atunce Romențov, cît să zăbovisă
 Pe la Cahul, zic, el orînduisă
 395 Pe un ghinărar, Glebov ce-i zicè,
 Să meargă-n Brăila și numai s-o ie.
 Cum agiunsă, dar, și o încungiurară
 Să să bată-ncepu și fac mare îndrăznială,
 Dar vro stricăciune nici pic nu pot face
 400 Că o încungiuras<ă> numai pe dincoaci.
 Iar pe dispre apă nu era puțință
 Undé era nădejde cea di biruință.
 Ș-așă-n multe rînduri și cîteva zile
 Din pușci și din tunuri nici nopți nici zile
 405 Nimică nu-ncetiază ce tot le slobod,
 Cum și cii dinnuntru să apară cît pot.
 Glebov dacă vedi că nu-i cu puțință
 Ca să facă atunce vreo biruință
 Îndată să rădică, la Macsăneni vine

410 Și cu toată oaste acolo rămîné.
 48 Lui feldmarșal încă îi scrie îndată
 Precum că nu poate mai mult să să bată.
 Atunce Romențov nefăcînd zăbavă
 415 Șasă mii pihotă triimete în grabă.
 Lui Glebov îi scrie cu ceva minie
 Să margă-n Brăila cu mare tărie.
 Călărime toată la un loc nu șade
 Șadé pin pregiur, turcii ca să-i vadă,
 420 Turcii să gîndiască cum c-au mai vénit
 Oaste moschicească și s-au înmulțit,
 Di n-or putè sta pînă în sfîrșit.
 Și într-acesta chip așa au făcut
 Turcii din Brăila cîț era-n cetate.
 Dacă vād moscalii, vād că nu să poate
 425 Ca să o mai ție, căci și iarna vine
 Și agiutor nici pic nu vād că le vine
 49 Și așa cu toții ei să sfātuiesc,
 Din mic pîn la mare cu cale găsăsc,
 Ca tot să pourceadă, Dunărea să triacă,
 430 Să lasă cetate, la Saccè⁵ să margă
 Undi e vizîriul cu toată urdiia
 Acolo să șază cu toată tăriia.
 Și așa, într-o noapte, Dunărea trecură
 Cetate lăsară, moscali nu știură.
 435 A doa zi, dar, dis-de diminiață,
 Moscalii căutară pre turci ca să-i vază.
 Caută-n toate părți și iau sama biné
 Să vadă pe turci și nu vād pe nimi.
 Atunce purceg, la cetate mărgu
 440 Și vin pîr la poartă și nu trec,
 Căci că să temură lagum să nu fie
 Cu înșălăciune și aprinsu să fie
 Ca să prăpădiască pre toți deodată
 Și să fie în lume faptă lăudată.
 50 145 Ș-așè ei gîndind, vro cîțiva turci vād,
 Bolnavi și bătrîni la un loc că șăd;
 Îi chiamă afară, cu dinșii grăiescu
 Și îi cercetiază și le adiverescu,
 Precum nici lagumuri, nici altă nimică,
 450 C-au lăsat cetate numai pentru frică.
 Dacă aud aceste, s-au încredințat
 Și numaidecît innuntru au întrat.
 De lucru s-apucă, pun și curățăscu
 Și zaherea multă acolo găsăscu.
 455 Glebov ghinărariulîndată că scrie
 La feldmarșal merge acea bucurie
 Șifeldmarșal încă cu slavoslovie
 Mulțumită-nnalță și cu bucurie

⁵ Isaccea.

Celui de sus, zic, marele împărat
 460 Celui ce-n războaie prea i-au agiutat.
 Și după aceasta mai orînduește
 O samă de oaste pentru București.
 51 Și piste Olt încă, tot din oastea lor,
 Patonchii, Zametin cu oamenii lor
 465 Îi orînduește ca să șadă dé pază!
 Și cît pentru turci, să caute să vază!
 După ci-i învață și-i orînduește
 Toate cum să cade, la Iaș să pornește
 Și vine pe Prut, pîr la Chiperești,
 470 De acolo încoaci să șazi, s-o prăvești,
 Să vezi alai mult și rînduri tocmît
 Și-n șăs la Frumoasa lagăr au făcut.
 Că acolo, dar, și mitropolitul
 Și arhierii îș tocmăsc cuvîntul
 475 Cel de mulțămire la înpreunare,
 După cum să cadé ca unui mai maré.
 Așa dar, cum vine, fără de mîndrie,
 S-au înpreunat cu țaromonie.
 Atunci și vlădica nu prea cu lungime
 480 Mulțămită-i face, orație spune.
 Și arhierii iară să înpreună
 52 Și cunoscu o față vesălă și bună.
 După arhierii s-au înpreunat
 Toată boerimea și i-au întreat
 485 Pe fiișticare, pîn la cel mai mic,
 N-au arătat mîndrie nici pic.
 Toți ni-am minunat di-atîta mărime
 Cum poate să fie fără de mîndrime?
 Era și alți boeri atunce veniți
 490 A Vlahii, zic, acii mai vestiți:
 Brîncoveanul unul logofătu cel mare
 Și Dudescul încă era, vornic mare,
 Mihai Măgureanu și el îș venisă,
 Cum și Filipescu Pană aice fusăsă ⁶.
 495 Așa și ei, dar, s-au înpreunat
 Cu feldmarșal, zic, și cînte li-au dat.
 Și pisté trii zile toț s-au rădicat
 La cfartir în Eș cu toț au întrat.
 53 Iar Răzăvschie încă atunce, dé curînd,
 500 Pentru vreo slujbă ghinăral eșînd,
 Comandir îl face aici în divan;
 Ce, cum s-au purtat, n-au plînit un an,
 Apoi Corsacov s-au orînduit,
 Aice în divan pe dînsu l-au făcut
 505 Comandir să fie, trebile să poarté

⁶ Această delegație, mai mare decît o amîntește cronică, plecase din București, la 30 noiembrie 1769.

Și samă să dea el pentru toată.
 Așa și la Smil, el orînduește
 Pi-un polcovnic Veisman, șade dé păzăște.
 Veisman la Smil îș face o chibzuire
 Pentru Tulce, zic, să-i dea o lovire.
 Caice apucă și șăici cîteva
 Și-așa, făr de veste, cu oasti cîtăva
 Dintr-o diminiată, el face năvală
 Și pe cîțva turci el îi și omoară.
 O samă dintr-însii, ca cîț mai scăpasă
 La Baba ⁷ și-n Sacce acolo intrasă.
 Moscalii cum vād că ei fug, nu șād,
 Ce găsescu apucă și să întorcu, nu șād;
 Tunuri doaăzăci și geaphaniaoa încă
 Toate le rădică, nu lasă nimică.
 Feldmarșal în Iaș șadé iarna toată
 Și la București dă oardili să bată,
 Că un Manoli vodă ⁸, domnul ce fusăsă
 Și cu-n pașă maré atunce venisă,
 Întră în București, în scaun că șadé.
 Toț boerii fug, nimine nu șadé.
 Atunce poroncă și feldmarșal încă
 Oastea din Focșăni să nu ste nimică,
 Drept la București cu grabă să margă
 Pe turci di-acolo să-i bată, să-i spargă.
 Atunce să porniră moscalii, de grabă,
 Din Focșani eșiră ș-agiunsără-n grabă
 Și să apropiară lîngă București
 Așteptînd dinuntru ca să audă vești.
 Vestea cînd aud și pe turci îi vād,
 Îndată să gătiră și nici pic nu șād.
 Așa dar moscalii rînduri să tocmăscu,
 La un cap de pod să orînduescu.
 Turcii cum îi vād nimică nu șād,
 Toț cu tocmală și vremea nu pierd.
 Îndată începură ca să dea din tunuri
 Moscalii în turci, undé șidea rînduri.
 Ș-atunce cunosc turcii că nu poate nimi
 Cu Moscul să prindă, oricîț sînt pe lume.
 Lasă București, alătura trecu
 Ș-aliargă cît pot pîr Dunărea o trec.
 Volintiri husari cît pot îi gonescu
 Și pe cîț agiungu, pe toț prăpădescu.
 Atuncea și vodă pe la Olt îș trece
 Și iar la Dunăré dincolo îș trece.
 Atunce moscalii întîi București
 Ș-o samă îi triimeti de străjă în Ploesti.

⁷ Babadag.⁸ Manole Giani Ruset (mai 1770 — octombrie 1771).

- 56 Pun străji și pi-aiure, la Dunăre încă,
 Și așa petrec fără de liac, de frică.
 555 Feldmarșal în Iaș petrece pre bine,
 Cu toți împreună pîră vara vine
 Așadar în iarbă dă poroncă, în grabă,
 Toț să să gătiască să margă la triabă
 Și numaidecît așa au eșit
 560 La lagăr afară și toate au gătit.
 Și așa purceg și încet ei mergu
 La Covurlui trec și-acolo petrec.
 O samă de oaste elu mai triimite
 Drept la București și să-i fii aminte,
 565 La Ghiurghiov să cerce; să le fie-aminte
 Ca turcii să nu vie și iar s-or întinde.
 Și-acolo lăsasă cîtăva pihotă
 Călărime multă și oaste slobodă.
 Ghinăral Răpnin era-n București
 570 Și cu altă oaste aștepta den vești.
 57 Atuncea, dar, turcii trec din ceia parte,
 Vro cîteva mii trec în iasta parte,
 Mergu și dau năvală la Giurghiov, afară.
 Moscalii cîț era îndată să-nșirară,
 575 Dar văzînd mulțimi, socotesc cu cale
 Și lui Răpnin scriu să vie mai taré,
 Agiutor s-aducă că-i lucru de frică,
 Că turci sînt prea mulți și nu-i triabă mică.
 Mai era la Ghiurghiov și un alt maior
 580 Și, fiind sfădit, n-au dat agiutor
 Răpnin încă, în grabă, atunci n-au venit
 Și dintr-acea oaste mulți s-au prăpădit,
 Că abia cu fuga puțini au scăpat,
 Iar turcii îndată cetate au luat
 585 Și cu mare grabă ei o întărescu
 Și îndată îș aduc ci le trebuescu.
 Răpnin după aceasta merge mai pe urmă
 Și văzînd mulțimea să trage la urmă.
 Romanțov îi serie cu mare minie
 58 590 Să facă ce știe cîți vitejie.
 Pi-acii doi maiori îndată i-au rădicat
 Cu fiiară în picioare întru i-au minat.
 Turcii la Ghiurghiov să adao<ga> ră mulți,
 Fac mare gătire; toț îs sfătuiți
 595 În București chiar diodată să margă,
 Să bată moscalii și pe toț să-i piardă.
 Iar moscalii, o samă, mai di demult încă
 Era scoș de strajă, avînd ceva frică
 Dispre o fintină a Radului vodă,
 600 Să șadă de străjă s-audă să vadă.
 Și la Ialomița încă era duși
 O samă de oaste acolo supuși

Și [și]de [de] strajă acolo dé pază,
 Când s-or porni turcii să caute să vază
 605 Ca ce știe, șad păzînd acole.
 Iar feldmarșal încă șazănd dincole,
 69 Unde-au mersu întins drept la Covurluiu ;
 Acolo șăzusă cu lagărul lui
 Veisman, dar, atunce din niscareva turci
 610 O vesté audé, că iarăș sîntu turci
 În cetatea Tulce, de curînd veniți,
 Vro cîteva mii și bine gătiți.
 Îndată purcedé cu cîtăva oasté,
 Pihotă mai multă ; ș-așa, făr de veste,
 615 Într-o diminiață, la Tulce agiunge,
 O bate, o strică și tot nu-i agiungé.
 La Babadag merge, că era urdie,
 Vizîriul cu toții și toată tăriia.
 Turcii cum îi vād, nimică nu șad
 620 Și plecînd, de fugă, nădejdea îș pierd.
 Moscalii eu toate cele ce găsiră
 Și cu toții drept la Sacce veniră.
 Bat și ard Sacce și cu ce găsăscu,
 Cu bună dobîndă la Smil ei sosăscu.
 60 625 Îndată, cu poștă, lui feldmarșal ei fac știré
 Di-acea minunată a lor izbîndiré.
 Mult s-au bucurat feldmarșal atunce
 Di-acele izbînzi, cum și pentru Tulce.

Iar la Ghiurghiov încă să odăosăsă
 630 Mulțime de turci, atunci să strînsăsă.
 Musun-ólu încă sarascher era
 Și Manuil vodă lîngă dînsul s-afla.
 Atunce, de la Ghiurghiov, turcimé pre multă
 Înspre București vinu, bine tocmită ;
 635 S-apropie bine pînă la Văcărești.
 Atunce moscalii es din București,
 Batalion care îndată să facu
 Și stînd la bătai, îndată îi spargu :
 Era vreo doi pași cu oaste împreună
 640 Și pliacă de fugă cu toții împreună.
 Atunce și Răzăvșchie de la Radul Vodă
 Le aține cale cu oaste slobodă,
 61 Întră-ntr-înșii, cu grabă tae și gonește
 Pe la Ialomviți, acolo îi lovește.
 645 Cielalți moscali ce era supuși,
 Cum am zis mai sus, mai didemult duși,
 Cu toții îi gonescu, pe cîț agiungu tae
 Pînă lîngă Ghiurghiov, să vezi ce stupae !
 Acolo mai stau ceva să să bată,
 650 Norocul să-ș cerce, ca și altă dată.
 Moscalii cu iuțimé și mînie mare,

Fac năvală mare și să bat pre tare.
 Turcii dacă văd că nu-i cu puțință
 Cearcă mai sus, devremi, cea di trebuință
 655 Gheceturi gătescu și corăbii încă
 Și cu<m> vine noapte nu mai șad nimică
 Cîț pot ca să triacă fug din ceia parte,
 Întră la Rușciuc, că nu era departe.
 Iar cîț rămăsă de nu au trecut
 660 Pi-acii, pe toți, moscalii i-au robît.
 62 Cantimir întii întră în cetate,
 Ca un bun vitiaz, ce nu să mai poate.
 Ceialaltă oaste pradă și apucă
 Și orice găsăscu, nu lasă nimică.
 665 Atunce Cantimir esă în grabă afară
 Cu alți ofițari și tunuri aflară
 Și-ndată li-aprindu cu toată tăriia
 Și le îndreptiază undé era urdiia.
 În ostrov, aproape, sarascheriul șadé
 670 Musun-ólu, zic, așteptîndu prăvié.
 Atunce dar, îndată, cum au văzut dînd
 Tunuri drept spre dînșii și glonțuri viind,
 Pre cu mare grabă nici pic nu șade,
 Urdiia o lasă și-ndată purcede,
 675 Gheceturi apucă și năvăliri fac
 Și unul piste altul a intra nu-ncap.
 Trec în ceia parte cu spaimă pre mare
 Și care de care să fugă mai tare
 63 Urdiia întriagă cu tot ce-au avut
 680 La moscali o las și ei au fugit.
 Iar Manoil vodă neputînd să triacă,
 Cu cîțva di-a lui, au vrut ca să margă
 Piste Olt di-a dreptul, să nu zăbovască
 Și di-acolo iar în Țara Unguriască.
 685 Iar la Ghiurghiov încă îndată s-apucă
 Orice-au rămas, toati să le strîngă,
 Urdiia cu totul, cum au fost întriagă,
 O eu și o împărțăscu pre cu mare grabă.
 Ghiurghiovul grijăscu și oaste aşază,
 690 În nuntro acolo să şază de pază,
 Lui feldmarşal încă îi scriu de izbîndă
 Și c-au biruit cu mare dobîndă.
 Atunce îndată altul iar sosăşte,
 Corosciu în grabă din Crîm nemereşte,
 64 695 Scriia bucurie cnezul Delguruchi,
 Cum c-au luat Crîmul, mare noroc,
 Și schelile toate din giur-împregiur.
 Au aşăzat toate acolo împregiur
 Și şerinii toț cu o legătură
 700 Ş-au făcut tocmală cît nici o gîndiră
 Han lor. Ş-au făcut și zăloage-au dat

Și la împărăție cu toții s-au plecat.
 Acești vestiri atît minunate
 Romențov li-aude, laudă cît poate
 Pre cel de sus, zic, mare apărător
 Care totdeauna le fu ajutor.
 Intră-n bisărică, face mulțămire
 Vivat peste vivat cu bună tocmire
 Masă mare faci la toț ofițării,
 Face mulțămită și la toț oștenii.
 Apoi, după aceea, la Iaș să pornește
 Și fără de zăbavă aice sosăște,
 Boerimea toată nainte eșiră.
 După-npreunare cu toții veniră,
 În Iaș au intrat și s-au așăzat
 Iar la acel ceas grafu au intrat.
 Iar după trii zile, oastei ceialaltă
 Fiind mai pe urmă, au sosît o dată.
 Pe toț la cfartiré i-au orînduit
 Ș-afară și-n Eș și s-au odihnit.
 Féldmarșal aice încă cu toț bine
 Și cinste le dă, cum li să cuvine.
 Petrece cu toții, dragoste li-arată,
 La mesă mari iară cu toții să șază.
 A Ecaterinii fiind sărbătoare,
 Pentru împărățiasa face masă mare,
 Un ziiăfet face, cu lumînări multe
 Și-aprinde fășicuri de noi nevăzute,
 Pojară cu slové și cinci biruință
 Și boorul și corbul pentru o credință,
 Toate aceste focuri frumoase le arată;
 Și din doi stîlpi mari esă cîte o roată,
 Sus pe cer candile pline de lumina
 Privind cineva îș eșă din sine.
 Întru-nuntru iar focuri, muzicanturi multe.
 Pîr la miez de noapte și mai înnainte
 Acesta zăiafet și altele iară
 Oricîte au făcut, mie mi să pare
 Dintr-o bunătate c-aceste sînt toate.
 Aceste ce scriu, pe cît mi să poate,
 Laudă să-i dau cu toată dreptate.
 Și, ca să-i arăt toată bunătate,
 Opt stihuri i-am scris, numele i-am pus
 În rîndu, la'nceput, cîte-o slovă i-am pus :
 Cine[a ne]a vrea citiască, bine să-l cunoască
 Pre acest om mare și să-l precinstiască,
 Că multă silință și vitejii mari
 Au făcut, la turci apărînd pré tari,
 Că astăzi cu toții slobozi de sîntem
 — Cu o gură toț noi lui să-i zicem:

Roma niciodată s-au învrednicit
Oricînd ca să aibă feldmarșal vestit ;
Mi să pare mie că nici Știpionii
Amîndoi n-au fostu ca tîni, nici unii,
755 Nu că mă-nbunezu, ce adivăr arăt.
Ție ți să cadé — și pietrile vād —
Órice fel de cinste și laudă mare,
Va zice oricine făr de apărare.

Pentru al Rosii feldmarșal, zic
68 760 Ca orice trec, om fu, ne-ndoit nici pic.
Lui că i să cadé, faptile îl arată
Că nume ce-au dat nu-i în lumea toată.
Iar noi, moldovenii, cu o plecăciune
Pentru a lui viață facem rugăciune :
765 În războiu oricînd să fie ferit
Și în toată viața tot nebiruit.

1790 oct<ombrie> 12

XI.

Istoria ce au scos slugile domnilor și boierilor (1773—1774)

Acesta este titlul ce se dă într-un manuscris — pierdut azi — unei vehemente satire îndreptate împotriva boierilor, domnilor mazili, beizadelelor și capichehaielor, refugiați toți la Constantinopol, încă din anul 1769, o dată cu intrarea trupelor ruse pe teritoriul țărilor române, pentru eliberarea lor de sub jugul otoman. Satira este scrisă spre sfârșitul anului 1773 sau începutul anului 1774, după „cinci ani” de ședere a acestor refugiați politici filoturci la Constantinopol, unde-și cheltuiseră, toți, averile strânse din jafuri și furturi de pe spinarea poporului. Toată această aristocrație, care mai înainte „se răzăma în domniile țărilor Moldovei și a Țării Românești”, se afla acum „la mare scăpăciune”, lipsită de hrană, de îmbrăcăminte, „plângîndu-și păcatele”. La fel cu stăpînii sufereau acum și slugile lor; de altfel, autorul colectiv al satirei sînt chiar slugile: „o samă de slugi a lor, oameni din Țara Românească”. Autorul prevede că beizadelele

Or să rămie-în halul meu,
Macar că eu sînt o slugă,
Slujescu, mănîncu și puiu în pungă.

În timp ce boierii, domnii mazili și copiii lor

. . . ei fiind învățați în bini
Or să le cadă cu rușine.

„Căzămîntul” și suferințele boierilor sînt însă „pe dreptate”, pentru că — spune autorul — destul au chefuit în destrăbălări :

Lăutarii le cînta
Și ei, de grija țării nu purta!

Neiertător este acest autor colectiv de „slugi” față de stăpînii lor. Satira s-a transmis ca un adaos la sfârșitul cronicii lui Pseudo-Enache Kogălniceanu; dar nu se află în cele două manuscrise azi la îndemîna cercetătorilor, ci într-o „colecție mai bine scrisă și mai întreagă, ce se află la maiorul Gheorghiu din Roman”, așa scrie M. Kogălniceanu, care a editat-o prima dată. Ms. Gheorghiu, după editare (1847), a dispărut.

În ediția care urmează, reproducem textul din ms. 62, f. 191. Reproducem însă și lămuririle date de cronicar cu privire la împrejurările în care a fost compusă această satiră.

BIBLIOGRAFIE. M. Kogălniceanu, *Letopisișile țării Moldovii*, III, Iași, 1847, p. 282—284. Același, *Cronicele României*, III, București, 1874, p. 270—273. M. Gaster, *Chrestomatia română*, II, București, 1891, p. 102—106 (ediție în chirilică, după ed. 1847 a lui M. Kogălniceanu. M. Gaster îi dă însă un alt titlu : „Satira slugilor domnești la Țarigrad”).

*<Lămuririle cronicarului cu privire la împrejurările în
care s-au scris versurile>*

190° Aici arătăm pentru mari și multă scăderi ce au cursu niamului creștinescu în Țarigrad, ales celor di se răzima în domniile țărălor Moldovei și a Țării Românești, cari acești țări le era toată chivernisala și agonisire. Și, fiinducă din pricina oștirilor ce-au ținut pisti cinci ani, numai pînă la leat 1773 dechemvrie 30, care s-au scris, au fostu rămas la mari scăpăciuni atît domnii mazili, cît și bezadelile și capichihaelile și alți boeri mulți și di cinste, cari nu putem ca să le arătăm numele și boeriile lor, căci nu se cadî.

Ear o samă de sluj<itori> a lor, oameni di Țara Româniască, văzîndu în cît se află stăpînii lor, trăgînd și ei oarecare lipsă din cele ce le trebuë, că, pesămni, nu le ajungè atît din rîndul purtatului, cît și din rîndul mîncatului, fiindu-le și căile închisă, neputîndu ca să ducă de la locurile aceste, trăgè și ei mari lipsă la toate, cu stăpînii lor, pînă rămăsă di luasă și mult obraz, di făcè ce le era voia, grăindu și cît le vinè la gură, zîcînd că cu aceste își răcoresc inimele. Și lingă alte multe ce lehăie, au început a le faci și stihuri în scris, cu cari îi hulescu fiinducă s-au scăpat di mila acelor țări/infrumusățate; carile văzîndu-le și noi aceste li-am însemnat după scrisorile lor, arătîndu într-acestu chipu.

*Istorie ce au scos domnilor și bo-
erilor*

Oh ! lume înșelătoare,
De împărați învrăjbitoari !
Cum erai de dulci mieri
Acum ești-amară fiere.
5 Și cu toate-înpodobită,
Acum ai căzut prè urită.
Îndestulată ești di toate,
Și domnii n-avură nici o parte !
Că de ce nu s-au temut,
10 Acee acum li-au sosit.
Macar căzămîntul boerilor
Esti ca vai de capitile lor ;
Că dintr-înșii sîntu periți
Cu sărăcie înpodobiți
15 De năcaz și di sudori
Să bolnăvăscu pe zî de cinci ori.

20 Nu mai le esti pe dreptate
Să le pat-aceste toate.
Nu-i cu cale să grăimu,
Ca să nu-i mai pedepsîmu.
Să scriemu tot de domnie,
Că-au rămas la gre urgie.
Din bezădele, cum vădu eu,
Or să rămie-în halul mieu,
25 Macar că eu sînt o slugă,
Slujescu, mănîncu și puîu în pungă.
Dar ei fiind învățați în bini
Or să le cadă cu rușine :
Cînd n-or avè omu să-i slujească,
30 Atunce vor să se pedepsască,
Că n-or putè să ție slugă,
C-apoi pînea n-a s-ajungă.
Acista tot va să să facă
Ceva vremi să mai triacă.
35 Cheltuiala au sfîrșit,
Că-au fostu bani di fumăritu.
Blăstămuri di fămei săraci
Nu le vor fi lor în paci.
Ce și casăle celor ce ari
40 Or să rămie la vînzari.
Că di cînd s-au deschisu oștile
Și-au perdut și mințile,
Tot împlînd din casă-în casă
Cu inime fripte și arsă
45 Și să afle pentru paci,
Ca doar Moldova să va întoarci !
Cum să-arată, nu să întoarci,
Pe cum văz, di aice încoaci.
Boerii vor să se eglindisască
50 Ca să nu se-nebuniască
Și toți la o vorbă să fie
Pe datornici să-i mîngie
Fiinducă strigă-n gura mari,
Că-i vor pune la închisoari.
55 Și, di voie ră ce au
Slugele odihnă n-au.
Nu mai avemu sănătate,
De le putem răbda toate.
Stăpînii las să grăiască,
60 Ca să să mai răcoriască,
Că au foarte inemă amară.
De ce, Moldovă, bună țară,
Că unde stau de gîndescu
Inemile li să topăscu
65 Di zefchiuri ce au făcut,
Preumblîndu-se pe la Prut

Cu butca cu patru cai,
Făcîndu zefu<chiu> ca niști crai.
Lăutarii le cînta
70 Și ei, de grija țării nu purta !
Dumnăzău așe văzîndu,
Îi lăsă în vecu plîngîndu
Plîngîndu-și păcatele
Ca să-și cunoască faptele.
75 Faptele pe-n țări ce au făcut
Acum toate lor le-a sositu
Că zăfchirile ce au tras
Acum le varsă pe nas.
N-or sfîrși inima rē
80 Cîte zile vor avē.
Unde-aminte își aduce
Pîne nu putu să mănînce.
Ca cîți oameni audu trecîndu
Tot călărași le esti în gîndu
85 Și se scoală di la masă
Cu inimile fripti, arsă
Și tot stă di gîndești
Și din gură așe grăești :
— Moldova că ni-au lipsît,
90 Mai bini am fi muritu,
Să nu mai trăim cu ocară
Mai mult cu inimile amară !
De pe-acum au început lume
A nu-ți căuta la cuvînt
95 Pre cari nu avem prepus
Acum s-au-nălțat mai sus.
Îi dăm bună dimineța
El nu va să ne vază fața.
Aceste nu sînt nemică, frate,
100 Ori să vie rele foarte,
Că vii să mergi la bărbierie
Să te rază pe datorie.
Și vor să ne amăriască
Pentru Țara Româniască.
105 Bătîndu cu cuvintele,
Ce am făcut pungele ?
Dar noi ce răspunsu să dăm,
Ca să nu ne rușinăm ?
Zicîndu c-au fost pungi pe nedreptate,
110 Și n-am avut d-eli parte.
Cu toate aceste n-or să creadă,
Zicîndu că sînt la ladă
Și le ținem tot ascunsă,
Pin ghiavghiruri sînt pusă
115 Și nu știē că în sanduci
N-au șoaricii ce s-apuci.

- 120 Să venim dar la cercetari,
La ce di pi urmă stari,
Că boierii di divan
Vor s-ajungă bacevan
Și să strîgi pe socacu,
Vînzînd tot praji și spănac.
Aciasta di nu le vine
Și vor să trăiască bini,
- 125 Apuce-se di băcălie,
Că esti mai mari boerie.
Și aciasta di nu le placi,
Pe hamal. Vază ci faci
Că cît esti zîoa de mari,
130 Cară lemni în spinari.
Sintu și-alte mansupuri multe,
De nu pot să-i vie-aminte,
Nici pociu să le povestescu
Că mă tem să nu răcescu!
- 135 Și s-au sfîrșit halturile muntenilor pînă aici.

XII.

Uciderea lui Grigore Ghica (1 octombrie 1777)

Cronica versificată despre asasinarea mișelească a lui Grigore Ghica, domnul Moldovei, în comparație cu celelalte cronici versificate, a fost cea mai răspândită : 28 de manuscrise cunoscute pînă acum, dintre care 3 s-au pierdut, dar după ce au fost editate, respectiv de Iacob Negruzzi, M. Kogălniceanu și Const. Bobulescu (vezi *Bibliografia*, la sfîrșitul acestei introduceri). Cruzimea cu care turcul Cara Hisarli zadă Ahmed beg capugibașa ¹ a comis asasinarea, din ordinul sultanului Abdul Hamid I, a impresionat pe contemporani așa de mult, încît scriitori din Moldova, Muntenia și Transilvania, independent unul de altul, s-au inspirat din tragicul eveniment și au creat compuneri versificate deosebite. O primă sistematizare a numeroaselor variante provine de la aceste trei redacții : *redacția moldovenească*, *redacția munteană*, ambele redînd viu și dramatic impresiile proaspete ale întîmplării, și *prelucrările tîrzii*, ca ecouri mai depărtate de timpul și locul (Iași) asasinatului. La rîndul lor, manuscrisele care aparțin redacției moldovenești, cea mai răspîndită, se subdivid, cum vom vedea, în trei subgrupe.

Un studiu bun asupra acestei cronici scris încă din 1936, de Emil Turdeanu (vezi *Bibliografia*), va fi folosit și completat în rîndurile care urmează cu date pe care ni le pun în față noile manuscrise, necunoscute autorului ².

R e d a c Ț i a m o l d o v e n e a s c ă . 1. *Versiunea dezvoltată*. Dintre versiunile transmise cea mai întinsă se găsește în manuscrisul astăzi pierdut, dar publicat de Const. Bobulescu (vezi *Bibliografia*). Manuscrisul acesta, să-l numim **B**, este superior tuturor nu numai prin numărul versurilor (274)³, dar și prin succesiunea logică a momentelor epice. Pentru că com-

¹ Așa îl numește banul Constantin Caragea, autorul contemporan al celei mai complete relatări despre eveniment. Turcul era, deci, mare șambelan și căpetenia ușierilor sultanului (*Buletinul Comisiei istorice a României*, 3 (1924), p. 138).

² Următoarele manuscrise sînt necunoscute și deci nesemnate în studiul lui Emil Turdeanu : nr. 21, 1234, 1344, 1442, 2150, 2188, 2366, 2717, 5952 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. din Muzeul Româno-Rus (București), ms. I, 4 (Iași) ; de asemenea nu-i erau cunoscute nici mss. nr. 1155 și 3767 din Bibl. Acad., dar Turdeanu cunoaște textele respective din edițiile lor, primul editat de M. Gaster, al doilea de C. Erbiceanu. În rîndurile care urmează, cînd nu se precizează depozitul unde se află manuscrisele, înseamnă că ele aparțin Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

³ După versul 134, urmează în ms. **B** o lacună a copistului, de 6 versuri : Ghica pleacă noaptea cu cîțiva slujitori de la curte la belic. Aceasta înseamnă că ms. **B** este o copie după

pararea variantelor o vom face față de versiunea **B**, este necesar să scoatem în relief principalele momente ale acțiunii acestei versiuni : 1. Uluirea autorului și modestia de care dă dovadă față de trebuința de a versifica întâmplarea ; „înalta stare” care va citi trebuie să ia aminte că lumea nu-i „statornică în sine” (vers. 1—20). 2. Grigore Ghica își începuse a treia domnie în Moldova cu prea „multe nădejdi”, care au împiedicat ca să pună în lucrare „cugetul mării sale”, astfel că nu a putut evita pericolul morții (vers. 21—36). 3. Se aude de venirea capigiului, dar domnul asigură boierimea că turcul îi este prieten și că vine să-i asigure pacea. Reflecțiile autorului : acesta-i „prieteseșug cu vicleșug”, iar vestea este rea, plăcută numai dușmanilor lui vodă (vers. 37—60). 4. Capigiul este întâmpinat la Sarta cu alai, vestindu-se tuturor rangul („paia”) său de imbrihor (vers. 60—70). 5. Sîmbăta seara : turcul se instalează la „beilic” și se preface că-i bolnav, cheamă chiar un doctor și pe Grigore Ghica la beilic, ceea ce acesta acceptă, avînd a discuta cu capigiul cazul boierilor fugiți la Hotin, cu pîri împotriva domnului. Doctorul Fotache l-a indus în eroare pe domn cum că într-adevăr turcu-i bolnav sau i-a sosit „ceasul morții” (vers. 71—104). 6. Duminică seara, la Curte : Ghica grăbește, în dialog viu, gătirea caretei. Doamna <Catrina>, prudentă, îl sfătuiește să nu meargă pînă nu află gîndul turcului. Urmează un dialog cu tufecibaș, care susține să meargă însoțit de slujitori mulți : puțini „sînt de ajuns”, răspunde domnul (vers. 105—134). 7. La beilic : este întâmpinat cu cinste și bucurie, că doar nici ei nu sperau să le reușească cursa atît de bine. Pe însoțitori îi izolează în apartamentul cafegiilor, ca să nu audă eventualele strigăte ale lui Ghica. În camera divanului intră doar Ghica, capigiul și turci înarmați, așezați „toți rînd”, cum li se poruncise. Alți turci pîndesc ușile pe afară (vers. 135—170). 8. Ghica, cuprins de sudoarea spaimii, observă cursa. Capigiul l-a mustrat, dar autorul nu știe cum, că n-a fost față. I se oferă tabac, dar cînd se pleacă să-l ia, haznatarul îl lovește cu hangerul în spate. Ghica imploră cruțare și dă ideea să fie mazilit. Sar turcii înarmați ; domnul strigă, se luptă cu ei, sparg un geam, dar zadarnic : este pus jos, strîns de gît ca să nu mai strige și împuns cu cuțitele (vers. 171—214). 9. Însoțitorii aud vaiete surde, vor să intre, dar ușile camerei erau pázite. Gelatul îi tae capul, iar trupul se svîrcolește în sînge „pre fața casei”, adică pe podea (vers. 215—242). 10. Trupul este dezbrăcat, legat cu frînghia și lăsat pe fereastră în grădină ; este îngropat fără să fie măcar acoperit cu o pînză. Capul este trimis la Poartă, iar averea confiscată. Reflecții despre moartea cumplită a domnitorului. Doamna cu beizadelele au fost pornite în acea toamnă la Țarigrad (vers. 243—274).

Ediția Bobulescu pe care am rezumat-o n-are titlu ; el trebuie să fi fost în felul aceluia întîlnit în ms. 1234 din Bibl. Acad. Rom., care aparține și el versiunii moldovenești dezvoltate : „Facere de stihuri pentru moartea lui Gligorie vodă, cînd l-au tăiat capigiu cel trimis de la Țarigrad, cu urgie înpărătiască, în Iași, la anul 1777 oct. 10” (ms. 1234, f. 32).

Ms. 1234, f. 32—39 are cronica în versuri, dar la f. 35—39 părăsește forma poeziei și urmează forma prozei, avînd însă majusculele fiecărui

altul, care avea și el această omisiune. Arhetipul moldovenesc a avut cca. 280 versuri. Versurile omise — singura omisiune în **B** — le-am completat în aparat după manuscrisele nr. 1629 (A) și nr. 881 (M).

vers scrise cu roșu, astfel că versurile se disting ușor. Versurile 263—266 din ms. **B** sînt dislocate în ms. 1234 la sfîrșit, încheind mai logic cu ele; doamna cu tinerele beizadele au fost ridicate, trimise la Țarigrad și încheie :

Și lasă să socotească
Orice minte omenească
La ce hal au rămas
Această vestită casă.

După acest sfîrșit se face mențiunea : „Și am scris eu care iaste acum la Craiova”, fără să arate cînd. Este un miscelaneu⁴ de format mic, scris în parte la sfîrșitul sec. al XVIII-lea (o notiță din 1781, la f. 82^v), la m-reă Căldărușani. Alte texte, între care și versurile despre uciderea lui Grigore Ghica, sînt scrise la începutul sec. al XIX-lea, în Craiova, dar legate în volum înaintea altora mai vechi. Cronica are același conținut ca în ms. **B**, cu excepția vers. 149—150 și 241—244, care sînt omise în ms. 1234.

Ms. 2366, f. 56—61, păstrează cronica tot în versiune dezvoltată, dar se întrerupe întîmplător, astfel :

El, de spaimă și de frică,
Să muncește și s-aruncă
Și cu turcii să luptă (ed. noastră, vers 205—207).

Versurile nu au forma poeziei, ci a prozei; sînt scrise urît, la începutul sec. al XIX-lea (f. 61^v, data : „1815 februarie 1”), la un loc cu alte versuri religioase. Comparat cu ms. **B**, schimbă de multe ori cuvintele (vers. 24 : nădejdi < bucurii, vers. 120 : porunci > trebi că etc.) și omite vers. 27—28, 69—72.

În concluzie, cronica dezvoltată nu ni s-a păstrat în creația ei primară, dar **B** reprezintă redacția cea mai apropiată de ea. Aceasta a fost mai dezvoltată cu cel puțin 10 versuri decît **B** și anume, după vers. 134 adăuga : „Și să nu mai meargă nime / Că sînt destui eu cu tine / Iată că-i vremi de noapte / Și mergi singur la moarte, / Singur, făr calabalic, / La casa de beilie”⁵. După vers. 152 adăuga : „Făcînd multă voe bună, / Că l-au văzut prins în mînă”. De asemenea, după vers. 236 trebuie că urma : „Făcînd acel sfat <recte : sfînt> corban⁶ / În vreme de rămăzan”.

Aceste versuri, pe care le au alte variante, mai scurte în alte pri-vințe decît **B**, completează în mod necesar pe **B** și, în plus, ele corespund adevărului istoric confirmat de izvoarele narrative contemporane : Ghica s-a opus să ia mulți însoțitori cu el; plecarea de la curte a fost noaptea; uciderea mișelească s-a întîmplat în vremea postului turcesc (ramazan). Aceste versuri au existat, desigur, în creația originală, pentru că numai așa se explică prezența lor în variantele scurtate ale cronicii.

2. *Versiunea scurtată* o reprezintă numărul cel mai mare de ma-nuscrise :

⁴ Începe cu *Pilde filosofești*, urmează versurile despre moartea lui Grigore Ghica, *Istoria despre luarea Țarigradului*, *Tîlcul sf. liturghii*, *Minunea sf. Gheorghe* (text fără sfîrșit).

⁵ Completările le facem după ms. din Muzeul Româno-Rus (București).

⁶ Corban (turcism) : jertfă, sacrificiu.

Ms. 21, f. 157—159; antologie de multe poezii, copiate caligrafic pe la 1857. Titlul: „Moartea domnului Grigorie Ghica, întâmplată la anul 1777 noemvrie 15”⁷.

Ms. 1155, f. 195—198, fost al lui M. Gaster care a și publicat versurile. Miscelaneu cu texte populare copiate în 1784 (de ex. *Alexandria*, cu data la f. 103^v), cu texte religioase (Cuvînt pentru răbdare, pentru dragoste, pentru post) și însemnări de calendar. Titlul: „Stihuri în versuri pentru Grigorie Ghica vodă” (îl vom numi G).

Ms. 1344, f. 110—113^v, fost al lui Grigore Crețu, miscelaneu de texte în proză și versuri, dintre care unele datate 8 martie — 7 iunie 1797 (f. 35, 47). Titlul: „Istoria răposatului domnu, măriia sa Grigorii vodă Ghica, ci s-au săvîrșit în anul 1777 oc<t>v. 1”.

Ms. 1629, f. 61—63^v, miscelaneu urît scris⁸. Fără titlu, dar după versurile referitoare la uciderea lui Grigore Ghica urmează această notiță: „Acéste stihuri sântu scrise de mine, Ioniță Popa, într-un^{te} domnie a mării sale Costantin voevod, la anii de la Hs. 1778”. Este scris în timpul domniei lui Const. Moruzi, succesorul la domnie al lui Grigore Ghica, numai la un an de la asasinare. Manuscrisul este cel mai vechi și cel mai însemnat din cele cunoscute pînă acum. Vechimea lui îndreptățește întrebarea: nu cumva creația originală a cronicii a fost versiunea scurtată, iar cea dezvoltată s-a creat ulterior? Îi dăm sigla A.

Ms. 2717, f. 69—71^v: „Facire de voroave în stihuri pentru sfîrșitul cel cu urgie înpărătiască a răposatului domnu Grigorii Ghica vodă, care au perit de sabie, aice în Iaș, la let de la Hs. 1777 oct. 1”. Copistul n-a avut în modelul său cronica întreagă, pentru că ultimele 14 versuri sînt scrise de altă mînă, ulterior, împrumutînd un sfîrșit care nu aparține versiunii scurtate, ci versiunii dezvoltate de tipul ms. 1234. Copistul, neglijent, a repetat copierea a 36 versuri pe f. 69^v—70 („După ce au eșit ... Aice în țară la noi”). Acest interesant manuscris, mai ales pentru prima lui parte (f. 1—68^v), care conține cronica Moldovei de la 1661 la 1733 (Eustratie Dabija—Grigore II Ghica), completată de domnia lui Gr. Ghica și în Muntenia, pînă la moartea lui (23 aug. 1752), a fost descris de P. V. Năsturel⁹.

Ms. 4104, f. 95—97, unde este copiată cronica rimată, fără titlu. Manuscrisul, care are și alte texte (*Alexandria*, f. 1—48^v; *Viața sf. Gheorghe*, f. 49—69^v; *Sindipa*, p. 70—94^v), este vechi, scris între 1777 și 1787.

Ms. 4730, f. 7—9^v, fost al cunoscutului folclorist moldovean Tudor Pamfile, cuprinde stihurile sub titlul: „Descăpăținarea domnului Grigorie Ghica tîmplată la a. 1777 no<embrie> 17”.

Ms. 5952 (fost al lui Gh. Kirileanu), f. 1—2^v, este o versiune lacunară cu numai 255 versuri; datează de la începutul sec. al XIX-lea.

⁷ I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești* <din Biblioteca Academiei Rom.>, vol. I, București, 1907, p. 72—76, descrie manuscrisul.

⁸ N. Cartoian, *Contribuțiuni privitoare la originile literaturii românești în Principale*, Cernăuți, 1927 (extras), p. 196—201 descrie manuscrisul și studiază versurile populare din acest miscelaneu.

⁹ *Albina*, XI (1902—1903), p. 13—16. Autorul discută dacă data exactă din titlul versurilor despre Grigore Ghica III este oct. 1 sau oct. 30. Discuția este inutilă, pentru că se bazează pe lectură greșită a autorului, care a citit 30 în loc de 1.

Titlul : „Istorie răpăusatului domnu Gligori Ghica voevod, ce i-au tăet capul capigi-başa din poronca împărătească la casile din beilicu”. *Inc.* : „Vrind să arăt şi să grăescu”. După versul „Împărătesca urgii” (ed. de faţă vers. 258), încheie cu următoarele versuri :

Iar doamna înţelegînd,
Cu mare jeli plîngînd.
Plîngeţi cu amor, domniţă,
Eleno şi Rucsăndiţă,
Că babaca nu mai vini
Ş-aţi rămas de tot streini.

Documente Bibl. Acad. **MCCLXVIII**, f. 86—88^v, scriere de la începutul sec. al XIX-lea, conţine stihurile într-o versiune asemănătoare cu aceea a ms. 4730 ¹⁰ (îl vom numi **D**).

Ms. inventariat la nr. **881**, din Muzeul Româno-Rus (Bucureşti), p. 33—46 : „Versuri pentru moarte domnului Grigorie Ghica, întîmplată la anul 1777 noemvrie 15”. Este o copie caligrafiată (pare-se scrisul lui V. Alecsandri) pe la jumătatea sec. al XIX-lea; a aparţinut junimistului V. Pogor din Iaşi. Conţine cronică într-o versiune asemănătoare aceloră din mss. 4730 şi **D** (îl vom numi **M**).

Ms. **2809**, f. 3 ^{r si v}, copie din sec. al XIX-lea, fragment final care începe cu „Vodă puţin s-au luptat / Sărind şi o fereastră au spart” (vers. 208 ed. noastră), şi termină ca **B**, dar cu versuri dislocate (tipul ms. 1234). După stihuri : „Sfîrşitul tînguirii Grigori Ghica voievod ţării Moldovei” ¹¹.

Ms. **4719**, f. 32—36^v, copia diaconului Ilie din Zolosta, anul 1801 (f. 31 jos); fragment iniţial, începe cu un adaos : „Stihuri poiticeşti / pentru domnul ţării aceştiea. / Că măriia sa, domnul Ghica voivod, bine ţara stăpînind, / şi cu pace odihnind, / şi de aice înainte / voi arăta multe cuvinte”. Se termină cu versurile :

„Dar pre copii, pre tufecii / I-au luat la cafongii <recte cafegii>,
/ Adică să-i cinstească / Pri rînduiala ...” (vers. 155 ed. noastră).

Ms. **Ni**¹² fotografiat şi publicat de I. Nistor, are titlul : „Văleat 1777 octomvrie 1. Stihurile asupra mării sale Grigorii Ghica vodă, ce s-au prefăcut de pe ună a lui Costantin Teutul şi este a lui Bogdan Cuza” ¹³.

Manuscrisele versiunii scurte, faţă de versiunea **B** dezvoltată, au numeroase *omisiuni*, numeroase *înlocuiri* de cuvinte, uneori şi de versuri, au unele *concentrări* şi mai multe *adaose*. Între adaose amintim, ca o particularitate esenţială, finalul cronicii în care autorul compătimenteşte pe doamna

¹⁰ Versiune cunoscută şi lui Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 5, 10, care o citează sub cota veche, ms. 3393, între timp mapa fiind trecută de la fondul *Manuscrise*, la fondul de *Documente*.

¹¹ Acestui manuscris lipsindu-i vers. 1—206, adică tocmai acelea care ne-ar ajuta mai mult la determinarea tipului căruia aparţine, păstrăm o rezervă pentru tipul de clasificare. Deşi are sfîrşitul versiunii dezvoltate, poate fi totuşi versiune scurtă în genul ms. 2717.

¹² Dăm sigla **Ni**, ca şi Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 4, 10—11, versiunii din ms. prof. I. Nistor, care a publicat-o (şi cu facsimil) în *Codrul Cosminului*, IV—V (1927—1928), partea I, p. 427—437 (246 versuri).

¹³ Copistul a redactat confuz titlul. Cred că a vrut să spuie că Const. Tăutul mai copiasc cronică versificată despre uciderea lui Manolachi Bogdan şi Ioan Cuza.

văduvă (n-o numește) și pe doi dintre copiii voievodului, rămași orfani, pe care îi și numește : Elenco și Ruxandra.

Omisunile, în general, sînt aceleași în toate manuscrisele semnalate în lista descriptivă precedentă. Ele omit din **B** următoarele versuri : 55—60, 69—70, 95—98, 149—150, 195—196, 205—206, 211—212, 223—224 și 244 (vezi versurile respective în ed. noastră). Constatările lui E. Turdeanu cu privire la aceste omisiuni (*op. cit.*, p. 10, nota 1) sînt valabile și pentru manuscrisele achiziționate de Bibl. Acad. după anul 1936 și deci necunoscute autorului¹⁴ la publicarea studiului său. Am scos, însă, din rîndul omisiunilor vers. 25—28 care sînt înlocuiri cu alte versuri, vers. 215—220, care sînt concentrate în celelalte variante și am adăugat ca omisiuni vers. 211—212 (în subgrupa de msse 21, 1344, 1629, 2717 și 881 Muz. Rom.-Rus).

Aceste omisiuni lipsesc versiunea scurtă de multe idei și momente epice, pe care le găsim numai în versiunea dezvoltată, ca de exemplu (rezumăm) : capigiul venea și cu firman de pace, în chip de „prieteșug”, amestecat cu „vicleșug”; vestea adusă de turc putea fi plăcută numai dușmanilor lui Grigore Ghica. Capigiul avea rang („paia”) de imbrohor; Gr. Ghica a fost atras în cursă și sub pretext că turcul îl va ajuta în problema boierilor plecați la Hotin cu pîri; în implorarea să-i lase viața, Ghica îi propune turcului să-i primească mazilirea, deci să meargă cu capigiul la Constantinopol¹⁵; din lupta lui Ghica cu turcii lipsesc unele amănunte; reflecțiile din final sînt omise.

Înlocuiri de cuvinte sînt numeroase și variază de la manuscris la manuscris; fiecare copist crezîndu-se mai priceput decît precedentul, găsește un cuvînt mai potrivit cu măsura versului, cu rima, cu cadența ritmului. De aceea, înlocuirile de cuvinte se sustrag criteriilor de clasificare a variantelor. În schimb, înlocuirile de versuri sînt cam aceleași, cam în toate manuscrisele grupei : vers. 27—28, 146—147 etc. (vezi-le în ed. noastră, în aparatul critic, pentru ms. 881 Muz. Rom.-Rus și pentru ms. 1629).

Concentrările mai multor versuri în mai puține versuri sau chiar în unul aduc versiunii scurte mai multă unitate de acțiune, mai multă vioiciune și o fac mai plăcută și mai interesantă cititorilor. Astfel, vers. 215—221 din **B** sînt reduse la un singur vers : „Tuficci bașa au auzit”, fără ca sensul să sufere, pentru că ideea din versurile concentrate, că tufecciul auzea glasul înăbușit al lui vodă Ghica, se repetă și în vers. 221—222. Cu același efect sînt concentrate vers. 182—184 într-unul singur, vers. 262—274 în 5 versuri.

În schimb, versiunea scurtă are și unele *adaose*, care, cum am mai spus, completează în mod necesar versiunea dezvoltată **B**. Aceste versuri, adăugate în toate manuscrisele, urmează după vers. 134, 146, 152 și 236.

Din expunerile privitoare la versiunea scurtată reiese că ea nu trebuie privită ca inferioară versiunii dezvoltate. Ea are întîietate, cred, din punct

¹⁴ Vezi lista acestora, aici, p. 165, nota 2. Micile abateri de la această listă (ca de ex. ms. 2717, care omite și vers. 255—256) nu aparțin grupei, ci sînt neglijențe ale copiștilor.

¹⁵ Într-un raport turcesc adresat autorităților spaniole se spune : Ghica a propus să plece ca mazil, la Constantinopol, cum îi spusese capigiul, dar acesta, mincinos, a bătut din palme, ca semnal, iar turcii înarmați s-au năpustit asupra domnitorului. Cf. Al. Giorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor, culese din Arhivele din Simancas*, București. 1940, p. 320, doc. nr. 718.

de vedere cronologic, precum și al măiestriei literare, în timp ce versiunea **B** are întâietate ca amplasare de amănunte istoricește reale.

3. *Versiunea coruptă* moldovenească, numită așa întâi de Emil Turdeanu (*op. cit.*, p. 8–9), trebuie înțeleasă ca o prelucrare defectuoasă a arhetipului, făcută de un copist nepriceput, dar pretențios. El a creat în cronică sa incongruențe și dislocări, care întunecă unitatea și succesiunea logică a acțiunii epice. În această categorie trebuia să mai punem și acele variante care precipită încheierea cronicii prin omisiuni masive de versuri prezentînd-o deformată. Deși nu s-a bucurat de popularitate, ea este totuși întîlnită în 4 manuscrise și în 2 ediții de pe manuscrise mai vechi, care s-au pierdut¹⁶.

Ms. 154, f. 27^v–33, prezintă o copie scrisă de „iconomu” Gheorghe din Ruginoasa (reg. Suceava), în 15 noiembrie 1837. Are titlul „Istorie în stihuri la tăerea capului lui Ghica voevod din Ieș”. A fost publicată de V. A. Urechia (o vom numi **U**).

Ms. 1442, f. 57^v–59^v. Stihurile n-au titlu. Miscelaneu din sec. al XIX-lea (f. 54 : „1814 mai 2”), cu mai multe texte religioase (f. 1–53), rețete (f. 53^v–57) și cu versuri istorice. Începe ca în celelalte versiuni și continuă cu inversiuni de versuri, schimbări de cuvinte pînă la versul „Ca cînd merge la primblare” (vers. 110 din **B**), pentru ca de aici înainte să urmeze o reducere a restului de versuri (vers. 111–274) în numai următoarele opt :

Cînd l-au băgat în lăuntru,
I s-au gătit și mormîntul!
Cînd slugele la zăvoară
N-au mai văzut, ei de-afară,
Că intru acel veleat
1777, de sabie s-au tăet.
Așa să știe tot omul,
Că s-au mutat cătră domnul!

Adăugăm că în manuscris cronică nu se prezintă în forma poeziei, ci în forma prozei.

Ms. 3767, f. 4^v–10, fost al lui Const. Erbiceanu (îl vom numi **E**), care a și publicat „Stihurile lui Ghica Vodă” (așa e titlul în manuscris). Este un manuscris de pe teritoriul Moldovei, din primele decenii ale secolului al XIX-lea; are multe omisiuni comune cu **U**, iar **E** are, în plus, alte omisiuni.

Ms. inventariat la nr. 4256, p. 4–7, al Bibliotecii Centrale de Stat (București) are față de **B** mari omisiuni și concentrări de versuri. Omite vers. 55–60, 69–72, 95–104, 149–150, 195–196, 231–238. Concentrează vers. 25–27 în 2 versuri, 125–144 în 9 versuri, 201–220 în 2 versuri și 243–274 în 8 versuri.

Versiunea **K** este cea publicată în 1874 de M. Kogălniceanu, după un manuscris azi pierdut. Acesta nu poate fi decît colecția de cronici moldovenești „mai bine scrisă și mai întregă, ce se află la d. maiorul

¹⁶ Editori neexperimentați în textologia științifică (Iacob Negruzzi, M. Kogălniceanu, V. A. Urechia și Const. Erbiceanu) au editat tocmai versiunea coruptă, care trebuia exclusă din categoria variantelor publicabile.

Gheorghiu în Roman”¹⁷, după care editorul pretinde că a publicat cronica atribuită lui Enache Kogălniceanu, căruia editorul îi atribuie și alcătuirea versurilor despre asasinarea lui Grigore Ghica. Versiunea **K** are 253 versuri, deci cu 21 versuri mai puțin ca în **B**, deși are unele versuri în plus față de **B** <de ex. vers. 130—133, 194—195>. Compoziția confuză și nemotivată a momentelor narative se ivește mai ales în vers. 184—244 referitoare la actul asasinării. Aceste momente urmează nelogic astfel:

1. Haznatarul lovește pe Grigore Ghica mortal („rană de moarte”) în spate.

2. Vodă cade „cu spatele la pământ”.

3. Imploră capigiului iertare și propune să fie mazilit.

4. Un turc strânge de gît pe domnitor, ca să nu mai strige.

5. Însoțitorii (le zice „bostangii”) domnitorului aud strigătele „amorțite” din timpul luptei cu turcii.

6. Scena luptei, cu geamul spart.

7. Turcii îl coboară jos <pentru a doua oară>.

8. Dintre bostangii, unul vrea să scape pe domn, iar altul îl ia în cuțite.

9. Iar luptă, trupul învinsului se tăvălește în sînge.

10. Trupul este dat pe fereastră ca să fie îngropat în grădină, în dos, nici măcar acoperit cu vreo pînză.

11. Capul pus în cutie va fi trimis la împărăție, iar averile confiscate vor fi făcute „peșcheș la Poartă”.

Cum ușor se poate vedea, versiunea aceasta nu precizează momentul morții domnitorului, iar de tăierea capului nu se spune nimic; sînt contradicții în scena luptei, confundă tufecii, partizani ai domnitorului, cu bostangii capigiului; implorarea lui Ghica are loc după lovirea lui cu „rană de moarte” și ea este pusă între două momente de luptă cu turcii.

Aceste inadvertențe ale versiunii corupte au fost observate întîi de C. Bobulescu, cu prilejul descoperirii versiunii complete, care le înlătură, restabilind unitatea narațiunii. E. Turdeanu însă, studiindu-le din nou, a tras concluzii juste cu privire la autorul cronicii: „Stabilind acest rezultat — spune Turdeanu — ipoteza că Enache Kogălniceanu ar fi autorul „tînguirii” cade definitiv. Textul atribuit lui, departe de a fi originalul poemei sau măcar o copie fidelă a originalului, coboară dintr-un arhetip corupt...” (*op. cit.*, p. 9).

Ms. lui D. Balica din Iași, azi pierdut, a fost publicat de Iacob Negruzzi (îl vom numi **N**) încă din 1875; el oferă o altă formă a versiunii corupte. Între **K** și **N** sînt foarte multe asemănări în conținutul și întinderea cronicii, încît ms. Balica pare a fi o copie după **K**.

Încheind studiul comparativ al manuscriselor redacției moldovenești cu cele trei versiuni ale ei, observăm că manuscrisele respective aparțin teritoriului Moldovei¹⁸; dar editori încă neexperimentați în cercetările științifice de textologie (Iacob Negruzzi, M. Kogălniceanu, V. A. Urechia

¹⁷ M. Kogălniceanu, *Letopisișele țării Moldovei*, vol. III, Iași, 1847, p. 330.

¹⁸ Ne scapă cercetării amănunțite ms. I, 4 din Biblioteca „M. Eminescu” a Universității din Iași: miscelaneu de 12,5 cm × 18 cm, scris de ieromonahul „Leon ot Coșula la velet 7293 sept. 8” (1784). Cuprinde la început *Apocalipsul sftntului Ioan Bogoslovul* și termină cu *Stihuri în versu răposatului Grigorie Ghicăi vodă* (neterminate).

și Const. Erbiceanu) au editat și au pus în circulație tocmai versiunea coruptă, care trebuia exclusă din categoria variantelor publicabile.

R e d a c ȕ i a m u n t e a n ă. Deși alcătuită sub influența redacției moldovenești a cronicii, redacția munteană este o creație cu totul deosebită. Cel dintîi care a semnalat-o este Fr. I. Sulzer care, în descrierea sa asupra ȕărilor române (dar în partea inedită a lucrării, scrisă ca o completare a celor 3 volume tipărite la Viena, 1781—1782), citează două versuri din cronică (vers. 260—261 din ediția de față), așa cum și le amintea dintr-un „cîntec românesc în versuri”¹⁹. E. Turdeanu a descoperit-o printre manuscrisele noastre vechi, studiind-o și publicînd-o²⁰. Dar de la publicarea acestui studiu, colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România s-a mai îmbogățit cu alte două variante ale cronicii, de care trebuie să ȕinem seamă în această introducere.

Evenimentul (uciderea) este înfățișat într-un cadru de amănunte apropiate de adevărul istoric și cu motivări de ordin social-politic care lipsesc redacției moldovenești.

În titlu — ne referim la ediția de față — se precizează numele capigiului : Ahmet. Domnul, ca să scape cu viață, putea să fugă în „ȕara Moschicească”²¹, dar ademenit de veselii, alaiuri și chindii²² a fost nevoit să primească osînda ordonată de Poartă (vers. 1—28). Turcul aducea firman de pace, ca să liniștească țara amenințată de incursiunile tătărești, de războaie și de bejenii și cronicarul adaugă despre sine : „noi înșine <am fost> în patimă” (vers. 29—50). Imbrohorul²³ s-a prefăcut bolnav, pentru că așa îi poruncise sultanul (vers. 51—72). Imbrohorul citește în divan un firman de pace, de statornicie în domnie, aduce „mîngîieri” boierilor și-i îndeamnă să aibă „privighere la a țării întemeare” (vers. 73—96)²⁴. Cronicarul se întoarce în vers. 97—116 la momente întîmplante anterior ; arată nerăbdarea turcului în drum spre Iași : „foarte tare să ducea/conacele trecea”. Planul de acțiune al turcului este același ca în redacția moldovenească ; asemănătoare sînt în ambele redacții și pregătirile de plecare ale lui Ghica noaptea, dar aici cu două amănunte

¹⁹ „... dieses Märgen sogar in ein walachisches Lied und in Reimen” (Märgen = = povestire, narațiune, nu basm).

²⁰ Emil Turdeanu, *Cronica munteană despre uciderea lui Grigorie Ghica*, în *Cercetări literare*, II (1936), p. 14—26 (studiu) și p. 42—52 (textul ms. 830, cu variantele ms. 2507, în aparat).

²¹ Se știe că Grigore Ghica fusese mai înainte refugiat politic în Rusia, care l-a protejat. Turcii, știind aceasta, multă vreme au pus piedici ministrului Rusiei la Poartă, ca să nu poată comunica la Petersburg știrea despre uciderea lui Grigore Ghica. Cf. Alex. Ciorănescu, *op. cit.*, doc. 721. Din rapoartele turcești trimise autorităților spaniole (*ibidem*, doc. 718—721) reiese clar că turcii îl suspectau pe Ghica drept omul rușilor.

²² Compară aceste afirmații ale cronicarului anonim cu afirmațiile banului Const. Caragea : Ghica nemulțumise Poarta pentru că acoperea „ticăloșii nespuse” ale unor boieri (Hurmuzaki, *Documente*, XIII, trad. rom. f. 74), pentru că împovăra pe „supușii săraci” cu dări noi și năpăstuiuri (*ibidem*, p. 76—77). Doc. 718 publicat de A. Ciorănescu, *op. cit.*, arată, de asemenea, că Ghica săvîrșise diferite alte vexațiuni.

²³ În redacția munteană turcului i se spune *Imbrohor* (rar *capigiu*). Banul Const. Caragea în jurnalul său (*loc. cit.*, p. 71) spune că, într-adevăr, turcul căpătase de curînd „rangul de mare imbrohor”, ceea ce afirmă și unele variante moldovenești.

²⁴ Un asemenea „firman de pace” s-a citit, cu adevărat, boierilor în spătărie, dar după uciderea domnitorului (cf. Hurmuzaki, *Documente*, XIII, trad. rom. p. 76—77). O scurtă însemnare din Codicele pătrăuțean spune — ca și în poemă — că firmele s-au citit înainte de execuție (Leca Morariu, *op. cit.*, aici, la *Bibliografie*, p. 13).

în plus : drumul le este luminat „cu masalale” și domnul oftează, este cuprins de presimțiri rele, l-a cuprins ca „o negură mare”²⁵ (vers. 117 — 204). Întilnirea dintre vodă Ghica și imbrohor este înfățișată de cronicarul muntean astfel : turcul dintru început îi arată firmanul în care „scriia, cum capul să i să ia”. Protestul lui Ghica este mai consistent (vers. 235 — 260) și arată că osînda este nedreaptă : pe boieri i-a mulțumit cu boierii, sultanului i-a arătat supunere și, ca ultim argument, îi spune că n-are dreptul să-i ia viața și domnia, pentru că :

Eu sint pus domn de trei crai,

Cum îndrăznești ca să mă tai?²⁶ (vers 260—261).

Lupta dintre Ghica și turci este redusă la câteva momente deosebite față de redacția moldovenească : domnitorul este trîntit jos cu ștreangul²⁷, se sculă și „virtos ca un ajder” amenință cu hangerul pe capigiul²⁸, dar turcii fiind mai numeroși îl lovesc cu hangerile. Apare galatul care-i taie capul fără s-l chinuiască. Ceadir pașa îl pecetluiește în cutie și-l trimite împărăției (vers. 261—292). Încheierea este scurtă (vers. 293—297), arătînd doliul curții și îndreptînd gânduri pioase întru amintirea celui ucis. O variantă dintre cele muntene (ms. 830, f. 80^v) adaugă știrea că a doua zi după asasinare zadarnic a venit poruncă să nu fie „prin sabie dat”.

Redacția munteană s-a transmis în următoarele patru manuscrise :

Ms. 830, f. 76^v—80^v, copie de Andrei Colțea (sec. XVIII—XIX), ascunsă într-un miscelaneu cu multe texte importante²⁹, cu circulație în regiunea Ploiești.

Este varianta cea mai bună (339 versuri) și a fost publicată de E. Turdeanu.

Ms. 2150, f. 103—111, copie de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea. Ms. este dintre cele vechi și începe cu copia letopisețului cantacuzinesc. A avut circulație tot în regiunea Ploiești, provenind din satul Ludești³¹. Este o versiune mult scurtată (are numai 203 versuri) prin omisiuni datorate neglijenței copistului, cît și prin concentrări binevenite de versuri³¹.

²⁵ Despre presimțirile rele ale domnitorului și ale doamnei, tradiția populară a adăugat și alte amănunte : voievodul a vrut să meargă călare, dar „calul adus la scară mai întîi a îngenuchiat și apoi s-a culcat la pămînt”, în timp ce familia prevedea „în aceasta un nenorocit augur” (Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, trad. de G. Sion, București, 1859, tom. III, p. 121—122).

²⁶ Adică Turcia, Prusia și Rusia. Compară aceste versuri cu relatarea unei știri franceze trimisă din Constantinopol în Spania referitor la acest moment. Ghica spune capigiului : „Est-ce le Grand Seigneur qui me dépose ? Il ne le peut pas, car je dépends aussi de la Russie l'” (cf. Alex. Ciurănescu, *op. cit.*, p. 320, doc. 718).

²⁷ Scurta însemnare de cronică din Codicele pătrăuțean (anul 1789) ne spune că ștreangul era „un arcan de mătăasă”, avîndu-se în vedere rangul celui pedepsit.

²⁸ O notiță din anul 1814 afirmă că în lupta sa cu turcii, Grigore Ghica a și omorît 8 turci (publicată de C. Berariu în *Deșteptarea*, nr. 8 din 26 ianuarie/8 februarie 1903. p. 1).

²⁹ I. Bîanu și G. Nicolăișca, *Catalogul manuscriselor românești* <din Bibl. Acad. Rom.>, III, Craiova, 1931, p. 780—781.

³⁰ Prof. I. Năgulescu din București, care a cedat acest manuscris Bibliotecii Academiei, ne-a confirmat acest lucru : în acest sens pledează și niște notițe recente din manuscris.

³¹ Față de ms. 830, el are următoarele omisiuni de versuri (numerotația ed. noastre) : 57—64, 73—82, 85—88, 93—94, 97—102, 116—159 și 174—191. După vers. 224, numai ms. 830 (din toate patru) adaugă 6 versuri (225—230 ed. Turdeanu). Versurile 253—258 din ms. 2150 sînt înlocuite în ms. 830 cu alte 10 versuri (259—268 din ed. Turdeanu). Numai

Ms. 2188, f. 39—42^v : „Istoria lui Gligorie vodă Ghica”. Manuscrisul are multe texte religioase și populare³², datînd din sec. al XVIII-lea; la f. 34 : „1794 sept. 14”; după textul despre Grigore Ghica urmează data „1794 dec. 16, București”.

Ms. 2507, f. 94^v—100^v : „Istoria răposatului mării sale Grigorie vodă Ghica” este o copie din anul 1797 dec. 17, scrisă de Ioan Ioanovici Tomoșan. A fost publicată în aparatul critic de E. Turdeanu. Asemănările, dar și puținele deosebiri, dintre ms. 2188 și 2507 arată că ambele descind dintr-un model comun.

Ca valoare documentară, redacția munteană, cum am văzut, este superioară celei moldovenești și această calitate a ei este explicabilă : făcută ceva mai tîrziu (probabil după 2—3 ani de la eveniment), autorul a avut timp să se documenteze asupra întîmplărilor. Zvonuri și păreri nesigure circulau și în Țara Românească, dar știm că domnitorul Alexandru Ipsilanti, îngrozit de întîmplare și prudent, interzisese riguros „flecăreala” vorbelor „nesigure și fără temei <făcute>, numai ca să se tulbure inimile oamenilor și fără nici un folos altul”³³.

R e d a c Ț i i i n d e p e n d e n t e. Independente de redacțiile moldovenească și munteană, inspirate mai tîrziu de același sîngeros și neașteptat eveniment, sînt trei creații literare care s-au păstrat numai fragmentar. Două dintre ele însă au marea însemnătate că autorii lor sînt ardeleni și arată circulația motivului și în Transilvania sec. al XVIII-lea.

Este ms. 352, f. 270 care cuprinde un fragment de 30 de versuri (publicate de I. Bianu și R. Caracaș) care începe astfel :

Frunză verde <de> agutu,
Puni maasa să mănîncu!
Stringe maasa, nu mănînc!
Dă ar fi butca să purced.

Versurile exprimă simplu, ca în poezia populară, dar ingenios și original frămîntarea sufletească, agitația și neliniștea domnitorului, care presimțea moartea. Fragmentul transmis este al unui moldovean, care l-a scris în sec. al XVIII-lea.

Arhiva 56¹, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, 15 foi, cuprinde *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*, în copia din 1898 a paleografului Iuliu Tuducescu după manuscrisul original care se afla atunci în Biblioteca episcopiei unite din Oradea Mare, sub cota nr. 103³⁴. După cum se știe (vezi *Bibliografie. Studii*), sub acest titlu latin avem o compoziție dramatică în limba română (în chirilică) alcătuită și jucată între anii 1778 și 1780 de tinerii școlari din Blaj, în colegiu. Grigore Ghica apare în două scene ale piesei : în prima, se sfătuiește cu boierii și le propune să adreseze Austriei și Rusiei un apel,

ms. 2150 (din toate patru) adaugă vers. 1—4. Versurile ultime ale ms. 2150 (273—297 ed. noastră) sînt cu totul altele față de ultimele versuri ale ms. 830 (283—339 ed. Turdeanu).

³² Semnalăm cîteva dintre acestea : orații de nuntă (f. 32—34), satira *Împărăția poamelor* (f. 34—38^v), *Pilda filosofului celui dintîi din Sindipa* (f. 48^v—52^v).

³³ Acad. Rom., doc. VII/130, scrisoarea grecească din 14 oct. 1777 a mitropolitului Grigore către un boier necunoscut (N. Iorga, *Studii și documente*, vol. III, București, 1901, p. 71—73).

³⁴ Iacob Radu, dr., *Manuscriptele Bibliotecii episcopiei greco-catolice române din Oradea Mare*. Studiu bibliografic. București, 1923, p. 20—21, ms. nr. 103.

ca Moldova să fie eliberată de sub stăpînirea otomană. Austria nu era cîtuși de puțin prietena Moldovei lui Grigore al III-lea Ghica, dar într-o piesă ce se crea pe teritoriul Austriei și care se termina cu urarea „Vivat Maria Theresia Iosephus”, nu trebuie să ne mire că i se atribuie acest rol de protectoare. A doua scenă, scurtă, este a decapitării. În restul scenelor apar diferite personaje care rostesc în ungurește, latinește, țigănește și românește diferite reflecții în legătură cu asasinarea. De exemplu, un păstor român spune că mai bine este să păzești oile decît să te urci pe culmile mării. În afară de cele două manuscrise semnalate, unul copia celuilalt, N. Iorga a mai descoperit la Sătmar o copie de „pe la 1800” a aceluiași poem dramatic, dar numai „Preambulum”. Neidentificînd textul, Iorga îl intitulează *Versul lui Vodă Grigorie* și-l caracterizează drept un „naiv prolog”³⁵, dar nu știe al cui prolog este. Acest „preambul” este singura parte în versuri din piesă (vezi ed. noastră).

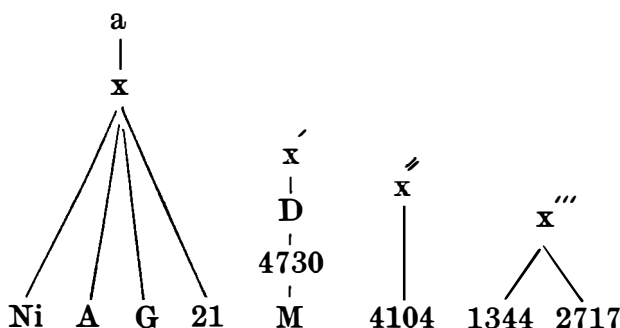
Stema manuscriselor. În studiul care duce la fixarea stemelor de filiație nu vor intra manuscrisele redacțiilor independente, nici cele două manuscrise fragmentare (2809 și 4719). Vor intra numai manuscrisele redacțiilor înrudite: cea moldovenească și cea munteană (t).

Arhetipul (a) nu mai există. El s-a transmis *imediat* în *redacția moldovenească* într-o versiune scurtă (x), apoi într-alta dezvoltată (y) și în a treia, coruptă (z). Aceste intermediare dintre arhetip și manuscrisele existente azi de asemenea s-au pierdut.

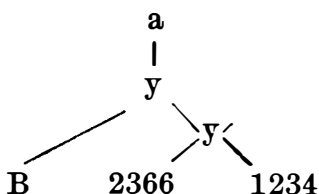
Raportul de filiație între diferitele variante ale acestor trei versiuni se poate fixa în stemele următoare :

Redacția moldovenească

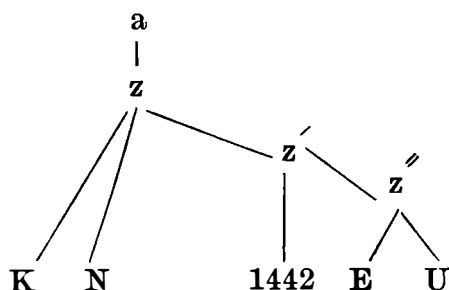
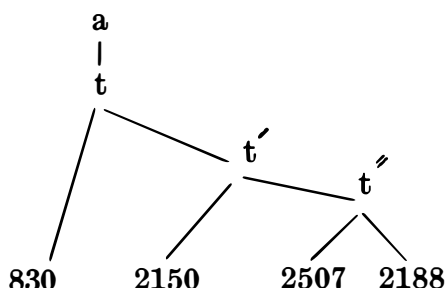
Versiunea scurtă :

Versiunea dezvoltată :

³⁵ N. Iorga, *Un cîntec ardelenesc nou*, în *Revista istorică*, VIII (1922), p. 161—166 ; în *chestiune*, p. 163. Totuși N. Iorga a cunoscut cîndva acest poem dramatic al unui scriitor arde-

Versiunea coruptă :*Redacția munteană :**Tabloul recapitulativ al siglelor.*

A = Ms. 1629	K = Ediția M. Kogălniceanu
B = Ediția C. Bobulescu	M = Ms. 881 Muzeul Româno-Rus (București)
D = Doc. mapa MCCLXVIII	N = Ediția Iacob Negruzzi
E = Ms. 3767	Ni = Ms. I. Nistor (facsimilat)
G = Ms. 1155	U = Ms. 154

Autorul și data cronicii. Asasinarea mișelească a domnului Moldovei în piața Beilicului la Iași a zguduit cercurile politice conducătoare ale statelor Europene. De la comiterea crimei (1/13 oct. 1777) și pînă la 7/20 febr. 1778, gazete din Berlin, Geneva, Stockholm, Hamburg, Constantinopol, Veneția, Frankfurt etc. relatau, comentau și răspîndeau știrea asasinării și prevedeau consecințe politice grave³⁶. În cercurile politice ale Moldovei și Țării Românești crima a provocat nu numai mirare,

lean, dar îl socotea plin „de glume proaste și de fragmente populare. Totul e fără sens și fără folos” (vezi a lui *Ist. lit. rom. în sec. al XVIII-lea. Tabla numelor*, București, 1901, p. 60). Referindu-ne la operele literar-beletristice inspirate din acest eveniment istoric, ne mulțumim să amintim pe cea mai veche dintre ele: nuvela (neterminată) a lui M. Kogălniceanu, *Trei zile din istoria Moldaviei*, în *Propășirea*, nr. 27–30 și 32 din 16 iulie–20 august 1844, p. 213–215, 221–224, 225–229, 237–239, 251–254, semnată M. K. Autorul, încă pe cînd era student la Berlin, cere insistent (1836) surorilor lui: „envoyez moi le plus tôt possible dans vos lettres la ballade de la mort de Ghica; on me la demande de tous côtés. Je vais faire imprimer ici les chansons moldaves”. (M. Kogălniceanu, *Scrisori, 1834–1849*, ed. P. V. Haneș, București, 1913, p. 163, 165–166, 168).

³⁶ L. Baidaf, *Uciderea lui Grigore Ghica (octombrie 1777). Ecouri din presa contemporană*, în *Revista istorică*, XIV (1928), p. 97–130.

dar și teamă. Boierii „stăteau cu toții trudiți, nemîncăți și nebăuți și fiecare se gîndea pentru sine, că poate prea măritul agă să aibă și cu privire la ei alte deosebite porunci, pe care apoi avea să le îndeplinească și această bănuială îi rodea și îi făcea să-și iasă din fire”³⁷. Nimeni dintre marii boieri n-ar fi putut scrie, multă vreme, o cronică rimată de compătimire a domnului ucis și de vestejire a crimei. Ei n-ar fi avut curajul, desigur, nici să inițieze sau să difuzeze o asemenea cronică, încît autorul ei trebuie căutat în rîndurile tîrgoveților sau a boiernășilor mărunți din Iași. M. Kogălniceanu a atribuit-o, cum se știe, greșit, străbunului său Enache Kogălniceanu. Cronică a fost alcătuită imediat, de vreme ce în 1778 circula deja copia lui Ioniță Popa (ms. A). Credem că întii a fost elaborată versiunea cea scurtă, de tipul ms. A. Cronică s-a răspîndit fulgerător în multe exemplare, în Moldova, în Muntenia și în Transilvania, satisfăcînd via curiozitate a cititorilor din toate păturile sociale. Forma populară a versificației a contribuit mult la largă ei răspîndire.

Ediția de față. Caracterizările istorico-literare și cercetările de versificație veche românească s-au făcut pînă acum pe baza ediției K<ogălniceanu> și ediției N<egruzzi>, care însă s-a dovedit că reprezintă versiunea coruptă a cronicii. De aceea, am ales pentru editare ms. B, cel mai complet și mai apropiat de arhetipul pierdut, dîndu-i în aparatul critic variantele versiunii scurtate, din două copii : cea mai veche (A) și cea mai nouă (M).

Redacția munteană, păstrată în 4 manuscrise, a ridicat probleme mai dificile de editare. Manuscrisele 830 și 2507, cele mai complete, au fost editate în 1936. Am ales, deci, editarea manuscrisului 2150 ca text de bază, dîndu-i variantele ms. 2188. Ms. 2150 este însă lacunar, omisiunile datorîndu-se neglijenței copistului. În această situație, am găsit că este mai bine să dăm o reconstituire a cronicii, decît să edităm o versiune coruptă sau să repetăm editarea unor manuscrise deja cunoscute din ediția lui E. Turdeanu. Întregirea lacunelor ms. 2150 s-a făcut cu versurile corespunzătoare din manuscrisele 2188 și 830. Deși numerele acestor versuri sînt indicate precis în aparatul critic, totuși le-am marcat și în textul de bază, încadrîndu-le între paranteze drepte.

„Praeambulum” din „Occisio Gregorii Vodae” este reprodus după A. 564 din Bibl. Acad., dîndu-i în aparat variantele manuscrisului din Sătmăreș editat de N. Iorga în *Revista istorică*, VIII (1922), p. 163.

BIBLIOGRAFIE. Izvoare narative contemporane. I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești* <din Bibl. Acad. Rom.>, I, București, 1907, p. 646—647 (fragment din Cronică Sioneștilor). *Efemeridele scrise cu mîna sa de banul Constantin Caragea, 1777—1811*, în *Scrieri și documente grecești privitoare la istoria românilor, culese și publicate în tomul XIII din Documentele Hurmuzaki de A. Papadopoulos-Kerameus*. Traducere de G. Murnu și C. Litzica, București 1914, p. IV—VI (studiul manuscriselor) și p. 69—81 (textul). P.P. Panaitescu, *Un manuscript al „Efemeridelor” lui Constantin Caragea banul*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, vol. 3 (1924), p. 138. F. I. Sulzer, *Drama stîngeroasă de la Iași* și Andreas Wolf, *Mărturiile Ruxandei, fiica lui Grigore Ghica, despre moartea tatălui ei*, ambele traduceri de Ion I. Nistor, în *Codrul Cosminului*, IV—V (1927—1928), partea I, p. 434—443. C. Berariu, *Moartea lui Grigore Ghica. Două notițe contemporane*, în *Deșteptarea*, XI (1903), nr. 8 (26 ian./8 febr.), p. 1—2 (primul care a publicat însemnarea din Codicele pătrăușean, comentînd-o). Leca Morariu,

³⁷ Jurnalul banului Const. Caragea, în Hurmuzaki, *Documente*, XIII, trad. rom., p. 77.

Codicele pătrăușean și asasinarea lui Grigore Ghica, Botoșani, 1922, p. 10—12 (prezentarea problemei) și p. 12—13 (textul, în proză). Același, *Constantin Morariu și „Codicele pătrăușean”*, în *Făt-Frumos*, XIII (1938), p. 51—54 (despre manuscris și textul în proză, amintite mai sus).

E d i ț i i. <I. Negruzzi>, *Stihuirea domnului Ghica voevod*, în *Convorbiri literare*, VIII (1875), p. 461—464. Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României*, tomul III, Buc., 1874 (volumul apărut în 1875), p. 275—280 (după un ms. azi dispărut). M. Gaster, *Chetomatia română*, II, Buc., 1911, p. 111—118 (versurile din ms. 1155). V. A. Urechia, *Istoria românilor*, seria 1774—1787, vol. II, Buc., 1892, p. 288—292 (versurile din ms. 154). C. Erbiceanu, *Poesie ce cuprinde decapitarea dōmnitorului Gr. Ghica*, în *Biserica ortodoxă română*, XXVII (1903—1904), p. 882—883 (prezentarea „ms. citat”) și p. 884—886 (versurile din ms. 3767). C. Bobulescu, *Stihuri pentru peirea lui Grigorie Ghica vodă*, în *Miron Costin*, IV (1916), p. 253—259 (după ms. propriu). I. Nistor, *Stihurile asupra mării sale Grigore Ghica voevod...*, în *Codrul Cosminului*, IV și V (1927 și 1928), partea I, p. 427—430 și p. 431—437, reproducerea fotografiată a paginilor respective din ms. propriu. Emil Turdeanu, *Contribuțiuni la studiul cronicilor rimate*, în *Cercetări literare*, II (1936), p. 1—26 (studiu) și p. 42—52 (versurile din ms. 830 și variantele ms. 2507 în aparatul critic). Ioan Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscriselor românești* <din Bibl. Acad. Rom.>, II, București, 1913, p. 64 (prelucrare neterminată, din ms. 352). N. Iorga, *Versul lui vodă Grigorie*, în *Revista istorică*, VIII (1922), p. 163.

S t u d i i. La studiile citate, adaugă : Iacob C. Negruzzi, *Cntecul sau „stihuirea” lui Grigorie Ghica vodă*, în *Anal. Acad. Rom.*, lit., s. II, t. XXXII (1910), p. 63—77. Sextil Pușcarlu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930, p. 208—209. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. III, partea I, București, 1933, p. 87—88. Colonel P. V. Năsturel, *Un manuscris vechi despre uciderea lui Grigore Ghica vodă*, în *Albina*, VI (1902—1903), p. 13—16 (prezentarea ms. 2717). Al. Ciorănescu, *Occisio Gregorii Vodae. Cea mai veche piesă de teatru în românește*, în *Rev. fund.*, IV (1937), nr. 8, p. 423—438 (cota actuală a manuscrisului operei nu mai este nr. 1275 ci A 564). Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, 1962, p. 442—444. Lucian Drimba, *„Occisio Gregorii în Moldavia vodae tragedice expressa”*. *Cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută*, în *Limbă și literatură*, 7 (1963), p. 359—366 (studlu), p. 366—398 (texte, note). Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 709—710 (Al. Piru, Octavian Păun).

*Versuri pentru moartea domnului
Grigorie Ghica, întâmplată la anul
1777 octombrie 1*

Vrînd să arăt și să grăesc,
De mirare mă uimesc.
A grăi nu mă pricep,
Nu știu de unde să încep,
Să facu o jalnică vorbă
De Grigorie Ghica vodă,
Cel puternic și vestit,
La ce sfîrșit au venit.

5

A B omit titlul, care este reprodus din M, cu emendația octombrie 1, în loc de noemvrie 15, cum este greșit în M 1 Vrîndu se arātu A vrînd s-arăt M grăescu M 2 uimescu M 3 A]Ași A, Aș M 4 Nu știu]Șu (sic) A se începu A să-ncep M 5 Se făcu A 6 De]Pentru A M Grigorie]domnul M După De ad. d<o>mnu A 7 Cel puternic]Ghica vodă A M și om. A M 8 sfîrșitu A venit A

10 O limbă ritoriciască
 Ar trebui să vorbască,
 Să arate aciaștă tîmplare
 Gro<a>znic<ă> și de mirare,
 Din care îi cunoscut foarte
 15 Halul lumii cei deșarte
 Și cum n-are nici un bine
 Lumia, statornic în sine.
 Să cugete orice om
 Tîmplaria acestui domn.
 Ca să vază înalta stare
 20 Ce primejdie grè are.
 Era plin de bucurie
 Luînd a triia domnie.
 Și în vremea cît au domnit
 Cu mari nădejdi s-au hrănit.
 25 Dar aceste nădejdi multe
 Nu putură să-i agiute,
 Ca să pue la lucrare
 Cugetul mării sale,
 Nici putu să să păzască
 30 De urgie înpărătească.
 Căci făr de veste îl ajunsă
 Primejdie cè ascunsă,
 Primejdie griă de moarte,
 Cu care li-au sfîrșit toate.
 35 Și nu de moarte firiască,
 Ce de sabie turciască.
 S-au vestit în țara toată
 Cum că vine de la Poartă
 Un capigiu rînduit
 40 Și conace i-au gătit.
 Iar nimeni nu știè,
 Cu ce trebi că viniè.
 Numai vodă au zis că știe,

9 rito și iar ritoriciască A 10 Ar om. A M Trebuie A ca se grăiască A, ca să vorbească M 11 Se arăt M această M întimplare A, 'ntimplare M 12 groaznică A groznică M 13 car<e>-i să cunosc M 14 lumii M 15 că A M 16 Lume A M 17 cugete]giudece A, judece M omu A 18 Tâmplare A, Întimplare M d<o>mnii A 19 Ca să]și ce M se vadă A 20 grè om. A grè primejdie M 21 Iara A 22 Luîndu A tric A, treia M 23 Dar vreme cîtu au domnitu A Și-n vreme M 24 mare A de s-au A 25 om. A 25— 28 *Intlocuile cu Iar nevrînd eă să știe/ La ce sfîrșit va să vie* M 26 *intlocuile cu Neputndu ca se știe* 27— 28 La ce sfîrșitu va se vie A 29 putè M se se A 30 urgica 'npărătească M 31 fă<r> A. Că fără veste l-au agiuns M 32 ascunsă] nespuse A Primejdia pintrascuns M Primejdie A După Primejdie ad. ce ne este (este șters cu cerneală) A gre A M 34 cari A le M sfârșit]perdut A M 35 firească M 36 turcească M 38 Cumu A 40 conacu A conaci M i-au]ce s-au A 41 dar nimene (nime M) A M nu poate M 42 trebi]gându A că]și triabă A Cu ce gînduri vra să vie M

45 Arătînd în spătărie,
 Fiind boerimia toată
 Și obicinuita gloată,
 Cu o săptămînă înaintea,
 Au zis aceste cuvinte :
 — Acest capigiu ce vine
 50 Este prieten cu mine
 Și-i trimis ca să vestiască
 De poronca împărătiască,
 Că nu-i grijă de război
 Aicia în țar<ă> la noi.
 55 Și-aduce ferman de pace,
 După cum știre ne face.
 O, ci urît prieteșug
 Și așa gro<a>znîc vicleșug !
 O, ce vestire¹ tăcută
 60 Numai la dușmani plăcută !

 După ce s-au auzit
 Că la Șanta² au sosit,
 I s-au trimis înaintea
 Alai cu domniască cinste,
 65 Ca să-i facă întîmpinare,
 Fiind bei și agă mare
 Și cu pompă să-l priimiască
 Ca pre-o slugă împărătiască,
 Căci s-au vestit tuturor,
 70 Cu paia de ibrihor.
 Și așa întrînd în oraș
 Acest prieten ucigaș,
 Mergînd cu al său agarlic
 La casăle de beilic,
 75 Sîmbătă diacă au sosit,
 Vezi, vicleșug ce au găsit !
 Au zis, cum că-i bolnav foarte
 Și au cerșut doftor să-l caute,

44 Arătînd] Răspunzîndu A, Răspunzînd M 45 Fiindu A boirime A boerimea M 47 C-o M săptămîn A mai înaintea M 48 Au zis]Auzind M 49 Acestu A 50 Esti prietin A 51 i om. A M se A 52 De]Din A M poruncă împărătească M 53 război A 54 Aice în (Aice-n M) țară A M 55—60 om. A M 61 ci A 62 Șantha A sosit]venit M 63 I-au (și ad. M) trimis A M 64 domnească M 65 se-i A 'nîmpinare M 66 Fiindu A beiu și aga M 67 pompă]cinste A M să-l priimiască]se primească A, să-l pitreacă M 68 Ca pre-o] Fiindu A pc-o M împărătească M 69—70 om. A M 71 intrîndu A, intrînd M 72 Acestu A Acel M prietin A M ucigași A 73 Mergînd]Numai A, Mersă M seu A argealic A argălic M 74 casele A casa M beilicu A 75 Sînbătă (Sîmbătă M) dacă A M 76 Vezi de A M vicleșugu ce om. A ce vicleșug M găsit]făcut M 77 Au zis] s-au făcut A cumu A cum că-i]cumu-i M 78 Ș-au A cerșut] cerut M se-l A cate A M

¹ Visterie în original (emendația e propusă de V. Bogrea în *Dacoromania*, II, 764).

² Șanta, localitate la două ore distanță de Iași, spre sud, unde alaiurile domnești întîm-prinau solii străini.

80 Trimițînd lui vodă știre
 Cum că au slăbit preste fire.
 Și ar vrè să vie la curte
 Avînd a vorbi multe,
 Trebi mari, lucruri înalte
 85 Și fermanuri să-i arate,
 Dar nu poate pentru boală,
 Căci nici din pat nu să scoală.
 Vodă auzind, au crezut
 Ca cum l-ar fi și văzut
 90 Și neavînd nici un prepus,
 I-au trimis acest răspuns :
 Să nu facă osteneală
 Fiind supărat de boală,
 Că a merge măriia sa
 95 Acolo la gazda sa.
 Și mai mult să amăgisă
 Pentru boeri ce fugisă,
 Să facă cu turcu sfat,
 Ca să le vie de hac³.
 De ar fi spus drept Fotachie⁴
 100 Precum a spus Gavrilachie⁵,
 Poate ar fi putut prepune
 Acè ascunsă înșălăciune.
 Dar ce să zicem mai mult;
 Ciasul morții nu-i știut !
 105 Deci, duminică sara,
 O, ce cias și zi amară !
 Poruncisă să gătească

79 Trimițîndu A Trimețînd M lui]la M 80 Cumu că-i bolnav peste A Cum om. M peste M
 81 Ș-ar A M vra M vie]mergă A meargă M 82 Avîndu vorbe A a vorbi]să grăiască M 83 Tre-
 buri A M și lucruri A M nalte M 84 fermani A fermanul M se-i arăte A 85 nu poate]nu-i
 toată A 86 Căci]Că A M den A se A 87 Auzind vodă M auzindu A 88 cum]cîndu A cînd M
 89 neavîndu A 90 trimes A M acestu răspunsu A M 91 Se ostentială A ostinială M 92 Fiindu
 A supărat]asuprit M 93 C-a M a] va A măriia A măriea M 95—98 om. A M 99 Și di i-ar A Iar
 d-ar M drept om. A 100 Precumu A i-au A au M Gav<r>ilachi A 101 Poate]Toate *In original*
 (emendație D.S.) i-ar A 102 Aciastă A Această M ascunsă]ascunse A, om. M înșălăciune A
 103 Se zicemu A 104 Ceasul morții au venit M 105 Deci om. M sara]In desară A M 106 ci A
 ceas M 107 Poronci ca se (să-i M) A M gătiască A

³ Cîteva zile mai înainte fugiseră la Hotin, ca să-l reclame pașei Suleiman pe Gr. Ghica vodă, următorii boieri : Bălănescu, Dărmănescu (care tocmai fusese pedepsit de domn cu bătaia la falangă), Mihalache Balș, Iorgache Cananău, Grigore Balș și Iorgache Cantacuzino (jurnalul banului Const. Caragea, *loc. cit.* (vezi *Bibliografie*), p. 70). Compară cu spusele banului Caragea (*op. cit.*, 73) : Gr. Ghica roagă pe capigiu „să-l ajute în chestia fugii boierilor”, iar capigiul li răspunde că de la Hotin, unde îl păcălea pe domn că merge, „li va trimite înapoi în lanțuri” pe boierii răzvrățiți.

⁴ Doctorul Fotache, de la curte.

⁵ Marele portar și ușer Gavrilache, un devotat al lui Grigore Ghica vodă.

- Carîta sa cia domniască
 Cu atîta grăbire mare,
 Ca cum ar merge la pri<m>blare.
 Adese zicè şi întreba:
 Ce nu-i aduc carîta?
 — Ziceţi, mai curând să tragă,
 Ca vremea să nu se treacă.
 Şi așa, în grabă purcezînd,
 Au rămas doamna plîngînd,
 Căci i-au zis să nu meargă
 Pînă a cerceta[t] să vadă
 Acel turc așa numit,
 Cu ce porunci au venit?
 Dar, fiind ca şi mai-nainte,
 La nimic n-au vrut să asculte.
 Nici atunci n-au ascultat
 Acest folositoriu sfat.
 Iar, cînd au vrut să purciagă,
 Tufiingiu paşa întriabă :
 — Afendi, amu⁶ ar fi bine
 Să mai eu oameni cu mine,
 Macar cîtva tufiingii,
 Că mărg numai doi copii
 Şi dintre boernaşi,
 Al doilea cămăraş.
 Atunci vodă i-au răspuns :
 — Nu trebuie, sînt de-agiuns!⁷
 Bostangii să gătisă,

108 Careta M ce A cea M domnească M 109 grăbire] grabă M cum ar] cîndu A, cînd M prinblare A M 111 Ades A M şi-ntriabă A întreabă M 112 ci n-aducu A Ci n-au adus careta în grabă? M 113 Ziceţi] Zi A, zisă M curându A curînd M se A 114 Că va se i se trlacă A vreme M se]să M 115 D<o>mnul în grabă purcegiundu A vodă îndată purcegiînd M 116 Rămîne M <loa>mna A plîngându A 117 Căci] Că A, Şi M zis A se A margă A 118 Păr (Pân M) n-a cerceta A M se A 119 Acestu A Acest M turcu A 120 ci A poroncă A M venitu A 121 fiindu A fiîndcă M mai-nainte]şi-nainte M înainte A 122 La nimic]Pre nime A nu vra A M se o asculte A, s-asculte M 123 atunce nu i-au A 124 Acest]Acel sfatu A 125 Şi cîndu A şi cînd M au vrut]fu M se A purciadă A, purceagă M 126 Tuficcibi<u>l şi-l 'ntriabă A Tuficci başa îl întreabă M 127 Afendi-mu A M 129 Măcar cîtva (n]şte M) tuficcii A M 130 mergu A merg M dintre] doi-trei A M boernaşi M doile A M 133 Atunce A Atunci... i-au] Vodă din gură au M răspunsu A 134 trebui că sînt M sântu de-agiunsu A *Între vers.* 134— 135 *ad.* Numai unu şi cu tine/Că n-amse mă bat cu nime./Şi așa, în vreme de noapte,/Mergîndu singur spre moarte,/ Singur făr de calabalcu/La casile de beilicu A, Şi să nu mai meargă nime/Că sînt destui eu cu tine./Iată că-i vreme de noapte/Şi mergi singur la moarte,/Singur făr calabalic./La casa de beilic M 135 Bostangiii A, Bostangiei M se A gătise A M

⁶ *Afendi, amu* este o coruptelă a textului pentru *Efendi-mu* (stăpînul meu), cf. V. V. Bogrea, în *Dacoromania*, II, 764.

⁷ Ms. B<obulescu> omite 6 versuri, pe care le completează aparatul critic: plecarea în miezul nopţii a lui Gr. Ghica de la palat la beilic unde şedea capigiul.

Precum li se poruncisă.
 Și i-au eșit înainte,
 L-au întâmpinat cu cinste.
 Și, suindu-se pre scară,
 140 Sprijinit de suptsuoară,
 Uni îl ține de poale,
 Alți făcè temănele.
 Dar acele gătiri, toate,
 Er<au> tocmite spre moarte.
 145 Căci dacă s-au suit sus
 Și la capigiu s-au dus,
 L-au privi<t> cu bucurie,
 Arătîndu-i prietenie,
 Zicînd : bine-ai venit,
 150 Prietenul meu cel dorit !
 Dar cheful le era cu diadins
 Pentru vodă, că l-au prins
 Și lesne l-au amăgit,
 Precum n-au nădăjduit.
 155 Pre copii, cu tufingiul
 I-au luat la cafegii
 Adică, ca să-i cinstiască
 Pre orînduiala turcească,
 Cu ciubuc, cu cafele,
 160 Să nu stè pe la perdele ;
 Ca de-or auzi strigare,
 Să nu facă turburare.
 Uni turci șădia la uși,
 Alți prin cămări ascunși,
 165 Precum era porunciț,
 Decuvreme rînduiț.
 Atuncia au intrat în casă

136 să M poroncise A, poroncisă M 137 Și eșindu-i înainte A 138 L-au om. M întâmpinat A, întâmpinîndu-l M 139 suindu-l sus pe M 140 Sprijinit]Îl sprijinie A, Îl ține M suptsusioră A 141 Unii A M 142 Alții A M După Alții ad. li A temănele]împinali A, 'ntîmpinare M 143—144 om. A M 145 Căci] Și A 146 capegi bașa A 145—146 înlocuite cu La capigiu au intrat,/Cu cinste l-au cununat,/I-au făcut destul icram/Acel prietin viclean M Între vers. 146—147 ad. S-au făcut destul icram/Acest prieten viclean A 147 L-au privi<t>] Priimindu-l A privi<t>]priimit M 148 Arătînd M i om. A pretenie A 149—150 om. A M 151 le era]lui A denadinsu A Nu li era denadins M 152 înlocuit cu Era pentru că l-au prinsu,/ Făcînd multă voe bună,/Că l-au văzut prinsu la mină A, Numai pentru că l-au prins,/ Făcînd multă voe bună, / Că l-au văzut prins în mină M 154 n-au]au M 155 cu tufingiul]Pre tuficci A M 156 cafegii]capiugiul greșit B, cafigii M 157 Adecă M se-i A cinstească M 158 Pe A rînduiala A rîndueala M 159 cibuce A cafeli A M 160 stei<e> A M pe om. M perdeli M 161 Că de]Cînd M 162 vreo tulburare A turburare]supărare M 163 Unii A M șede A șăde M ușe A 164 Alții în cămară ascunși A M 165 porunciți A M 166 vrem<e> A rînduiți A rînduiți M 167 Atunce intrară în case A Atunci M intrat M

- 170 Acia ce să armasă
 Și ușile închizînd
 Au stătut cu toți rînd.
- 175 Văzînd vodă-așa strămutare,
 L-au cuprins rece sudoare,
 Căci atuncea-au cunoscut
 Silța ⁸ — în care au căzut,
 Din care-a scăpa nu poate
 Și sfîrșitul i-i aproape!
 Deci, făcînd puțină vorbă
 Capiciul cătră vodă :
 Ce i-au zis, cum l-au muștrat,
 180 Nu știu, că nu m-am tîmplat
 Acolo unde vorbî.
 Au cerșut tăbac să bè
 Tabacherea o deșchis
 Și cătră vodă o întins.
 185 Și cînd vodă s-au plecat,
 Adecă să ia tăbac,
 Face semn la haznatariul
 Să-l lovască cu hamgeriu.
 Și îndată îl lovește în spate
 190 Și-i dăte o rană de moarte.
 Atunci vodă căzînd pre pat :
 — Aman, efendi — au strigat;
 Fie-ț milă, nu mă pierde,
 Că nu am nici o nădejde!
 195 Ce, de poț, chivernisește,
 Cu chip de mă maizilește
 Și mă scoate din urgie
 Nu-mi lăsa casa pustie.
 Dar, cine vria să-l asculte
 200 Sau să vie să-i agiute?

168 Acei ci se înarmas<e> A Acei turci ce să-narmasă M 169 închizîndu A 170 cu toții A M rîndu A 171 Văzîndu A Vodă văzînd așa strîmtoare M cuprinsu A rece] reci A o gre M 173 Că atuncea A Ș-atuncea M 174 Șelța A Selța în] În lanțul M 175 cari A sfîrșitu A i—i] este M 177 făcîndu A 178 cafigiul greșit A capigiul M cătră] și cu M 179 Ci A zis A 180 întămplat A tămplat M 181 Ș-acolo M 182 cerut tabac M 182— 184 înlocuite cu s-au întinsu tăbăchere A 183 Tabachere s-au deschis M 184 cătră]la M o]au M 185 cîndu A 186 Adică A se A ia]e A, ea M tabac M 187 Făcu semnu A Faci săm̃n M hăgietariul A hatmanariu B 188 Se-l..., hamgeriul A hamgerul M 189 lovi A M Ș-îndată M spati A 190 Și-i] Ș-li M dedi A dede M 191 Atuncea au căzut pe spat<e> A vodă om. M căzînd pre pat]au căzut pe spate M 192 afendi M 193 ți A M perde A M 194 nici o]altă A 195— 196 om. A M 197 scoate-mă de la A M 199 vre A M se-l A 200 să]se A, să-i M se-i A

⁸ Silța, sîlța, socotită de Bobulescu deformare grafică, este un slavism : cursă, cf. V. Bogrea, în *Dacoromania*, II, 764.

Căci, îndată, ciialalți
 Bostangii ce sta armați,
 Năvăli ca niște hiară
 Și în cuțite îl luară.
 205 El, de spaimă și de frică,
 Să smîncește și să aruncă;
 Și cu dînșii s-au luptat,
 Pînă ș-o fereastră-au spart,
 Vrînd să iasă și se scape
 210 De acia cumplită moarte.
 Dar n-au cîștigat folos.
 Căci că l-au coborît jos.
 Și, pentru ca să nu strige,
 Un ture de grumazi îl strînge.
 215 Tufigu pașa prepune,
 Cum că semnile nu-s bune.
 Ia aminte și ascultă
 Așteptînd ceva să audă.
 Și aude un sunet tăcut
 220 Și un hui necunoscut.
 Mai ales, au auzit
 Un glas slab și amorțit
 A lui vodă, ce striga
 Cînd cu turci se lupta
 225 Și alergă să între în casă,
 Iar cei de la ușă nu-l lasă.
 Deci i-au căutat să se întoarcă,
 Că, singur, ce vrea să facă?!
 Iar vodă cu atîția munci,
 230 Precum am zis, de mucenici,
 După ce au slăbit de tot
 Și s-au văzut ca un mort.
 Atunci, dar, și gelatu
 I-au tăet de la trup capul,
 235 Țiindu-l, mișcînd, în mină,
 Capigiului îl închină.

201 cealalți A ciialalți M 202 înarmați A M 203 Năvălindu A fiiară A fiară M 204 Și om.
 A M 205— 206 om. A M 207 Și cu dînșii] Vodă puțin A M 208 Pără om. A ș-o... spart]și feriasta
 (fereasta M) au stricat A M 209 Vrîndu se iase A lasă M 210 D-această M ace A 211— 212 om.
 A M 213 Și... nu] Și cîndu (cînd M) au vrut (umblat M) se (să M) mai A M
 214 turcu A grumaz M 215 bașa] pașa B 215— 221 concentrate în versul Tufieci pașa au auzit
 A M 222 slabu A slab și] așa M 223— 224 om. A M 225 Și alergînd M se A cas A 226 înlocuit
 cu Turcii la uşe (de la uşi M) nu-l lase (lasă M) A M 227 i-au căutat]căuta A, au socotit
 M să]se A se întorcă A se-ntorcă M 228 vrea]om. A vra M se A 229 atite A atitea M 230 am
 zis] spus A, spun M 231 După ce]Vodă M toat<e> A 232 Și s-au văzut] Ş-au rămas gios M se
 vedi A mortu A 233 Atunci, dar, și]Îndat (Și-ndată M) au venit A M gelatul A, gelat M
 234 De i-au tăiat și capul A Și capul i l-au luat M 235 mișcîndu A Și așa mișcînd din mină M
 236 La capigiul A La capigiu M între vers. 236— 237 ad. Făcîndu (Făcînd) acest (acel) sfîntu
 (sfat) corbañ / În vreme de rămăzañ AM 237 După trupul ad. lui A

- Iar trupul cel mult căznit
 Și de cuțite răzbit
 Șădè pre fața casei'<n>tins,
 240 Izvorînd sînge dintr-îns;
 Și se bate ca un pește,
 În sînge să tăvălește.
- După ce l-au dezbrăcat,
 Cu o frînghie l-au legat
 245 Și l-au dat pe-o feriastră gios
 Despre grădină, din jos,
 Unde bostangii sapă
 Și acolo, gol, îl îngroapă,
 250 Din averile lui toate
 Neavînd la a sa moarte
 Macar patru coți de pînză
 Pe trup să i să tinză.
 Iar capul într-o cutie
 255 S-au trimis la împărăție
 Cît și averile lui toate
 S-au luat <din> beilic, la Poartă,
 Ca cunoscut' să fie
 Împărăteasca urgie.
 260 Și așa s-a săvîrșit
 Ghica vodă cel vestit,
 Cu o moarte-atîta de cumplită,
 Strașnică și necinstită.
 Și las ca să socotiască
 265 Orice minte ominiască,
 La cel hal este rămasă
 Această vestită casă.
 Că tot într-acia toamnă,
 Au pornit și biata doamnă⁹:
 270 Mult jalnică și mîhnită,
 Văduvă, la port cernită,

238 răzbit] rănit M 239 Șăde] Stîndu A, stînd M pre]ln A, pe M casăi M întinsu A întins
 M 240 Izvorîndu senge A Izvorî sînge M dentr-însu A 241 să M 242 senge A 243—246 *Inte-*
cuile cu Pe feriastră l-au aruncat / Și căzîndu lepădat gios / În parte casei de gios A
 Pe fereastră l-au și dat, / Și l-au lepădat gios / În parte casăi den dos M 247 Unde bos-
 tangii] Bostangii (Bostangiei M) puțin AM 248 gol *om.* A Și gol acolo îl bagă M 249 Și
 den (din) AM lui *om.* M 250 Neavîndu A N-au avut M sa]lui M 251 Măcar AM 252 trupul
 lui se-i (să M) întinze (întinză M) AM 253 Iar] Și A După capul *ad.* lui A 254 trimes AM
 la-mpărăție M 255 Cît] Cumu A, Cum M avere A M toat<ă> A toată M 256 S-au
 luat <din> beilic] S-au făcut teslim AM 257 Ca] Și A cunoscută AM 258 Împărătiesca A
 259 și așa] Bașa (*sic*) A s-au AM 261 *cm.* A o *om.* M *Între vers.* 261—262 *ad. ultimul*
vers din această versiune Numai de dușmani plătită A, Numai la dușmani plăcută M

⁹ Catrina, fica lui Iacovachi Rizo, prim agent al Porții otomane la Constantinopol.

Cu tinere bezedele¹⁰,
Cuprinsă de multă jale.
Din curte s-au rădicat,
S-au pornit la Țarigrad ¹¹

Ms. 2150, f. 108

*Istoriia lui Grigorie vodă Ghica, dom-
nul Moldovii, care l-au tăiat capigi
bașa Ahmet, cu ferman de la Poartă, pentru care,*

Vă rog frați,
Să ascultați,
Să vedeți lumea cea bogată
Cum este întru toate deșartă, iproci.
5 În toată lumea s-au vestit
Că nu s-au mai pomenit
Acest lucru însemnat
Mult groznic și minunat :
În Țara Moldovenească
10 Plângere să să pristosească
Că Grigore vodă Ghica
Nu s-au temut de nimica
Ca, știind, să să păzască,
Peirea să nu-l găsească ;
15 Să fugă, să pribegească
Tocma în Țara Moschicească.
Ci în toată vremea în veselie
În halai și cu chindie,
Nimic gândind c-a să-i vie
20 Așa amar și urgie
Și sabie sîngerată
De la prea-înnălțata Poartă,
Cu hotărîre să-l tae,
Ca pe-un miel și ca pe-o oae.
108^v 25 Și să-l pîiarză tiranește,
Ca taină și fără de veste

262—274 om. A, înlocuite cu De doamnă și bezedeli / Nu pot să spui pentru jăli, / În amă-
rita lor domnie / Elenco și Rucsandința M (sint ultimele versuri din M).

Titul : Istorie. Istoriia lu Gligorie vodă Ghica 1—4 om. 6 mai s-au 7 Acestu 8 groaznic
10 să¹ om. prisosească *Între vers.* 10 și 11 ad. Și cu suspin să jălească / Toată firea omenească.
13 c-au știut păzească 14 Că peirea să sosească 16 Să nu să mai pomenească 17 Ce
18 Cu halai 19 gândindu 22 Pre la înalta 24 pe om. pe-o om. 25 pearză tiranește
26 fără de om.

¹⁰ Fiicele lui Grigorie Ghica : Ruxandra, căsătorită cu un Sturza, născuse de curînd ;
Elenco era căsătorită cu hatmanul Ilie Catargi.

¹¹ La începutul lui ianuarie 1778, văduva domnitorului se afla la Constantinopol și prin
intervenția tatălui ei intrase în posesia bunurilor fostului ei soț (cf. Al. Ciorănescu, *Documente
privitoare la istoria românilor, culese din Arhivele din Simancas*, București, 1940, p. 323, doc.
nr. 725).

Dintr-acel scaun, din Iași,
Tocma dintr-al său oraș.

30 Deci, la sept. în 30 de zile
Auzindu-să venire
De un capigi bașa Ahmet
Să vie în Iași, în memlechet,
Cu ferman și cu olace
35 Să facă țărâi pace,
Să nu să mai băjănească
Lăsînd al lor, tot, să să prăpădească,
Temîndu-să de tătari
Și de războiuri prea tari
40 Care în lume s-au ivit.
Și noi toți le-am pătimit,
De la mic pînă la mare
Am rămas la prostă stare
Pentru patimi și întîmplări
45 Cu feli de feli de supărări
Care nu s-au pomenit
Acest semn ce s-au ivit,
Prea luminate domn,
Cum îi sosi greu sodom,
50 Toate întru în zadar îți fură
Și ca clipa să trecură.
La leat 1777,
Iată, te înjugași cu moarti.
Vezi, dar, cu ce bucurie
Așteptai caftan să-ți vie,
55 Să te-așeze în domnie
Cu gînd de statornicie !
Ms. 2188, f. 40 [Iată, dar, ce suspinare,
Un plengit foarte mare
Făcîndu-se între domnițe
60 Și între ale curții cuconiță ;
Plîngere și gemere
Groază și gră temere
Lă ceasul cel osîndit
Cîndu vestirea le-au venit.]
65 Căci numitul imbrihor
Pusese gînd stator
Să să facă ostinit
109 Pentru calea ce-au venit
Și bolnav să să facă,

27 Dintr-acesta 29 septemvrie 31 capegi pașă 32 în Iași] aici 34 Ca să țeri 36 al lor om. să să prăpădească] să pribegască 37 să] se tatar 39 ivit] pornit 44 fel de fel 46 Acestu lucru ce om. 47 O, prea luminat 49 întru om. 52 moartea apoi continuă Vezi, dar, ce slavă deșartă / Este această lume toată 53 dar om. 54 caftan] ferman 57—64 om. ms. 2150 65 limbrihor ms. 2150 66 gîndul stătător 69 facă] numească

- 70 Gîndul său să și-l îplinească,
Care era prin ferman dat
De la al său împărat
[Care el nu-l arătase
Cînd întîi să înpreunase,
75 Ce ținea capu să-i ia
Și nimărui nu spunea.
Iar ferman ce-l numise <cum că>
Pace țării prisosise,
Acolo l-au citit în divan
80 Ca să-l înbrace cu caftan,
Adică cu statornicie
Să ție a sa domnie]
Arătîndu-i mulțămire
Cu un sul prea suptîre.
85 Ms. 2188, f. 40^v [Și cătră toți cei mari boeri
Le arăta mîngîieri,
Ca să fie cu privighere
Spre a țerii întemeere.]
Care prea puternicul prag
90 Arăta ferman pre larg
Dumnealor boiarilor
Și tuturor lăcuitorilor,
[Cum că toți sînt cu silință,
Cu statornică credință.]
95 Și așa toți să bucurase
Și veselie luasă.
[După acestea, după toate,
După semnele de moarte,
Iată aici am însemnatu
100 În ce chip s-au întîmplat :
Tahminul ce-l avusese,
Ce de la Poartă îl dedese.]
Iar domniia, ca o dreaptă,
Nu știia această faptă,
105 Ci porunciia, ca un crai
La toți, să-i facă halai
Și să-i facă cinste mare,
Să nu aibă împutare.
Iar acest mai sus numitu,
110 Care însuși își știia gîndul,
Ca un șoim plin de mînie
Nu avea statornicie

70 să și-l] să-l 73— 82 om. ms. 2150 83 mulțumire 85— 88 om. ms. 2150 89 Căci pre puternecu
90 largu 91— 92 Către dumnealor boeri / Și către toți lăcuitorii 93— 94 om. ms. 2150 96 luase
97— 102 om. ms. 2150 După dedese continuă Adeacă cu ascunsul ferman / Să vie ca un
tîrzan / Și așa să să numească / Hotin să buiurdusească 105 porunca craiu 106 halaiu
109 acestu numitul 110 își om.

- 115 La drumuri și cu olace
 La odihnă și la pace.
 Ci foarte tare să ducea,
 Conacele trecea.
 Ms. 2188, f. 41 [Și așa, numitul răposat,
 Lui multă cinste i-au dat :
 I-au eșit cu veselie
 120 După a sa datorie.
 Și nimica n-au pohtit.
 Dreptu la conac au sosit.
 După asta au poruncit
 Domnul țării cel numit :
 125 Toți să fie cu înțelepciune
 Și cu multă plecăciune.
 Să scurtăm, dar, istoriia,
 Să zicem ce-au fostu mîniia,]
 [Că numitul imbrihor
 130 Pusăsă gînd stătător.
 Că el, cum au sosit,
 Îndată la curte au poruncitu,
 Ca doftor să-i găscască,
 Să vie să-l lecuiască
 135 Și îndată au fost trimis
 Dreptu la imb<ro> au mersu.]
 Ms. 2188, f. 41 [Viind doftoru Fotache
 Cu doftorie descîntate
 Ca să-i dea de osteneală
 140 Și să-și vie în socoteală,
 Au intrat, s-au ploconit,
 Acestu cuvînt au grăit :
 — Stăpînul meu cel supus,
 Iată, pre mine au trimis
 145 Cu aceste doftorii.
 Și te pohtește să bei.
 Și să nu aibi firoseală
 Căci aceasta e din răceală.
 <Iar el> ca unu ce să numiie
 150 <Pe> nesimțite capul să-i ia,
 Ms. 2188, f. 41^v Au răspuns că era ramazan
 Și postul lor într-un anu.
 Și așa luînd hîrtiia,
 Nu-și arătase mîniia,
 155 Ci numai zicea că au răcit
 Pentru calea ce-au venit.
 Și arătîndu plecăciune

113 cu olace] la conace 114 La] Cu la om. 115 să om. 116 le trecea 117—128 om. ms
 2150 129—136 om. ms. 2150 și 2188, *inell* lacuna o completăm după ms. 830, f. 78 r.
 137—160 om. ms. 2150 147 *in original* răseală 149 <Iar el>] ca unu *in orig.*

Cu cioc sealeam ¹² să să închine
 La Grigorie voivod
 160 Ce stăpînea un norod.]
 Și așa numitul iatros
 Dîndu-se pe scară jos,
 S-au pus întru a sa butcă
 Și au plecat să să ducă.
 165 Cînd la vodă au ajuns
 Ploconindu-să i-au spus :
 — Capigi bașa care-au venit
 Este foarte ostenit
 f. 109^r Și cam bolnav să numește.
 170 Pe măriia ta poftéște,
 Că are vorbă într-ascuns
 Și cuvînt mare de spus
 Și mîine va să purceagă
 Tocma la Hotin să tragă.
 175 [Vodă au poruncitu,
 Tufiggi bașa au venit ;
 Și daca au venit înaintea,
 I-au grăit aceste cuvinte :
 — Gătéște-te să mergem,
 180 La capigii bașa să ne alegem,
 Luînd cu noi puțin norod,
 Căci nu mă duc să mă bag la foc.
 Iar d<o>amna daca au auzit,
 C<ăt>ră vodă că au grăitu :
 185 — Făr de cătane nu merge,
 Că nu ști ce ți să va alége,
 Că acest păgîn
 Ce ști ce are în gînd ?
 Iar vodă nici nu să uita
 190 La cuvintele doamnii ce grăia,
 Ci prietin l-au numit
 Pre imbriorul ce-au sositu.]
 Iar Grigorie vod<ă> Ghica
 Porunci să-i tragă butca.
 195 Și așa plecă la vale
 Noaptea, cu masalale.
 Și mergînd pîn la un loc,

161 numitu iartos 162 pã 165 ajunsu 166 i-au] au 167 care om. 168 Iaste 170 pohtește 171 intru
 ascunsu 175—192 om. mss. 2150 și 2188, incil completăm lacuna după ms. 830, f. 78^v 193 vodă
 195 plecă] au purces 196 și cu 197 pînă

¹² cioc sealeam, turc. = multă sănătate.

Stătu și ohtă cu foc.
 Și îndată porunci,
 200 Tuficci bașa veni
 Și așa lui grăi-i :
 — Mie mi să pare
 Că vine o negură mare
 Și mă lovi un vînt cald,
 205 De nu mai pocî să rabd.
 Și-așa stătu în socoteală
 Cu gînd de îndoială.
 Așa dar, că au purces,
 La Ahmet bei au mers.
 210 Și cinste mare că i-au dat
 Atunci cînd au intrat.
 Că boerii ce să întîmplasă
 Ciohodarii îi luase,
 215 Să-i ducă să să cinstească,
 Să nu să mai stăruiască,
 La capigi bașa înainte
 Să asculte ale lor cuvinte.
 Și toți să înprăstiiară,
 Iar turcii făcea pază pe-afară.
 220 Și după ce să cinstise,
 Ahmet bei așa grăise :
 — Beiule, cum ți să pare
 Venirea mea așa tare?
 110 Și boala care o pătimesc
 225 Tot ca să te dobîndesc.
 Citește acest ferman
 Căci ai rămas la aman.
 Și așa îl puse pe brață
 Fiind față la față.
 230 Fermanul așa scriia
 Ca cum capul să i să ia.
 Și așa singur l-au citit,
 Lacrămile l-au podidit.
 Că ohtat și cu plîns
 235 Către Ahmet bei au zis :
 — Dar eu ce-am fost vinovat
 Să fiu pin sabie dat?
 Eu am fost supus la toate
 Și am făcut țărăi dreptate.

198 oftă 200 Tufecci 201 Și lui așa grăi 202 Mie așa 203 Că vine] Că-m e 204 caldu
 205 De] Cîl să mai rabdu 207 gînduri 208 dar] dacă 209 beul au mersu 210 că
 om. 211 Atuncea 212 întîmplase 213 Ciohari 214 să-l... să'] Și-i duseră să-i 215 să mai] stea
 să stăruiască corectat în străjuiască 216 capegi pașa 217 să nu 218 Și așa 219 Și făcea
 piață pă afară 221 beul 224 ce o pătimescu 225 dobîndescu 226 acestu 228 i-l pă brațe
 229 Fiindu-i la față 231 Capul lui 234 oftat plînsu 235 Ahmetu beul 236 ce-am
 fostu cu 238 fostu

- 240 Și pre toți i-am mîngîiat
 Și boiarilor boerii le-am dat,
 Îmbrăcîndu-i cu caftan
 Întru al meu cinstit divan,
 Petrecîndu-i cu veselie
 245 Prin curțile lor, cu chindie.
 Și eu așa am socotit,
 Să fiu slăvit și numit.
 Iar acum sînt osîndit,
 Întru nimic socotit!
 250 Să mă dau patimii cei rele
 Ca o oae spre junghiiare?
 Am doamnă și bezagdele
 Și astăzi voi să rămii făr de iale!
 Oh, ce foc și ce pîrjol mare
 255 Și ce osîndită stare!
 110° Astăzi m-am întîmpinat
 Și viiața mi s-au scurtat!
 Vai amar și greu sodom,
 Cu ce caznă voi să mor!
 260 Eu sînt pus domn de trei crai,
 Cum îndrăznești ca să mă tai?
 Și alte multe i-au zis
 Cu greu ohtat și cu plînsăte
 Și în toate părțile să uita,
 265 Ca doar de să va întîmpla
 Să-și vaze boerimea
 Și toată slujitorimea,
 Să-l scoață la selamet
 De la acest bei Ahmet.
 270 Iar turcul s-au priceput
 Că el aceasta au gîndit.
 Semnu într-ascuns au făcut
 Și îndată l-au năpădit,
 Cu ștreangul jos l-au trîntit.
 275 Iar numitul voivod,

241 Cu boerii i-am desfătat 245 cu om. 247 numit și slăvit *Între vers.* 249 și 250 *ad.* Și să mor nejudecat / Ca un mare vinovat 250 cei om. 251 junghere 252 beizadele 253 Și om. voi să om. rămliu dă ele 258 sodom] omor 259 caznă] pedeapsă voi om. Ms. 2188 *terminîndu-se cu vers.* 259, *în aparat vor urma variantele ms.* 830, f. 79^v. *Între vers.* 259 și 260 *ad.* Și aicea mult s-au rugat / Numai cît nu i-au Ingenunchiat, / Făgăduindu-i multă a_vuție, / Să-l scape de acea urgie. / Iar tiranul nimic nu s-au înblînzit / Ci mai rău l-au în-grozit. / Atuncea vodă cu plînsu / Lui Ahmet biu au zis 260 Dar eu domnu pus 261 ca om. 262—263 *înlocuite cu* Zicînd aceste cuvinte / Păgînul nu le lua a_minte 264 Și] Ci 265 de să va] s-ar 266 Să-și vaze] Să vie 267 Și] Cu 268—269 *înlocuite cu* La acea nevoe cumplită / De nimenea nesocotită 270 Iar om. 271 gînditu 272 Sămnu întru 273 năpăditu *Versurile* 273—297 *înlocuite în ms.* 830, f. 80 cu Vodă daca au văzut, / S-au sculat după așternut / Și cu dinși s-au îmbrățișat, / Foarte multu că s-au luptat / Și în fereastră s-au aruncat, / Ca să scape netăiatu, / Turcul au început a striga, / Cu aman a să văeta,

Fiind la mîini slobod
 Și vîrtos ca un ajder,
 Scoase al său hanger,
 Pe capigi bașa să-l lovească,
 280 Inimii sale să-și izbîndească.
 Iar ei, ca niște armași,
 Ai domnului ucigași
 Cu hangerele l-au lovit
 Și foarte rău l-au rănit.
 285 Așa, jos, l-au înpilat
 Și aduseră al lor gealat.
 Și sabiia i-au lucit,
 Nimic nu l-au mai muncit.
 Ci capul i-au tăiat
 290 Și la Ceadîr bașa l-au dat,
 Să-l pecetluiască în cutie,
 Să-l trimeată, la împărăție.
 Făcîndu-l teslim la Poartă
 Să să ducă vestea în lumea toată
 295 Deci toată curtea să să cernească,
 Pe acest stăpîn să-l jălească,
 Ca în ceruri să să slăvească,
 Dumnezeu să-l pomenească.

1777 sept. 30

A. 564, f. 1

*Occisio Gregorii in Moldavia Vodae
tragedice expressa Scenae mutae*

1. occiduntur milites
2. oppromitur Voda
3. Strangulatur
4. Turris
5. Tr<a>gedica

Că gîndia că <va> scăpa / Și nu-și va umple<e>a pofta. / Iar turcii-l năpădiră, / Cu multe rane-l
 răniră. / Și așa l-au biruit, / Fiind foarte ostănit, / Că foarte mult cu ei s-au luptat / Acest
 domnu blînd și minunat. / Iar vodă s-au văetat : — Aman, afendi-mu, au strigat, / Iar tot
 nădejde trăgea / Cînd cu turcii să lupta, / Ca doar s-ar întîmpla / Spătariul a să apropia,
 / Cu catanele să vie / De la acea groaznică urgie / Dar nimeni nu avea de știre / Să fie vodă
 în păire. / Și așa s-au căznit / Pîn cu ștreanguri l-au năpădit / Și la pămînt l-au în-
 tinsu. / Cine să nu fie plînsu ! / Și după ce l-au înpilat / Adusă ră pă gealat. / Cum sabiia au
 văzut / Nimic că nu s-au căznitu, / Fiind gata ca un armaș / A domnului ucigaș. / Capul dacă
 l-au tăiat, / La baș cîhodar l-au datu, / Pecetluit în cutie / L-au trimis la Împărăție. / Iar
 cînd au fost a doa zii, / Altă poruncă sosi : / Cu fierman de domnie ; / Să nu fie pădepsitu
 cu urgie, / Nici prin sabie dat, / Să nu fie tăiat / Dar geaba, că l-au fost pădepsit / Groaznic
 și prea cumplit / Și capul i-au fost tăiat. / Porunci au urmat / Că acest păgîn mult au silit
 / Pă cale cînd au venit. / Deci, toată lumea să-l cernească / Și eu suspin să-l jălească, / Toată
 firea omenească / Pă el să-l pomenească, / Cu dreptii să lăcuiască. / Amin. 298 om.

În locul titlului latin : Versul lui Vodă Grigorie.

Praeambulum

1. Acum tocma nu de mult
 Lucru groaznic de temut,
 În Moldova s-au tîmplat :
 Perire ca de împărat.
 Locu-i vestit și oraș,
 Să numește, să știți, Iași,
 Cu primejdie și ostași !
2. Ghica voevod Grigorie,
 Domn în mare dregătorie,
 Vrînd a sta lîngă credință,
 Și neamului mîntuînță,
 Cu viclesug s-au chiebat
 Tirănește s-au tăiat
 De bașa turcesc legat
3. O amară prăpădire :
 Însuș merge la perire !
 Că argintul l-au zăbovit
 Și cu capu s-au plătit !
 Că turcii îl năpădiră,
 Măcar că doi <din> ei căzură —
 Și viața îi luară.
4. Care pînă vom arăta
 Faceți bine-a asculta.
 Și de-om greși, a erta,
 Toate bine a îndrepta,
 Că tîrziu toți ne-am sculat,
 Fără gînd ne-am apucat
 Iată, dară, am și lucrat.

Praeambulum om. 1 tocmai de demult] de mult 2 Groaznic lucru s-au făcut 5— 6 Loc vestitu orașul numește Iașul 7 *om. 8* Vodă 9 mare-n diregătorie 12 s-au] l-au chemat 14 turcesc legat] turcească 16 Că însuși merge la peire 17— 18 *om. 19* 11] să 20— 21 *Intloculte cu* Că <cei> doi să porniră / Și capul i-l tăiară / Și din viață îl scoasă afară 22 Că 24 de-om... erta] de-am greșit cu ceva 25— 28 *Intlocuil cu* Faceți bine a ierta

XIII.

Stihuri asupra pieirii vornicului Manolachi Bogdan și a spăta- rului Ioan Cuza (18 august 1778)

Nu se împlinise anul de la decapitarea domnului Grigore Ghica al Moldovei, cînd o altă dramă de același fel se întîmplă tot la Iași : cad capetele marelui vornic Manolachi Bogdan și al fostului mare spătar Ioan Cuza, de data aceasta din porunca domnului Constantin Dimitrie Moruzi. Acești fruntași ai politicii moldovenești de atunci sînt victimele rivalităților din clasa boierească și ale contradicțiilor interne ale orînduirii feudale, care spre sfîrșitul sec. al XVIII-lea intra în descompunere. Cronica aceasta este singura expunere *largă* asupra evenimentului și valoarea ei documentară este confirmată de însemnările zilnice sumare scrise în grecește de banul Const. Caragea și de mențiunea, sumară și ea, din cronica Sioneștilor.

Mișcările marilor feudali împotriva domniei, în sec. al XVIII-lea, sînt „datorite politicianismului cetelor boierești organizate pentru putere”¹. Din cronica rimată de care ne ocupăm, cît și din jurnalul lui Const. Caragea reiese că primul dintre conspiratorii împotriva domnului a fost Iordachi Darie Dărmănescu, care a trimis la Bender 24 eftale² revoluționare, pentru a fi afișate la geamia pașei, la cafenele și în alte părți, doar vor ajunge în felul acesta, ca dorințe ale unei obști mai largi, la cunoștința pașei, comandantul militar și administrativ al raialei. La eftalele Dărmănescului s-a mai adăugat și arzul acuzator din partea boierilor Bogdan și Cuza, care însă au semnat în fals și pe alți boieri. Ce cuprindeau aceste documente știm foarte vag :

Avut-au <conspiratorii> minte înaltă :
Vrea să răzbată la Poartă,
Ca stăpînu mare să fiia <Bogdan>
În patrie, cu domnia

(vers. 135—138)

Mai scriau că marii dregători Vasile Razu, Ioniță Cantacuzino și Iordachi Balș „doresc de megieși” pe ruși și că-i poftesc chiar la Iași (vers. 163—164 și 171—175). Deși numele domnului Const. Moruzi nu era amintit în denunțurile afișate (vezi vers. 315 și urm.), acesta totuși reieșea vinovat,

¹ N. Iorga, *Francmasoni și conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea*, București, 1928 (*Analele Acad. Rom.*, ist., s. III, t. VIII), p. 1.

² Numărul eftalcilor îl precizează Iorga, *loc. cit.*

dacă nu ca părtaș tacit, măcar ca lipsit de vigilență. Denunțurile ajung în mina domnului, care arestează pe boieri (iulie 1778). Cronica însă continuă a cerceta numai partea de vină a lui Bogdan și Cuza³. Aceștia sînt arestați. Vina lor era pedepsită de lege cu moartea. Zadarnic se plînge soția lui Bogdan, cerînd mila domnului pentru copii și aplicarea „legii creștine”, în locul legii penale (v. 179—294). Urmează judecata vinovatului în spătărie, unde, spune autorul, „nu-i fățarie” (părtinire). Bogdan este adus în lanțuri. Subliniem versurile 379—381 :

Și cînd fiiarili suna
Norodul să întrista,
Dar de fel boiarii mari.

Aceste versuri arată că eftalele răspundeau unor năzuințe ale poporului care se întrista văzînd că mișcarea a dat greș și că Bogdan cădea din cauza luptelor politice ale marilor feudali pentru obținerea și menținerea puterii. Divanul se pronunță asupra pedepsei: decapitarea celor doi. Marele armaș Balș este însărcinat cu executarea sentinței. Un episod colorat cu note tragi-comice se strecoară în conținutul cronicii: Balș începe să tremure și, „slab tare la fire”, nu poate executa sarcina de călău ce i se dase. Este înlocuit cu Pavel Soroceanu, el însuși condamnat și închis în temniță. Acestuia nu-i vine să creadă, dar, pentru a fi scos din toropeală, este bătut cu cîteva măciuci (dar „măciucă armășească”), este ametit și întăritat cu o „cifertă de horilcă” (vers. 424—483). După această scenă, înfățișată — cum vom vedea — mai grotesc în versiunea Sioneștilor, urmează o scenă lugubră: în noaptea de vineri spre sîmbătă, în bașca închisorii unde ședeau îngroziți cei doi condamnați, apar preotul, condicarul închisorii și gelatul pentru ca fiecare dintre ei să-și facă pe rînd datoria. Bogdan adresează cuvinte de rămas bun prietenilor, soției, copiilor și termină rugăciunea sa din urmă arătînd dispreț pentru „mincinoasa lume”. Dar în acel moment, Cuza, de care nu se mai amintise nimic în cronică, este cuprins brusc de furie și protestează violent împotriva condamnării. Pavel Soroceanu taie întîi capul lui Cuza și apoi lui Bogdan. Trupurile goale sînt îngropate la biserica sf. Nicolae a Curții domnești, iar capetele sînt expuse demonstrativ pe o bancă, în curte (vers. 484—613). Cronicarul termină poema sa istorică cu versuri despre zădărniciia înălțimilor omenesci care cad și pier într-un minut (vers. 614—627).

Cronica uciderii celor doi boieri s-a transmis, după cîte știm, în 13 manuscrise, alcărur studiul comparativ ne conduce la determinarea a două redacții.

Redacția scurtă este reprezentată prin 6 manuscrise (cînd în descrierea care urmează nu se arată depozitul, înseamnă că manuscrisul aparține Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România) :

Ms. 21, f. 146^v—150^v : „Versuri pentru Bogdan vornicul și Cuza spatariul, morți de sabia domnului Moruzu, la anul 1778, octombrie”. În acest manuscris, o adevărată antologie de poezii vechi și noi (ultima copiată este din anul 1857), cronica se oprește la versurile: Și zisă cătră

³ Se știe pedeapsa celorlalți: se poruncește ca lui Dărmănescu să i se taie mîna și să fie exilat. Iertat de domn, este ținut sub stare de arest într-un turn la Tîrgul Ocna. Cei iscăliți în fals sînt eliberați pe rînd.

gelat : Fă-ți poronca ce ți-am dat. (Vezi ed. de față vers. 571—572). Deși copistul a copiat caligrafic, totuși a sărit peste multe versuri. Luna „octomvrie 1”, scrisă la sfîrșitul versurilor, este o greșeală cronologică, în loc de 18 august, cînd a avut loc decapitarea.

Ms. 1629, f. 53^v — 58^v. Titlul este înlocuit cu următoarea însemnare, la sfîrșit : „Aceste sântu stihurile asupra peirii răposatului Manolachi Bogdan vornicu vextoit și asupra lui Ioan Cuza biv vel spătar, cari au perit de sabie, în domnie mării salce Constandin Dimitrie Moruz voevoda. Veniri spre simbătă, la 8 ceasuri de noapte, 1778 avgust 18”. Sfîrșește, ca în majoritatea manuscriselor, cu versurile : „Îndată își pleca capul/ Și zisă cătră gelat : Fă-ți poronca ce ți-au dat” (vers. 570—572). Acest manuscris este deosebit de important prin vechimea lui, fiind scris de copistul Ioniță Popa (f. 63^v), zis și Ioniță Copilul (f. 49^v) „întru-ntîia domnie a mării sale Constandin voevod, la anii de la Hristos 1778”. Const. Moruzi a fost numit domn prin firman datat 30 septembrie 1777 și a venit în Iași în noiembrie. Rezultă că ms. 1629 a fost copiat la cîteva săptămîni după decapitare, fiind cel mai vechi dintre toate manuscrisele cîte cuprind cronică.

Ms. 4730 (fost al lui Tudor Pamfile), f. 10—14^v : „Descăpăținarea lui Bogdan vorn. și Cuza spat. de domnul Muruz, an 1778, oct. 1”. Titlul reproduce greșeala cronologică „oct. 1”, întîlnită în ms. 21, ambele fiind copii recente din sec. al XIX-lea, dar în chirilică. Se încheie cu același vers 571 : „Fă-ți poronca ce ți-au dat”.

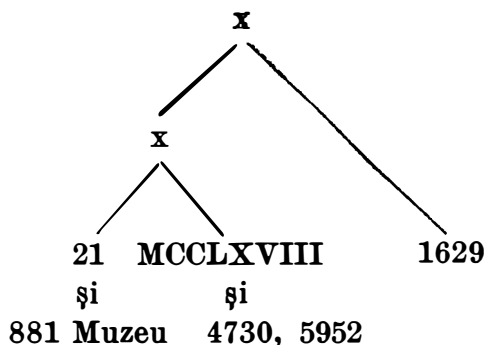
Documente MCCLXVIII (fostul ms. 3393), f. 88^v — 93 : „Stihurile lui Bogdan vornic și a Cuzăi spatariul, ci au perit de sabie domnului nostru Moruzi pentru fapta lui (sic) la leat 1778 oct. 1”. Copie din sec. al XIX-lea, se termină cu același vers 572.

Ms. 5952, f. 2^v—3^v, fost al lui Gh. Kirileanu (odată în posesia lui Scarlat Vîrnav), prezintă din cronică numai 159 versuri cu mari omisiuni : 26—36, 39—40, 43—44, 48—355, 241—310, 344—367, 376—393 ș.a. Sfîrșește cu versurile : „Și sîngele ce să varsă/ Luîndu această pedeapsă” (compară cu vers. 558—560). Copia textului datează de la începutul sec. al XIX-lea).

Ms. inventariat la nr. 881, al Muzeului Româno-Rus (București), p. 7—31 : „Versuri pentru Bogdan vornicul și Cuza spatariul, morți de sabiea domnului Moruz, la anul 1778 octomvrie”. Ca și în manuscrisele precedente, ultimul vers este 572. Chirilica folosită este asemănătoare cu chirilica lui Vasile Alecsandri ; manuscrisul a fost al junimistului V. Pogor, apoi al bibliofilului V. Panopol, care l-a cedat Muzeului.

Nu poate fi ceva întîmplător că *toate* manuscrisele din această grupă se opresc la același vers, care termină acțiunea cu momentul cînd Bodgan, recunoscîndu-și vina de trădare, primește osînda cu vorbele adresate armașului : „Fă-ți poronca ce ți-au dat”. Nu este întîmplător nici că cel mai vechi dintre *toate manuscrisele ambelor grupe* aparține acestei grupe. Aceste particularități duc la concluzia că versiunea originală a fost cea scurtă care a exclus din narațiune pe Cuza, cît și momentele dramatice finale, socotite probabil inutile. Un intermediar (X) între arhetip și copii a introdus, prin confuzie cu data uciderii lui Grigorie Ghica, greșeala cronologică de „octombrie” și „octomvrie 1”, ca dată a uciderii acestor doi boieri.

Stema manuscriselor acestei grupe este deci următoarea :

Versiunea dezvoltată. Manuscrisele acestei grupe continuă povestirea evenimentelor cu câteva zeci de versuri, nu lipsite de oarecare artificialitate, adăugînd izbucnirea neașteptată a revoltei lui Cuza, decapitarea acestuia, ultimele cuvinte atribuite lui Bogdan⁴ și reflecțiile acestuia despre „mincinoasa lume”; în treacăt se arată decapitarea lui Bogdan, apoi îngroparea trupurilor lor și învățătura (vers. 595—597) ce trebuiau să și-o însușească toți care priveau capetele celor doi „haini”. Apoi iar reflecții despre măririle deșarte și vremelnice. Dacă aceste completări sporesc într-o mică măsură valoarea documentară⁵ a cronicii în versiunea ei dezvoltată, în schimb îi dăunează ca unitate și concentrare poetică.

Iată manuscrisele acestei grupe :

Ms. 1155 (fost fondul Gaster), f. 198^v—206 : „Alte versuri în stihuri pentru răpăusatul Manolachi Bogdan și a lui Ioan Cuza, biv vel spătar, cari cu urgie împărătiască s-au săvîrșit în domnia mării sale Demetriu Moruz voevod, let 1780 avg. 27”. Termină cu vers. : „Zicînd : — Mă rog, baș căpitani, / Doară nu m-ai năcăji fără <cali>”, deci cu vers. 591 din ediția noastră. Pe verso f. 206 continuă cu totul alte versuri, dovadă că modelul de pe care s-a copiat era neterminat. Copie din sec. al XVIII-lea.

Ms. 2809, f. 4—10 : <Lipsește începutul titlului> „în domnie răposatului domnu Costantin Moruzi voivod, let 1778 avgust 18, vineri sara”. Se termină cu o concentrare a vers. 572—587 din ediția noastră, astfel : „Iar Cuza fiind măreț / Și din fire lui isteț, / Nu vra ca să să supui / Pînă nu-l legară cu mîinii. — Sfârșătul tînguirii răposaților boeri Bogdan și Cuza”. Manuscrisul este nedatat, dar hîrtia (albastră groasă) și grafia îl situează la începutul sec. al XIX-lea.

Ms. 5905, 16 foi scrise. Acest manuscris a făcut parte din miscelaneul nr. 4082, cu materiale scrise de mînă și tipărite — decupări din ziare — referitoare la evenimente petrecute în Iași, în diferite timpuri, pînă aproape de zilele noastre. De fapt, numărul de foaie 62 al fostului ms. 4082 este aplicat pe un plic în care se afla și manuscrisul mic (95 mm × 145 mm), cu 16 foi scrise în chirilică (f. 16^v și restul nescrise) numerotate cu creionul. Pe paginile acestui mic manuscris, acum cu cota 5905, este

⁴ Nu e logic să chemi în clipele morții mai întîi pe „priiatini și vecini” (vers. 515) și apoi soția (vers. 517) și „copilașii” (vers. 519).

⁵ Noile știri : amănunte referitoare la modul decapitării, îngroparea trupurilor la biserica sf. Nicolae din Iași, expunerea capetelor în Curtea domnească.

scrisă cronică uciderii celor doi boieri, al cărei titlu și text le reproducem în ediția de față, fiind singurul manuscris complet, în versiunea dezvoltată.

Deși între ediția publicată de M. Kogălniceanu și acest manuscris există unele deosebiri, totuși credem că acest manuscris a servit la ediția lui M. Kogălniceanu. Argumentele pe care bazăm această părere sînt următoarele :

1. Deosebirile dintre ediție și manuscris sînt puține și de mică însemnătate : Kogălniceanu omite vers. 192, 201—202, 324, 382, 506, 559—560. Concentrează vers. 579—580 în unul singur : „Atuncea Cuza au sărit”. Înlocuiește unele cuvinte din manuscris sau adaugă altele, pentru că i se par mai potrivite cele propuse de el : vers. 4 vedere>gîndire; vers. 63 la>în; vers. 120 din paza>Dară grea pază; vers. 123 între sfat>întristat; vers. 124 l-au>le-au; vers. 133 vide-vii cum ai lucrat>vide-veți cum am lucrat; vers. 154 La Moscu>La moscali; vers. 175 pe vist. Balș>vel armașul Balș; vers. 330 Aducă-l-vodă de-l vază>Aduceți-l să-l vază; vers. 489 N-au în gînd>N-au nici în gînd.

Toate aceste mici deosebiri dintre ediție și manuscris fac parte din sistemul folosit de Kogălniceanu ca editor de texte vechi⁶ și nu se datoresc faptului că ar fi folosit un alt manuscris. Sînt modificări neesențiale cerute de necesitățile versificăției și de un gust literar mai rafinat decît al vechiului autor (de pildă, omite vers. 382, pentru că el repetă ideea din vers. 376; omite vers. 201—202, pentru că sînt confuze).

2. Ms. 5905 s-a găsit printre manuscrisele ieșene ale ms. 4082 dintre care două sînt chiar autografe ale lui M. Kogălniceanu : f. 66—73, discurs către senatori, amintind de războiul de independență din 1877—1878; f. 76—79, o scrisoare care începe cu vorbele „sînt bolnav”. Au fost, toate, note, decupări strînse de, sau de la Kogălniceanu.

3. Într-un plic numerotat cu nr. 13, din același ms. 4082, se află un manuscris cu alte versuri istorice, semnate : „Vasili Beldiman, 1821 noem. 18”. Este cunoscută pasiunea lui Kogălniceanu de a aduna versuri politice vechi, cu care și-a completat ediția a doua din *Cronicile României* (vol. III, 1874, p. 270—273, 274—280, 281—295, 335—433, 463—464, 492—524, 526—529). Toate aceste considerații duc la concluzia că manuscrisul mic nr. 5905 din plicul numerotat cu f. 62 a făcut parte din colecția lui M. Kogălniceanu, care l-a și publicat.

Ms. inventariat la nr. 4256, al Bibliotecii centrale de stat (București), f. 9—12, cuprinde un fragment cu vers. 207—561, dar și acest fragment, copiat la începutul sec. al XIX-lea, mai are alte omisiuni de versuri datorate neglijenței copistului.

Mss. Sion. din care cel mai vechi a fost publicat de Gh. Ghibănescu în revista din Bîrlad, *George Lazăr*, II (1888—1889), p. 138—144 și 212—220. Au aparținut cunoscutului bibliofil Gheorghe Sion, iar Ghibănescu le-a consultat pe cînd bogata bibliotecă Sion se afla la Brătești⁷. Manuscrisele au aparținut lui Antohi Sion (1787—1848), un iubitor de carte, posesor al unei frumoase biblioteci, colecționar de cronici și documente

⁶ Dan Simonescu, *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, București, 1939, p. 252—261. Mircea Tomescu, *Mihail Kogălniceanu ca editor* (extras din *Convorbiri literare*, nr. 8—10, aug. — oct. 1941, 13 p.).

⁷ Se știe că Gh. Sion a dăruit în 1922 Bibliotecii Universității din Cluj întreaga sa bibliotecă de cărți, manuscrise și colecții speciale. Cercetările noastre n-au reușit a le descoperi.

referitoare la istoria Moldovei, pe care le transcria cu grijă⁸. Ghibănescu notează cele două manuscrise „Sionescu I” și „Sionescu II”. Autorul prelucrării — căci vom vedea că este o prelucrare — cronicii rimate despre Bogdan și Cuza trebuie că a fost Iordachi Sion (1738 — cca. 1803), autorul unor interesante însemnări de cronică⁹, în care scrie și despre cei doi boieri că „i-au dusu într-un turnu, în zidiul curții domnești și i-au tăet căpit<anul> Pavel ot Soroca, ci era închis în temniță”¹⁰.

Deosebiriile dintre ediția noastră (versiunea dezvoltată) și versiunea din mss. Sion¹¹ sînt esențiale, încît aceasta ar putea fi socotită ca o prelucrare a cronicii vechi; de aceea am reprodus-o în aparatul critic al ediției de față.

Prelucrarea se prezintă mai scurtă, prin omisiuni și concentrări de versuri. Astfel sînt omise vers. 19—20, 47—144, 203—204, 317—318, 423—426, 515—522, 533—536, 565—568. Versurile 329—339 sînt concentrate în 9 versuri, 350—384 în 5 versuri, 433—464 înlocuite cu altele, care strecoară unele note hazlii în legătură cu fricosul armaș Balș. Finalul cronicii, adică vers. 373—628 din versiunea dezvoltată, este în prelucrarea Sion precipitat: Cuza e tăiat după Bogdan (deci invers decît în versiunea dezvoltată). Apoi autorul încheie arătînd motivul¹² pentru care s-a „grăbit”, lăsînd la o parte atîtea „multe alte stihuri mai mari, / statornici și mai tari”. Ultimele versuri ale prelucrării cuprind o stărui-toare dojană adresată lui Bogdan, spunîndu-i că a meritat pedeapsa dată (poziția feudalului care afișează devotamentul față de domnie).

Ms. I, 4 al Bibliotecii „M. Eminescu” a Universității din Iași, f. 48—58^v: „Alte stihuri în versu asupra răposatului Manolache Bogdan vornic și al lui Ioan Cuza biv vel spat”, în copia ieromonahului Leon de la m-reă Coșula, din anul 1784.

Ms. 5952, f. 2^v — 3^v, fost în Biblioteca Gh. T. Kirileanu din Piatra Neamț.

Autorul și data cronicii. M. Kogălniceanu, publicînd cronica în 1874, a adăugat după titlul ei că este scrisă (compusă) „de Enachi Kogălniceanu”, fără să documenteze afirmația sa. V. A. Urechiă, *Ist. rom.* I (1891), 176 a înclinat să creadă simpla afirmație a lui M. Kogălniceanu și vorbește ca și cum Enachi Kogălniceanu ar fi autorul cronicii¹³. N. Iorga a combătut această paternitate cu argumente logice¹⁴. Dar Iorga susține totodată că „se pare deci că ambele bucăți¹⁵ au același autor, un profesionist

⁸ Gh. Ungurcanu, *Familia Sion, Studiu și documente*, Iași, 1936, p. 11—31.

⁹ Pentru evenimentele de la 1 oct. 1777—1 ian. 1803, apoi continuată de fiul său Antohi pentru anii 1803—1816, publicată de I. Bianu, *Catalogul manuscriselor românești* < din Bibl. Acad. Rom. >, I, Buc., 1907, p. 646—651 (Originalul, în ms. 298, f. 182^v—189).

¹⁰ *Ibidem*, p. 647.

¹¹ Ghibănescu nu lămurește care din cele două manuscrise sionești e mai vechi. Spune numai că ms. Sionescu I (As) are 20 file, e urlt scris, înainte de 1833 și e mai asemănător cu ed. Kogălniceanu, în timp ce ms. Sionescu II (Bs) are 32 foi.

¹² „S-au sflrșit aceste stihuri / Socotite pe < recte : de > nimicuri”.

¹³ I se mai atribuie — credem greșit — lui V. A. Urechiă că ar fi susținut ca autor pe un „obscur învățător de la școala din Ruginoasa”, cf. N. Iorga, *Ist. lit. rom.*, III, ed. 1933, p. 90, nota 1.

¹⁴ N. Iorga, *ibidem*, p. 88—89.

¹⁵ Stihurile despre Grigore Ghica și cele despre Bogdan și Cuza.

literar pentru asasinatelor politice”¹⁶. În acest caz, Enachi Kogălniceanu nu poate fi autorul stihurilor despre Bogdan și Cuza, pentru că am văzut (p. 177—178) că nu poate fi socotit autorul stihurilor despre Grigore Ghica. Orice ipoteză cu privire la identificarea autorului trebuie să țină seamă de poziția lui ideologică ce se oglindește în cronică: el nu aparține marii boierimi filoturce, ci micii boierimi sau târgoveților care înțelegeau mai ușor rezistența boierilor uciși față de domnie. Autorul socotește pe Bogdan ca un om învățat — cum a și fost¹⁷ — și ține să spună că „norodul” se întrista când auzea zornăitul lanțurilor în care fusese legat Bogdan, „dar de fel boiarilor mari” (vers. 378—381).

Cronica a fost compusă la câteva săptămâni de la comiterea decapitării; această dată o deducem din însemnarea de pe ms. 1629, care atestă copierea stihurilor pînă în noiembrie 1778.

Ediția de față. Pe baza studiului comparativ al manuscriselor, nu se putea alege pentru editare decît versiunea dezvoltată din ms. 5905. Acestea i-am alăturat în aparatul critic variantele prelucrării Sion, în transcrierea editorului ei, Gh. Ghibănescu.

BIBLIOGRAFIE. Izvoare narative contemporane și studii. A. Papadopolos-Kerameus, *Scrieri și documente grecești privilegiate la istoria românilor din anii 1592—1837, culese și publicate în tomul XIII din Documente Hurmuzaki de...*, traduse de G. Murnu și C. Litzica. București, 1914, p. 92—93 (jurnalul banului Const. Caragea). *Arhiva românească*, II (Iași, 845), p. 264—270: *Tălmăcire a fermanului pentru Bogdan și Cuza*. Reprodus de aici și de V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, II, București, 1892, p. 318—321 (se susține de V. A. Urechiă, *op. cit.*, p. 176, că acest firman a fost cerut și cumpărat de Const. Moruzi după crimă, pentru a-și justifica singeroasa poruncă). *Cronica lui Iordachi Sion*, vezi aici, p. 204, nota 9. V. A. Urechiă, *Istoria românilor...*, I, București, 1891, p. 173—176. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. III, partea I, București, 1933, p. 88—90. Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, 1962, p. 444—445. Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 710 (Al. Piru).

Ediții. M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, vol. III, București, 1874, p. 281—295. Gh. Ghibănescu a editat ms. Sion în *George Lazăr*, II (Birlad, 1888—1889), p. 138—144 și 212—220.

Ms. 5905,

f. 1 *Stihuri asupra peirii răposatului Manolachi Bogdan
vel vornic i a lui Ioan Cuza biv vel spatat carii cu ur-
gia împărătiască și de sabia domniască s-au săvârșit
în domnia mării sale Costandin Dimitria Moruzi
voevod, la lt. 1778 augst 18 zile*

O, cé groznică întîmplare,
O, cé primejdii mare,
O, cé cumplită cădere,

Titlul: Stihurile pentru sfîrșire boerilor Manolachi Bogdan și Ioan Cuza spat. cari au perit în domnie domnului Costandin Dumitru M<oruz voevod la anul 1778 aug. 18, vineri spre sîmbătă la 6 ceasuri din noapte 1 ci întîmplari 2 ci primejdii mari 3 ci căderi

¹⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 88.

¹⁷ *Ibidem*, p. 90, nota 1.

O, spăimîntată vedere,
 5 La mici cum și la cei mari,
 La slabi cum și la cei tari!
 La săraci și la bogați
 Și la toți cîialalți!
 În oraș și la polată
 10 Cum și la obștiia toată!
 În norodu, ce spăimîntare
 Și în boiari grijă mare!
 Ascultați să auziți,
 Ceia ce n-aț văzut, priviți.
 15 Cé multu vrednică de plînsu,
 A pizmiei cei prè ascunsu!
 O, cé jale, ce întristare,
 O, cé plînsu cu suspinare!
 Istoriia iaste lungă
 20 Iară minte îmi iaste scurtă.
 Cé, pre cît mă voiu pricepi
 A o scriia voiu începi
 Și voiu faci arătare
 De această întămplare.
 25 Arătare voi să facu,
 Măcar nu fiie pe placu.
 Căci a o lăsa să tacu
 Făr de minte mă facu
 Și mă arăt nepriceputu
 30 La lucrul ce-am începutu.
 Deci, numaidecît încep
 Zicînd pre cît mă pricepu.
 Într-acestu vec de acumu
 Trăind astăzi, ce văzumu?
 35 Văzumu ceia ce n-amu văzut,
 Ca un visu dar de crezut!
 Într-o zi grea turburare
 În curte, cu spăimîntare:
 Aducere a o samă
 40 Din boiari¹, ca să de samă

4 vèderi 5 Cii mici cii 6 cii 8 Pre la *După* toți *ad.* la 9 la] în 10 la] în opstiea 11 ce] o
 spăimăntari 12 boeri mari 13 auzăți 14 n-ați mai priviți *om.* 15 Cé multu vrednică] omul
 cel vrednic 16 pizmei 17 ci jeli, ci întristari 18 ci suspinari 19—20 *om.* 21 Cé... voi] Și
 credi că voi 22 scrii voi 23 voi face arătari 24 întămplări fac 27 *După* Căci *ad.* de
 28 di minti vru să mă facă 29 nepriceput 30 ci-əm început 31 Dice numaidecît încep
 32 pricep 33 vac acum 34 de văzum 35 Văzut-am ceia ce] ci 36 di crezut 37 Întru
 o zi gre tulburari 38 curti o spăimăntari 39 Adusășă a]pi 40 boeri

¹ Se știe numele boierilor aduși de pe la moșiile și casele lor și închiși la Iași: logofătul Roset Bălănescu, spătarul Iordache Cantacuzino Deleanu, paharnicul Manolache Bogdan,

De eftalile ce-au scrisu,
 Cari domniia le-au prinsu,
 Cu pîră, făr de socotială
 Care au eșitu la ivală.
 45 De Dărmănescu ² fu scrise
 Și la Bender pi ascuns trimise
 C-o slugă prè ticăită.
 Eși sluga neplăcută
 50 Lăsindu-le prin gemii
 La agii, nu la alți,
 Cum și pre la cafineli
 Unde sîntu musafireli,
 Ca turcii să le găscă
 Jaloba să să vediască.
 55 La pași și la sarascheri
 Și la ascheriul din Benderi.
 Dărmănescul iasti făr de minte
 Arătîndu jalobi multi.
 Avut-au la acestu sfatu
 60 Pe Cuza cel destrămatu
 Cu carile s-au unitu
 Și pre mulți i-au amăgit
 Tregîndu-i la acel sfat
 Prin giurămîntul ce l-au dat
 65 Ca să fiia totu într-un cuvîntu
 La lucrul ce-au începutu.
 Logo<fātu>l Bălănescul
 Fu giuratu de Dărmănescul,
 Précum și Canta ³ spătarul
 70 Și Romano cămănarul.
 Iară dintr-aceste eftale
 Ce s-au trimesu făr de cale
 Fu prepusu pre Dărmănescul,
 Pré Cuza, pré Bălănescul,
 75 Cum și pré Canta spătarul
 Și Romano cămănarul,
 Dintru a Ghicăi domniia
 C-au înblatu cu violenția
 Cu fuga lor la Hotin

41 Di scris 42 Care domnul i li-au prins 43 Cu plră] cumpărindu fără de om.
 socoteală 44 eșit 45 Di Dărmănescul scrisă 46 în Bindiri pe trimise] trecusă 47— 144 om.
 50 După alți urm. în ms. 5905 un cuvînt indescifrabil

spătarul Ioan Cuza. Trebuia adus cămănarul Manolachi Romano, dar acesta apucase să fugă în Austria (Hurmuzaki, *Documente*, XIII, trad. rom., p. 92).

² Paharnicul Iordache Darie Dărmănescu, iubitor de cultură și literatură, a plătit mai mulți cărturari ai vremii să traducă în românește și să scrie cîteva opere literare și istorice străine : *Istoria lui Telemah*, *Istoria lui Alfidulis* și a *Zelidiei*, *Taina francmasonilor*. Arestarea lui a avut loc la 31 iulie 1778.

³ Recte : Iordache Cantacuzino din Deleni.

80 Pîrîndu pre Ghica de hainu ⁴
 Deci, numaidecîtu domniia
 3° Fu aprinsă de mîniia
 Și răpezi în Dărmănești
 Tot aleși oameni domnești
 85 Cum și la cei mai susu
 Pomeniți la acestu prepusu.
 I-au adus pre toț în curte
 Făr vorbe sau cuvinte
 I-au pus pre toț la propială
 90 Prin beciuri, nu la ivală;
 Nu i-au scosu la arătare
 Păr n-a faci cercetare.
 Cé, bătîndu pre Dărmănescul ⁵,
 Arătîndu pre Bălănescul,
 95 Mărturisî că-i viclianu
 Arătîndu și pre Bogdanu
 Și pre toț pre cei închiși
 Că sîntu cu Bogdanu agiunși;
 Încă și pre cămănarul
 100 Și pre Canta spătarul.
 4 Iară Romano luînd știre,
 Ca să scape de peire,
 Trecu cordonul nemțescu
 Lăsîndu locul creștinescu
 105 Și țara cè de moșiia
 Ca să scape de urgiia
 Iată, vei vidè cum va scăpa
 Și la ce sfîrșit să va afla!
 Iară cel mai mare viclianu
 110 Iaste vornicul Bogdanu.
 Deci, veni Bogdanu ⁶ la curte
 Arătîndu și nazuri multe
 Și să arătă voios
 Și la vorbă mîngăios
 115 Vorbîndu cu fiștecare
 Cu-un chefu și c-o primblare,
 Vrînd să fiia-acoperitu
 La ceia ce iera veditu.
 Căci și sîngur cunoscușă
 120 Din paza ce văzusu
 4° Căci delii îl păzè foarte

⁴ O notiță pe o carte veche spune, într-adevăr, că decapitarea lui Grigore Ghica a fost urmarea unor plri comunicate pașei din Hotin de logofătul Bălănescu, vornicul Manolachi Bogdan; spătarul Ioan Cuza, spătarul Ioan Canta<cușino>, căminarul Romano și paharnicul Dărmănescu (Cf. C. Berariu, *Moartea lui Grigore Ghica. Două notițe contemporane*, în *Deșteptarea*, XI, Cernăuți (1903), nr. 8 (26 ian. / 8 febr.), p. 1—2.

⁵ Dărmănescu a fost lovit cu topuzul și bătut în falangă (Hurmuzaki, *Documente*, XIII, trad. rom. p. 92).

⁶ Manolachi Bogdan făcea parte din divanul domnului Const. Moruzi.

În totu ciasul, zi și noapte,
 Bogdanu cel naltu între sfatu
 Zis-au și l-au arătat
 125 Ca taina să o păzască,
 Iară iai să ș-odihniască;
 Taina să țiia păzită,
 Iară traba iaste gătită :
 — Lăsaț toate-asupra mea
 130 Și ieu voiu lucra ce-oi vrè.
 Acu, cu cine și prin cine,
 Să le lucrez toate bine.
 Vide-vii cum ai lucrat
 Și ce sfîrșit au lătu!
 135 Avut-au minte înaltă :
 Vrea să răzbată la Poartă,
 Ca stăpînu mare să fiia
 În patrie cu domniia
 Și îi giură cu tării
 140 Cu izvod de boerii.
 Află vornicul Bogdanu
 Pe Efendi Sulimanu.
 Scrisu arzu cu pîră mare
 Arătîndu jalobă tare
 145 Pentru-o samă din boiari⁷,
 Să dè știre la Benderi,
 Că la trecuta oștire
 Iei adusără pieire,
 În toată armiiia turciască
 150 Cu-a lor fire tireniască,
 Precum și în anul trecutu
 Iei pe Ghica l-au sfătuitu,
 Ca Ghica să hainiască,
 La Moscu să pribegiască
 155 Ca iei să hălăduiască
 De urgiia împărătiiască.
 Acești vicleni împărății
 Ce pitrec în sămiții,
 Care sîntu de toț văzuț
 5° 160 Că de beiul sînt cinstiți,
 Că după a lor ră fire
 Vor faci țării piire.

145 Pentru o de boeri 146 *Înlocuit cu* Că sânt haini și vicleni 147 ostiri 148 piiri 149 armie
 turcească 150 fire] faptă 152 sfătuitu] sfîrșit 154 Și la Moscova să pribegiască 155 hălădu-
 iască] odihnească 156 urgie 157 Aceste 158 Ce *om.* După pitrec *ad.* tot săminții *în ms.*
 5905 159 toți văzuți 160 di 161 Că] Și ră fire] răhniri 162 face piiri

⁷ Boierii pîrți de Manolachi Bogdan și complicii lui sînt : logofătul Vasile Razu, fostul
 log. Ioniță Cantacuzino și vistierul Iordache Balș (*Arhiva românească*, II, Iași, 1845, p. 265).

Căci dorescu de megiiăș
 Și-⁸ poftescu să viia în Iaș.
 165 Să fiia Porții în știre
 Că stă țara spre piire.
 Ce cîtu de sîrgu să grăbască
 Ca să nu o prăpădiască.
 170 Și spre nume că-i arată
 Să fiia știuți la Poartă.
 Logofătul Ioan Canta
 Ca el întăiu să-ș ia plata;
 Cum și pe logofătul Razul
 175 Nu-l trecu nescrisu cu arzul;
 Și pe vistierul Balș
 Îl făcu știutu la paș.
 Aceștia cîte trei uniț
 Și de lucru nou gătiț,
 180 Iară acestu arzu ci-au făcutu
 Lui Sulimanu nu i-au plăcutu,
 I l-au trimesu iară la sine
 Arătîndu că nu-i scris bine,
 Ca de iznoavă să-l facă,
 185 Să-l scriia și să-l prifacă,
 După cum singur l-au dus
 Atunce cîndu l-au trimesu
 Mai cu asupră de măsură
 Dresu de Sulimanu cu pîră.
 190 Atîta l-au fostu trasu Bogdanu
 Pre afendi Sulimanu,
 După cum iel au poftitu
 Așa i l-au prifăcutu :
 Turcești, pre arăpiia
 195 Ca un tăinuitu să fiia
 Și cu bună socotială
 Să nu iasă la ivală !
 Bogdan zi și noapte îi paști
 Și aștaptă ce să va naști.
 200 Dar aceia ce s-au născutu
 Pre Bogdanu n-au cunoscutu !
 Fiîndu că știre din fire (*sic* !)

163 Că-i doresc di 164 Și-i poftesc vil 166 stă 167 *Inlocuit cu* Și el sângur să prabască
 169 *Inlocuit cu* Și pi toți pi niam li arată 171 Logofătul Ioanu 172 întăi el 174 l *om.*
 nescrisu] în scris arzu 175 visternicul 177 Aceștie tustrei uniți 178 di gătiți 179 Dar acist
 180 n-au 181 I] Ce iar sine] mine 183 di 184 să-l] să-i 188 plră] tărie 189 Că atăta au
 fostu 190 Di efendi 192 i *om.* prifăcut 193 Turcește pe 194 un] bun 197 Zăoa paște
 198 așteaptă să *om.* naște 200 n-au] l-au 201 știre *emendează* meșter 201—202 Fiînd
 naștere lor de ră firi / Dușmanul să-i scoată din piiri

⁸ Adică pe ruși.

- 6° Să-l scoată de la peire.
 Aice am cunoscutu
 Greșala ci i-au făcutu
 205 Acel cu minte Bogdanu;
 Nu c-au scris lui Sulimanu,
 Ce cum de au tras la acel sfatu
 Pre Dărmănescul cel blăstămatu !
 Căci iaști de toț știutu
 210 Că-i din fire abătutu.
 Cine știa de Bogdanu
 Sau ce dregi Sulimanu ?
 Iară aceli eftali
 Fu trimisă făr de cale
 215 Și nu știu nici Bogdanu,
 Nici efendi Sulimanu
 Ce, de-odată să văzu
 Că Băgdanu tare căzu.
 Cîndu nu avè nici un gîndu
 220 Le văzu toate pre rîndu,
 Înșirate ca pre-o ață
 Le văzu toate de față.
 Cunoscu și-a sa peire
 Și a viații săvîrșire.
 7 225 Și cu adîncu suspina
 Norocul îș blăstăma !
 Chipzuindu acestu amar,
 Vede pe baș ciohodar,
 Care stîndu-i dinainte
 230 Îi zicè aceste cuvinte :
 — Poronca mării sali
 Ca să fii la închisoari.
 Luîndu-l de suptu susioară
 Îl scoasăă jos pe scară.
 235 Din vorniciia cea mare
 Să văzu la închisoari,
 Într-un beciu întunicos,
 Tocma la curte din dos,
 Pre o salte la pămînt,
 240 Unde nu-i treci nici vîntu ;
 La vreme de nădușală

203—204 om. 206 Nu c-au scris] N-au scris numai 207 Ce cum de] Ci 208 Pre... cel] Pi un Dărmănescu 209 Căci] Care iaști] este toți 210 Înlocuit cu Că din țară au lipsit 211 Cini știi 212 ci diregi 213 Iară] Iar di 214 Fu] Ce să trimasă 215 știé nice *Între vers.* 216—217 ad. Ce numai deodată s-au auzât / Și sunet mari s-au făcut 217 Ce] Și 219 Cînd] De undi 220 Li-au văzut pe 221 Înșirate pre] pi 223 Cunoscându și om. piiri 224 și om. săvârșiri 225 cu] din 225 Îș] și-l 227 Chibzuind pe 228 Vidè pi baș ciohodari 229 dinainti 230 zicè] zăcè cuvinti 232 fii] mergi 233 supt săoară 234 scoasăă] scoboră gios pre 235 ce mari 237 beci întunecos 238 Tocma om. din dos] dedesupt gios 239 Pe 240 nu-i treci] nu intra 241—242 om.

Cu pripă, cu herbintială,
 În vreme de vară
 Arzînd ca într-o pară
 245 În luna lui iulii.
 În loc de bucuriia
 7° Sta gătit de moarte,
 Cari nu-i departe.
 Săraca giupîniasă
 250 Oaricîtu plîngè acasă,
 Oaricît să bocești.
 Și să necăjeaști.
 Măngăeri n-ari :
 Crezu, nu mi să pari !
 255 Căci iasti st<r>eină,
 Nu-i dintr-a sa vină.
 Și unde să alerg
 Și cui să să pleci ?
 Săracii cuconași
 260 Micii năsturași !
 Da o fetișoară
 Cè mai mărișoară !
 Sta cu toț rîndu
 Vădu maica plângîndu,
 265 Începu și iei, cu toții,
 Să plîngă și morții
 Cîtu și piatra sacă
 Ia să să desfacă,
 Să facă glasul mari
 8 270 Cu-a sa dispicari.
 Și huite multe
 Să să auză în curte
 Ca doamna să auză
 275 Și să să pătrunză
 Ca de-o jale mare
 De grè întristare,
 La vodă să alerg
 Să roagi cu legi,
 280 Cu legi firiască,
 Ca cè creștiniască,
 Pe Bogdan să-l scoată
 Pentru gloata toată,

243 În] tocmai în 244 Șadè arzând 245 iulii 246 care li era în loc de veselii 247 Și sta
 moarti 248 Care nu era diparti 249 Înainte de sāraca ad. Oi ! 250 Oaricîtu om. După plîngè
 ad. cu amar bocește, cu amar 252 Să năcășește în zădar 253 Începe cu Și 255 După căci ad.
 ea 257 undi Între vers. 258 și 259 ad. Sāracii copii mei / Că au rămas ca vai de ei 259 În-
 cepe cu Și 260 Micii] Cei ca niște 261 Da] Dar 262 Cè] Ce era 263 toții 264 Văzându
 maica-să 266 Să plîngă] De cari plînge 268 Ia] Ca ea disfacă 271 huete 272 Începe cu
 Ca 273 Ca om. 274 Și să să] Ca să o 275 De o jali mari 276 Și de întristari 278 să-l
 roage cu lege 279 firiască] îngerească 280 creștinească

Pentru giupîneasă
 Să nu rămîie în casă,
 285 Lume să petriacă
 Văduvă săracă
 <În>⁸ strai cernite
 În lacrimi ferbinte
 8^v 290 În plînsu necontenitu
 În somnu neadormitu
 În multa plînsoare
 De grè întristare,
 În grè sărăciia
 De grè văduvia.
 295 Iară Bogdan stîndu la închisoari
 Cuprinsu de grijă mari,
 Așteptăndu din ciasu în ciasu
 Sfirșitul cel cu năcazu,
 Căci spătarul Caragè⁹
 300 Adesu la dînsul mergè,
 Însă cu zisa domniască,
 Ca iel să mărturisască
 De aceli pîrături
 Cu a lui amestecături,
 305 Îngrozîndu-l cu moarte
 Ca să arăti dreptate.
 Socoti însuș Bogdan
 Că-i cunoscutu de viclianu
 Și nu-i de tăgăduitu
 9 310 Că ești lucrul ve<dit>¹⁰.
 Arată că-i vinovatu
 Prin arzul care au datu
 La afendi Sulimanu
 Avîndu voroavă di anu;
 315 Că nici să fiia prepusu
 Că de domnu s-ar fi atinsu;
 Căci mai puțină pîră
 Sau pî<ri> (?) di amestecătură

283 *Înainte de* Pentru *ad.* Să să milostivască giupîneasă 284 Ca să rămîi 285 să-și pi-
 treacă 288 lacrimi 289–290 *om.* 291 *Înlocuit cu* Și după multă plînsoari 292 De] Intră
 în întrstari 293–294 *om.* 295 Iară... stîndu] Bogdan stă 296 de o 298 necaz 299 Căci spă-
 tarul] Pentru că spătar 300 Adesaori dînsul] el 301 Însă cu zisa] Fiind poroncă 302 să-i
 303 Di 305 cu] plîna la moarti 306 să li dreptate] toati 307 Socotè însuși 310 *Înlocuit*
cu Că toati a lor s-au ivit 312 Pren cari 313 Cu efendi 314 Avînd un an 315 *Înlocuit*
cu Dar să nu fii pripus 316 di domnul s-ar fi] s-au 317–318 *om.*

⁸ Ms. rupt.

⁹ Este vorba de Constantin Caragea, omul de încredere al lui Constantin Moruzi vodă, autorul „efemeridelor” scrise în grecește pentru evenimente dintre 1 septembrie 1777 și sfîrșitul anului 1780.

¹⁰ Ms. rupt.

Și mai vîrtos să să crază
 Voi însuș să vază :
 Iaste și suretul scrisu
 De pe arzul care-am scrisu,
 În casa, pusu pe patu,
 Suptu postav, lîngă măcatu ;
 Iaste postavul ¹¹ bătutu
 Cu șiretu și țintuitu
 Așăzatu cu socotială
 Și cu bună chipzuială.
 Și pentru ca să i să crază,
 Aducă-l vodă de-l vază.
 Iară după ce s-au văzutu
 Suretul și iscălitu
 De Cuza și de Bogdanu,
 S-au cunoscutu de viclianu.
 Era în arzu iscălit,
 Și ciia boiari pomeniț
 Dar n-avură atîta vină
 Iscăliț nu di a lor mină,
 Ci de mîna lui Bogdanu
 Și a Cuzii celui avanu.
 Acestu suretu ce să văzu
 Făcu pe beiul ¹² di crezu
 Că boerii ciialalți
 Nu sîntu atîta vinovaț.
 Și aciasta i-au îndreptatu
 Cu viiața di-au scăpatu !
 Stă Bogdanu la închisoari,
 Unde mîngîiari n-ari,
 Nici nedejde de scăpatu
 După fapta ce-au lucratu.
 Ce numai la Dumnezeu
 Răzămîndu cugetul său.
 Toate a lui, pecetluite
 Cu multe zile înnainte,
 Și în casă și în cămară,
 Cu-a lui bani și alte odoară

319 *Înlocuit cu* Și pentru ca să să ciază / Să-l aducă vodă față 321 Că este 322 După
 care-am scrisu] triimes 323 După casa ad. mea pat 324 Supt 325 Este 326 șărăt țin-
 tuitu] gintuit 328 chibzuială 329—340 *Înlocuite cu* Care suret s-au văzut făcut / de Bogdan
 și de Cuza / Rămăindu a lor vina / Era l-arzu iscăliți / Toți boerii cei vestiți / Dar nu li să
 găsără vină / Că nu era di a lor mână / Că-i iscălise Bogdan / Și cu Cuza cel avan.
 341 Acest suret 342 pi beiul] pre domnu 343 ciialanți 344 vinovați 345 acesta îndreptatu]
 întrebat 346 Cu... di-au] De cu viiață i-au 347—348 *Înlocuite cu* Iar Bogdan stîndu la închi-
 soare / Neavând nici o disfățare 349 di scăpari *Versurile 350—384 concentrate în următoarele*

¹¹ În original, cuvîntul „postavul” cu corecturi.

¹² Dimitrie Moruzi, domnul Moldovei (30 septembrie 1777—29 mai 1782).

- Să păzăscu di arnăuț
 Și di toț cei rînduiț
 Iară giupîniasa scoasă
 360 Într-un beciu tocma suptu casă
 Plînge și să văiarază.
 Dar cine putè ca să o vază,
 Sau să-i dè vro mîngiari
 La atîta hal și jali ?
 365 Ce, dar, pentru cari faptă
 Să făcu și giudecată ?
 Tragu pe Bogdanu la divanu
 Avîndu-l ca pe-un dușmanu.
 Aprinsu fu vodă de mîniia
 370 Înuntru, în spătăriia,
 Cum și boierime toată
 Cè obicinuită gloată
 10° Poroncești de Bogdanu
 Să-l aducă la divanu
 375 Tocma di la închisoari
 Așa cu fiarili în picioari.
 Duce-l cu grăbire mare
 Și cu fiarili în picioari
 Și cînd fiiarili suna
 380 Norodul să întrista,
 Dar de fel boiarîi mari
 Văzîndu-l cu fiiarili în picioare
 Fiind atîta norod multu
 Cari nu s-au pomenitu !
 385 Săracul, dacă i-au spusu,
 Căzu la mare prepusu
 Că ceasul ar fi sositu
 Tocma cel pentru sfîrșitu
 Și altă nu pricinuiști.
 390 Numai să olăcăiaști,
 Zicîndu : — Că de-aice n-oi ieși
 Pînă cîndu mă voiu sfîrși ;
 11 Decîtu să mă tragă în fiară,
 Mai bini să mă omoară.
 395 Deci îl duse în spătăriia
 Unde nu iaști fățăriia.
 L-au muștrat, l-au judecatu ;
 Ce el nu s-au apărat,

cinci versuri După vina marici o ari. / Deci poroncești de Bogdan / Ca să-l sui în divan / Din beciu de la închisoare / Așa cu fîrăle în picioare. 386 mari pripus 387 cîșul i-ar sosăt 388 Tocma cel pentru] di pre 389 Și altă nu] Aceasta nu-i pricinuește 390 Și numaidecît contenești 391 Zicîndu] zice Că om. di aice 392 Pără cînd n-oi săvărși 393 fîră 395 duse] dusă 396 nu iaști]nu-i nici 397 jîudecat 398 Ce el nu] Nice cum

Ce-au spusu dreptu, că-i vinovat
 Prin arzul care au dat
 Și c-au greșitu ca un omu
 Înainte unui domnu
 Din săminția cè mare,
 La vîrsta care o are.
 Roagă-se să-l miluiască
 Și zili să-i dăruiască :
 — Fie-ți milă de-a mè casă
 De saraca giupăniasă,
 De ticăloși copii
 Că rămân ca vai di iei !
 Vodă fiindu mîniosu,
 Nu văzu Bogdanu folosu ;
 Ce-l muștră că pe un omu
 Și-l judecă ca un domnu.
 Zici-i dar și-i arată
 Fiindu boiarime toată :
 — Cangrina ce s-au născutu
 Iată vechi s-au făcutu.
 Și-au dobînditu carne rea
 Care, de nu s-a tăia,
 Nu să poate vindica,
 Că pină la osu va strica,
 Vătămînd și pre cialalți
 Cari nu sintu vinovați.
 Și așa i-au hotărîtu :
 Să-și ia pedepsa după fapta ce-au făcutu.
 Poroncit-au să să rădici
 Și la acel beciu că-l duci.
 Iară cînd fu vineri sara,
 Sosi sara cè amară,
 Cè mai de pre urmă noapte
 Aducătoare de moarte.
 Încă era decuvremi,
 Poronci pre Balș să-l chemi,
 Adică pre marile armaș,
 Ce-i zic zapeiu pre ucigaș.

399 Ce spusă 400 Pren 402 Înainte 403— 404 om. 405 Să roagă 406 Înlocuit cu Și să nu-l mai pră-
 pădiască / Și striga : — Mă rog, efendi / Fie-ți milă, nu mă pierdi 407 di-a mea 408 Și di
 saraca giupănească 410 de Între vers. 410— 411 ad. Iară Razul și cu Balș / Săcunosc de
 vrăjmaș / Precum și di Ioan Canta / Tot la o dijmă să află. / Îi zicè și-i ărața / Precum a
 vrè măria sa / Volnic este a ierta. / Di s-ar căde <om>nia / Văzînd mare greșala ci faci /, Că
 la toți piiri faci. / Iară ticălosul să ruga / Și cu capul să pleca / Zicînd că au greșit și-i vina sa /
 De a să milostivi măriea sa. 412 vede 413 muștră 414 giudeca domn 415 Zici-i dar] Îi
 zăce 416 Fiindu] Cătră 418 veche 419 Și] Că dobîndit rea]ră 420 de om. s-a] să va
 422 Că om. osiu 424— 426 om. 427 Poroncești să-i rădica 428 Și iar beci că-l] îi duce
 429 Iară] Și în de sară 430 Sosă vremea cea 431 Cè... pre] O ci di pe 432 Aducătoare
 433 era] iară vremi 434 Poroncindu chema 435 Adică... marile] Ca pre un mari 436 Ce-i...
 pre] Ci este pe

Îi zici și-i poruncești :
 — Pas acum, te gătești,
 Mergi de scoate pre Bogdanu,
 440 Cel cîne viclianu
 Dintr-acel beciu ce-i din-dosu
 Și-l du în bașca din-giosu.
 Și pre Cuza cel destrămat
 Ce ești cîne spurcatu,
 445 Pe acei cîni netrebneci
 Că de totu răul sînt vrednici.
 Ia îndată și gelatul
 Și acum le tae capul.
 Tînăr Balși, fricosu tare,
 450 Îl prinsă cutremur mare
 Și nici mai putu să grăiască,
 Nici din locu să să clătiască.
 Atunce beiful au răspunsu,
 Fiindu foarte mînios,
 455 Acesta : — Nu iaști di armășiia
 Fiind slabu tare la fire.
 Și îndată l-au datu afară
 Făcîndu-l de ră ocară.
 Deci, nu miîarsă Balș acasă
 460 Ca vorba să nu iasă,
 Căci fu opritu de domniia
 Ca un chip de urgiia
 Și zisă : — Chemați pre condicariul,
 Precum din vechiu uricariul.
 465 Și îndată ce-i poroncești :
 — Numaidecît să te gătești
 Și dreptu la temniță mergi
 Și de<n> cei închiși alegi
 Pre un Pavăl căpitan
 470 Căruia zicu Sorocianu.
 Zici-i : Vino după mine,
 Ia-ț și sabiia cu tine.
 Pavăl nevrîndu să înțeliagă,

Între vers. 436—437 ad. Pre furătorii de boi / Și jăcași de cei de oi / Și pre cei încă mai mulți / Cări lăcuiesc pren munți. 437 zăci 438 Pas] De acuma 439 pe 440 Cel cîne] Pe cîinile cel 441—442 om. 443 pe distrămat 444 Pe cînele cel După spurcatu ad. Dintr-acel beci ci-i din-dos / Și-i du în bașca di gios (compară cu vers. 441—442) 445 Pe acii cîini nevrednici 446 Că] Cu sint] Is 447—448 om. 449 Tănărul Balș și frumos (sic) tari 450 I-au cuprinsu mari 451 Înlocuîl cu Și nu poati să vorbească 452 de loc se² clintească 453—464 Înlocuite cu Deci cunoscu doamna bini / Că Balș nu-i vrednic de armășie, / Ce ar fi bun haham bașa / De curățit găști la Săbăș / Pentru că dă și cu mîinii, / Au poroncît cu urgi; / — Dați afară pe măgariul / Și chemați pre condicariul. / Și Balș să nu meargă acasă / Pentru ca nu cumva vorbă să iasă. 465 Condicařiului li poroncești 466 Numaidecît să] De acuma 467 Și om. drept să mergi 468 din cii închiș să 469 Pe căpitanu 470 îi zăc Soroceanu 471 Și-i zăce mini 472 E-ți și sabie cu tini 473 nu vrē înțăleagă

475 Nicidecum nu vra să miargă,
 Zicînd : — Că nu sîntu gelatu de boiari,
 Ce sîntu giambaș de muiari.
 Îndată îl scoati din butuci
 Și-i dede cîtiva măciuci
 480 C-o măciucă armășască,
 Avîndu poroncă domnască.
 Și-i dede o cifartă di horilcă,
 Ca să nu-i fiia nimică,
 Făcîndu-l mai simețu
 13 485 Și la sînge îndreznețu.
 Iară dacă miarsă în bașcă,
 Vrură să mărturisască
 Iară cum stau cei gătiț
 Și dă moarte hotărîț,
 490 N-au în gîndu, nici în știre
 Di acè grabnică peire.
 Văzîndu că condicarul vine,
 Cunoscură că nu-i bine.
 Așa pe la mez di noapte
 Intrară în presupusu di moarte.
 495 Iată și duhovnicul
 Țiîndu molitvănîcul
 Și pèthrahirul într-o mîină.
 Acolo, în bașcă, să închină
 Pe rînduiala popască,
 500 Vrîndu ca să-i mărturisască
 Iară dacă îi mărturisiră,
 După lege îi și grijiră.
 Intră dar și gelatul
 Și după dînsul și altul,
 505 Ca mîinile să le legi
 Pi a gilaților lege.
 Atunce dar Deliorman
 Să închină lui Bogdan.
 Cu sabiia goală în mîină.
 13° 510 La spătarul Cuza să închină.
 Iar ticălosul Bogdanu
 Cătră acel căpitan
 Suspinîndu cu lacremi, zisă :

474 meargă 475 Și zăcé Că] Eu boeri 476 Ce sîntu] Și cîstit mueri 477 Îndată] El
 scoate 478 dedi În ms. 5 905 greșit mămuici 481 dedi șfertă de ms. Sion B, dede... horilcă om.
 ms. Sion A 483 Și să fie mai sâmeți 484 sânge îndrăzneți 485—488 Înlocuite cu Iar Bog-
 dan și cu Cuza / Nici gânde de aceasta 489 și nici în știre, nici gândiri 490 acè] ceastă piiri
 491 Vidè că condicariul vini 492 Cunoscū vron bini 493 pre mezi nopti 494 pripus
 moarti 496 Țiînd molitvenicul 497 și om. 499 După orânduiala preuțască 500 i]l 501—502 om.
 504 om. 505 mînule li 506 După a gelaților legi 507 Atunci 509 sabiia mîni
 510 spătariul să închină] cel hain 512 Înainte de Cătră ad. zisă acell] cel 513 lacrămi zisă] vorbiră

— Dar aceasta ce mai agiunsă?
 515 Veniți priiatini și vecini
 Di vă luați ertăciuni.
 Vin și tu, a mea soția,
 Care-mi ești cu cununiia.
 520 Veniți și voi copilași,
 Dragii taicăi cuconași.
 Veniți și voi ale meli surori,
 Di mă vedeți cum moriu!
 Săracii copii miei,
 525 Cum rămân ca vai di iei!
 Prè iubita a mea soția
 Cu ce-în lume să să ția?
 Cu o ră ticăloșia,
 Cu cernita văduvia,
 530 Cu plînsori năpărsite
 Cu lacrimi neconținute.
 14 O, prè mincinoasă lume,
 Vrednică di acestu nume!
 O, lume prè ticăloasă,
 535 Cum mă disparți di-a mè casă!
 O, lume aducătoare
 Și de grabă peritoare!
 O, lume vremelnică,
 Viiată netemeinică!
 540 Acum ieu capul meu plec
 La lume di vecu
 Și pe drapta judecată
 Astăz iau căzuta plată,
 Căci după a mea ră fire
 545 Am căzutu la răsplătire;
 Căci cu cuvîntul rău m-am pus
 Împotriva celui unsu;
 Pre domnul meu am pîritu
 Cari-i lucru mai urîtu.
 550 Greșit-am, dar, ca un omu,
 Pizmuind pre cap de domnu,
 14° Făcui vărsari de sînge¹³,
 O, cum acum nu voi plînge?

514 ce mai] ce-am agiuns 515—522 om. 523 copiii mei 524 de 525 a om. 526 se ții 527 ticăloșii 528 văduvii 529 plînsori] prinsoari nepărsită 530 lacrimi necunținute 531 pre lumi 532 Vrednic ești de acest numi 533—536 om. 538 netemeinică] netrebnică 539 mieu] mi-l 540 Înainte de la ad. Mergu După lume ad. ce 541 Și spre driapta judecată 542 Iată eu căzut la faptă 543 Că me fire] știri 544 Am] Eu căzutu la] cazuta 545 rău om. 546 Împotriva unsu] de sus 547 meu 548 Cari-i] cari După lucru ad. îi 549 Și am greșit dar om. 550 Pizmuindu 551 vărsare sînge 552 O, cum] Acum

¹³ Autorul face aluzie, desigur, la partea de vină a lui Manolache Bogdan la decapitarea domnului Grigorie III Ghica, cu 10 luni mai înainte.

- 555 Voiu plînge și voi striga,
 Pre Dumnezeu voi ruga,
 Pre cel puternic și tare
 Ca să mi se dè ertari;
 Deplină ertari să iau
 Acum prin singele meu
 560 Cari acum tot să varsă
 Luîndu căzuta pedeapsa
 O, prea drepte giudecătoriu,
 Fii miia acum, scutitoriu
 Cruță, dar, sufletul meu
 Prin pedapsa care ieu!
 565 O, ce înălțime naltă,
 Cum cade deodată!
 Fiîndu Bogdanu și învățatu,
 Cum pe Dumnezeu am uitatu?
 Aceste zicînd, săracul,
 570 Îș plecă îndată capul
 Și zisă cătră gelatu:
 — Fă-ți poronca ce ai luat!
 Atunce Pavel căpitan,
 15 Au răspunsu cătră Bogdanu:
 575 — Poronca ce-am luat
 Numaidecît voiu să o facu
 Măcar că și ieu sîntu vinovatu.
 Ca să iau acestu păcat.
 Atunce Cuza au auzit
 580 Și îndată au săritu
 Puîndu pricină piste fire
 Ca să scape di piire.
 Dar cum putè ca să scape
 Fiînd gelatul aproape?
 585 Și auzindu gelatul
 Întîiu lui i-au tăiat capul.
 Și-așa singile sārè,
 Și trupul să bătè.
 Atunce auzindu Bogdan
 590 Îndată-au strigat: aman,

554 Dumnizău 556 mi] nu se] să 557 Deplină] După ertare 558 pre singele meu 559 Care
 560 Luîndu] Căutîndu pedeapsă 561 prea om. giudecători 562 mii ascultători 563 Cruță, dar]
 Scutește meu 564 Pre pediapsa cari o eu 565— 568 om. 569 Aceste zicînd] Multe ca aceste
 zăci 570 Îndată își pleacă 572 ai luat] Ț-au dat Începînd cu vers. 573, plîna la sfîrșit, ms. Sion
 modifică astfel:

Iar Cuza fiînd isteți,
 Și din firi mai sâmeți,
 Nu vroia să se supui
 Păr nu-l lega cu mîinii;
 Avînd poroncă destul,
 L-au tăet și pe dînsul,
 S-au sfârșit aceste stihuri

15°

595

600

Zicîndu : — Mă rogu, bade căpitane,
 Doară nu mi-i năcăji fără de cale,
 Ce deodată
 Să-mi ieu căzuta plată.
 Atunce îndată mînule i-au legatu,
 Coborîndu-l giosu din patu
 Și deodată gelatul
 I-au tăiet și lui capul.
 Făcîndu multă voia bună
 Că i-au văzutu pus la mîină.
 Și îndată di strai i-au dizbrăcatu,
 Nici cămeșile nu li-au lăsatu !

Socotite pe <recte : de> nimicuri
 Și sont altile mai multe
 Cari nu sînt aice făcute
 Și altile încă mai mari,
 Statornici și mai tari.
 Cu aceste m-am grăbit,
 Să nu rămîn nepomenit.
 Pre acest omu mari cu minte
 Și cu dulci haz la cuvinte.
 Fiind atita de mari la sfat.
 Că pe toți i-au înșălat
 Și la arzu au alergat,
 Care spre multă răutate era plecat.
 Dar dreptate nu l-au lăsat
 Să ție ce-au apucat,
 Ci, scuturîndu-i, la pămînt i-au dat,
 Ca poamili au picat.
 O, Bogdani, numi mari,
 Ci te-i intristat așa tari?
 Capul tău cel minteos
 Tare în grabă s-au întors !
 O, lăcomie ta cea mare
 Acum fi nifolositoari !
 Și, pentru faptile ce ai făcut,
 Acum urgii ți-au venit !
 Pentru că cu vicleșug ai umblat
 Toată plata ți-ai luat.
 Și umblai, cîmplit strigai,
 Care singur cunoștei
 Iată, pe cari ai pizmuit
 Te-au făcut necunoscut ;
 Asupra căruia ai umblat
 Ca să-l faci — și ce-i loat ?
 Însă Dumnezeu nu ți-au agiutat,
 Co tot ție în cap ți-ai dat,
 Fiindcă nu era de suferit
 După fapta ce ai făcut.

Și luîndu trupurile goale
Fer de capitile sale,
605 La sfeti Neculai
Ducîndu-le goali.
Și degrabă li-au îngropatu neînvilite
Ca nimini să nu simte.
Iar capitile li-au pusu în poartă domniască,
610 Tot norodul să le privască;
Să vază cei ce pre domnu părăscu,
Cum degrabă să vedescu
16 Și iș ieu căzuta plată
După a lor ră faptă !
615 Nici o înnălțime
Nu iaști făr de pogorîre :
Înnălțatul în vec multu
Coborîtu într-un minutu.
Din bogăția cè mare,
620 Vezi, acum ce parte are?
Ce-au strînsu din copilărie
Acum o ieu la meriia !
O, ce lume mincinoasă !
Cum s-au dispărțitu di-a lui casă ?
625 Și toată casa lui cè cînstită
Au rămasu la o nimică !
Și așa s-au săvîrșitu
Bogdanu cel învățatu și multu vestitu.

XIV.

Fuga lui Constantin și Dimitrie, fiii lui Alexandru Ipsilanti (16 decembrie 1781)

Despre fuga fiilor lui Alexandru Ipsilanti, domnul Țării Românești (s-a întâmplat în timpul primei lui domnii, 15 septembrie 1774—4 ianuarie 1782), multă vreme s-a folosit un singur izvor narativ: însemnările lui Ienăchiță Văcărescu din *Istoria împăraților othomani*.

Poema confirmă cu amănunte descriptive pitorești toate celelalte izvoare, însă îi lipsește începutul (probabil puține versuri) și se oprește, scurt, cu exclamația mamei: „Ah, la ce-am rămas!”, rostită „în cafas”, la aflarea vestii despre fuga beizadelelor. Momentele succesive principale sînt: atitudinea autorului care condamnă fapta necugetată a copiilor¹; pregătirea saniei² și îmbrăcarea fugarilor în „portul de nemțisori”; la Băneasa îl lasă pe Stan cu sania și o altă slugă, Vasile, îi conduce, fiind toți călări; ajung vineri la Cîmpina, unde îl înșeală pe spătarul Gheorghe Mavrocordat, care le eliberează pașapoartele pe alte nume, ca profesioniști muzicanți („trîmbițași”); durere și suspine în casa părinților.

Motivul fugii a fost dorința de a vedea alte ocîrmuiri decît aceea de vasalitate oarbă ce era la curtea domnitoare a tatălui lor, trezirea unei conștiințe de emancipare în sufletul celor două odrasle domnești instruite de „dascăli evropei, și de limba franțuzească și de limba talienească, oameni vrednici de laudă și împodobîți cu multe științe...”. Motivul acesta, foarte plauzibil, a fost sugerat întîi de Ienăchiță Văcărescu, omul de încredere al lui Alexandru Ipsilanti; dar aceeași cauză apare și în lumina altor documente contemporane. Deci fuga tinerilor coconi domnești la Viena, în „Occident”, este o atitudine protestatară împotriva orînduirii feudale și a jugului otoman a unor tineri instruiți în spirit revoluționar burghez, de profesori adepți ai iluminismului³. Fuga lor a avut răsunet pînă departe, în Spania⁴.

¹ Constantin, viitorul domnitor, avea 19 ani, iar Dimitrie numai 16 ani.

² Era iarnă. O cronică contemporană înregistrează fuga astfel: „1781 dichemvrie 16, joi sara spre vineri, au fugit bizadelele domnului lui Alexandru” (cf. N.-A. Gheorghiu, *Însemnări de cronică munteană din secolul al XVIII-lea*, în *Revista istorică*, XX (1934), p. 21).

³ Dintre acești profesori amintim pe Lionardo Panzini, Domenico Sestini, Ign. Stef. Raicevich și Jean Baptiste Linchou.

⁴ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor, culese din Arhivele din Simancas*, București, 1940, doc. 733—734, din 6 februarie — 30 martie 1782. (Academia Română, *Studii și cercetări*, XLIII).

Versurile au fost scrise — nu putem descoperi pe autor — imediat după fugă și înainte de luarea măsurilor pentru readucerea fugarilor la curte; au fost compuse, deci, în decembrie 1781.

Cronica ni s-a transmis fără început într-un manuscris unic ⁵; ms. nr. 1437, f. 67—68^v, din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

BIBLIOGRAFIE. Emil Turdeanu, *Contribuțiuni la studiul cronicilor rimale*, în *Cerceluri literare*, II (1936), p. 26—39 (studiu documentat) și p. 53—54 (textul). Ianache Văcărescu, *Istorie a prea-pulernicilor împărați othomani*, în *Tesaur de monumente istorice pentru România...*, adunate de A. Papiu Ilarian, II, București, 1863, p. 287—291 (narațiunea lui Văcărescu cuprinde informații despre călătoria sa la Viena și măsurile luate, executate de Văcărescu însuși, pentru plecarea copiilor din Viena: se duc la Constantinopol, prin Belgrad, unde se afla tatăl lor, mazilit din domnie).

Ms. 1437, f. 67.

Fuga fiilor lui Alexandru Ipsilanti

...Și toți care au auzit
Foarte le-au dat crezământ
Au poftit cu bună bucurie
Acea comedie să fie,
5 Băgînd muzicanția în casă
Nevrînd nimic ca să vază
Poruncind lu State, vâtaf de beizadele
Ca să fiie cu privighere,
Ca nimănui să nu spue,
10 Nici ușile să descue
Pînă vor face acea gătire
Și să-i cheme la privire;
Nici muzicanții să tacă,
Ci să cînte să le placă.
15 Și cu această meșteșugire
Foarte s-au făcut gătire
Acuma îm vine o jale
De o minune mare.
Nici eu nu știu ce voiui zice,
20 Că firea mă-ndeamnă a plînge
Cu lacrimi de tînguire
Pentru o mare despărțire,
Socotind cum să îndurară
De această bună țară,
25 Lăsînd părinții la jale
Și la mare întristare,
Și cele haine domnești

⁵ Pentru a nu induce pe cititori în eroare, atragem atenția că aserțiunea lui Octavian Păun din articolul său *Pitarul Hristache: Cronica rimată (Analele Universității „C. I. Parhon” București, Seria științelor sociale. Filologie, nr. 10 (1957), p. 68, nota 16)*, că există în plus două redacții despre fuga copiilor lui Alex. Ipsilanti, nu este exactă. Cele două surse (M. Kogălniceanu și N. Cartoian) la care trimite autorul se referă la cronica rimată despre uciderea boierilor Cuza și Bogdan.

67°

30

Pentru bunele ¹ nemțești,
Părăsind acea domnie
Întocmai ca o crăie.

35

Și numaidecît să-nbrăcară
Cu alte haine strimptișoare
Care să chiamă nemțești,
Cam în chip ofițarești.
Din haine domnești, minunate,
Luară strîmpte și ciudate!

40

Și-acelea, într-acel ceas,
Sosi Costandin sin Aivas
Cu saniia cu patru telegari
A dumnealui Ioniță biv vel căminar.
Și-acești doi frățiori
Cu portul de nemțișori
Care era beizadele
Plecară cu o tăcere.

45

Și dintr-o curte domnească
Nu e nimini să-i privească,
Să-i întrebe, ce-au poftit,
Cu portul ce s-au gătit?

50

Și cu amar să-i jălească
Pentru că vor să pribegească
Și-ai curții, micu și mare
Aștepta acea uitare
Care [nu era] mai denainte,
Le era făgăduite.

55

La doao ceasuri din noapte
Socotesc și mi să pare
Să fie acea plimbare.

68

60

Numai frații amîndoi
Cu Costandin, sluga, trei,
Mergînd cu grabă foarte tare
La Băneasa în plimbare,
Unde, cu a lor minte,

65

Au fost trimiși mai denainte
Pe unu Vasile, sluga ce-l avea
Cu patru telegari îi aștepta,
Care i-avusese hrăniți
Pentru acea cale gătiți.

70

Iar după ce au plecat,
Pe Stan, vizitiu, au chemat
Zicîndu-i ca să șază,
Nicidecum să nu pourcează,
Că au plimbare să facă
Și iar îndărăt să să intoarcă.

75

Iar după ce au plecat
Vizitiu au așteptat

¹ Emendează : *hainele*.

Și văzînd zăbave multe
S-au întorsu singur la curte.
Iar cele doao beizadele
80 Plecară cu o tăcere
Ca și doao păsărele
Ce di șoimi ar fi gonite
Nu pot a fi odihnite.
Cît au fost noaptea de mare.
85 Viindu cu grabă foarte tare,
Vineri, la vreme de prînz,
La Cîmpina au fost ajunsu
68^v Mai odihnindu-să puținel
La un adăpost nițel,
Unde șazănd în picere
90 Au făcut ceva gustare.
Cu vicleșug mare au fostu luat răvaș
De la dumnealui vel spătar.
Pe dumnealui vel spătar Mvrocordat ²
95 Cu vicleșug l-au înșălat,
Că singur s-au făcut chezaș
Pe nume de trîmbițaș.
Care în răvaș ce-l avea
Într-acest fel să numea :
100 Proglov și Nicol trîmbițași
Ce sînt trimiși de domnie
Să aducă muzicile pentru veselie.
Iase vodă în divan
Cu suspin și cu amar,
105 Copii din casă
Suspină și lăcrămează.
Întră doamna în cafas
Cu suspin și cu necaz.
Iar cînd au intrat în cafas
109 Au zis : ah, la ce-am rămas !

² Gheorghe Mavrocordat.

XV—XVI.

Cronicile despre domnia lui
Nicolae Mavrogheni (1786-1789):
A. „Cronica anonimă”. B. „Povestea
mavroghenească” de pitarul
Hristache

Sub aceste titluri istoriografia și istoria literară română cunosc două cronici, cele mai dezvoltate dintre cronicile noastre versificate. Titlul „Povestei mavroghenești”, așa cum l-a publicat Cesar Bolliac după un manuscript, este următorul: „Istoria faptelor lui Mavrogheni vodă și a răzmiriței din timpul lui, pe la 1790. Scrisă la 1817 de pitarul Hristache”. Titlul „Cronica anonimă” este dat de N. Docan, care a descoperit și publicat un manuscris anonim ce tratează aceeași temă, însă în mod deosebit, cu o amploare chiar mai mare decât manuscrisul lui C. Bolliac: în 1328 versuri, față de 1098 versuri. Dar în manuscrisul lui Docan lipsește titlul și începutul cronicii; deci în această redacție cronica a fost și mai întinsă. Aceste două cronici trezesc cercetătorilor unele incertitudini din cauză că ambele manuscrise s-au pierdut, deși de la publicarea „Povestei...” au trecut 101 ani, iar de la publicarea manuscrisului anonim 52 de ani.

Cei doi autori, pitarul Hristache și anonimul, au alcătuit, fiecare în felul lui, câte o cronică referitoare la aceleași evenimente din istoria patriei noastre. Ei se ocupă de suirea pe tronul Țării Românești a lui Nicolae P. Mavrogheni (26 martie 1786). Ambii cronicari fac un portret plastic și sugestiv al acestui domnitor, prezentându-l ca un tiran, om ciudat, crud, dar mai mult cu boierii decât cu poporul; ipocrit, inconsecvent cu oamenii și în acțiunile lui. Uneori blind și generos, alteori aspru cu boierii care-și petreceau timpul în chefuri și cheltuiau cu luxul. Bun organizator al activității clerului în biserici, cât și al armatei, sever și autoritar cu ostașii turci, aceștia îi știau de frică și nu mai jefuiau satele românești. Ambii autori, dar mai ales cronicarul anonim, nu-l înfățișează cu simpatie, pentru că Mavrogheni se lasă condus în hotărârile lui de doi greci țarigrădeni, lacomi și exploatare ai poporului: Perticari și Dumitrache Turnavitu¹.

În partea a doua, cele două cronici (anonima, de la vers. 911, pitarul Hristache de la vers. 722) încep să povestească intrarea în război a lui Mavrogheni, comandant de oștire, împotriva „nemților” (= austriei) și a „muscalilor” (rușii). Aliat al turcilor și obligat de ei, Mavrogheni își poartă oștirea (formată din turci, români, arnăuți) spre Ploiești, Timiș, Buzău, spre Troțuș și prin alte părți, pe unde armatele austriece reușiseră să pătrundă în țară. Câștigă chiar câteva victorii: la vama Brașovului, la

¹ Alexandru Elian, *Conspiratori greci în Principate și un favorit mavroghenes*: Turnavitu București, 1935, p. 13—22.

Trotuș. Se știe însă că numai după ce armatele ruse terestre și marine încep acțiuni militare victorioase împotriva turcilor², austriecii, pînă atunci învinși, reușesc să gonească pe turci din București și Giurgiu. Ambele cronici se termină povestind intrarea austriecilor în București.

Anonimul arată, cu acest prilej, deziluzia sa că armatele austriece jefuesc țara ca și turcii, în timp ce pitarul Hristache ține să precizeze că intrarea grosului armatei regulate s-a petrecut

La leatul optzeci și nouă
Octombre douăzeci și nouă³

Aceasta este partea comună dintre cele două cronici: aceleași evenimente în mijlocul cărora se agită Mavrogheni, prezentat cu toate calitățile, dar mai ales cu defectele lui.

Cu totul deosebită este însă concepția cronicarului anonim în comparație cu aceea a pitarului Hristache. Acesta din urmă are părți în care laudă pe Mavrogheni, spunînd chiar că „de mare cinste e vrednic” (vers. 688 și toate vers. 701—738) pentru că era bun cu „gloata”:

Jefuia unde știa.
Pe care știa că n-are
Nu-i mai făcea supărare.

Sentimentele democratice ale pitarului sînt adesea evidente în cronica lui.

Cronicarul anonim, dimpotrivă, numește gloata de voluntari din armata lui Mavrogheni (după spusa cronicarului, formată din ciobani, văcari, porcari, țărani agricultori) drept „rumânească mojie” și „rea obrăznicie”. La un moment dat românii săraci din această oștire uită disciplina militară, uită de lupta împotriva austriecilor și, cuprinși de o revoltă nestăpînită, își amintesc de necazurile lor cu zapcii strîngători de biruri, de ciocoi care le luau mălaiul de la gură, de stăpînii de moșii, care luau dijmă și clacă, de cîrciumarul care-i înșela (vezi versurile 1188—1223). Cuprinși de furie, ei încep să blesteme și să-i amenințe cu moartea. Cronicarul anonim, deși reproduce fidel revolta lor (așa de fidel, încît am putea găsi în poezia populară paralelisme numeroase în sec. al XVIII-lea), totuși se arată cu totul neînțelegător față de aceste violente forme ale luptei de clasă și califică pe revoltați drept „cîini”, „mojici” și „obraznici”.

Nu numai concepția și tendințele ideologice ale celor doi autori sînt diferite, dar, cum este firesc, și modul lor de prezentare poetică este deosebit. Pitarul Hristache și-a însușit într-o mai mare măsură măiestria artistică a poeziei noastre populare, în timp ce autorul anonim — cu excepția vers. 1188—1223, vădit influențate de doinele de revoltă socială — este mai refractar topicii, exprimării populare și limbii românești orale⁴.

² *Istoria modernă*, vol. I, 1640—1789. Sub redacția prof. B. F. Porșnev, S. D. Skazkin și V. V. Biriukovici, București, Edit. de Stat, 1954, p. 500—501.

³ Se știe că intrarea trupelor austriece în București a avut loc la 10 noiembrie 1789 (cf. Alex. Elian, *op. cit.*, p. 22—23, nota 5).

⁴ Lucrul acesta l-a observat și Octavian Păun, *Pitarul Hristache: „Cronica rimată”*, în *Analele Universității „C. I. Parhon” București*. Seria șt. sociale. Filologie, nr. 10/1957, p. 66 și p. 71—75 (analiza citorva din însușirile literare ale cronicii).

Cronicile versificate despre domnia lui Mavrogheni ne sînt cunoscute azi în două ⁵ redacții tipărite, manuscrisele — cum am mai spus — fiind dispărute. Cesar Bolliac, primul descoperitor și editor al redacției pitarului Hristache, nu ne spune nimic nici despre autor, nici despre manuscrisul operei. Despre un alt manuscris al redacției pitarului Hristache scrie într-un singur rînd V. A. Urechia, la sfîrșitul ediției sale ⁶: „După un codice propriu. Vezi și *Buciumul român* din 1862, 23 ian. — 2 febr.”. Credem însă că întreaga această aserțiune a lui Urechia este greșită: ediția la care ne trimite este ediția lui Bolliac și a apărut în *Buciumul*, dar nu în *Buciumul român* al lui Th. Codrescu, care, în 1862, nici nu exista ⁷. Al doilea, editarea cronicii s-a făcut în *Buciumul*, dar nu în ian. — febr. 1862, cînd nici nu exista revista ⁸, ci în anul 1863. Aceste greșeli V. A. Urechia le-a făcut — credem — intenționat, din cauza falsului spus în vorbele-i precedente, că ar avea „un codice propriu” al cronicii ⁹. Acest codice n-a existat și ediția lui reproduce ediția lui Bolliac din *Buciumul*, ian. — febr. 1863. În afară de deosebiri ortografice respective, între cele două ediții nu există deosebiri esențiale. Apoi, manuscrisele bibliotecii lui V. A. Urechia au intrat, toate, în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, unde însă nu există nici un manuscris al „Povestei mavroghenești”. De ce V. A. Urechia, în *Istoria românilor*, vol. III (consacrat în întregime lui Mavrogheni), la atîtea pagini unde reproduce pasaje din cronica pitarului Hristache, ne trimite *totdeauna* numai la ediția lui Bolliac și *nu face nici o altă mențiune* despre un „codice propriu” cu aceeași cronică? Este cert deci, că ediția lui V. A. Urechia nu reprezintă o „altă cronică”, nici o „altă redacție”, ci este numai o *altă copie* a aceleiași cronici în redacția pitarului Hristache și anume copia făcută de V. A. Urechia de pe ediția Bolliac. După copia, publicată, a lui V. A. Urechia a făcut Gh. Adamescu o a treia ediție, o „edițiune populară”, cum o numește editorul însuși, probabil ca să justifice unele abateri de la ediția ce-i sta la bază ¹⁰.

⁵ Greșit spune Octavian Păun, *loc. cit.*, p. 67, că „avem patru cronici rimate, care au în centrul atenției lor figura năstrușnică a lui Mavrogheni Vodă”. Avem numai „Cronica anonimă” (ed. Docan) și „Povestea mavroghenească” (ed. Bolliac). Cele 90 de versuri publicate de Gr. Tocilescu nu formează a treia cronică, ci sînt fragmente tot din „Cronica anonimă” (vezi ed. de față, vers. 1239—1328); cele 27 de versuri comunicate de C. D. Aricescu lui Tocilescu (care le-a și publicat) nu formează a patra cronică mavroghenească, ci ele fac parte din cronica versificată referitoare la uciderea lui Const. Hangerli și nu sînt „doar începutul” ei (cum cred O. Păun și alții), ci pasajul este un fragment din interiorul cronicii, avînd înaintea lui 261 versuri și după el vers. 289—321 (vezi ed. de față, p. 318—319, vers. 262—288).

⁶ Vezi *Bibliografia* de la sfîrșitul acestei introduceri.

⁷ Care a apărut, cu primul număr, abia la 1 martie 1875.

⁸ Bolliac a publicat nr. 1 din *Buciumul* abia la 15 dec. 1862.

⁹ „Greșeala” lui V. A. Urechia este una din zecile de greșeli și neglijențe de care mișună fiecare lucrare a lui V. A. Urechia. Despre natura acestor neglijențe metodice și intențiile auto-lui care le făcea uneori deliberat, a atras atenția, cel dintîi, Alex. Philippide, în *Specialistul român*, Iași, 1907, p. 60—62 și 70—73.

¹⁰ N. Docan, *O povestire în versuri...*, București, 1911, p. 7, a pus pe 3 coloane față în față deosebirile dintre edițiile Bolliac-Urechia și Adamescu. Din acest tablou rezultă că: Urechia a făcut foarte puține modificări, numai ca să dea versurilor o formă mai curgătoare; Adamescu a reprodus ediția Urechia, iar nu a lui Bolliac, dar a mai făcut și el alte vreo 12 modificări mărînte tot pentru a da versurilor un ritm mai armonios și o măsură mai corectă. Tabloul deosebiriilor dintre edițiile redacției pitarului Hristache a fost reprodus întocmai și de Oct.

A doua redacție a cronicii mavroghenești este cea publicată de N. Docan în 1911, după un manuscris al său, pe care-l descrie : un caiet de 19,2 cm × 13,5 cm, fără început și fără sfârșit, de 30 foi scrise aproape caligrafic, avînd și însemnări, datat fiind din anii 1842—1843. Un alt manuscris din această redacție în afară de cel cunoscut lui Docan a mai circulat la noi și a aparținut cunoscutului bibliofil Papazoglu (4 file scrise). A fost numai un fragment cu versurile 1239—1328. Dintre acestea, vers. 1301—1328 (sfîrșitul, cît e cunoscut pînă acum) sînt foarte prețioase, pentru că ele lipsesc în ms. Docan, iar acesta și-a completat a sa ediție numai din ms. Papazoglu, editat de Gr. Tocilescu.

Despre autorii și datele alcătuirii celor două cronici mavroghenești nu se poate ști nimic precis. „Scrisă la 1817 de pitarul Hristache” se spune într-o redacție și, pe baza acestei mențiuni, cronica s-a atribuit pitarului despre care însă nimeni n-a aflat alte știri documentare. Anul 1817 pare a fi exact, pentru că el explică atitudinea democratică și într-o măsură progresistă a autorului și vremii lui ; astfel găsește bună măsura luată de Mavrogheni ca boierii să nu mai umble „în zariflicuri și-n plimbări/Și în alte desfrînări”. Faptele trecute merită a fi date „spre publicuire”, nu numai în manuscrise. Utilizarea unor cronici mai vechi (care vor fi menționate în comentariile ediției de față) pentru versurile scrise de pitar în 1817 dovedește actualitatea acestora, iar ritmul vioi și puterea de evocare stau mărturie a talentului autorului. Originea socială a autorului, mic boier-naș ridicat probabil de jos, se vede din poziția lui de clasă, fiind mai atașat celor săraci și oprimați decît feudalilor.

Cronica anonimă (redacția Docan) este anterioară cronicii lui Hristache, care a și cunoscut-o pe prima, împrumutînd din ea tema, ideea, ritmul, rima și chiar expresii ¹¹. Autorul cronicii (redacția Docan) este un boier, și el a fost martor ocular al evenimentelor povestite : „îl <pe Mavrogheni> văzum domol la stare...“ (vers. 165) ; „eram privitor nevrînd...” (vers. 993—994) etc. N. Docan arată că autorul cunoaște mai bine situația luptelor date în regiunea Ploiești, Vălenii de Munte ¹², dar pe autor îl găsim martor și la intrarea austrieșilor în București, adică în noiembrie 1790. În sfîrșit, s-ar mai putea cita în legătură cu vîrsta autorului și modul de a versifica versurile 649—652, în care mărturisește că scrisul îl „ostenește”, îl „înghicsește (poate, îl „înghesuește”, adică are multe de povestit) și că „pregetă a scrie”.

Ediția de față. Lipsind manuscrisele operelor, sîntem nevoiți a reproduce edițiile vechi, a lui N. Docan și a lui Bolliac ; în plus, am făcut actualizări ortografice (n-am transcris *eșănd, când, sănt, pări, atât, rumăn, dobăndi* etc., ci *eșînd, cînd, sînt, pîri, atît, rumân, dobîndi* etc.) și am restabilit punctuația. Pentru a doua cronică, am ales ediția lui Gh. Adamescu, pentru că are ortografia mai apropiată de cea actuală.

Păun, *op. cit.*, p. 65—66, unde însă cititorul nu va găsi indicația necesară că munca migăloasă pentru reconstituirea diferențelor dintre ediții este a lui N. Docan. Vezi *Bibliografia* de la sfîrșitul acestei introduceri.

¹¹ N. Docan, *op. cit.*, p. 11—23.

¹² Despre șederea austrieșilor la Văleni, autorul vorbește la prezent : „și să întoarsără < oastea lui Mavrogheni > la loc/Iarăș în bieții Văleni,/Unde de nemți nu putem...” (vers. 956—958).

BIBLIOGRARIA. Izvoare narrative contemporane. Ianache Văcărescu, *Istorie a preputernicilor împărași otomani*, în *Tesaur de monumente istorice pentru România...*, de A. Papiu Ilarian, tomul II, București, 1863, p. 293—302. Dionisie Eclesiarhul, *Cronograful Țerei Rumânești*, ed. C. S. Nicolăescu-Plopșor, Râmnicul-Vâlcea, 1934, p. 18—67. Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, trad. de George Sion, tomul II, București 1859, p. 174—181.

Ediții. *Buciumul*, nr. 7, 9 și 10 din ianuarie-februarie 1863, p. 27—28, 35—36, 39—40 : editorul nu-și semnează numele, dar este Cesar Bolliac. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, seria 1786—1800, tomul III, București, 1892, p. 451—462 (reproduce ediția lui Bolliac dar induce pe cititor în eroare, spunând că ar fi după un „codice propriu”). Pitarul Hristache, *Povestea mavroghenească*. Cu o introducere și note de Gheorghe Adamescu, București, f.a. (Biblioteca pentru toți), reproduce ed. V. A. Urechia. N. Docan, *O poveste în versuri încă necunoscută despre domnia lui Mavrogheni*, în *Anal. Acad. Române*, lit., s. II, t. XXXIII (1911), p. 417—516 + 2 stampe (și extras, 1—100). Studii (în afară de cele citate în introducere) : Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930, p. 209—210. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, III, partea II, ed. a II-a, București, 1933, p. 117—122. Gr. G. Tocilescu, <Versuri despre venirea nemților în București>, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, vol. III (1884), p. 331. Al. Viașu, *Mișcarea național-eliberatoare și Nicolae Mavrogheni (1787—1790)*, în *Studii*, IX (1956), nr. 5, p. 45—62. I. Ionașcu, *Concluzii greșite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în *Studii*, XV (1962), nr. 1, p. 69—109. Const. C. Giurescu, *Istoricul ctiloriilor bucureștene ale lui Nicolae vodă Mavrogheni*, în *Biserica ortodoxă română*, 80 (1962), nr. 3—4, p. 339—380. Al. Piru, *Literatura română premodernă*, București, 1964, p. 190—194 (*Cronica anonimă*), p. 194—203 (*Povestea mavroghenească a pitarului Hristache*).

A. „CRONICA ANONIMĂ” DESPRE DOMNIA LUI MAVROGHENI

<lipsește începutul>
 Binelui să mulțumim.
 Căzurăm toți la mândrie
 Și la mare fudulie.
 Ne făcurăm la firi grei,
 5 Ca cînd eram dumnezei,
 Toți cu firile schimbate,
 Cu tabeturi grele foarte;
 Și așa, cu cît mergea,
 Răul tot să înmulțea,
 10 Ne avînd întoarcere
 Spre binele facere.
 ...¹ mulți neunirea,
 Vrajba și cu plzmuirea
 Între toți ce o au fire,
 15 Ca o veche moștenire.
 Și-ncepu să iscodească
 Pîri, nevoi să să înmulțească

¹ Rupt.

Făcîndu-să tot tarafuri
 Și vorbe feluri de lafuri.
 Unii cerînd să să suie
 Și pe alții să-i supue,
 Alții cum că li să cade
 Și încă nu mai pot să rabde,
 Fără de a mai gîndi
 Că iarăși n-om pedepsi
 Ce care netemători
 Răului lor voitori
 Pre Dumnezeu mîniară
 De mai vrea țara să piară.
 Dar, ca o dumnezeire
 Ce e cu milostivire
 Și ca un sfînt ziditor
 Norodului doritor
 Nu vru răsplătire a face
 Ca doar dă ne vom întoarce.
 Ce trimise arătări
 Semne de înfricoșări,
 Cum secetă și lăcuste
 Și cutremuri dese, multe,
 Potoape și înneacări
 P-alocurea cufundări;
 Auzea pămîntul că crăpă
 Eșînd păcură și apă,
 Bătăi cu pîiatră în toate
 Și în dobitoace moarte;
 Și alte multe mîinii
 Cu schimbare dă domnii,
 Care toate fu văzute
 Și trebuiește crezute,
 Că în puțin vacu ce trecu
 De la pace pînă acû
 Cîte schimbări să făcură
 Și cîți domni se prefăcură!
 Toți domni buni, ca niște miei,
 Nu unul sau doi, ce trei.

Alexandru Ipsilant ²
 Cel vrednic și minunat,
 Care dorea dîn toți tare,
 Miluind pă fieșicare,
 Cum cu scutelnici și multe:
 Dar cui oare fu plăcute?
 Neculae Vodă Caragea³
 Pentru ce nu ne plăcea?

² Alexandru Ipsilanti mai domnise în Țara Românească de la 15 septembrie 1774 la 4 ianuarie 1782.

³ Niculae Caragea domnise în Țara Românească de la 5 ianuarie 1782 la 6 iulie 1783.

65 Că atît de bun era,
 Încît obştea să mira :
 Orce i-ar fi spus, credea
 Ştii, ca cînd nici nu vedea !
 Şi tot de rău îl vorbeam
 Şi îl catigorişeam,
 70 Pînă cînd să mazîli
 Şi Mihai vodă ⁴ veni.
 Iarăşi domn cu cuviinţă
 Şi de ţară cu dorinţă,
 Încît era cu putinţă
 75 Care iar aşa să duse
 Mazîliia cînd îi fuse.
 Nici unul nu ne plăcură,
 Pă voia noastră scoşi fură.

80 Ah, ce este nemulţumirea !
 Şi a stăpîni voirea,
 Pă orcare măcar fie,
 Cînd răul bine le ştie
 Să află supus la voe
 Şi să trezeşte anevoie.

85 Săraca ţară osîndită
 Sau să zic nenorocită !
 Că de ai avea noroc,
 N-ai arde adesea în foc !
 Sau d-oi fi mulţămitoare,
 90 Binelui cunoscătoare,
 Răul de tot ar lipsi
 Şi nu te-ai mai pedepsi !
 Dar care n-ai fost şi eşti
 Pofteşti tot să pătimeşti,
 95 Atîtea patimi trăseşi
 Şi din ce ştii, nu mai eşi,
 Chiar ca o hiară cumplită
 Ce-[i] e tot la rău pornită.

100 Răzmiriţa ceilaltă
 Cu totul îţi fu uitată
 Sărăciia, cum şi alte
 Drept nimic le avuseşi toate.
 Bine zice la Scriptură,
 Cu feluri de învăţătură,
 105 Că multa nemulţumire
 Aduce rea osîndire.
 Şi niminea nu le crede,
 Pînă în ochi nu le vede.

⁴ Mihai Şuflu a precedat pe Mavrogheni în domnie : 6 iulie 1783 — martie 1786.

Cum biata patria noastră
 110 O socotiți dumneavoastră ?
 Și dă n-o fi păcum zic,
 Eu iarăși sînt cel mai mic
 Și mi să cade iertare,
 Că n-am vreo vină mare.
 115 Căci că după mazilie
 Eram toți în aporie,
 Neputînd ritos să știe
 Ce domn țării o să vie.
 Vorbia obștea toată multe :
 120 Să nu zic una, ci sute.
 Zicea unii dă Moruz⁵,
 Dar ne mergea on docuz.
 Foarte ne cam îngrijasem
 7 125 Și de gînduri ne luasem,
 Căci mic și mare aflase
 La Moldova cum urmase,
 Cu Cozea și cu Bogdan⁶,
 Boeri veliți de divan,
 Ce cu a lor fandasie
 130 I-au cuprins a sa mînie
 Și, ca niște nesupuși,
 Cu urgie fură puși.
 Pentru care, cum v-am spus,
 Avum frici cît nu i[e] de spus
 135 Dar apoi veni știință
 Și deterăm toți credință
 Că-i Mavrogheni voivod
 Domnul acestui norod⁷.
 Noi rămasem așteptînd
 140 Cînd să vie mai curînd
 Să privim domnie noao,
 Precum ne este dat noao.
 Însă unul ce-l știia,
 145 Țara foarte o căia,
 Zicînd că este tiran,
 Groaznic și foarte dușman,
 8 La răpuneri rîvnitor
 Și de sînge vărsător
 Și că Morea⁸ s-au stîns
 150 De el ca d-un foc aprins ;
 Cum și alte rele fapte :
 Hrăpitor mare, prea foarte

⁵ Constantin Moruzi care fusese domn în Moldova (30 septembrie 1777 — 29 mai 1782).

⁶ Ioan Cuza, mare spătar, și Manolache Bogdan, mare vornic, uciși amîndoi la Iași (29 august 1778), din porunca domnitorului Const. Moruzi.

⁷ Nicolae Petre Mavrogheni fu numit domn la 26 martie 1786.

⁸ Moreea, partea de sud a Greciei (Peloponczul).

Dar lucru ce nu să vede
Cam anevoie să crede;
155 Și, cînd nu e pătimire,
Nu vei să crezi auzire,
Căci tot lucru trecător
Curînd este următor,
Cum să și politicește
160 Și toți făr de griji trăește.
Așa dar sosi aici
Și merșeră mari și mici,
Unii să-l hiritisească
Și cei mai mulți să-l privească.
165 Îl văzum domol la stare
9 Cu ghimpoasă căutare,
Cum și domnescul său tarz,
Cu semne de om viteaz;
170 Vorba cam cu prelungire
Și graiul cu îngrozire;
Chipul lui îi era falnic,
Iar statul de voinic harnic,
La umblet foarte sprînțar
175 Ușure ca un țințar
Ehpaia avea prea mare,
Dar toți haramini de mare,
Tot spînzurați chisagii,
Cu port de galaongii,
180 La cap legați cu peșchire,
N-avea dă turci osăbire :
Toți cu arme înarmați,
Pîn la genuche nădragi,
Mintene tot găitane,
185 La brîu groaznici iatagane,
Gol imineu pă piceor
La căpută rătunjor.

Apoi pas dă mai privește,
10 Or șazi dă te odihnește,
Că păcatile aduse
190 Țara ce nu mai văzuse !
Era între toți mirare
De așa domnească stare.
Vorbă de rău și de bine,
Ca oameni or fieșcine.

195 Și așa, cu halai mare,
Cum țara obicei are,
Veni în domneasca curte
Cu așa podoabe multe,
200 Și începu semne bune
Spre toți cam cu spereciune,

Cu fel de apucături
 Meșhure prefăcături,
 Toate necunoscătoare
 A nu fi pricepătoare,
 205 Arătînd galantonie
 Și o mare bogăție,
 Cum și alte megalii.
 Cu feliu de apsifisii,
 Dăruind pă fieșcare
 210 De la mic pînă la mare
 Cu galbeni, bani dă cei lați
 11 Căindu-i că sînt săraci.
 Și alte bunătăți multe
 Carele îți sînt plăcute,
 215 Toate bune și temeinici :
 Evlavie la biserici,
 A fi în zi și-n noapte deschise,
 Cu făclii, candelile aprinse,
 220 Preoți să nu lipsească,
 Neîncetat să slujească,
 Seara otrănia ⁹, denii
 Acafiste și ectenii.
 O ! vai de popi, ce canon,
 Că nu lipsesc din advon ;
 225 Șădea cu ochi stîlpiți
 Uitîndu-să pe uliți,
 Stăruia în zi și-n noapte
 Cu grijă și groază foarte.
 Că n-avea preget nimica
 230 Umblînd tot în tiptilică,
 Uneori galaongeste,
 Alte ori călugărește,
 Mai de multe ori turcește.
 Amorțea mintea de om
 235 De un așa ciudat domn !
 12 Era toți la aporie,
 Ce minune va să fie,
 Căci nu avea potrivire
 Cu a noastră auzire,
 240 A fi strașnic și tiran
 Și asupra țării dușman ;
 Avînd evlavie mare,
 Încă și credință tare
 Nici la toate celelalte
 245 Fiînd galanton prea foarte,
 Că se vede domn bogat
 Și a fi îndestulat,
 Spuînd chiar în gura mare

⁹ În original, melateza *otărnia*.

- 250 Corăbii ce are pe mare
 Care îi aduc venit
 De nu e de povestit.
 Și așa după părere
 Ne mîngîiam după vrere,
 Lipsind auzirea frica
 255 Ca minciuni și drept nimica
 Urmînd iarăș fiieșcare
 După vechea noastră stare.
 Dar văzînd unile fapte
 13 Cu începături ciudate,
 260 Zicea unii că nu știe
 Erzul domnii să-și ție,
 Fiind trăitor pe mare
 Ca un om fără de stare.
 Și e omul sperîiat,
 265 Căci domniia au luat;
 Alții, iarăș, că-i smintit
 Și urmează negîndit.
 Vorbiam toți verzi și uscate
 Și făr de temei u rmate.
 270 Iar apoi, după acestea,
 Vrînd să i se ducă vestea,
 Dete în scris obștii știre
 Prin cărți dă publicuire
 Cu o strășnicie mare
 275 Și foarte spăimîntătoare,
 A-l ști toți de domn prea strașnic
 Și la pedepse năprasnic:
 Celor răi răsplătitor,
 Celor buni miluitor.
 14 280 Și să nu carecumvaș
 Să se înșale cinevaș
 A nu-l crede că e vrednic,
 Cum și la toate temeinic;
 Că hotărîre ce va face,
 285 Nimini nu-l mai poate întoarce,
 Că îi va da plată dreaptă,
 Măcar fie orce treaptă.
 Mai scrise și — alte porunci
 Strașnice și foarte iuți,
 290 Cu feluri mii de tirtipuri,
 Jurîndu-se¹⁰ în multe chipuri,
 Către zapcii și ispravnici
 Și la cei în slujbe starnici
 De hrăpiri să se ferească
 295 Și toți să se părăsească,
 Că este să cerceteze

¹⁰ Docan transcrie greșit : *jurîndu-se*.

- Ca să se adevereze.
Mai vîrtos toți să o știe,
Că și însuși o să vie
15 300 De a face cercetare
Făr de nici o pregetare
Și pă care-l va găsi
Cu moarte îl va pedepsi.
Că are brațe deschise
305 Și la dreptăți mîini întinse.
Și oricare măcar fie
Năpăstuit de să știe,
Să alerge cum mai tare
Și-și va afla îndreptare.
310 Așa dar, spre pilduire,
Și spre semne de îngrozire
Puse țepi pe la răspîntii
Scrise cu atîta litii
Tot vorbe de îngrozire
315 Și cu spaimă de peire.
Oh ! vai de noi și de ceilalți,
Ce ne știam întinați !
Numaidecît , știi, ca clipa
Pă toți ne cuprinse frica
320 Pentru că să și brodiser
Și atunci curînd veniser
Bietul sameș din Focșani
Pîrît pentru niște bani.
Și îl văzum că îl bate
325 Cu nuele veninate,
Nu de alt lemn, ci de corn,
Încît murîa bietul om.
- Iar după ce vesti toate
Și toți auziră foarte
330 Care foc întîi să-l vezi
Și să nu te spăimîntezi ?
Și care foc început
A-l privi să fi putut ?
Că să pornise rumîni
335 Învierșunați știi, ca cîinii,
Năvălînd mare și mic
Dă dă jalbă de nimic
Cu pîri grele de răpus,
Cît numai era de spus.
340 Că din reaua moșcie
Sau să zic obrăznicie,
Vorbîa cu vodă de față.
Apoi socotește, viață,
17 De rămîne mijlocire
345 Să poți scăpa din peire!
Că șădea pe tun călare

Întrebînd ce jalbă are
 Și fără să cerceteze,
 Dreptul să-l adevereze,
 350 Vedeaî aceia în dată
 Poruncă strașnică dată
 Să meargă numaidecît
 Să aducă pe pîrît
 355 În hiiară și cu urgie
 Și cu treapăd pîn la mi<n>e.
 Vai de acela pîrît,
 Și cum mai rău osîndit
 Că măcar drept să fi fost !
 Și în dulce mînca post
 360 A se spăsi mai curînd
 Avînd moartea tot în gînd,
 Că nu mai era de traiu
 Să-l vezi ori să-i auzi graiu,
 365 Răcnind tocmai ca un leu,
 Cu pleznete ca de smeiu;
 Căci cînd zîcea : — „bre hărsăz
 Hainlar-și-ep de siz”¹¹
 18 Și d-alde „kiopec domuz”¹²,
 Îți lua bietul auz.
 370 Te uitai în spătărie
 În sus, în jos, tot urgie,
 Toți păreți încunjurați
 Cu feluri de arme înarmați,
 375 D-alde săbii, d-alde puști
 Iatagane și măciuci,
 N-aveai încătr-o s-apuci :
 Mai pistoale, kiorbaltace
 Cum sulite și mazdrace
 380 Încă și sineți și arce
 Atît multe, fără seamă,
 Încît te coprindea spaimă.

 Rămînea încremenit
 Cel cu pîra vinuit
 Că, cînd vedea că apucă
 385 Vren kiorbaltac sau măciucă
 Di-o¹³ iglindisea în mînă
 Spre semn de croire bună
 19 Și doar numai cît clipeai
 Caldărși¹⁴ — un auzeai.
 390 Ce atunci, d-aveai putere,

¹¹ Bre, hoțule, trădătorule, nerușinatule (turcește).

¹² Porc de cîine (turcește).

¹³ Docan, greșit : doi.

¹⁴ Ia-l de aici (turcește).

Puteai să stai în picere,
Iar dacă nu, leșinai
Și colea pe loc cădeai.

395 O, ce groaznică urgie
Și rea acatastie,
Cu acest fel de pornire
Și iuțime peste fire !
Judecată cît de mare
400 O hotăra d-an picioare.
Apoi rea or dreaptă fie,
Dumnezeu putea să știe,
Că nimini n-avea să-i zică
Vorbă măcar cît de mică
405 De este așa sau nu e
Și, cum e dreptul să-i spue,
Numai dumnealui vel vornic
Fiind de patrie dornic
Ca un Văcăresc¹⁵ prea vrednic
20 410 Și, cum i-am mai zis, temeinic,
Împotrivă îi sta foarte,
A urma dreptăți la toate
Zicînd, nesfătuit, multe
Dar puține vrea s-asculte
415 Urmînd după cum îi place,
Și nimini nu-l putea întoarce.
Începea niște croiri
De care să te tot miri,
Cu prefăcături o mie,
420 Să nu poată om să știe ;
Toate cu meșteșugiri
Să fure minte și firi,
Întocmai ca niște curse
Ce spre prindere sînt puse.
425 N-avea nimini să-l cunoască
Dintr-însul ce o să nască
Și ca ce fel de sfîrșire
Va să ia a lui croire.
Să închipuia că rîde
430 Și vorbea cu toți în pilde :
Toate, vorbe veninate,
Otrăvitoare de moarte,
Uneori acoperit,
Alteori descoperit
435 Arătînd fapte prin vis,
Răni ce are de deschis.
21 Spunea adesea de față

¹⁵ Ienăchiță Văcărescu (cca. 1740—cca. 1800), mare vistier și spătar sub domniile predecesorilor, a fost silit de Mavrogheni să se exileze la Nicopole, apoi la Rodos, pentru că avusese curajul să i se opună în mai multe acțiuni.

În fieșce dimineată
 Fieștecui ce va să facă
 Și din mîinii ci o să tragă;
 Și cum ș-alte înfruntări
 Varvarîtichis ocări
 Cu „bre „tu” și cu „esi”¹⁶
 Fără a mai psifisi.

Dar cine putea să crează
 Că în faptă o să vază
 Și cui prin minte să treacă
 Că ce zice o să facă?
 Gîndind că sînt trecătoare
 Și din fire pornitoare,
 Ca un vînt ce se ivește
 Și pă urmă apestește,
 Și ca norul cu ploae mare
 Care, dacă stă, e soare!

Ah! și rea ne fu părerea
 Cu a nu-i cunoaște vrerea!
 Ne asemănarăm noi,
 Întocmai ca niște oi
 Ce n-au în ele simțire
 Cînd vine lupu spre hrăpire
 De nu știu să se unească
 Cu¹⁷ un gard să se-îngrădească.
 Și să facă strejuire
 A stă cu înpotrivire,
 Cu zgomot și cu zbierare
 La ciobani și cîini ce are,
 Pentru că ei sînt datori
 A fi turmii păzitori,
 Fiindcă să hrănesc cu foarte
 Din rodul turmei cu lapte
 Și trebuie să năvălească
 Pă lup ca să-l izgonească.
 Dar, ca niște dobitoace,
 Nevrînd acest fel a face,
 Vine lupu, le hrăpește,
 Ciobanii, cîinii n-au veste
 Lupul face ce voește
 Căci că unirea lipsește.

Așa și noi tocmai furăm,
 Asemenea petrecurăm
 Că la leat optzeci și șapte

¹⁶ Autorul vrea să spună că Mavrogheni „tutuiă” pe boieri, adresîndu-li-se cînd în turcește, cînd în românește, cînd în grecește.

¹⁷ În original, greșit: *ca*.

Nu ne-ajunse celelalte
 Patimi, rele frici, nevoi
 Ce să afla tot pă noi;
 Nici că să dete în știre
 485 Amărita rea vestire,
 Cum că nu mai este pace,
 Ci e războiu de a face
 Poarta othomanicească
 490 Cu muscali să să oștească.
 De această auzire
 Și cumplită rea vestire
 Noi ne întristasem toți,
 Rămîind ca niște morți,
 495 Văzîndu-ne strîmtorați
 Cu focuri înconjurați
 Cu un foc al stăpînirii
 Și cu altul al oștirii :
 Amîndouă arzătoare
 500 Și de tot răpuitoare
 De care unde să fugi
 24 Ș-apoi unde să te duci?
 Pentru că fără zăbavă
 Ne mai veni știre o trabă
 505 Că Kesariceasca Poartă¹⁸
 În picere e sculată
 Și este să să pornească
 Spre turci ca să să oștească.
 Dar crezum și nu crezum,
 510 Pînă adevăr văzum,
 Că toți nemții să sculară
 Și cu agante plecară
 Ne mai rămîind aici
 Nici măcar dintre sudiți.

 Să făcu foc peste foc
 515 Și nu mai rămase loc.
 Toate ni să încuiară,
 Nădejdea ni să tăiară,
 Ne temeam ori-fieșcare
 De cele întîmplătoare,
 520 Să nu fie robiciune
 Și de tot răpuiciune
 Din pricinile urmate
 25 Cum lechèle neuitate
 525 Adecă d-acei mągari
 Volintiri sau găinari.

 Dar apoi ne mai întoarsem
 Din auzire ce luoașem :

¹⁸ Chesariceasca Poarlă = Austria, sub împăratul Iosif II de Habsburg.

530 Că aici turci n-o să vie,
 Nici bătălii n-or să fie,
 Ce la locuri depărtate,
 Tocmai pă mări a să bate.
 Noi, ca cei întristați foarte,
 Le credeam acestea toate
 535 Și mai mult ne încredințam
 Că și pă vodă vedeam
 Făcînd țării străjuire,
 Spre turci cu înpotrivire,
 Ca pă aici o să treacă
 540 Niscăi zulumuri să facă
 Apoi, de grab, cu iuțime
 Strînse oaste o mulțime
 D-alde sîrbi și plăcintari
 Cum simigii și brăgari
 545 Încă și dintre brăgari
 Pînă încît și țigani,
 Vrednici să le zici : sirmani,
 26 Că era toți groși la vine
 Deși pot să fugă bine

550 Găti, tunuri, geophanele
 Cum iarbă, gloanțe, ghiulele
 Și alese din boeri
 I goi, viteji la păreri, (*sic*)
 Cum și din ostași prea mulți,
 555 Încă și din arnăuți
 Și așa îi și trimise
 Și poruncind, le și zise,
 Să meargă, de vre, să facă
 Prin județe să să întoarcă
 560 Una pă turci să-ngrozească
 Și alta să să vestească.

Deci plecară spre Buzău
 Cu destulă frică, zău,
 Că măcar că erau mulți,
 Dar avea frică de turci
 565 Și, spre a fi îndrăzneți,
 Zioa, noaptea umbla beți,
 Că drept la ostaș e dat
 Și o au lege și șart.
 27 Cum și focul să brodească
 570 Spre Buzău să să întilnească
 Cu o mulțime de turci
 Din cei firi răi și urîți.

Îi văzură de departe
 Și să îngroziră foarte

575 Și începură fieșcare :
 Vai de ei, vai de căscioare
 Că turcii o să-i omoare !

580 Era tunuri, gephanele
 Dar trebuia și curele
 Că de multă îngrozire
 Din beție se treziră.
 Apoi când fricoși și treji,
 Cum putea a fi viteji ?
 585 Turci încă nu sosise
 Și ei toți să răsipise
 Tunurile le lăsase
 Și de fugă o luase
 28 Nu îi ajungea nici vîntu
 Că fugea rumpînd pămîntu

590 Apoi vezi oaste curată
 Să stea cu turci să să bată ?
 Adevăr, turcu turcos,
 Rumînu nostru fricos ;
 595 Să nu fi fost arnăuți
 Era peire la mulți !
 Dar ei stînd puțin la foc
 S-au întors turci pă loc
 Și d-acolo cum scăpară
 În sud Prahva răzimară
 600 Unde făcură ezbîndă
 Sau, să zic, țării osîndă.
 Căci că, după ce veniră,
 Unii din boeri fugiră :
 Iancu Cantacozino
 605 Neculae brat ego ¹⁹
 Și amîndoi Cîmpinenii ²⁰,
 Cum și frați Măgurenii ²¹
 Și dumnealor Lipoenii ²²
 Luînd pă mulți împreună
 610 Spre tovărășie bună ;
 29 Cum vătafu Mihalache,
 Edecliu Antonache,
 Kir Constandie Misleanu
 Și părintele Brebeanu,
 615 Cuviosu Sinaitul

¹⁹ Ioan Cantacuzino și fratele său Nicolae au trecut de partea Austriei, fugind în Transilvania ; mai tirziu trec de partea Rusiei (1787 și 1788).

²⁰ Scarlat cu fiul Constantin. Ion Ghica, *Opere complete*, ed. P. V. Haneș, vol. IV, București, 1915, p. 49, spune că și Luxandra Cîmpineanu a fost închisă la Edicule, pentru că soțul ei, Scarlat, refuzase „să ridice oaste românească, ca să meargă să se bată alături cu turcii, în contra austriacilor”.

²¹ Cantacuzinii descendenți din Drăghici Cantacuzino din Măgureni.

²² Lipo<v>enii (?!).

Cu Poenarul slăvniul,
 Osăbit și alți mulți,
 Dar n-au ticlu de știuți.
 Ci dumnealor vru să scape;
 Iar d-alde noi moară, crape;
 Dumnealor la selemet,
 Iar noi cu jupîn Ahmet
 Să-i dăm carne, miere, unt
 Pîine, orez și orz mult.
 Apoi, ia vedeți, dreptate
 Or bietii țări strîmbătate?
 Pentru că ia îi hrănește
 Și toate le împlinește
 Și în loc de mulțumire,
 Mai vru s-o dea în robire
 Și în mare prăpădire.
 Numai, iarăș, nu e mirare
 Că un om de frică moare
 Și năzuește la scăpare.
 Și nu o²³ fi minune,
 Că și la istorii spune
 Pentru așa urmări bune
 Cum că iar da fricii voe,
 Și amăgirii nevoe!
 Ar fi mai fost întîmplări
 Și asemenea urmări
 De au tras țara năpăști
 Cu osîndiri de prăpăști,
 Numind-o că e haină
 Iar după a unora spaimă
 Și pînă aicea rămie:
 Unde a inserat să mie
 Pentru că să prelungește
 Și scrisul mă ostenește,
 Or, să zic, mă înghicsește!
 Deci, fără poliloghie,
 Fiindcă preget a scrie:
 Ceilalți rămași în Ploești
 Plecară la București
 Cu așa mujdea prea mare
 De a fugirii întîmplare
 Și să făcu vodă foc
 De nu-i mai ajungea loc,
 Pentru că așa vestire
 Ii da și lui înghicsire
 Și avea mare dreptate
 Să să turbure prea foarte
 De care, fără oprire,

²³ N. Docan transcrie greșit : e.

665 Să schimbă în rea pornire
 Și scrise pă la sārhatu
 Mestupuri și cărți cu șarturi
 Cu o aprinsă minie,
 Multime de turci să-i vie
 670 Rămăsesem apelpisiți
 Și de frică amorțiți !
 Ce să faci, unde să fugi
 Și încotro să apuci ?
 În sus rău, în jos iar foc,
 675 Otrava ș-aici pă loc,
 Că stăpînitorul domn
 Să făcu leu, iar nu om
 Începînd cu fapte rele
 82 Și spre boeri urgii grele.
 Pă unii să-i surghiunească
 680 Pă alții să-i jăfuiască.
 Țipa țara și divanu,
 Știi, ca de Foca ²⁴ tiranu,
 Că avea niște procatori
 Tot unul și unul tartori ;
 685 Și îl tot povățuia
 Cum să facă, cum să ia
 Cu felurimi de numiri,
 Dă era să te tot miri.

 Să las cei cu el veniți,
 690 Iar, ca el, răi otrăviți,
 Dar era și dintre noi
 Izvoditori de nevoi
 Care, pentru enteresuri,
 695 Scornea mulțimi de eresuri,
 Cum kircibașa cutare,
 Ce luase obraz mare
 Și nu era temător
 De vre-un veac viitor
 33 Că-i va fi răsplătitor,
 700 Sau să își judece mintea
 A-ș cunoaște starea, cinstea.
 Ci și el, cu răutate
 A înjura și a bate
 Boeri și oameni de cinste.
 705 Un cațaon fără minte !
 Mai vîrtos să i se pae
 Că și omu poate să tae
 Vedeți cît se gurguțase
 Și cît de lat o luase !
 710 S-auzi din kir Dumitrache ²⁵

²⁴ Phocas, împăratul Bizanțului (602—610), s-a menținut prin teroare.

²⁵ Dumitrache Turnavitu, grec, omul de încredere al lui Mavrogheni.

- Să-i zică mulți Cilibache
 Și cum, dar, să nu-ți faci cruce
 De lucru ce vremea aduce ?
 O, nimenea, pă pământ
 Stringător de caș, de unt
 Și să nu-i aibi ce să-i faci
 Decît să rabzi și să taci !
 Oh ! și ele ²⁶ treacă toate,
 Să răbdăm pentru păcate
 Și nu trebuie mîhnire ²⁷
 Sau vro altă îndoire
 Căci că vacul așa urmează :
 Și bucură ș-întreștează.
- O, ticăloasă țară, ce îți sosi să vezi ?
 Lucru ce mai nainte n-ai fi putut să crezi !
 Că să-ți fi și spus măcar fieșce om,
 Nicum n-ai fi crezut să-ți vie așa domn !
 Să vezi ce n-ai gîndit, încă și alte rele :
 Boeri surghiuniți și multe urgii grele
 Cunoaște dar acuma ce este nemulțumirea,
 Că plata ei cea dreaptă îi este urgisirea.
 Cine îți strică țară și cine e vinovat,
 Că eu mă spăl pe mîini întocmai ca Pilat ?
 Dar nici, zic, că sînt drept să poți a mă supune,
 Că ți vor sta înapotrivă cele ce îți voi spune.
 Ori nu ești tu aceia care ai tras prea multe
 Cum patimi și nevoi în vremile trecute ?
 Iarăș din rele fapte și chiar din neunire,
 Căci vrajba și cu pizma o ai de moștenire.
 Ce-i să-mi zici, aici, că sînt păreri și vise !
 Ba, ba, răutăcioaso, că eu le găsesc scrise !
 Eu n-am fost pînă atunci, acum îmi ești văzută,
 Dar acei răposați au scris să fii știută
 Ci cum ai fost atunci încă și mai rău ești
 Și cu cît mergi, acum ai rîvnă să le crești.
 Acest fel te-ai croit și așa te vei sparge ;
 Vinovată ești foarte ; acum întinde și trage
 Și să ajungi mai rău, chiar ca o ticăloasă,
 Că nu te mulțumești de bine, ca o nesățioasă,
 Și tot răspunsul tău, atît ții de la mine.
 Și s-ar și căde să n-am milă de tine,
 Dar n-am ce-m face capului, ci iarăș mă întorc
 Să te jălesc cît voi putea la acest cumplit foc.
- Ah, soare prea luminos,
 Pogoară-te din cer jos,

²⁶ N. Docan transcrie greșit : *O hi ale...*

²⁷ N. Docan transcrie : *mnire*.

Biata țară de o mîngie,
 La ei multă urgie!
 Ah, lună purcegătoare,
 Ce ești noaptea călătoare,
 Din mersul tău încetează
 Și țara o înbunează
 Că să află întristată
 Pîn la moarte speriiată.

Plîngi, țară, și lăcrămează,
 De boerii tăi ohtează,
 Că, iată, au priimit urgie
 Și cumplită surghiunie,
 Departe în țări străine,
 Căci au statut pentru tine.
 Ca d-o patrie ce ești,
 Jafuri să nu pătimești.
 Iată, dar, că ai pierdut
 Stîlpii tăi ce ai avut.
 Cine să te mai dorească
 Și să nu te jăfuiască?
 Sau cui o să-i fie milă
 Să te apere de silă?
 Care să te cumpănească
 Sau dreptatea să-ți păzească?
 Că, vezi, niște stăpîniri
 Străine, să te și miri!
 Încă și înfumurați,
 Cu tarzuri de împărați!
 Apoi unde să alergi
 Neavînd la cin'să mergi?
 Sau cum să nădăjduiești
 Și să nu te îndoiești,
 Văzînd acet fel de chipuri
 Și cu feluri de tertipuri?

Plîngi, țară, te tînguește,
 De starea ta te jălește,
 Că la stare ce ai ajuns
 Ești prea vrednică de plîns!
 A ohta să nu încetezi
 Ce să te și întristezi,
 Că pînă acum ardeai
 Dar flacără nu vedeai;
 Dar acum vin turci pă noi
 Să tragem mai rău nevoi,
 Ca păcătoși urgisiți
 Spre pedeapsă rînduiți.
 Că fără de prelungire
 Fu a turcilor venire;

805 Mii dă lei armătocheni
 Mulțimi de turtucăeni
 Răzgradlii, anadoleni
 Marașlii, nicopoeni
 Brăileni, serdinghecitii
 810 Gheți, arnăuți și delii
 Nebollii și dărstoreni
 Rușciucii și giurgiuveni
 Mulțime nenumărată
 De umplură țara toată.

815 În scurt după a lor venire
 Fără nimic zăbovire
 Făcu vodă sarașcheri
 Pă vreo câțiva boeri
 Cum pă clucerul Ghiurgiul
 820 Fiind știut de meșhur,
 Că atunci era păharnic
 Și la așa vreme harnic;
 Care, după vrednicie,
 I s-au dat și spătărie,
 39 Încă și postelnicie
 825 Și la urmă vistierie.
 Iar nevoi și frici ce au tras,
 Nu le mai scriu, ci le las.
 Și-i trimise la boazuri
 Cu turcii, să le dea harzuri
 830 Cum la Craiova, Pitești,
 Focșani, Văleni și Ploești
 Și la alte locuri multe
 Care pot a fi știute.
 Deci, rînduiți boeri
 835 Sau, cum le-am zis, sarașhieri,
 Plecară toți și să duse
 La locuri ce vi să spuse
 Ca să facă străjuire
 840 Cu mulțime de oștire
 Și să comanderisască
 Țara să nu pătimească.
 Pentru că să suna tare
 Că nemți or să să pogoare
 Și să stea la bătalie
 845 A nu îi lăsa să vie.

4) Noi și după auzire
 Aveam pă nemți în fericire,
 Că vor fi biruitori
 Și la foc îndrăznitori,
 850 Ca o oaste regulată
 Și știe cum să să bată.

- Și așteptam să sosească
 Ca să ne cortorosească,
 Socotindu-i ca pă ruși
 855 Care, cînd pleacă, sînt duși
 Izbotind cu biruință
 Precum le este voință.
 Dar ei <nemții—*D.S.*> niște calicoși,
 Și atîta de fricoși
 860 Încît cînd vedea pă turci,
 Să fi fost ei cît de mulți,
 Atît îi coprindea frica
 De nu da foc la nimica !
 Cum acei bieți gologași,
 865 Ori să zic de tot golași
 Și prea de tot nevoiași,
 Da turcii de tot năvală
 41 Fără de nici o sfiială
 Și-i tăia, știi, ca pă oi
 870 Și ei sta ca niște boi !
 Să scîrbise tuturor
 De căpățînele lor
 Și le căra tot cu cară
 Și putea rău fiind vară.
 875 Muream cu toți de necaz
 Că lua turcii obraz
 Și puțină izbîndire
 Îi făcea răi peste fire
 Dă n-aveai să mai trăești,
 880 Tainaturi să le împlinești :
 D-alde pîine, carne, unt
 Orez, miere și orz mult
 Cum fîn, lemne, bani și alte
 Mai mult n-avea cum să poate,
 885 Căci la atîta boazuri
 Se da mulțime de hargiuri.
 O, ce cumplită urgie,
 Mai rău n-avea cum să fie,
 Pentru că, pă lîngă turci,
 890 Era mai răi alți mulți,
 42 De mînca bieții creștini
 Mai rău decît niște ciini !
 Cu luaturi necurmăte
 Și cu cîte jafuri toate
 895 Care, crez, c-or fi știute.
 Și nu încape mai multe
 Că să face vorbă lungă
 Și pînă aici ajungă.
 Ci să încep alte stihuri
 900 D-ale lui vodă tipicuri

- Că avea o strămoni mare
 Din boerii Perdicari ²⁸
 Și îi făcea arătare
 Cu-*<a>* aremului cătare
 905 Zicînd că i se arată
 A fi vreme să se bată
 Și curînd să năvălească
 Oastea să-i iurudusească
 910 Că negreșit, biruește
 43 Întocmai precum voește.
 Vodă ca cel cu dorință,
 Ascultă și-i da credință
 Că pă a sa arătare
 Sau, să zic, de întîmplare
 915 Brodise de să întîmplase
 Capete de mai luoase
 Și cu aceiași rîvnire
 Că va face biruire.
 Și începea porunci a face
 920 Și a trimite încoace
 La sarașcheri, la binbași
 Și pă unde era pași,
 Să meargă să năvălească
 Ca să ia Țara Nemțească,
 925 Căci că auzea de vamă
 Și-i părea c-o are în palmă,
 Socotind și pă Brașov
 Al Colintini ostrov.
 Telos pandon ²⁹; din poruncă
 930 Trebuia ca să se ducă;
 Care într-odinioară
 Se gătiră și plecară
 Luînd cu ei potecași
 44 De ai locului plăiași
 935 Tot oameni care știa
 Cum pot vama să o ia
 Și, adevărat, îi duse
 Prin niște locuri ascunse
 Lovind pă nemțipă la spate
 940 Cu un iuruș mare foarte
 Și nu numai că-i tăiară,
 Ci și în vamă intrară
 Si doao tunuri luară
 Care, făr de îndoire,
 945 Cînd să fi fost și unire,
 Ar fi mers și mai nainte
 Dar, geaba, că n-a fost minte,

²⁸ Perticari, grec, pretins astrolog, era unul din sfătuitoarii lui Mavrogheni.

²⁹ Τέλος πάντων = În sfîrșit !

Pentru că să întâmplase
 Cealăoglu ³⁰ de picase,
 Căci că chiar ei îl mîncase.
 Și-i coprinse pe turci frica
 D-o streajă mai dă nimica
 ...³¹ bă lungă
 ...³¹, epură să și fugă
 ...³¹ dat vămii foc.
 Și să întoaseră la loc
 Iarăș în bieții Văleni
 Unde de nemți nu putem
 Căci că chiar că izbîndise,
 Dar frica nu le eșise,
 Că și din ei mulți perise

Vodă să înștiințase
 Cum că vama o luase ³²
 Și să bucura săltînd
 Avînd și la Brașov gînd,
 Precum și mai sus am zis,
 Dar, geaba, că au fost vis !
 Căci că dacă au aflat
 Izbînda cum s-a întîmplat
 Foarte mult s-a întristat
 Încît de multul necaz
 Vru ca să facă alt tarz,
 Să iasă el prin județe
 Ca însuși pe turci să învețe
 Mai virtos să i și silească
 Să meargă să năvălească
 Vrînd nevrînd să izbîndească
 Pentru că să prea pripise
 Ceatal mizil de pornise
 Dînd de știre la dovlet
 De al vămii hărăchet
 Și-i era rușine, bietu !
 Deci el veni drept la Ploești
 Cu toți cei din București :
 Boeri, curtezeni și turci,
 Arnăuții și alții mulți ;
 Ordii a așăzară
 Pă a Dîmbului ³³ apșoară
 Și făcură oturac,
 Că era destul conac
 Eu, și după a mea stare

³⁰ Poate Tziaïroglu ; cf. N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, 226 (nota lui N. Docan).

³¹ Rupt.

³² Vama din apropierea Brașovului a fost cucerită de trupele lui Mavrogheni la 19 iulie 1788.

³³ Mic pîrlu lîngă Ploiești.

995 Cu a locului aflare,
 Eram privitor nevrînd
 Și vedeam cele urmînd
 1000 O, ce vrednică minune
 47 Cine poate a le spune!
 Că a ținea minte toate
 Crede-mă-ți, că nu să poate
 Ne fiind sute ci mii
 Și care întîi să ții?
 Chema pă pași, pă agale,
 Pă serașchiri și ortale
 Că va scri la împărăție
 De a lor nehărnice
 1005 Și, de le-a face, le-au dat
 Cum și tain ce au mîncat
 Că au stins biata raia
 Și vama nu pot să o ia.
 O face oaste din țară
 1010 Și va fi a lor ocară;
 Și-o merge și el să să bată
 Să ia și Brașov și toată
 Că aceasta nu-i e de altu
 Ci ca să șază la tahtu
 1015 Armăsarii să-și hrănească
 Și ei să să odihnească.

1020 Amorțise bieții turci
 48 Și rămăseseră muți
 D-alde „moftangi domuz”³⁴
 Urechi să fi fost să auzi!
 Ce să facă? De nevoe,
 Urma turcii după voe,
 Că de supt cort, cum eșiră,
 Să strînseră și vorbiră
 1025 Cu toții să sfătuiră
 Să facă un iuruș foarte
 La boazurile toate.
 Adică să năvălească
 Din tot locu să lovească,
 1030 Să între în Țara Nemțească
 Așa dar, cu acest sfat
 S-au gătit și au plecat.

1035 Vodă nu merse, rămase,
 De plimbaturi se luase
 Umblînd în coala și 'ncoace,
 Să vază, turcii ci or face?
 Socotind c-or izbîndi,

³⁴ Porc de cline (turcește).

- Cererea a-și dobîndi
 Fiind întristați cu toții
 1040 De mujdeaua ce-au dat Porții
 49 Cum că vama au luat
 Și Brașov are naht
 Și avînd muhaserea
 N-am ca să dea gio e vrea (*sic*).
 1045 Dar nimica nu făcură
 Ci mai vîrtos să piară vrură,
 Că le dedese frecuşuri
 Încă și dă drum pașușuri
 Și fugiseră să moară
 1050 Viind toți răniți prin cară.
- Iar apoi, după acestea,
 Ca să mai scurtăm povestea
 Ale lui vodă plimbări
 Și din loc în loc umblări
 1055 Ne băga la bănuială
 Și la mare îndoială
 Gîndind că o să dobîndească
 Să fugă în Țara Nemțească
 Și să petrecem nevoi
 1060 Căci turcii rămîn pă noi
 Ne întristasem de peire
 50 Cum să avem mîntuire,
 Că nădejdea despre nemți
 N-aveai la ce s-o aștepți,
 1065 Pentru că o socoteam
 Starea lor ce o vedeam;
 Și ne era cunoscuți
 Că lor l-e frică de turci.
- Ne-au slujit, dar, norocirea
 1070 Iar gata era peirea.
 Fiind păreri și nimica
 Că geaba să tragem frica
 Căci că vodă n-au fugit,
 Ci doar noi ne-am amăgit,
 1075 Pentru că acea plimbare
 Era pentru întîmplare
 Iar dă v<r>ei, o zic lucrare
 Pentru a vieții scăpare.
- Mergînd pînă spre Pitești
 1080 Și să întoarse în București
 De unde cu grab trimise
 61 Prin județe cărți deschise
 A se face dintre dajnici
 Ostași țării a fi paznici
 1085 Care, fără prelungime,

- Să strinseră o mulțime ;
 Că da rumânii năvală
 Auzind pentru scuteală ;
 Și, spre a fi cu unire
 1090 A oștirii rînduire,
 Se făcură și mai mari
 Cu ticlurile sărdari,
 Cum și alte căpetenii,
 Iar dintre ai lor nimenii. (sic)
 1095 Niște mojici și văcari,
 Căpitani, ceași, stegari
 Care dacă îi gătiră
 Îi chemă și-i dăruiră
 Cu cîte un biet capod,
 1100 De făcea cu tot un zlot
 Și de ostaș cîte un tult,
 Că nici să cădea mai mult.
- 52 Apoi după dăruire,
 Le dete povățuire
 1105 Țara cum să o păzească
 Și cum foarte s-o dorească,
 Ca o oaste creștinească,
 Căci că pentru a lor țară
 Datori sînt ca să și piară ;
 1110 Cum și alte vorbe multe
 Ce la rumâni sînt plăcute,
 Că vorbile cu dulceață
 Pă mojici și proști încalță
 Și numai ceia ce vede
 1115 Întru atîta și crede
 Iar ca să mai socotească,
 Ale urmăii să gîndească,
 N-au fire să ostenească,
 Ci, or bine sau rău fie,
 1120 Ei nu mai vor ca să știe
 Și așa, după poruncă,
 Le porunci să să ducă.
 Însă după ce eșiră
 Și pă pod să șiruiră,
 1125 Năvăliră în prăvălii
 Unde era rachirii
 Și de multă bucurie
 Să așternu pă beție.
 Atît de mult se cînstiră,
 1130 Încît beți se pomeniră,
 Pentru că să bucurase,
 Ticluri de ostaș luase.
 Noi, ca lumea, ne dusem
 Oastea țării să vedem,

- 1135 Că era mulțime foarte
Mai pă podurile toate.
Și după cum o văzum,
Adevărat și crezum
Că așa oaste curată
1140 Cine focu să n-o bată ?
Ci, fără de îndoire,
De tot desnădăjduire
Că toată treaba s-o lași
Să mergi să privești ostași
1145 Și să te îndestulezi,
Ce n-ai mai văzut să vezi
Ori mai bine să ohtezi !
Toți rumâni mămăligari,
54 Ciobani, purcari și văcari,
1150 Lingători de putinee,
Încă și încinși cu teie,
Prăpadnicii laptelui,
Stingători mălaiului,
Niște bețivi și dăzmetici.
1155 N-avea pă ei d-un ban petici,
Atîta de nevoiași,
Cerșetori, iar nu ostași.
La trei-patru un pistol
Fără cremene și gol,
1160 Cu ciomege cei mai mulți,
Prea puțini vedeai cu puști.
Aveau unii cîte un cal,
Dar de slab nu avea hal ;
Cum și alții cîte o iapă
1165 De nu plătea nici o ceapă,
Că-i da bețe și călcie
Și ea nici nu vrea să stee
În treapăd nu ar fi dat
Măcar lupi s-o fi mîncat.
55 1170 Auzeai acei sărdari
Zbierînd ca niște măgari
La ceauși, la căpitani
Și mai sus numiți gligani
Ca să meargă fiecare
1175 Cu comanda lui ci-o are
Și să să pue de rînd
Halaiu să arate vrînd
Că nu știia cum să meargă
Sau ce fel să să aleagă.
1180 Că unii ce nici văzuse
De cînd mă-sa îl făcuse
Și trebuia s-însereze
Pînă cînd să să-îndrepteze,
Că mergea un mers frumos,

- 1185 Unii în sus și alții în jos,
Chiuind și șovăind
Feluri de vorbe vorbind.
- 56 1190 O, ce rea obrăznicie
Rumânească mojicie,
Că nu are potrivire
Cu nici o lege sau fire!
Și cine le-au zis rumâni
Mai bine le-ar fi zis cîini!
Că de n-ar fi stăpîniți
1195 Și de voia lor opriți,
Mai virtos să n-aibă frică,
Și starea lor ar fi mică.
Ce răutăți nu ar face
Și ce dă dînșii n-am trage!
1200 Că să fi fost să ascuți
Cum vorbea între ei mulți
Numai să frigă să arză
Iar nu doar să facă pază.
- 1205 Zicea ce gîndea cu tare,
De îmi făcea necaz mare:
— Iacă, mă făcui ostaș
Ș-o-i să-l omor f [...]
Și l-aș prinde pe zapciu
Cu ochii la foc să-l țiu
1210 F [...] cicioiu
Oasele să i le moi
57 Căci că mă bătea de bir
Și eu n-aveam mălai fir
— Și încă stăpînul moșiii
1215 F[...] copiii
Din nimic n-o să-i dau dijmă
Că am de mult pă el pizmă,
Căci că mă tot lua la clacă
Să-l văz, acum ci-o să-mi facă?
1220 — Dar și pă cîrciumăreasă
Iarăș n-oi s-o las...,
Că dă beam vin în dator
Îmi lua zălog hodor.
Apoi pas de mai trăește
1225 Sau te mai nădăjdueste
Ca să avem strejuire
Cu acest fel de oștire!
În adevăr, prăpădire
Răpunere și peire,
1230 Căci că vodă să dusesese,
La Giurgiu și ajunsese,
Turcii pă noi rămăsese;
Care, ce n-ar fi făcut,

1235 Rele și ce ar fi vrut !
 Dar a lui Dumnezeu voe
 Apără orice nevoe
 Și atîta strejuește,
 Nici fir din cap nu clătește
 1240 Căci, cum luarăm de știre
 De a nemților venire,
 Ca clipa turcii fugiră
 Și-n Giurgiu să pomeniră.
 Rămîind prea puținței
 Ce n-aveam frică de ei,
 1245 Ca să fi fost vr-o nevoe
 Eram și noi mulți de voe
 Numai ne veni și știre
 De a nemților venire
 Că sînt unii în Afumați
 1250 La Colintina ceilalți.
 Începu zgomot a face,
 Clopotile a le trage,
 Frică turcilor să bage,
 Și, adevărat, fugiră,
 1255 Nimic nu mai zăboviră.
 59 Deci eșirăm fieșcare
 La nemți spre întîmpinare
 Și văzum oaste frumoasă
 Dar o cunoscum fricoasă,
 1260 Că nu vrea nicicum să vie
 Fiind intrați în fandasie.
 Cum că vor fi turci ascunși
 În București, mulți nespuiși,
 Și vor eși fără știre
 1265 Asupra lor la oștire.
 Le spunea ai noștri toți
 Și nu vrea să crează, morți,
 Pînă cînd să și jurară
 Și cu vai, cu chin intrară,
 1270 Dar ș-atunci cu îndoială
 Și cu o mare sfială.

 Ne miram și mari și mici
 Dar ce focul să mai zici !
 Că, adevăr, la privire

Începînd cu vers. 1239 și pînă la vers. 1328 cronica se mai găsește într-o copie publicată de Gr. Tocilescu în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. III (1884), p. 331 (90 versuri). Variantele care urmează sînt ale acestei copii. 1239 luară 1241 Știi, ca o clipă fugiră 1242 Și-n] În 1244 n-aveau 1245 Că vreo 1246 voie 1247 ne veni] ce că veni 1248 De] Cu 1249 Sînt unii drept Afumați 1250 Colentina 1252 Clopotele 1259 cunoscui 1260 nicecum 1261 in] în 1270 și atunci îndoială 1271 sfială 1272 mirarem 1273 focu 1274 Că] Dar

- 25 Acel oraș frumos și mare
 La o jalnică schimbare.
 Acel oraș împodobit
 Atîta schimonosit,
 Că nu are asemănare.
 30 Ci e lucru dă mirare,
 Că curți boerești și grădini
 Să le vezi și să suspini.
 Pîn toate iaste drum mare
 Tocmai ca Drumu de sare¹.
 35 Ce întîiu să scriu, să fac?
 Mai bine este să tac,
 Că primejdii e mare
 Și mintea mea temei n-are,
 Istorie este multă
 40 Și mintea mea este scurtă.
 Dar n-oi să scriu istorie,
 Ci numai o protimie
 Pentru țara mea să fac,
 Măcar să nu fiie pă plac.
 45 În patru părți ale lumii
 Prea numiți era rumânii
 Că sînt escusiți la fire
 3 Dar n-au între ei unire
 Și dintre a lor neunire
 50 Va veni țării peire.
 Acum, iacă, o văzum
 Și cu toț o crezum,
 Că uni din neunire
 Și alți din nemulțumire
 55 Mîniind pre Dumnezeu
 Au sosit ceasul cel rău.
 Că la leat șaizeci și noao
 Să făcu altele mai noao;

25 om. B și om. M 25—28 *Înlocuite cu* Cel oraș împodobil/Foarte s-au schimonosit/Că au ajuns la o stare/La o jalnică schimbare B 29 asămănare M 29—30 om. B 30 este M de M 31 Că om. B M 33 Pan B Prin M este B 34 Întocmai B drumul de care M 35 Ce să zicu și ce să facu B 36 Mă bate gîndul să tacu B 37—44 *Înlocuite cu* Istoria este mare/Și mintia mea de mirare B 39 iaste M 44 Măcar nu-mi prea fie în plac M 47 sintu B la]din M 48 Și între ei neunire M 49 Și] Că B dintr-o B M 50 Va veni]Au sosit B, Au venit M 51—52 om. M 51 Precum iată o văzurăm B 52 o și crezurăm B 53 neunire]fudulie B 54 Și alți]Alții M 55 Măniindu pe B 56 Au ajunsu la sfîrșit rău B ceasul cel]la acest M. *După* rău ad. La liat 1765/Tot primejdii mari și mici B De la leat șaizeci și cinci/Sănt primejdii mari și mici M 57 Că]Dar B, Iar M 1769 B 58 Avurăm primejdii noă B Văzum altele mai noo : *apoi continuă* Era în țară nelipsite/, Să făcu oblcinuite M

¹ *Drumu de sare*, numele unei străzi în București, v. Const. C. Giurescu, *Toponimia bucureșteană*. I. „Drumul sării”, nu „Drumul scrii”, în *Studii și cercetări lingvistice*, XIII (1962), nr. 1, p. 73—75.

60 Unde turci cu tătari
 Avea războiu cu muscalii.
 Noi, dup-a noastră stare,
 N-aveam altă supărare:
 Cherestele, zaherele
 Ne deprinsesem cu ele.
 65 Iar la noemvrie în șapte,
 Spre vineri într-o noapte,
 Auzim un țipăt mare
 Un zgomot și o strigare
 3° Un huet și-un chiloman
 70 De stupai și de aman,
 Nu puteai ca să pricepi
 Ce socoteală să-ncepi :
 Unii zicea că sînt muscali,
 Cei mai mulți că sînt tătari.
 75 Anevoie să credea
 Un lucru ce nu să vedea.
 Iar după ce să lumină,
 Oareșce mai alină
 Acel huet și strigare
 80 Și acel chiloman mare,
 Începum a vedea bine
 O mascare de minune.
 Ce să spui și ce să zici ?
 O gramadă dă calici,
 85 Blestemați și porci de cîine
 Toate ulițile pline,
 Cu cîte-un pișchir la mîină
 Și în cap pene de găină.
 Orice mergeai, dă întrebai
 90 Ei îți răspundea : stupai ! ²
 N-aveai ce să mai alegi,
 Nici ca să le înțelegi.

59 cu] și B 60 Avia B 62 N-avem B altă]nici o B M 63 Zaherele, cherestele B 65 Iar]Iară
 B om. M noemvr<ie>-n B noembrie în M 66 Între joi și vineri noaptea B 67 Se
 aude-un huet mare B 68 O]Un chiloman și B 69 și chilomane M 69—70 om. B 70 aman]
 armate M 71 ce să B să mai B 72 Ce socotială să-ncepi B să mai începi M 73 Uni B că-s B
 74 Cei] Dar B sîntu B 75 Dar anevoie (să M) crede B M 76 vede B M 77 Iar după] După B M
 78 mai] să B 79 Acest M huiet B 80 Și acest M 81 Și începum M să videm B 82 măscăra B
 de minune] de (și M) rușine B M 83 spui]stai B 84 de B 85 Blăstămați B 86 Toate]Să văd B
 ulițile era M Cîte cu M mîină legat B 88 Cu pene de gîscă în cap B 89 Cine mergea și întreba B
 90—92 *Înlocuite cu* Nice un răspunsu nu le da B 91—92 Nu este să-i înțelegi/Dar nici să le mai alegi M

² *Stupai*, rusește : înainte ! Mihai Cantacuzino, părtăș la aceste evenimente, ne spune că
 acest îndemn nu-l rosteau rușii, care încă nu intrase în București, ci „volintirii” români, parti-
 zanii mișcării de eliberare, „ce numai aceste două cuvinte rusești învățase” (*Genealogia Cantacu-
 zinilor*, ed. N. Iorga, p. 172 : „stupai ! stupai”).

4
 95 Atît auzeam : stupai,
 Și ne curățeam de cai.
 Pînă să ne domirim
 După-n hanuri să eșimu,
 Ei prădase, jăfuisse,
 Pe greci îi harpaladisise.
 Iar maiorul Zgurali ³,
 100 El putu dă năvăli
 Și cu toț ai lui intrase
 Tocmai la vodă ⁴ în case.
 Vodă daca l-au văzut
 Că tot la el au căzut,
 105 Ca să-l deisfendisească
 Și să nu-*<l>* harpaladisească.
 Iar el cu o mojiție
 Și cu rea obrăznicie,
 Nici să-l auză nu vrea,
 110 Ci cu Deli Costea vorbea
 ἐγὼ ἤλθε μὲ ἀσκέρη
 Νὰ τὸν θάβο εἰς τὸ χέρι
 Καὶ τῶρα τῇ Ζεργιάσῃ,
 115 Ὡς τόσον νὰ μὲ πηγιάσῃ?
 Și atîte îl dezbrăcară
 Cît nimica nu-i lăsară
 4^v Un rîndu de haine îi lăsară,
 Și curînd îl rădicară
 La sfete Gheorghe în hanu
 120 Unde era și velu banu,
 Fratele mării sale ⁵,

93 Numai auzeai **B** 93—94 *Inlocuite cu* Umblă pre ulițe beți/Pe unii de abia-i deștepți **M**
 94 curăția **B** 95 dumerim **M** 96 Da prin **B** **M** 97 Ei jefuiră, prădară **B** jăfuisse] dispuiase **M** 98 Pe
 în pei îi lăsară **B** Pe trei în pei îi lăsase **M** 99 Iar *om.* **M** maiorul] maseru (sic!) **B** 100 Îndrăzni
 de **B** de **M** 101 Și toți **B** intrară **B** intrase **M** 102 casă **B** 103 dacă **B** **M** 104 După văzut *ad.*
 Spăriiat de-al său sfîrșit, /Să ruga de-a sa ertare, cunoscîndu ce stare are **B** 104 Că] cu **M** diaphin-
 disească **M** 105—106 *om.* **B** 106 Să nu-l hapa ladisească **M** 107 Iar] Dar **M** mojiție **B** **M**
 108 Nicidecum nu vra să știe **B** 109 Nice să auză nu vra **B** 110 Cu Deli Costia vorbea **B** Cu Diliu **M**
 111—114 *om.* **B** **M** *Traducem în românește versurile grecești* : Eu am venit cu oastea/Ca să te
 iau în mină /Și-acum ce tot zăbovești/Ca să mă superi atît? 115 Atît îl desbrăcară **B** 116 nimică
B După *vers.* 116 *ad.* Iar Cirlova căpitanu (căpitanul **M**) /Îi luoașă (luase **M**) și (și *om.* **M**) gu-
 giumanu (gugiumanul **M**) **B** **M** 117 *om.* **B** Curînd de haine-l lăsară **M** 118 curînd] (de **M**)
 grabă **B** **M** ridicară **M** 119 Și la sfântu Gheorghe îl băgară **B** sfeti Gheorghe în han **M**
 120 Unde să afla în hanu 121 Și frati-său mare banu **B** vel ban **M** mării **M**

³ Maiorul Zgurali, unul din comandanții voluntirilor partizani ai rușilor, într-o perioadă cînd corpul lor ostășesc nu era încă organizat. Era grec.

⁴ Grigore al III-lea Ghica (cel ce avea să fie ucis de turci, în 1777).

⁵ Banul Dumitrache Ghica. Adăpostit ca și alți boieri la m-reă sf. Gheorghe, găzduia pe domnitorul fugit de la palat (Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 175).

Cu haremul dumisale.
 Și, după ce îl așăzară,
 Iar la curte să înturnară.
 Să lăsăm pînă aici
 Ca să vorbim și dă turci

Minune dumnezeiască
 Făcu legea creștinească,
 Ajutor dumnezeescu
 Făcu neam creștinescu,
 Această minune
 Pentru a turcilor mulțime,
 Atîția anadoleni,
 Arnăuți, nicopoeni
 Și-atîtea mici agalari
 Unul și unul neamdari
 Să-i vezi fugindu fără dă șale
 Dă țigani, de haimanale.
 — Dumnezeu cerescu,
 N-am gură să-ți mulțumescu
 Că mîna ta ne-au păzit
 Turcii de s-au îngrozit.
 Acum de turci să lăsăm
 Și iar vorbe să apucăm.

După ce la curte veniră
 Luară ce mai găsiră
 Aleseră mai cu capu
 Pă Gligore sin Scarlatu,
 Îl făcu ca un hatmanu
 Să meargă la sfete Ioan în han
 Și fără de vorbe multe
 Să aducă pă boeri la curte.
 El fiindu politicosu

122—123 *Înlocuite cu* Cu harem cu tot le-au dus/Unde la arest l-au pus **B 123** După ce îl așezară **M 124—126 om B 126** Să apucăm vorba dă turci **M 127** dumnezeiască **B 128** Făcu] Tu cu **B M 130** Făcu] Fu cu **B**, Tu la **M** neamul **B M** *Între vers.* **130—131 ad.** Nu e minte omenească/Vrednică să pomenească **M 131** De-această mare **B** Această mare **M 132** Pentru] De *După vers.* **132 ad.** Atil (Alita **M**) luară ei (să-i ia o **M**) frica (frică **M**)/Cit (Că **M**) fugiră de nimica **B M 133** Alita **B** Alăția **M 134** Arnăuți] Giurgiuveni **B** necopoeni **B M 135—136** Unu și unu agale **B 136—137 om. M 137** fugindu fără șale **B 138** De țigani, de hăimănale **B** De **M** *După* haimanale *ad. versul* Uitându-te îți vinia jale **B 139—142 om. B 139** Dumnezeule **M 140** multănesc **M 141** ne-a **M 142** *Înlocuit cu* Că mila ta este mare/Scoti pre om de la-nlămplare;/Mila era nemărginită,/Omului în scirbe ajută/Și când-s la necaz mare/Atunci ești cu îndurare./Mulțămită, îndurate,/Că ne scoti din răutate./Și pre cari îi iubești,/Toate spre folos tocmești **M 143** lăsăm **B M 144** Altă vorbă să apucăm **B** să-mi apucăm **M 145—146 om. B 146** Mai luară ce găsită **M 147—148** Pe Grigore sin Scărlat/Îl aleseră cu capu **B 147** Și aleseră **M 148** Pe Grigore **M 149—154** *Înlocuite cu* Să meargă cu un hatman/În han la sfîntu Ioan/Și fără de vorbe multe/Cerca pre boeri la curte./ El, ca un politicos,/Îi aducea tot pe jos./ Încă eșiră vorbe mare,/Că-i duce ca să-i omoare **M 149—150 om. B 151** Și fără de]Că fără fi **B 152** Să aducă pă]Să chema **B 153—154** El ca un politicos /Adusă pe toți pe jos **B**

- 155 Ii ducea pînă tină, pă josu.
Brîncoveanu ostenise
Pin tină să nădușise.
Să mira cumu să găsească
Troposu să să răcorească
Dar pî<nă> își luo seama,
160 Volintirii îi luară blana.
După ce merșeră la curte,
Văzură acolo obraze multe
Să uita toți cumu mai tare
Să vază cine e între ei mai mare
5° 165 Cîndu să vezi, ce-i să vezi,
Să rîzi, ori să lăcrămezi?
Că șădea în spătărie
Acel polcovnicu Ilie ⁶
Pe porecle Lepușneanu
170 Cu conțeșu lui Ciocîrlanu
Înbrăcatu, înfășurat,
Părea că este un gînsacu umflatu;
Cu o săbioară încinsu
Și la vorbă camu cu plînsu,
175 La obraz rumeor,
Umbla totu cu capu golu.
Din dreapta lui, Argeșanu ⁷
Și din stînga Veroșanu ⁸
Amîndoi arhimandriți
180 Cu minte și iscușiți
Și d-alde „măriia ta”,
„Blagorodniciia sa”
Atîta dă dese era,
Cît îți venea a vărsa.
185 Amîndoi ținea bastoane

155 Brîncoveanu M Brîncovianu ostenisă B 156 Prin B nădușisă B 157 Gîndia cum ca să găsască B Și gîndea cum M 158 Troposu] Mijloc B M răcoriască B 159 a-și luoa (lua M) sama B M 160 Volintirii îi luară] Ostașii îi furară B Îi fură stupaii M 161— 166 om. B 161 După ce merșeră] Mergînd boerii M 163 Să uita] Și umbla M cum M 164 Să vedem pre cel mai mare M 165 Cîndu... ce-i] Cînd să vedem, ca M 166 or M 167 Și sosindu la B ședea M 168 Acel] Sta B 169 om. B Pre prolecă Lăpușnean M 170— 172 *înlocuite cu* Cu conțisu înfășurat/De la Ciocîrlan luoa B 170 Conțeșul M Ciocîrlan M 171 Înbrăcat M 172 om. B Îți părea că este umflat M 173—176 om. M 174 Și cu vorbele de plînsu B 175—176 om. B 177 Din] La B, De-a M Argeșanu M 178 Și de-a stînga (stînga M) Viroșanu (Viereșanu M) B M Cu versul următor, varianta M este independentă de D, astfel că transcrierea ei va continua în anexă 179 Amîndoi B *Înversiune vers.* 181— 186 Amîndoi ținea bastoane/Și judeca din canoane :

⁶ Ilie Lăpușneanu, alt comandant al voluntarilor partizani ai rușilor.

⁷ Damaschin, egumenul m-rii Argeș, vechi partizan al rușilor, găzduise încă din 1768 la mănăstire pe maiorul rus Nazarie Carazin.

⁸ Sofronie, egumenul m-rii Vieroș, filorus.

Și judeca din canoane.
 Pe armeni și pă ovrei
 Îi lăsase numai în pei.
 Boerii tot așteptară
 190 Treabă, pînă să lăsară,
 6 Că văzură rău pă Ilie
 Dăspre dalba veselie.
 Dar apoi nu zăboviră
 Ci să pliroforisiră,
 195 Cum că [ca] un omu viteazu
 Nu e niciodată treazu.
 Rele vești venea de-afară
 Cum că sînt turcii prin țară,
 200 Taie, arde, jăfuește
 Și pe creștini îi robește.
 Dar, ca acest fel de cărți,
 Ne vinu din toate părți.
 Noi întrebam cum mai tare
 Pentru oastea lui Nazare ⁹,
 205 Dar ne coprinse frică,
 Că văzum că nu e nimică.
 Ce foc îi să te faci
 Cu o sută de cazaci !
 Că el, biet, atîta-avea
 210 Și că el pă toți îi lua.
 Frate, ce să mai nădăjduști
 Și ce să mai îngăduști,
 Că alaltaeri, din sine,
 215 Zicîndu că turcii vine,
 Vedeai pe acești socarici
 Cum fugea fără opinci.
 6^v Ci la acest fel de oaste
 Nu pot lupta firi mai proaste,
 Ci destule, ști dumneata,
 220 Orice treabă îi căuta,
 Că nu este de noi
 A cîrmui la războiu.
 Și dumnealui vel spătar ¹⁰,

De-alde „măria ta”/„Blagorodnicia ta”/Atît de dese era/Cît îți vinea a vărsa **B 187** pă *om. B 188* lăsară numa-n **B 189** tot așteptară] mai adăstară **B 190** Treabă, pînă] Dacă văzu **B 191** rău pă] pe **B 192** Dă spreadalba] Cu o mare **B 193** Dar nu mult să zăboviră **B 194** Ci] Curându **B 195—196** *inlocuite cu* Văzîndu un așa viteaz/Ce niceodată nu-i treaz **B** *Ultimele versuri ale variantei B sînt independente de D. Iată-le :* Le veni veste la Curte,/Că vine oaste să între/. Popii de grab să-nbrăcară/Să iasă la întîmpinare,/Luîndu cadelniți și icoane,/Îmbrăcați toți în filoane,/Țăîndu crucile în mînă/Întîmpină oaste creștină **B**

⁹ Polcovnicul Nazarie Carazin, comandantul unui corp de vreo 1000 cazaci, pregătiți de luptă pentru eliberarea Bucureștilor de sub stăpînirea turcilor.

¹⁰ Pirvu Cantacuzino, organizatorul mișcării naționale de eliberare, cu ajutorul rușilor. A căzut eroic în lupta dintre ruși și turci, dată în dec. 1769, în pădurea Comana.

Văzînd că umblă în zadaru,
Că nici manafest nu crede,
Ci l-e frică de ce vede.

Adevărat, de-ocamdată,
Să arată treaba ciudată.

Ci nu fiți la îndoială

Și ișiți din bănuială,

Că, fără amfivolie,

Trebue oaste să viie.

Că, iată, într-adinsu

Pe frati-mieu Mihai¹¹ am trimisu.

Văzîndu că nici cu aceștea nu folosește,

Să apucă bărbătește și toate le orînduește.

Orîndui ispravnici pîn județe, ca să fie

Și să facă și ostași de județ cîte o mie.

Făcu și ostașilor orînduială

Ceia ce era cu socoteală :

Una, pentru ostași, ca să fiie pe-afară,

Alta, ca să nu ia zaherea din țară.

Comisu Răducanu,

Ce-i zice Slătineanu,

Aflîndu-se ispravnic la Dîmboviță,

Să puie mare silință ca ostași să trimiță.

Și cîți ostași făcuse,

Doi căpitani le puse,

Oameni foarte iscusiți,

Dar la fugă potrivîți :

Pă Stănescu Gheorghită

Și pă Fundățeanu Ioniță.

Cînd intrară în București,

De drag să stai și să-i privești,

Tot unul și unul, voinici ;

Tocmai steagu de socarici

Venea pă pod răschirați, -

Cu glugile îmbrăcați ;

Gheorghită, cu un cojocel,

De n-ar fi fost scurticel,

Nu puteai să-l cunoști

Că el este mai mare peste oști.

Și cu o cușmă de frînghie,

Plină dă blestemăție.

Arsu și negru ca o cioară

Tocmai căpitan dă țară.

Este să viie de-acest fel dă oaste,

Dar sînt cu armele mai proaste.

Și merșeră toți la Nazare

¹¹ Mihai Cantacuzino, fratele lui Pirvu, partizan credincios al politicii filoruse. După pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), se stabilește în Rusia.

270 Dă le făcu căutare,
 Scriindu-i pe toți, anume,
 Ce oaste este călărime.
 Și pă toți îi văzu mișai
 Dă nu făcea treabă cu ei :
 275 Toți, blestemați și nebuni.
 Dar unde sînt cei mai buni ?
 Și unde aveam oaste tare,
 Acum e frică foarte mare.
 Apoi ne veni bună vestire,
 280 Ca să facem mare gătire,
 Că vine adevărată
 Oaste regulată.
 Și cînd îi văzum că vine
 Foarte ne păru bine.
 285 Încă clopotile trăgea,
 Lumea pă cap alerga,
 Maiori și ofițeri
 Și vlădica cu boeri,
 La biserică, la Sărindar intrară
 290 Și oastea rămase afară.
 La muștră să orînduise
 Și tunurile le gătise.
 Paraclise începură
 Și îndată le sfîrșiră.
 295 Ne rugăm lui Dumnezeu,
 Țara, boerii și eu,
 Ca mulți ani să trăiască
 Împărăteasa creștinească,
 Împărăteasa Ecaterini
 300 Pînă la marginile lumii.

Din Sărindariu,
 Merse la dumnealui vel spătar,
 Arătînd ca mai mare să fiie,
 Dîndu-i și cavalerie.
 305 Din vorbe și din cuvinte
 Să văzură oameni cu minte.
 Ceru voie și să duse
 La conac, unde îi gătise
 Ca și conacu lui să fiie,
 310 Tocmai lîngă mitropolie.
 În zioa sfintei Ecaterini ¹²,
 Pentru-al împărătesei nume,
 Făcură o mare veselie,
 Sus, în deal, la mitropolie.
 315 Foarte frumosu o cinstiră,

¹² 25 noiembrie, onomastica împărătesei Ecaterina a II-a a Rusiei (1762—1796).

Dar muschicește băură.
De la masă să sculară,
Care vrură și jucară.

A n e x ă

Viitorul, IV (1902), nr. 19, p. 7

*Varianta M (continuare)*¹³

195 Le veni vestea în curte¹⁴,
Că mai vin ostași să între
Și îndată încălecară
Și eși din curte-afară.
Noi, biet, ne mai veselim
Și eșim ca să privim,
Doar va veni cinevași.
200 Să te mai încrezi cevași!
Clopotele trăgea toate,
Lumea alerga pe moarte.
Cînd la oaste, ce să vezi?
Să privești, or să oftezi?
205 Venea un Marco¹⁵ căpitanul,
Un mojiș și un rătan,
Cu o fudulie mare,
De abia ședea călare
Toate altele să lași
210 Și să privești din ostași:
Numai oieri și plugari,
Țigani și mămăligari,
Încît a să numi oaste,
Foarte este cu năpaste!
215 Unii cu frîne de tei,
Alții cu scări de curmei;
Cîte unul-doi călare,
Mulți cu bice la spinare;
Alții pe unde trecuse
220 Ce găsisese, jefuise.
Cîte o armă ce avea
Să o poarte, nu știea.
Unii cu sabia-n dinți
Și de sosire, alții frînți.
225 Alții cu lănci de la oi.
Mulți cu strămură de boi.
Și așa venea pe pod,
De să mira un norod:
Care în treapăt, care-n pas,

¹³ Continuă după versul 179 al variantei D (vezi p. 133).

¹⁴ Versurile 1—192 ale variantei M au intrat în aparatul critic.

¹⁵ Amintit numai în varianta publicată de N. Drăganu.

230 Dar sărita...o las !
 După ei venea Ilie,
 Cu o mare fudulie,
 Cu capul gol și călare
 Și cu evlavie mare,
 235 Să ajute, să păzească,
 Acea oaste creștinească.
 Bieții popi lua icoane
 Și îmbrăcați în filoane,
 Cu cadelnițele în mină,
 240 Întîmpină oastea creștină.
 Clopotele le spărgea,
 Așa de mult le trăgea !
 După ce oastea-am văzut,
 8 Tocma atunci am crezut
 245 Că sîntim de toți periți
 Și rămăsem amortiți.
 Așteptam tunuri să vie
 După polcovnicul Ilie,
 Iar boerii cei mai mulți,
 250 Făcea gătire de munți ¹⁶,
 Să ducă calabilicul
 Coconii și <indescifrabil>.
 Dumnealor și alții să vie
 De treaba țării să fie.
 255 Așa zicea cînd plecară,
 Dar nu să mai înturnară.
 Iar boierii Crețulești
 Rămase în București,
 Încă și cu prea-sfințitul
 260 Părintele mitropolitul ¹⁷
 Racoviță și Dudescul ¹⁸
 Și cu Pană Filipescu.
 Iara Mihai Măgureanu ¹⁹,
 Logofătul Brîncoveanu ²⁰,
 265 Vistierul Enăchiță ²¹.
 Ziseră că-i de trebuință
 Pînă la Focșani să se ducă,
 Oaste, tunuri să aducă
 Împreună cu Nazare
 270 Polcovnicul cel mare
 Ce să află la Focșani

¹⁶ Ienăchiță Văcărescu scrie că boierii erau refugiați la Rucăr (Muscel) și Ceraș (Prahova).

¹⁷ Grigore, mitropolitul Țării Românești (28 iulie 1760—18 septembrie 1787, cînd a murit).

¹⁸ Marele vornic Nicolae Dudescu.

¹⁹ Mihai Cantacuzino, numit Măgureanu după numele strămoșului, Drăghici Măgureanu.

²⁰ Nicolae Brîncoveanu, care a fost trimis, în 1770, în solie la Petersburg împreună cu mitropolitul Grigore și Mihai Cantacuzino.

²¹ Ienăchiță Văcărescu (cca 1740—cca 1780).

275 Cu oaste japoronani.
 Cu aceasta să pripiră
 Și nu se mai cheltuiră
 Rămaseră ceilalți,
 Dar cu frică-ndestulați.
 Nu făcea nici o mișcare
 Numai ședea la mirare
280 De dumnealui vel spătar,
 Că au fost meșteșugar.
 Și strigară fieșcare.
 Mari și mici, în gura mare,
 Că din Cantacuzinești
285 S-au mai tras țării năpăști,
 Că multa lor violenire
 Au adus țării peire.
 Dumnealui iar răspundea
 Lucru care să cădea :
290 — Cum că, cu adevărat,
 Acestea eu am lucrat.
 Văzum peste ce am dat,
 Că nu era de răbdat
 A grecilor fudulie,
295 Desfrinată fățarie,
 A lor multă îngîmfare.
 Și se părea că vor să zboare.
 Îi cinsteam, ne căciuleam,
 Tot în voe nu le intram.
300 De la Țarigrad ne-am dus,
 Tot al nostru am răpus.
 N-am făcut nici un folos
 Și tot noi cei cu ponos.
 De-aldi celebii Costache
305 Și <indescifrabil> Iordache,
 Postelnicul Vânturache
 Și ca celebii Lucache
 Cum venea în țara noastră
 Lua o fire măiastră.
310 Să lăsăm pe cești mai mari.
 Dar cărcimari, cojocari
 Venea, umplea biata țară,
 Era mai mare ocară
 Acest fel de grecotei
315 Să te ploconești la ei !
 Am răbdat, am suferit
 Până nu am mai putut !
 Și aceasta am făcut
 Pentru că am hotărît
320 Moara mai bine să arză,
 Ca șoarecii să să piarză.
 Dar, după cum am făcut,

Iată, nu e de plăcut !
Numai știe Dumnezeu
În ce chip a fost gîndul meu !
325 Dar oameni ca Arșișanul
Or Sofrone Viereșanul,
Amîndoi s-au potrivit
Tocma cei de la un schit,
De n-am putut să aleg
330 Dintru ei un om întreg.

X.

Rumeanțev în luptele dintre ruși și turci (1769—1772)

A treia campanie militară a rușilor împotriva turcilor, începută în vara anului 1769, formează conținutul unei lungi cronici versificate, din care ni s-au păstrat însă numai 764 de versuri. Lipsește la începutul cronicii partea referitoare la izgonirea turcilor din Hotin (25 septembrie 1769), pînă la trecerea armatelor ruse victorioase în Moldova (octombrie 1769). Această parte ocupa în manuscris primele 24 de pagini, cu cca. 432 versuri (o pagină de manuscris are 18 versuri).

Chiar din versul 3 (dintre cele rămase) aflăm că generalul Nicolae Repnin îl îndeamnă pe feldmareșalul Petru Rumeanțev — care avea comanda supremă a războiului — să se apropie cu cartierul său general de front. Luptele mărunte de pe Prut se termină cu înfrîngerea turcilor și tătarilor (vers. 1—78). Raportul de forțe este inegal: 17 000 de ruși față de sute de mii de turci. Luptele în „careia”, cu tunuri și cavalerie, „pînă la Troian”, împing apoi pe turci spre Dunăre (vers. 79—183). Generalii ruși Baur, Patonchie, cuceresc vitejește Smilul (Ismailul) (vers. 184—243). Chilia se predă după 8 zile de asediu, iar turcii își vînd lucrurile purtate ca la „iarmaroc” ca să poată fugi (vers. 244—277). La Bender, rușii propun închinarea cetății fără luptă zadarnică pentru turci. Aceștia refuză. Benderul „fată curată”, cum îi spuneau cu mîndrie turcii, cu o populație de 11 970 oameni, din care prizonierii de război (militarii) sînt în număr de 5 554, cade, apărînd 962 tabii (redute) (vers. 278—385). Aflăm că se apropie iarna (începutul anului 1770). „Romînțov” este la Cahul, de unde dirijează luptele pentru cucerirea Brăilei; turcii se retrag la Sacce (Isaccea) (vers. 386—459). Autorul se întoarce cu povestirea pentru a urmări acțiunile militare victorioase din nord: cucerirea Iașilor. Rușii sînt primiți cu „ovații” de cler și boierime. Încep convorbiri și cu delegația Țării Românești (dec. 1769). Pe frontul de sud se dau lupte la Tulcea, pe Ialomița, în jurul Bucureștilor (vers. 460—604); lupte dîrze în Dobrogea, unde turcii se întăresc; însă, pe rînd, cad Tulcea, Isaccea și Babadagul (vers. 605—627). Prin 1770 se dau din nou lupte în jurul Bucureștilor și mai crîncene la Giurgiu. De la ruși se distinge în luptă „Cantimir”. Manole vodă fuge spre Oltenia și de acolo în Țara Ungurească (vers. 628—691). În timpul victoriilor repurtate în Muntenia și Moldova, feldmareșalul Rumeanțev primește știrea de la Dolgoruchi că Crimeia a fost cucerită în întregime de la tătari (1772). Rumeanțev se bucură și sărbătorește fastuos la Iași, onomastica țarinei (25 noiembrie 1772) (vers. 692—740). Au-

torul încheie cronica sa versificată aducînd laude marelui Rumeanțev, al cărui nume iese în evidență și într-un acrostih (vers. 751—758). „Noi moldovenii” din vers. 763 și data „1790 oct. 12” de la sfîrșit fixează în timp și spațiu cînd și unde au fost create aceste versuri omagiale aduse armatei ruse și comandantului ei suprem, Rumeanțev. Comparînd cronica noastră rimată cu un izvor rus contemporan¹, dintre cele mai complete, observăm că ea se situează pe linia celei mai exacte documentări în ce privește succesiunea luptelor și numele comandanților ruși distinși în aceste lupte.

Versurile, deși lungi (majoritatea de 11 silabe), se succedă într-un ritm solemn, dar armonios. Citirea lor este ușoară și trezește curiozitatea cititorului, nu atît prin amănuntele de tehnică militară, cît prin înfățișarea realistă a luptelor crîncene, din care turcii ies mereu învinși și zdrobiți.

Această cronică s-a păstrat într-un singur ms., nr. II, 9, din Biblioteca Centrală „M. Eminescu” a Universității din Iași (format 14,5 × 19,5 cm, 68 pagini, din care însă lipsesc p. 1—24).

BIBLIOGRAFIE. N.A. U(rsu), *Un poem românesc din secolul al XVIII-lea închinat armatei ruse eliberatoare*, în *Iașul Nou*, 1953, nr. 3—4, p. 211—218. Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, București, 1962, p. 441—442. Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 707—709 (Al. Piru).

Ms. Iași, II, 9, p. 25

< *Luptele dintre ruși, turci,*
1769—1772 >

.

Atunce Răpnin cum au priceput,
La vaduri, la toate, străji au poroncit.
Și în grabă scrie lui feldmareșal să vie¹
Căci el va să triacă, să dă bătălie
5 Și numaidecît Prutul au trecut,
Că pe la Răbăia pod nu iara gătit.
Turcii și tătarăi ei cum văzură
Nici pic de zăbavă mai mult nu făcură;
S-au tras mai din gios, să afle folos
10 Și piste Țiganca în locul mai frumos.
Și șăd cu urdiia, acolo aștiaptă
Să vie moscalii cu dînșii să să bată.
Atunce feldmarșal urdiia îș lasă
Și așa, călare, încalică să iasă
15 Lui Răpnin nainte ca să să întilniască
Lagărul să vadă și să sfătuiască,
Lagărul cum vine. Începe a slobozi
Tunurile toate giumătate de zi

¹ *Histoire de la guerre entre la Russie et la Turquie et particulièrement de la Campagne-MDCCLXIX*, St. Petersburg, 1773, 236 p.

² Feldmareșalul Petru Rumeanțev, care avusese comanda acțiunilor militare în Polonia, a luat comanda pe frontul cu turcii la 15 septembrie 1769, în locul prințului Galițin.

26 Turcii și tătarăi îndată ce-au <aflatu>
 20 Că au mai venit oaste, prè s-au priceputu,
 Și de la Țiganca iar să trag mai gios,
 Dispre Pelinei, că-i loc mai frumos
 Și-ș tocmăsc urdiia cu orînduială.
 25 Turcii malul apucă să nu dè năvală;
 Moscalii siliè apa să le-apuce
 Apoi sînt periți făr de liac de price.
 Iată și moscalii încet, încet vinu
 Și chiar pe podiș lagărul îș punu.
 30 Lagărilor toate să pun de-a o parte
 Atît de frumoase cît nu să mai poate.
 Atunce doaă oști să vadă oricine
 Va să socotiască cu minte pre bine :
 Unde sînt mai mulți a fi biruința,
 35 Dar nu este-așa, ce undi-i voința
 A lui Dumnezeu, cu agiutoriul său
 Vrînd ca să ajute norodului său.
 27 Pîn să-să lovască aceste oști doaă
 Esu la hărețit dintru amîndoaă,
 Acolo vitejii ispitescu norocul
 40 Că ori să cinstește ori rămîni locul.
 Cum și maiorul Zorici acel lăudat
 Au eșît atunce noroc ș-au cercat.
 Că cu-n arap iese, bini să lovește,
 45 Chiar ca un vitiaz și să hărățăște.
 Și cînd să-ș întoarcă calul înapoi
 S-au împiedecat de un moșinoi.
 Piste cap au dat și-ndată l-au prinsu
 Și cu mare grabă la hanul l-au dus.
 50 Hanul iar îndată peșcheș îl triimiti
 La viziriul, zic, și-i stă înnainte.
 Viziriul îl întriabă și-ș dă sama bine
 Și apoi cu cinste îl ținu lingă sine.
 Și apoi, după aceasta, n-au trecut pre mult
 28 55 Oștile amîndoaă ele s-au bătutu.
 Și iar moscalii fură eii biruitori
 Rămasără atunce ca și alte ori.
 Iar turcii și tătarii de-a fugă plecară
 Și toată urdiia la moscali lăsară.
 60 Atunce dar degrabă întră în urdie
 Moscalii cu toții cu o bucurie,
 Corturi apucă și alt ce găsiră
 De la paș' rămase, toate curățiră.
 A hanului cort era minunat
 65 Că chiar împăratul singur i l-au dat
 Poți să socotești, de la o împărăție
 Pentru un han ca acela, ce cort va să fie !
 Feldmarșal îl are acel cortu, frumos
 Că i să și cadé, fiind norocos.

- 70 Războiul acesta lui bine îi vestește
 Căci priste tot locul tot el biruiește
 Căci acesta întii războiu au avut
 29 Cu turcii cu tătarii și i-au biruit.
 Atunce feldmarșal face mulțămire
 Celui de sus, din cer, pentru izbîndire.
 75 Muzicanturi multe tunuri îș sloboade
 Toț să veselescu precum să și cade,
 La împărătiasa triimit vestire
 De-acea frumoasă a lui izbîndire.
- 80 Și apoi mai șăd vro cîtva pe loc
 Pîr aude de turci că-s strînși la un loc
 Și mulțime multă de turci se adună
 Iar să să facă urdie bună
 Că toată putere acolo-i venisă
 Precum și viziriul atunce trecusă,
 85 Cu toată gătire ei să așăzară
 Și șanțuri pre mari îndată săpară.
 Acolo gîndiră norocul să-și vadă
 Cu toată putere să ste să să bată.
 Că într-ativăr poate să socotiască
 90 De-i după mulțime vor să biruiască
 Că cu adivărat era mult mai mulți
 Turci decît moscali, fiind strînși cu toți,
 30 Că moscalii dé toți șaptisprecii mii
 Iar turcii, pot să zic, și sute de mii
 95 Că moscalii o samă au mai rămăsasă
 Lîngă praviant unele îl trăsăsă
 Apoi feldmarșal iar porîncește
 Ca tot pr<a>viinantul să vie, silește
 Căci că socotisă că tătarii, poate,
 100 Acolo la urmă ori mergi, s-or bate
 C-au orînduit vro cîteva mii
 Să apere bine, precum bun temei.
 Ș-ativăr, tătaări năvală au dat
 Iar moscalii din pusci i-au înprăștiat.
 105 Atunce feldmarșal, lîngă Cahul vine
 Acolo în prejmă lagărul îș pune
 Avè innainte pe Răpnin cu ai săi
 Cum și pe Baur cu oamenii săi.
 Și așa dacă vād mulțime de turci
 110 Feldmarșal cunoaște și noapte atunci
 Face orînduială cu bună tocmală
 Trii batalioani nefăcînd smintială.
 Batalion cari-i din driapta să ție
 31 Comandor aice Baor, să fie,
 115 Iar din-a stînga lui Răpnin s-au dat
 Să-i poarte de grijă, ca un învățat,
 Al triile care cel din mijloc, iar

Ce căzuse pe creștini?
 De câte ori s-au ispitit
 Și-n-cîte rînduri s-au pornit
 700 Să dea foc și să robească
 Și să iarmaladisească
 Și el, cu a sa putere,
 I-a oprit de aste rele!
 Pe cîți pași și turci vestiți
 705 I-a omorît surghiniți,
 Numai căci se ispitise
 La rău, iar nu se și pornise ¹⁶.
 Lipon, la așa amar,
 Nu-i era bani-n zadar.
 710 Oare n-ai fi bucuros
 De la moarte să fii scos
 Și să dai pentru scăpare
 Și cămașa din spinare?
 Vrei să zici că jefuia:
 715 Jefuia unde știa.
 Pe care știa că n-are
 Nu-i mai făcea supărare,
 Ci unde vedea mai gloată
 Acolo da cîte-o roată.
 720 Să lăsăm dar pîn-aici,
 Să începem de răzmiriți.

Veni vremea să pornească
 Oaste spre Țara Nemțească.
 Deci făcu mare gătire
 725 Pentru-a turcilor pornire
 Și găti vre-o zece mie
 Cu o mare protimie.
 Tuturor lefi împărți
 Și spre Brașov îi porni.
 730 Iar pe cei mai mari agale
 Îi îmbrăca și cu blane,
 Sfătuindu-i cum să facă
 Și pe la ce locuri să treacă,
 Pentru Brașov ca să-l ia
 735 După cum nădăjduia.
 Apoi după ce-i porni,
 Altă oaste mai găti,
 Atît turci, cît și tătari
 Și-i trimise spre muscali.
 740 Iar peste puține zile
 Primi o rea vesteire:

¹⁶ Cazul unui pașă omorît și aruncat în Dunăre, pentru că venise pregătit să prade și să robească țara (cf. Dionisie Eclisiarhul, *op. cit.*, p. 43). Alt caz relatat de N. Docan, *op. cit.*, p. 445—446 (după *Wiener Zeitung*, nr. 38 din 13 mai 1789, p. 1202): spintecarea unui agă, care voise să împuște pe Mavrogheni.

Cum că Rusia s-a-ntins
 Și Moldova a cuprins
 Și din cîți turci s-au aflat
 745 Mai nici unul n-a scăpat.
 După care auzire
 Iarăși mai făcu oștire
 De ostași să mai trimită
 Spre a da ajutorință
 750 Ca să meargă drept la Iași
 Să gonească pre vrăjmași.
 Și porni o sumă mare
 De ieniceri și ortale
 Îmbărbătîndu-i cu vorba,
 755 Ca să stea să ia Moldova.
 Iară cum plecă din loc,
 Știi, ca cînd dete pe foc,
 Că toți turcii se topiră,
 Nici unu nu mai veniră.
 760
 Apoi văzînd că nu poate
 Pe muscali din Iași a-i scoate,
 Se mai lăsă de Moldova
 Și s-apucă de Europa;
 Căci vedea că cam spre nemți
 765 Venea turcii mai semeți;
 Iară încolo, spre ruși,
 Cum să ducea era duși.
 Rar, cînd unul de scăpa,
 De voinic se lăuda.
 770 Deci pîn-a găti oștire
 Și veni bună vestire
 Că cei despre Austrie
 Au făcut o vitejie,
 Adică mergînd în sus
 775 Pîn-la vamă au ajuns
 Și că vama au cuprins ¹⁷,
 Pe nemți cu totul i-au stins.
 Deci de grab și porunci
 Tunurile-a slobozi ¹⁸.
 780 Pe atunci trăznea tunurile
 De le mergea fumurile.
 De trăznet mult și de pleznet
 Îți sbura, părul din creștet.
 Iar peste puține zile,
 785 Văzurăm numai că vine
 Vreo sută de nemți mai bine,

¹⁷ Vama de lîngă Brașov.

¹⁸ V. A. Urechîă, *op. cit.*, p. 202—203, confirmarea că la 1788 se primiseră la curtea lui Mavrogheni tunurile trimise de Poarta otomană (fotocopie).

Aducîndu-i dinnapoi
Turcii ca pe niște oi :
Unii vii, alții răniți
790 Alții prin mazdrace-nfipti.
Vedeai din turci pe oricare
Cu cîte un cap la spinare.
Iar Mavroghene văzînd
Atîția nemți aducînd,
795 Cu tunuri, cu terhanele
De iarbă și de ghiulele,
Chiamă pe turci, pe agale,
Și-i îmbrăcară cu blane,
Pe alții i-a-npodobit
800 Cu celenchiuri de argint
Celenchiuri, blane, capoate
N-avea cin-să le mai poarte
Atîta era de dese ;
Nici marfă mai rămăsese.
805 Croitorii, jocarii
Și săracii, argintarii,
Nu mai putea tot lucrînd
Blane, celenchiuri făcînd.
Apoi, după ce-i cinstiră
810 Iar înapoi îi porniră
Drept la Brașov, ca să-l ia ¹⁹ ;
Dar nimic nu folosia,
Că oastea de tot slăbise
Și turcii să mai rărise,
815 Unii la război perise,
Alții de frică fugise.
În sus a să mai întinde
Sau a mai merge nainte
Vedeă că nu izbutise
820 De cîte ori se pornise.
Da numai cîte-o năvală
Și se opria iar la vamă
Și de la vamă prin giur
De făcea cîte-un ciabur.
825 Găsia cîte-o caraulă,
Cum am zice, mură-n gură.
Și, cînd le venia-n-demîină
Ștergea cîte-o căpățîină
Și la București năvală
830 Ca să le dea vodă blană.
Asta le era izbînda :
Tot cîștigul și dobînda ;
De-ntîi de nu borbonia,
Încăi tot mai frunzăria ;

¹⁹ Ultimele zile ale lunii iulie 1788.

- 835 Iar de la o vreme-ncoace
Așa-i vedeai că se-ntoarce.
- Văzînd așa Mavrogheni
Că se dedeseră lenii,
Se socoti ce să fie
840 Aceasta a lor mișelie
Și împotrivă noroc,
Că cum merg așa se-ntorc?
Și fiindcă pentru leafă
Nu-i trag inima la treabă
845 Și nu știa că, din fire
Și din a lor norocire
Nu pot să prohorisească,
Pe vrăjmaș să biruiască.
Deci, după celelalte multe
850 Cisluiuri mari și mărunte
Ce le presăra prin țară
Atît aici cît și-afară,
De ne luasem de gînduri
Cu cisle tot rînduri, rînduri —
855 Mai află un viclesug,
Să-i ia cu alt meșteșug :
Și-ncepu a se porni
Spre cei mici, a-i boieri,
Făcînd pe unii șetrari,
860 Pe alții pitari, serdari
Ca să vază cei mai mari
Să să îndemne a da bani.
Apoi de-aci să te ții
Și să mai vezi boerii !
865 Alergînd care de care
Să ia caftanul mai mare,
Măturînd tot de prin casă
Și dînd pînă la cămașă,
Numai și numai să fie
870 În rînd l-archontologie
Să nu rămîie mai jos
Decît un altul mai prost.
Chiar se puneă și țărani
De da cu duiumul banii
875 Și care nu-ți trecea-n gînd
Vedeai caftan îmbrăcînd
Și dintr-un mojie plugar
L-auziai arhon șatrar !
Deci cu mijlocul subțire
880 Îi spălase pe toți bine ²⁰.

²⁰ Dionisie Eclisiarhul, *op. cit.*, p. 37-38 : Mavrogheni „boeria cu sila pe cei ce afla că au ceva bani... pe unde-i afla, îi îmbrăca < cu caftane > și le lua bani...”.

885 Apoi văzînd că oştirea
Tot nu-şi părăseşte firea
Să facă şi ei vreo treabă,
După ce le dete leafă,
Nu ! Ci se ducea în munţi
890 Şi să-ntorcea jumuliţi,
Găsi, dar, a fi cu cale
Ca însuşi să se pogoare
Cu toţi turcii după el
895 Să-şi aleagă la un fel ;
Ori spre binc ori spre rău,
În mila lui Dumnezeu ;
Că se supăraseră foarte,
Văzînd că nicicum nu poate
900 Nici Braşovul ca să-l ia
Nici turcii spre ruşi mergea.
Începu a se găti
Spre vrăşmaşi a se porni
905 Şi strînse toată turcimea
Şi toată a lui boerimea
Şi ai curţii mari şi mici,
Ciohodari şi ecpaici
Spătar, agă, dorobanţi
910 Şi zapcii toţi ceilalţi
Şi merse întîi cu-urdie
În cîmp sub Mitropolie.
Şezu dar cîteva zile
Acolo sub minăstire.
Apoi iar se ridică
915 Şi drept în sus apucă,
Luîndu-şi oştirea toată
Spre vrăjmaşi ca să se bată.
Iar aici în Bucureşti
Ți-era scîrbă să privești,
920 Că-și lăsase pe iubitul,
Adică pe Turnavitul
Vechil în locu-i să fie.
Apoi vezi blestemăție !
Din cîți boeri rămăsese
925 Pe dînsul îl alesese
Mai harnic, mai credincios,
Şi la treabă practicos,
Mojic, gros şi necioplit
Şi-un fudul deosebit !
930 Vai, o Țară-Românească
Vezi, cîn-să te stăpînească ?
Un Dumitru Turnavit,
Care n-ai mai fi gîndit !
Păi, să te fi dat de-o parte,
Şi să vezi ale lui fapte

Că făcea prin București
Tot tarturi mavroghenești.
Apoi avea o mîndrie
Lipită de mojiție
935 Și-atîta o semeție,
De nimeni nu vrea să știe!
Venia la dînsul boeri
Pentru niscareva trebi,
Ca la un stăpînitor
940 Țării oblăduitor;
Iar el, ca un blestemat,
Ședea în pat răsturnat
Și boerii în picioare
Stînd cu capetele goale.
945 Alteori sta prin pridvor
Pînă se scula din somn.
În scurt, se afla al vremii
Al doilea Mavrogheni.
Avea în cap o căciulă
950 Țuguiată, ca o sulă;
Și o ghebă în spinare
De nu făcea cinci parale,
De aba roșie ruptă,
Cu ață albă cusută,
955 Cu poturi, cu iminei,
Se deprinsese cu ei.
Iar să-l fi văzut călare
Chiar vătaf de haimanale!
Cu-o grămadă de voinici
960 Tot arnăuți, socarici,
Avîndu-i pe lîngă dînsul
De nu puteai să-ți ții rîsul;
Și da prin tîrg cîte-o raită
Ca să-l vază lumea toată
965 La ce treaptă a ajuns
Și cît s-a-nălțat de sus.
Aferim, Dumitrăchiță,
De-ar mai fi vr-o răzmiriță
Și un Mavrogheni domn,
970 Știu că tu te-ai face om!
Acum iați nădejdea, frate,
Că aia nu se mai poate.
Ce gîndeai? Că-a ta domnie
Pînă-n sfîrșit o să ție,
975 De umblai așa pe sus,
Cît cu Mavrogheni dus?
Nu socoteai că e vînt
Asta ce umblai făcînd?
Care, suflînd, te-ngrozește,
980 Apoi iar se potolește?

- 985 Nu știai că lumea este
 O roată ce se-nvîrtește;
 Care altă treabă n-are
 Decît să sue, pogoare?
 Cu toate aceste, dar,
 Să zicem că e un dar
 Și un noroc negîndit
 De la Dumnezeu venit;
 990 Că toate la om cînd vine
 Ori rele vor fi ori bune,
 Sînt tot după norocire,
 Iar nu născute din fire.
- 995 Dar să le lăsăm de-o parte.
 Să-ncepem de alte alte :
 A vedea sfîrșitul trebii
 Ce a făcut Mavrogheni.
 După ce eși afară,
 Se plimbă cîtva pe-afară
 1000 Și plecă drept spre Focșani
 Să dea război cu muscali.
 Apoi văzu că nu-i vorbă
 Că-i dete un praf de torbă ²¹
 Atîta de oțelit
 Încît n-a mai zăbovit
 1005 Ci pe loc s-a strecurat
 Și spre nemți a apucat.
 Nemții încă se pornise
 Mai pîn-la Buzău venise
 1010 Apoi sta ! Ca să să bată,
 Venia treaba cam ciudată,
 Că turcii se risipise,
 De frică mai toți fugise.
 Deci văzînd și el așa
 1015 Că nimic nu isprăvia,
 De tot se dăznădăjduise,
 Și țara o părăsise
 Și trecu-n Țara Turcească
 1020 Să nu se mai nevoească,
 Rămîind vreo doi trei pași
 În București, cam golași
 Ca vreo mie de turci
 Toții-toți, iar nu mai mulți;
 Care și ei aștepta
 1025 Prilej de a se depărta
 Cînd de cînd să se strecoare
 Nu cumva să-i împresoare,

²¹ Editorul Gh. Adamescu înlocuiește pe *tobă* din ed. Bolliac cu *torbă*, adică praful de pușcă ținut în torbă (geantă de piele).

- 1030 Că nemții se întinsese,
Toată țara cuprinsese.
Iar Mavrogheni gîndi
Încă pîn-a nu fugi,
Că-n București au rămas
Vre-o cîțiva turci de pripas,
Să nu cumva să ia știre
De a nemților venire
- 1035 Și pînă ei o sosi
Să-nceapă a parladisi.
Și chemă pe Filaret ²²
De-l trimise la nemți drept
Ca să-i parachinisească
- 1040 Cum mai curînd să pornească.
Sfinția sa plecă, se duse
Și spre Buzău îi ajunse
Și i-a întilnit viind
Spre București coborînd :
- 1045 Că poruncă priimise
Și de-aceea să pornise.
După ce s-apropiară,
Stătură la îndoială,
Arătînd multe cuvinte
- 1050 Și nu îndrăznia să intre
Pentru că aflase de turci
Că-n București sînt cam mulți.
După-aceea se sculară
Arnăuții ce s-aflară
- 1055 Și toți caii-ncălecară
Și spre turci se ridicară.
Merse de le dete veste
Că neamțul pe margini este
Și decît să se lovească
- 1060 Mai bine să se pornească
Și Dunărea să o treacă,
Ca spre Giurgiu cu toți să meargă.
Turcii nu mai zăboviră,
Ci îndată se porniră,
- 1065 Plecă pîn-la Văcărești. . ,
Apoi gîndi-n București
Pentru ce însă așa
Să nu le facă ceva?
Întîi s-armaladisească
- 1070 Și mai apoi să pornească ;
Mai virtos că nemți nu sînt,
Ci raia i-a amăgit.
Așadară se socotiră,
Iar înapoi se porniră.

²² Filaret, episcopul Rîmniceului.

- 1075 Ia spune-mi acum ce faci
Și unde să te mai bagi?
Unii spre nemți apuca,
Alții prin hanuri intra.
1080 Nemții nu se mai vedea,
Turcii se apropia.
Ce milă dumnezeiască
Făcu legea creștinească,
Că pe toți turcii orbi
Și înapoi se porni.
1085 Dar tot nu se întorcea
Clopote de n-auzia.
Ci, cum începură-a trage,
Nu știa cum s-or întoarce,
Socotind adevărat
1090 C-atunci nemții au intrat.
Iar nemții tocmai pe seară
Au intrat și ei, de-afară,
Însă din volintirime,
Puțin și din călărime.
1095 A doua zi a intrat
Tot obusul regulat,
La leatul optzeci și nouă
1098 Octombre douăzeci și nouă ²³.

²³ Gh. Aclamescu schimbă data ed. Bolliac și V. A. Urechia în „octombre două zeci și două”. Însă N. Docan, *op. cit.*, p. 474, pe baza unor relatări austriece din *Wiener Zeitung* fixează data de 10 noiembrie 1789, cînd „Coburg intră în București”.

XVII.

Infrîngerea generalului Horváth (1788)

Versurile despre „gănărarul nemțesc anumi Arvat” înfățișează un episod din luptele dintre turci și austrieci, date în lunile iunie și iulie 1788 pe teritoriul românesc. Sînt amintite localități din sud-vestul Moldovei : Urecheștii, Odobeștii, Rîpile, Bîlca, Grozești, Tîrgu Ocna. Ca trupe luptătoare avem, de o parte, austriecii cu volintiri și husari, iar de altă parte oastea domnitorului Mavrogheni (cu turci, arnăuți, români). Comandanții acestor trupe sînt : „Arvat”, care se poate identifica în persoana generalului maior Casimir Petrichevich Horváth de Széplak (1753—1794)¹; „maior Laeș” este maiorul Lajos (un raport german îl numește Lajosch), care a comandat regimentul de husari „Leopold Toscana”, unit cu regimentul de dragoni „Savoye”². Nemeș cel amintit în versurile 33—36 nu este altul decît viteazul căpitan Nemetz, care a oprit cu husarii secui, comandați de el, pe turci mai multe zile, dînd timp trupelor austriece să se retragă spre munți, dar pierind el însuși în lupte³.

Întîmplările la care se referă verisificatorul sînt ușor databile : lupta de la Odobești, la 4 iunie 1788⁴, în care turcii și oastea românească adusă de domnitorul Niculae Mavrogheni au bătut crunt pe austriecii de sub comanda supremă a generalului Horváth. Cronica rimată urmărește și victoriile mai mici ale turcilor, la Grozești și Tîrgul Ocna (16 iulie 1788)⁵, pînă la retragerea austriecilor prin Oituz. Cronica se termină cu ironii față de lașitatea ostașilor austrieci („a nemțelor mișălătate”).

Cu toată stîngăcia versurilor, totuși găsim în cronică humor și ironii fine, ca de ex. pasajul despre invocarea de către austrieci a lui „Ezuș Marie”, ca să-i ajute în luptă, sau pasajele despre chefurile soldaților austrieci, care sătui și beți, sînt surprinși de atacul arnăuților.

Autorul rămîne necunoscut, dar a fost un martor ocular al evenimentelor povestite cu atîtea amănunte. Cronica a scris-o sub impresia imediată a întîmplărilor și izbit de înfumurarea austriecilor, care totuși au fost crunt bătuți. După infrîngere, aceștia, cu „Arvat” în frunte,

au intrat noaptea în pîrcani

Acum bè, să vesălești

Dar frica nu-i mai lipsăști.

¹ N. Docan, *O poveste în versuri încă necunoscută despre domnia lui Mavrogheni*, București, 1911 (An. Acad. Rom., lit., s. II, t. XXXIII), p. 460, nota 3.

² *Ibidem*, p. 486—489.

³ *Ibidem*, p. 489.

⁴ *Ibidem*, p. 470 (stilul nou).

⁵ *Ibidem*, p. 471 (stilul nou).

Unicul manuscris care a păstrat această cronică se află în Biblioteca Acad. sub cota nr. 2189, f. 85—86 (versurile scrise pe două coloane)⁶. La sfârșitul primului text din acest manuscris, *Viața lui Bertoldo*, semnează Iordachi Miclescu, în „1781 ghen. 22”, dar urmează versuri scrise de poeți din secolul al XIX-lea: C. Conachi, vornicul Hrisoverghi, Pruncu, Pribeșcu, Dimachi ș.a. Cronică, o copie după un manuscris mai vechi pierdut, este scrisă neglijent, într-o chirilică greu de descifrat.

Necunoscută cercetătorilor, se publică acum pentru prima dată.

Ms. 2189, f. 85

*Stih gănărariului nemțăsescu anumi
Arvat*

Arvat cel pre lăudat
Cu oaste în gios au plecat,
Într-o zi di sărbătoari
Cu o puteri prè mari.
5 Și-au tăbărit în Uricheștii
Cu ostașii austreștii.
Patroani, volintiraștii
Au trimis la Odobeștii,
Să ștè să străjuiască
10 De oaste odomăniască¹
Volintirii [să-și] și husarii
Tot aleși, viteji și tarii.
Mavrogheni înțălegînd,
El însăși oaste pornind,
15 La Odobeștii au venit,
Și pe trii părți i-au lovit.
Și îi tăiară fără milă
Într-acel ceas ce sosîră.
Și i-au aflat pe toți beți
20 Pin crămii și uliți, ogrăzi.
Maiur Laeș cel vestit
Cu cătanii-au opintit
Vrînd ca să le dè imdat
Celor ce au mai scăpat,
25 Dar nimic n-au folosit
Căci acolo au venit !
Ci patru tunuri dișărtînd,
Înapoi țurucu făcînd
Și la urdii mergînd,
30 Di mari frică vesti dînd.
Deci Arvat făcînd gătiri,
Înapoi, strîgînd, porniri².

⁶ I. Crăciun și A. Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV—XVIII, privind istoria României*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1963, p. 138—139.

¹ Otomană.

² În sens de porniră.

Iar Nemeş fiind păţit
Că-au mai fost o dată robit,
Mai înainte au fugit
Şi în Grozăştii au sprijinit.
Ţara văzându s-au spăimînt
Şi la munţii tari au plecat,
Plîngând cu amar şi jale ³
Blăstămînd pe Arvat tari.

Nu vremi multă trecînd,
Di Arvat înţălegînd,
La sat, la Rîpii s-au întorsu
Cu-a sa oaste ci-au fostu,
Făcând lagăr pre frumos
Pe câmpul Răpilor de gios.
Acolè găsînd răhot,
Mîncînd vacile din sat,
Undi fiind mulţămit,
Iată, o carti i-au sosît,
Nu ştiu de undi i-au venit,
Prin cari i s-au poroncît :
Şi într-acel cîas s-au pornit
Fiind de Ierusalim gătit (*sic* !)
Gioi, fiind la chindii,
Purcegînd cu vesălii
Şi cu o mîndrii mari
Pin Ciortolomul cel tari.
De-a lui sfetnici s-au aflat
Şi acest sfat mari i-au dat :
— O, doamne, mărie-ta,
Eu am socotit aşă,
Să triimitem zăcreaoa,
Dinpreună şi hazneaoa,
Pi drumul cel mari, în gios,
Că-i locul neted, frumos,
Toate aceste le zîcè
Stamatii le hotărè.
Gramatic, că mi-ş tăcè,
Cu ochii Tomii făcè,
Ca cînd, „ti vād” — stă rostînd.
Nu multă vremi făcînd,
După cum s-au sfătuit
Aşa au şi pătimit,
După cum li să cădè.
Şpionlăcurii nu făcè,
Că, după a lor hotărîre,
Curînd s-au făcut pornire.
Nici din turcii ştire avè

³ În original: *sale*.

80 Că asupră-le vinè.
 Iar cînd fu la Bălca-în sat,
 Loviră turcii pe Arvat,
 Pi cătani că-i tăiară,
 Zaereoă le luară;
 85 Nu numai pe zaezè
 Ce și carul cu hazne.
 Iar carul cu giaphanè
 Cu mare pară ardè.
 Nemțai că s-au spăimîntat
 90 Pi munți vâi s-au înprăștiet.
 Delibașa s-au mîniet
 Și după turci au plecat.
 Turcilor iuruș au dat,
 Zaereoă le-au luat
 95 Și înapoi s-au înturnat,
 După ce au cîștigat.
 Arvat, tare paitaș, cum strîga,
 Nimine nu-l asculta.
 Piste-un cias s-au adunat
 100 Și „Ezuș Marie” au strîgat.
 Cînd arnăuții să-întorcè,
 Stîndu nemții, bulucu privè,
 Să mira : ce va să fie,
 Părîndu-le grè urdii,
 105 Urdii odomăniască,
 Gătind tunuri s-o lovască.
 Iar arnăuțai au strîgat :
 — Ai, ticăloasă Arvat,
 Cu acest chip te-ai arătat
 110 Pentru că ți-am agiutat.
 El tot nu s-au încredințat ;
 Di al doile i-au giurat
 Și așa s-au amestecat
 Și spre Ocnă au plecat,
 115 Toată noapte au venit
 Ticălos și văicărit,
 Vrînd să găscască liman
 În dial, la vie lui Aslan.
 Nici acolo găsînd răhat,
 120 Și în șanțu că s-au băgat,
 Și au făcut hotărîre
 Să șadă două-trii zîli.
 Iar într-o luni, în desară,
 Toț din șanțurii să rădicară :
 Nu știu, ce veste le viniră,
 Că în două părții să făcură
 Și cii mai mulții au venit
 Și în Grozăștii-au poposit

130 Pavăl cu ai săi⁴ fugind
 Și spre moscalii opintind.
 Nemțai tari s-au întristat
 Di aciasta ce s-au întâmplat.
 Pi Șălbocu după-întâmplare
 135 L-au împușcat, nu știu care.
 Arvat s-au spăimîntat tare
 Și au intrat noapte în părcani.
 Acum bè, să vesălești,
 Dar frica nu-i mai lipsăști;
 140 Di-a nemțelor mișălătati
 Ei că s-au spăimăntatu foarti.

⁴ În original, *ai șai*. *Pavăl* = Pavel Vizirian, căpitan din oastea românească și *Toma* (vezi versul 70) = Ion Toma, porucic, român, au fost luptători care au trecut de partea rușilor în acest război (cf. Al. Vianu, *Mișcarea național-eliberatoare și Nicolae Mavrogheni (1787–1790)*, în *Studii*, IX (1956), nr. 5, p. 68).

XVIII.

Moartea cneazului Potemkin (5 octombrie 1791)

La cîtiva ani după pacea de la Kuciuc Kainargi, noi ostilități încep între Turcia și Rusia. La 24 august 1787, Poarta declară război Rusiei. În luptă intră și Austria, aliată cu Rusia, prin declarația de război remisă Porții la 9 februarie 1788. În primele luni ale războiului, austriecii sînt învinși în mai multe rînduri de turci, dar loviturile rușilor sînt nimicitoare pentru turci. Mai multe victorii ale armatei ruse conduse de Suvorov, la Focșani (31 iulie 1789), la Mărtinești (22 sept. 1789) asigură victoria deplină a armatelor aliate. Comandantul suprem al armatei ruse era mareșalul Grigore Alexandrovici Potemkin, care se instalează la Iași imediat după eliberarea orașului (3 sept. 1789). În lunile iernii 1789—1790, armata rusă pregătea noi lovituri pentru primăvară; după cum se știe, ele au avut loc, armata lui Suvorov pătrunzînd pe teritoriul Țării Românești pînă la Afumați, lîngă București. După încetarea ostilităților turco-austriece prin Convenția de la Reichembach (25 iulie 1790), greul războiului rămîne numai pe seama rușilor. Aceștia cuceresc, pe rînd, raialele turcești de la Chilia, Tulcea, Isaccea, Ismail (în 1790), Măcin și Babadag (în 1791). Zdrobiți, turcii sînt siliți să primească pacea.

În intervalul de timp dintre pacea de la Siștov (4 aug. 1791) și cea de la Iași (9 ianuarie 1792) se întîmplă moartea cu totul neașteptată a cneazului G. A. Potemkin, la 5 octombrie 1791, în condițiile arătate în cele două texte contemporane care urmează.

Principele feldmareșal Potemkin, în timpul șederii la Iași, devenise o persoană stimată de aristocrației ieșeni. Serbările militare și mondene organizate de el la Iași, cu muzică vocală și instrumentală, cu luminații de 7 000 lămpioane au impresionat plăcut pe orășeni. Organizarea imprimeriei de limbă franceză la Iași, unde au apărut mai multe numere din ziarul *Courrier de Moldavie* (18 februarie — 1 aprilie 1790)¹ și unde trebuia să apară și traducerea franceză a *Analelor* lui Tacit² au fost întîmpinate cu interes de locuitorii Iașilor, care i-au și închinat o odă omagială în ver-

¹ Dan Simonescu, *Primul ziar tipărit pe pămîntul țării noastre*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I (1956), Edit. Acad. R.P.R., p. 343—351.

² V. A. Urechîă, *Istoria românilor*, seria 1786—1800, tomul II, București, 1892, p. 166—167, probabil traducerea lui Sénac de Meilhan dedicată lui Potemkin.

suri latine ³, publicată în numărul din 18 februarie 1790 al *Courrier*-ului. Moartea („talharul celfără de veste”) principelui este primită cu adîncă durere. La ceremonia înmormîntării lui este o „neconținută curgere de norod, de toată starea, vîrsta, neam și lege”.

Un participant modest din rîndurile mulțimii, Gheorghe Nacul, scrie cu acest prilej, în proză, cronica înmormîntării lui Potemkin la m-reă Golia din Iași; tot lui i se atribuie cronica în versuri.

Autorul cîntă „schimbările lumii” și „a vieții scurtare”, găsind că nu este „cu stricăciune” să scrie „o scurtă istorioară” despre moartea unui „om așa de mare”. Versurile lui îmbracă forme metrice corecte. Manuscrisul operei lui Gh. Nacul a fost în proprietatea lui Teodor V. Ștefanelli, prietenul și colegul de școală al lui M. Eminescu. Manuscrisul azi nu se mai găsește, dar cunoaștem conținutul lui din ediția publicată de Ștefanelli (vezi *Bibliografia*). Gh. Nacul termină poezia sa semnînd: „Duminică 1791 octombrie 5”, data morții lui Potemkin, dar manuscrisul are textul *Alexandriei* copiat la 30 noiembrie 1784, deci înaintea celor două cronici despre Potemkin.

La diferite intervale de timp, pînă prin 1858, alți copişti au transcris, cu neînsemnate modificări, aceleași versuri, astfel că avem următoarele manuscrise în Bibl. Academiei.

Nr. 21, f. 145 — 146: „Versuri pentru moartea lui Potemkin” ⁴.

Nr. 154, f. 33 — 35: „Întîmplările vieții ferdmașului cneaz Potenke al împărăției Moscovii, în stihuri”, copie de Gheorghe iconomu din Ruginoasa, scrisă la 15 noiembrie 1837 ⁵.

Nr. 2189, f. 86^v — 87^v: „Alti stihuri a lui Potonki”; copistul e moldovan, scrie urît și zice „alti stihuri”, pentru că întregul manuscris este o antologie de proză populară (*Bertoldo*, copiat în ianuarie 1781), versuri istorice (despre moartea lui Ghica vodă, despre moartea boierilor Bogdan și Cuza, despre „Muruzi cel bătrîn”) și versuri lirice (dintr-ale lui Conachi, Dimachi, Hrisoverghi), dintre acestea fiind datate numai cele scrise la moartea fetei postelnicului Grigore Balș (4 ian. 1819).

Nr. 5952, f. 4^{r-v} (fost al lui Scarlat Vîrnăv, apoi al lui Gh. T. Kirileanu): „Istoriia cniazului Potemkin, celui ce au răpăusat în țara Moldovii”. Deși manuscrisul are o însemnare că e copiat la anul 1798 (f. 65), totuși celelalte texte, nedatate, sînt scrise la începutul sec. al XIX-lea, între acestea fiind și „Istoria cniazului Potemkin”.

Manuscrisul fost al țăranului Gh. Andrieș din satul Zăicești, com. Bălășani, raionul Botoșani, de cca 500 file, „întocmit între anii 1790 — 1850”, cuprinde și „Stihuri pentru moartea lui Potemkin” terminînd tot cu: „Să-mi eu a me răsplătiri, Sau milă, sau osîndire” (vers. 115—116) (vezi *Bibliografia*).

Condica de documente MCCLXVIII, 22 (fostul ms. 3393), f. 93^v — 94: „Stihurile kneazului Potenkii”, copie de la începutul sec. al XIX-lea.

³ O traducere română a făcut N. Lascu (Cluj) pentru articolul lui Iosif Pervain, *Courrier de Moldavie, primul ziar apărut la noi*, publicat în *Steaua*, VI (oct. 1955), p. 110—114 (oda omagială la p. 114). C. Ciuchind, *Despre începuturile presei românești*, *Courrier de Moldavie*, în *Limbă și literatură*, II (1956), p. 349—366; textul latin al odei, la p. 356—357.

⁴ Ioan Bianu, *Catalogul manuscriselor românești* < din Bibl. Acad. Rom. >, tomul I, București, 1907, p. 72—76, poezia nr. 116.

⁵ *Ibidem*, p. 348—349.

Ms inventariat la nr. 304 (fost 881), f. 1—7, din Muzeul Româno-Rus, copie caligrafică chirilică, de pe la jumătatea sec. al XIX-lea, fost al lui V. Pogor : „Versuri pentru moartea lui Potemkin”.

Studiul comparativ al acestor copii duce la concluzia că modificările aduse versurilor lui Gh. Nacul sînt neesențiale și privesc numai forma artistică a versurilor ; avem, deci, o singură redacție.

Ediția noastră folosește versiunea cea mai veche a lui Gh. Nacul, în ediția lui Ștefanelli, urmată în aparat de variantele ms. nr. 154. Edităm și redacția din manuscrisul nr. 5952, f. 4, provenit din bibliote ca lui Gh. Kirileanu.

BIBLIOGRAFIE. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, seria 1786—1800, tomul III, București, 1892, p. 444—445 (prima ediție reproduce ms. 154). Teodor V. Ștefanelli, *O carte veche despre Alexandru Machedon, Constantin cel Mare și kneazul Grigore Potemkin*, în *Arhiva*, VIII (Iași, 1897), p. 521—529. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. III, partea întâia, București, 1933, p. 90—92 (cunoaște numai ms. 154 și pe al lui Ștefanelli). Gh. G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 124—129 (pentru șederea lui Potemkin la Iași); p. 145—146 (pentru moartea lui); p. 169 (pentru monumentul ridicat pe locul morții). Traduceri, comentarii și bibliografie cu privire la jurnalele de călătorie ale lui I. Ch. Struve (1791—1794), F. S. Rostopcin (1791) și D. Bantaș Kamenski (1808). Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. a II-a, București, 1962, p. 447 Gh. Lungu și A. Pricop, *Stihuri pentru moartea lui Potemkin*, în rev. *Mitropolia Moldo-ei și Sucevei*, 39 (1963), nr. 1—2, p. 86—93, publică varianta ms. Gh. Andrieș, alături de redacția lui Gh. Nacul. Spre deosebire de editori, noi socotim varianta ms. Andrieș posterioară variantei Nacu—Ștefanelli.

Ms. Ștefanelli

*Intîmplările vieții ferdmașului
cneaz Potenke al împărăției
Moscovii, în stihuri*

Ție zic o lume, lume,
Nu te-ai cinsti cu alt nume
Pentru a tale schimbări
Ce faci ori în care stări !
5 Văz în tine norociri
Covârșite cu măriri
Cu așa așezămînt
Ca cînd n-ar ave sfîrșit.
Și cînd acolo rădici
10 Căci mai mult n-ai ce să zici,
Atunci te arăți și schimbată
Precum firea ți-i lăsată.

Titlul lipsind în ms. Ștefanelli, îl reproducem pe cel din ms. 154, f. 33. 1—2 O tu deșartă lume / Neputînd a-ți da alt nume 3 ale tali 4 într-acestea 5 Văzu norocire 6 Covîrșită marire 8 cînd] cum avea 9 Și cînd acolo] Perdeao cînd o 10 Căci... n-ai] Te uiți, nu știi 11 Atun-cea și om.

Și, ori cu a morții grăbire,
 Ori altă nenorocire,
 15 Așa n-ai întrebat de nime
 Îl ei dar iar la tine
 Și pre ticălosul om
 Îl dărâmi ca pre un pom :
 De cinste și de dulceață,
 20 Mai pre urmă și de viață
 Și-l aduci la acea stare
 A fi vermilor mîncare.
 Precum nu las să nu zic
 De Potemkin cel vestit :
 25 Că acest mare bărbat,
 Fiind cel întâiu de sfat,
 Ministru împărătesc
 Și feldmarșal oștenesc
 Vetejilor celor tari
 30 A Rosiei cei mari,
 De care, într-această vreme,
 Mulți sînt siliți a să teme.
 După ce s-au ostenit
 Ca un comandir vestit
 35 De-au supus și-au biruit
 Și cetăți au risipit
 Ismail și Vozie,
 Akerman și Chilie,
 Benderiul și alte multe
 40 Care las toate știute,
 Și-au prins într-a sale mreji
 Vrajmașii săi cei viteji,
 De-au cerut să facă pace
 Neavînd alta ce mai face.
 45 Și din turci cei mai aleși
 Au venit și aice în Iași
 Reiz afendi și mulți,
 Pentru pace hotărîți.
 Iată și moartea îi sosăște,
 50 Talharul cel fără de veste,
 Și cu mare îndrăzneală
 Îl face de esă afară
 Din palatul ce era
 Bolnav, precum să afla.

13 Și om. 14 Ori altă] Sau cu vro 15 Și neintrebînd 16 Îți ei darul 17 Și] Iară 20 viață
 21 l] îl acca] o 22 A fi] De-l faci 23 nu... nu] acum voiu să și continuă și la mare și la
 mic : / În lume s-au auzit 24 Potenke 26 întii 27 împărătesc 28 înlocuit cu Fertmașalul ostă-
 șesc 29 Vitejilor tari] mari 30 Ai Rusiei cei mai tari 32 siliți sînt mulți 36 risipit 37 Is-
 mailul și Vozia 38 om. 40 las toate] sînt de toți 41 Prins-au în a 42 înlocuit cu Pre vitejii cei
 aleși 43 De-au] Ș-au 44 alt 45 Și om. turcii 46 aici 47 Reizi afende și alți mulți 49 moartea-i
 sosește 50 Tălhariul de om. 52 iasă 53 palatul] curțile

55 Și, cînd găsiră cu cale
 Ca să facă o primblare,
 În spre Nistru au purces
 Din oraș, de-aice, din Iași,
 60 Căutînd loc de scăpare
 Dentr-a morții vinătoare.
 Iar ceasul cel hotărît
 Mai mult n-au îngăduit,
 Decît au mers o zi cale,
 Unde se numește-o vale,
 65 Codru Fundul Bîcului¹
 După starea locului.
 Și văzînd că-l ajungea
 Aceia-ce îl gonea,
 Acolo au poruncit
 70 Să-i aștearnă pre pămînt,
 Să stea carăle în drum,
 Să odihnească puțin.
 Și privind în toate părți
 Pre cîmpii cei lați și verzi,
 75 Au oftat dintr-al său gînd,
 Lumea categorisînd,
 Dîndu-i așa defăimare
 Cum că nici un preț nu are;
 Și că cel ce o iubește,
 80 La sfîrșit prea să căește.
 Zis-au și cu cuvîntare
 De a vieții scurtare :
 — Iată averea mea cî multă
 Acum ninică nu-mi ajută;
 85 Diamanturi, brileanturi
 Nu-mi trebuie, stați în laturi !
 Cinuri și cavalerii,
 Vă las de-acum celor <vii>.
 Prietinii credincioși
 90 Acum sînt neputincioși,

55 Și... găsiră] Gîndind aceasta 57 În] Cînd 58 aici 60 Dentr-a] Despre a în
 ms. Ștefanelli 61 Iară 63 Decît] Și cînd 64 să numește 65 Codrul Bîcului 68 Moar-
 tea carea îl gînea 69 poruncit Între vers. 70—71 ad. Să îngădue puțin 71 Stîndu-i
 carlta 72 om. 73 Deci privind în toată 74 Pre... lați] La cîmpii frumoși 75—76 Înlocuite cu
 Din ochi lacrămil-i curgea / Și oftînd amar plîngea / Lumii dîndu-i defăimare 79 Că cel ce
 tare o iubește 80 prea] mult căiaște 81 Au zis și cuvînt mai tare 82 După vieții ad. lui
 83 Iat 84 nimic 85 Diamanturi și berlanturi 86 trebuinți 87 căvălării 88 Acum vă las celor vii

¹ Ms. nr. 945 din Bibl. Acad., la f. 4^v — 48^v : „Cavaleriile și cinurile lui Potemkin, ce au slujit în vîrstă de 52 ani, la Fundul Bîcul, piste Prut, în Basarabia”.

Căci decît rudele toate
Moartea-mi este mai aproape
Și grăbește prea tare
Să facă a sa lucrare.

- 95 Are zapcii întrarmați.
Să-mi las caii înhamăți
Și, ca să purceg îndată
Unde n-am fost niciodată,
Să las ai mei cunoscuți,
100 Să merg cu cei neștiuți.
Deci, ceru să-i dea la sine
Icoana ca să să închine.
Și, începînd a lăcrăma
Și spre-ai săi a căuta,
105 Îi învață cu cuvinte,
Ca cum le-ar fi fost părinte,
Și le aduce aminte
Ca pe dînsul să nu-l uite,
Ca unul ce vede bine
110 Că pier toate de la sine.
Și, după aceste toate,
Schimbă viața pre moarte
Și să dusă sprintinit
La locul cel rînduit,
115 Să-și ia a sa răsplătire,
Ori milă, ori osîndire.
Deci fiind și al meu lăcaș
Aice într-acest oraș,
Unul din cei ce-au privit
120 Al său fericit sfîrșit,
Tîmplindu-se aici, în țară,
Om așa mare să moară,
N-am găsit cu stricăciune
A să scrie și de mine
125 O scurtă istorioară
De o întîmplare așa rară
Ziua ce s-au săvîrșit
Fie în veci pomenit.

Duminică, 1791 octomvrie 5.

91 Căci] Și 92 Moartea-mi iaste 93 grăbește cu tărie 94— 97 *inlocuite cu* Făcînd a sa datorie. / Iară puterea ei cea dată / Taină de noi toți neafată. / Veniți, ostași, înarmați, / Gătați cai, înhămați, / Ca să mă pornesc îndată 99 cînoscuți 100 cu] la 102 ca să] să i 103 Și'ncepu 104 *inlocuit cu* Și spre ia a căuta. / Au strigat să vie toți / ostașii lui înarmați 105 Îi învață] I-au învățat 107 aducea 108 pre 110 per 111 Și] Iară acestea 112 viața spre 114 cel rînduit] ce l-au gătit 115 și *om.* 117— 129 *omise și inlocuite cu* : Acest cneazu s-au săvîrșit la anii de la Hs. 1791.

Reproducem și redacția în proză a aceluiași eveniment pentru a servi ca text de comparație :

*Relația pentru moartea și țărmonia îngropării a lui sfetliș²
cniaz Grigorie Alexandrovici Potemkin*

Acest prințip după ce s-au simțit pre sine la cea de pre urmă slăbăciunea de boala sa, au început a se cere ca să iasă din cvartir, de la Iași, să meargă la Rosia, la Nicolaev, la care cerere cei din prejurul său neputînd a se mai împotrivi, căci nu continea zicîndu-le cu tot diadinsul : „scoateți-mă de aice”. După ce au făcut trebuincioasele gătiri, sîmbătă, octombrie 4, dimineață, la răvărsat, cu toată slăbăciunea, întru care se afla bolnavul și disnădăjdut de vieată, l-au pornit la drum, după cererea lui, întovărășit de nepoată-sa, grofina Braniskina, de doctorul Timofti și de doi generali, adică kniaz Galițin și Libov și alți zvorelnici și slugi de casă. După purcedere să împrăștie o șoptă, că să-l fi pornit mort, dar n-au fost adevărat. Noaptea, spre duminică, au mers la satul Onțăstii, în casa protopopului Sta <loc alb> de ținut Iași. Acolo de cu sară, pînă după miezul nopții, au petrecut cu mare stenohorie și neodihnă, mutîndu-se din loc în loc și trudindu-să; apoi s-au mai liniștit despre ziuă și dimineață. Duminică, octomvrie 5, au purces iar la drum, au mers cale ca de 2 ceasuri, pînă într-o vale, unde să numește „Crășma lui Talpă”, dincoace de codru Bicului. Acolo au poroncit de s-au pogorît din butcă și i-au așternut, pre cîmp, puțin în laturi de la drum, unde, culcîndu-se, au început a să arăta cu sămnille cele mai de pe urmă a morții. Au chemat la sine pe kniazu Galițin de i-au vorovit oarice în taină, apoi pe generalul Libov, carele nimic n-au putut să stê, că au leșinat. Au mai chemat pe madam Braniskina și ia încă asemenea leșinînd și toți ceilalți zvorelnici cuprinzîndu-să de tînguire și lacrimi, bolnavi rămîind, fără mîngiere la un ceas ca acela, și-au pus mîna la ochi și peste nas și s-au săvîrșit la patru ceasuri de zi și s-au făcut locul acela locul plîngerii, în ziua aceea. Vestea au întîlnit la drum pe generalul Popov ce purcesă după kniaz duminică și într-aceiași zi au venit și la Iași, sara, s-au adus oasăle mortului în Iași, la cfartir.

I-au scos măruntaele și crierii, cari s-au pus în trei vasă de argint îmbracat cu catife neagră și marți noaptea l-au îngropat în biserica Goliei, dinaintea stranei, în care sta trăind; iar trupul bălsă-mîndu-să și în următoarele zile făcîndu-se gătire paradiei, sîmbătă, octomvrie 11, s-au dat slobozenie de obște, ca să meargă, cine va vrea, să privească pe acest strălucit răposat în casa cfartirului său.

² Poporul moldovean a numit pe cneazul Potemkin și „sfetliș” : așa îl numește o notiță scrisă la 13 oct. 7300 (1791) pe o carte veche : „Grigore Alixandrovici Sfetliș”, cf. revista *Vii-torul*, V (Iași, 1903), nr. 20, p. 3—4, articolul lui Gh. Ghibănescu, *A sfeclit-o*. Țăranii numesc „stilpul lui Sfetlici” monumentul ridicat pe Dealul Bicului, în locul unde a murit Potemkin și explică motivul : „pentru că a sfeclit-o aici” „Sfetliș” este deci o etimologie populară derivată din rusescul *sveallei sii* = prea luminatul (cum a arătat Melchisedec) și n-are nimic comun cu *roșu ca sfecla* (cum a susținut Ghibănescu). Vezi și V. A. Urechiă, *Ist. românilor*, III, p. 444—446. Inscricția de la m-rea Golia din Iași numește pe Potemkin „Svietliș kniaz”, adică „Luminatul principe”, cf. *Ioan Neculce*, fasc. 5, (Iași, 1925), p. 12, nota 4.

Deci sîmbătă toată ziua și duminică pînă în noapte, au fost neconținută curgere de norod, de toată starea, vîrsta, neam și lege, care năvălea spre privire aceștii atingătoare vederi ³.

Urmează informații despre „Așăzarea oaselor și cele dimprejur parataxi”, dar ele nu mai au legătură cu poema noastră. Gheorghe Nacul, autorul, nu termină relatările sale, care probabil, trebuiau să fie continuate (vezi *Arhiva*, VIII (Iași, 1897), p. 526—527).

Ms. 5952, f. 4

*Istoriia cniazului Potemkin celui
ce-au răpăusat în țara Moldovii,
la let 1792*

Oh ! tu, amăgitoare lumi
Nu-ți voi zice de alt numi
Pentru ale tale schimbări
Ce sînt într-acești stări.
5 Văz în tine, nenorocită lume,
Covurșită cu măriri,
Ții un așăzămînt
Ca cum n-ai ave sfîrșit !
Și cînd perdeaoa o rădici,
10 Tu uiți, nu știi ce să zici ;
Atunci te arăți schimbată
Precum fire ți-i lăsată,
Ori cu a morții grăbire,
Ori cu altă nenorocire.
15 Și, neîntrebînd de nîmi,
Îți ei darul iar cu tîni
Și pi ticălosul om
Îl dărîmi ca pe un pom,
De cinsti și de dulceată,
20 Mai pre urmă și de viață
Și-l aduci la această scăpari
De-l faci viermilor mîncari.

Precum și acu voi să zic
De Potemkin cel vestit —
25 Că acest mari bărbat
Fiind cel mai întîi de sfat,
Ministru împărătescu
Și fertmașal oștinesc
Vetejilor celor tari
30 A Rosii cii mari,
De cari într-această vreme
Mulți sînt siliți a să temi —
După ce s-au întîlnit
Cu un comandiri vestit

³ După *Arhiva*, VIII (Iași, 1897), p. 524—526 (transcrierea lui T. V. Ștefanelli).

35 De au supus și au biruit
Și cetăți au răsăpit,
El mai luoa și Voziia,
Achermanul și Chiliia,
40 Benderiul și alte multe,
Cari de toți sînt știute.
Și au prins într-ale sale mreji
Vrăjmașii săi cii veteji
De au cerut să facă paci.
Neavînd altă ce faci,
45 Din turcii cii mai aleși
Au venit aice în Eși
Raiz afendi cu mulți
Pentru paci hotărîți.
Atunci moarte că sosești,
50 Tilhariul cel făr de vesti,
Și cu mari îndrăznială
Îl făcu de eși afară
Din curțile ce era
Și, bolnav precum să afla,
55 Găsind aceasta cu cali
Ca să iasă la primblari,
Și spre Nistru c-au purces
Di aici din oraș din Eș,
Căutînd loc de scăpari.
60 Iar ceasul cel hotărît
Mai mult n-au îngăduit !
Și cît au mers o zi cali
Undi să numești vali,
În codru, în fundul Bicului,
65 După stare locului
Și văzînd că-l agiunge
4° Moarte care îl gonie.
Și acolo au poroncit
Să-i aștearnă pre pămînt,
70 Să ste carîta în drum,
Să odihniască puțin.
Și privind în toati părți
Pre cîmpii cii frumoși și verzi
Și-au oftatu dintru adîncu
75 Lume cu totul hulind,
Dîndu-i așa defăimari
Cum că nici un preț nu ari :
Că cel ce bini o iubești,
La sfîrșit, rău să căești.
80 Zis-au și cu cuvîntări
Di-a vieții sale scurtări
Și cu ochii lăcrămați
Și din gură așa grăind :
— Ah ! ticălosul meu trup,

- 85 Cum va mergi în pământ !
Ah ! ticălo<a>sa me viață
De trup va să să despartă !
Iată, avere me ce multă
Acu nimic nu-mi ajungă !
90 Diamanturi și brilanturi,
Nu-mi trebuîți, stați, în laturi !
Cinuri și căvălării,
Rămîneți a celor vii,
Că de acum înainte
95 Nu voi mai grăi cuvinti.
Prietenii cii credincioși
Acum sînt neputincioși,
Că la ce hal am intrat
Nu-i nedejdi de scăpat.
100 Trupul mi să îngreuiază,
N-am nedejdi de viață.
Dar măcar di-aș fi trăit
Pînă aș fi izbîndit
Cele ce eu li-am gîndit
105 Și sînt eu orînduit.
Dar acum văz și eu bini
C-or să rămîi toati de mini.
Și decît rudile toate
Moarte iaste mai aproape
110 Și grăbești cu tării
Făcînd a sa datorii,
Puind străjeri înarmați
Tot cu cai înhamăți,
Ca să mă gonescă îndată
115 Unde n-am fost niciodată ;
Să-mi las a mei cunoscuți
Să merg cu cii neștiuți !
Și încep-a lăcrăma
Și spre ai săi a căuta.
120 Și începînd cu cuvinti
Ca cum li-ar fi fost părinti.
Și le aduce aminte
Ca pre dînsul să nu-l uite,
Ca unul ce vedi bini
125 Că pier toati de la sini.
Și după aceste toati
Schimbă viața pe moarte.
— Și voi să mergu sprintenat
La locul cel mai gătit,
130 La judecata ce mari
Unde lume îi dătoari
Să-mi eu a me răsplătiri,
Ori milă, ori osîndiri.

XIX.

Mazilirea lui Alexandru Moruzi din domnia Țării Românești (20 august 1796)

Cronica versificată de mai jos, publicată acum pentru prima dată, povestește (alături de cugetarea poetului „că a lumii întemeiere este ca un vis și părere”) momentul cu totul neașteptat al mazilirii domnitorului Alexandru Moruzi (ian. 1793 — 20 aug. 1796) din scaunul Țării Românești.

Domnitorul tocmai se pregătea pentru serbarea sfintirii bisericii cu hramul sf. Alexandru, care, după spusele lui Dionisie Fotino¹ și Dionisie Eclisiarhul², fusese ridicată de domnitorul însuși în interiorul curții unui spital, construit tot de Moruzi, pentru ciumați³. Se făcuse și rînduiala alaiului și a participării „fiieșcăruia, după a lui stare”; se aranjaseră tagmele: mitropolească, arhierească și nigoțătorească să vie la „acel loc de dezmiardare”, cînd tocmai sosește firmanul de mazilire. Prima grijă a domnitorului este să-și ia averea din „cămară”, dar constată că toate erau pecetluite. Se anunță și confirmarea noului domn, Alexandru Ipsilanti, pentru care autorul are un cuvînt bun, că „au fost țării voitor de bine”.

Față de alte izvoare documentare, cronica rimată aduce cîteva noi precizări: firmanul a sosit la 20 august 1796, nu la 17 august⁴; plecarea lui Alex. Moruzi din domnie n-a fost o retragere deliberată⁵, ci un act nedorit de domnitor, care a rămas foarte dezamăgit de promisiunile turcilor; s-ar putea pune la îndoială și dacă plecînd și-a luat și averea⁶ „agonisită”, pentru că versurile afirmă că averea a fost confiscată de turci („cămara pecetluită”).

¹ Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*. Traducere de G. Sion, tom. II, București 1859, p. 182.

² Dionisie Eclisiarhul, *Cronograful Țerei Rumânești*, ed. C. S. Nicolăescu-Plopșor Rîmnicul-Vilcea, 1934, p. 66—67.

³ „Spitalul ciumaților” al lui Moruzi azi nu mai există, dar el se afla în cartierul Dudești. Cîlt privește biserica, ea a avut următoarele hramuri: sf. Haralambie (ocrotitorul ciumaților), sf. Alexandru al Constantinopolei, sf. Visarion al Larisei și sf. Dumitru Basarabov (informații de la dr. Vătămanu).

⁴ Ion Ionașcu, *Elemente de cronologie*, Anexa 1, în *Acad. R. P. R., Documente privind istoria României. Introducere*, vol. I, București, 1956, p. 495.

⁵ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ed. a III-a, vol. IX, București, f. a., p. 223.

⁶ C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, partea 1, București, 1942, p. 319: „fostul domn pornește spre Stambul, încărcat de multă avuție”.

Un manuscris unic păstrează această cronică : ms. **1437** din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Legătorul, necunoscînd scrisul chirilic, a întors caietul respectiv, astfel că numerotarea foilor este în descreștere: f. 66 — 60.

BIBLIOGRAFIE. Emil Turdeanu, *Contribuțiuni la studiul cronicilor rimate*, în *Cercetări literare*, II (1936), p. 39 — 41.

Ms. **1437**, f. 63

*Mazilirea lui Alexandru Moruzi
din domnia Țării Românești*

O, ce tîmplare
Și jalnică întristare
Tînărului oblăduitor
Alexandru stăpînitoriu !
5 O, ce lucru de mirare
Nimini avînd cugetare !
Ia, vedeți, ce i s-au întînplat
Numitului prințipatu ?
La avgust doăzeci de zile,
10 De nicăiri avînd știre
Ca să o străjuiască,
Că vinu să-l mazilească,
Avea mare bucurie
C-au săvîrșitu sfînta mănăstire.
15 Și porunci cu strășnicie tare
Să strîngă oameni, gloată mare,
Că, după sfințire,
Acolo, la mănăstire,
62^v Va să facă masă mare
20 Și frumoasă uitare,
Că, pînă cel mai jos, negustoriu ¹.
La acel domnesc izvoriu
Pornește și mitropolit
Cu halaiu preslăvit,
25 Partea cliricească
Și cea preoțească.
Însă și măriia sa, după ospățu,
Pleacă cu halaiu mare,
Foarte atîta să grăbește,
30 Încît nici chindii a cînta nu primește.
Dar ce să zicem mai multe !
Poate așa i-au fost rînduitu,
Vedem că nu-i ce v<r>a omul,
Ci ce poruncește domnul !
35 Deci, să venim la cuvîntul dintîi,
62 Să arătăm pînă în căpătîi.

¹ Vers cu multe ștersături, în original.

Ajunge cu bucuriie mare
 La acel loc de dezmiardare
 Și face rînduială cu cale
 40 Fiieștecăruiă, după a lui stare :
 Partea boerească
 Cu cei de curtea domnească,
 Partea mitropolească
 Cu tagma arhierească,
 45 Partea nigoțătorească,
 Tot cete, ca să privească,
 Toți, cu băuturi, cu mîncări,
 61^v Socotind să facă dezmierdări.
 Ia, vedeți, dezmierdări ciudate,
 50 Că la trei ceasuri din noapte,
 Cine să socotească,
 Că vor să-l mazilească ? !
 Îndată vin licaonește
 Și eltis cămăra pecetluește.
 55 Nu mă pricep a zice mai mult —
 Poate că și Dumnezeu au vrut.
 Acoalea unde să veselește,
 Iată și fermanul îi sosește,
 Ferman de mazilie,
 60 Ca domnu să nu mai fie.
 Trimite la cămară iute
 Și află toate pecetluite.
 Să întristează, să mîhnește
 Nimeni nu-i folosește.
 61 65 O, ce întristare ticăită,
 Și jale cu totul mîhnită !
 Să întoarce, să olicăește
 Și nimeni nu-l parigorisește.
 A tuturor dragoste să răcește
 70 Auzind că fermanul îi sosește.
 De la mic pîn la mare
 Luară toți înștiințare
 Cum că Ipsilant domn vine,
 Carele au fost țării voitor de bine
 75 Și măria sa, cu adevăratu,
 A stăpîni în veci, n-au cugetat ;
 Socotesc, nu gîndea să fie
 Așa lipsit din domnie.
 Făr de grije domnia,
 60 80 Că și o to<c>mală iei-i scriia :
 — De vei păzi poruncile înpărătești,
 În toată viiața ta să domnești.

85 Pre toate acestea le avea
 Și nimic de alt nu să temea.
 De aici poate să priceapă
 Toată omeneasca ceată,
 Că a lumii întemeere
 Este ca un vis și părere.
90 Puțin oareșce îndulcește
 Și mai pre urmă foarte amărăște ².

² O altă mină și cu altă cerneală adaugă cuvintele „Cînd s-au pogorit”.

Uciderea lui Constantin Hangerli vodă (18 februarie 1799)

Constantin Hangerli, fiul unui doctor din Constantinopol, a domnit puțin în Țara Românească, de la 22 noiembrie 1797 până în ziua uciderii lui de către turci, întâmplată la 18 februarie 1799. Cu toate acestea, domnia lui a scos din pana cronicarilor vremii pagini multe și impresionante. Dionisie Fotino, dar mai ales Dionisie Eclisiarhul, înfățișează domnia lui în ansamblul evenimentelor contemporane din Balcani, în legătură cu acțiunile rebelului Pasvantoglu, „om prost și ordinar” cum îl califica Dionisie Fotino; dar cronicarul, boier, omite să spună din calitățile lui Pasvantoglu: că era curajos, viteaz și hotărât a pune capăt dependenței militare și fiscale a cetății Vidinului, unde era pașă, de sub atotputernicia sultanului Selim al III-lea.

Hangerli fusese obligat de sultan să participe cu armată la înăbușirea răscoalei ienicerilor lui Pasvantoglu. Sub pretextul acoperirii cheltuielilor de război, el impune țării un bir nou, văcăritul: toți, de la țăran până la boier, trebuiau să dea pentru fiecare vită mare cîte un leu, iar pentru celelalte vite cîte doi zloți de fiecare.

Masele de țărani și cîțiva din marii feudali s-au opus, dar alți boieri, cumpărați de domn cu cîte 20 pungi de aur fiecare, au iscălit impunerea văcăritului. Țăranii s-au opus, dar „slujbașii închidea oameni și mueri prin coșeri și-i înneca cu fumuri de gunoi și cu ardei-i afuma și-i ținea închiși zioa și noaptea, flămînzi, să dea bani; pe alți-i lega cu mîinile îndărăt și cu spatele de garduri și-i bătea cu bicele; pre alții, legați-i băga cu picioarele goale în zăpadă geroasă, așa chinuia pe creștini. O, amar de bieții creștini, că plîngea și se văeta și săracele văduve, țipa de ger, dar nu era milostivire la varvarii de slujbași...”¹. Împotrivirea țăranilor a fost violentă, dar mumbașirii turci și zapcii domnitorului îi omorau (în Oltenia). Rezultatul a fost că „nesățiosul domn” privea cu bucurie cum se aduceau „la visteriea lui bani cu carăle, mulțime multă”². Altă consecință a mai fost că țăranii își vindeau boierilor și gelepilor vitele pe prețuri de nimica: 10 lei boul, 4 lei vaca, 2 zloți o junincă.

Această barbară strîngere de bani „sîngerăți” — cum spune cronicarul —, această exploatare a țăranimii au dus la iscălire firmanului

¹ Dionisie Eclisiarhul, *Cronograful Țerei Rumânești*, ed. C. S. Nicolăescu-Plopșor, Rîmnicul-Vâlcea, 1934, p. 93.

² *Ibidem*, p. 94.

pentru uciderea lui Hangerli³. Uciderea s-a făcut în palatul lui din București. A fost sugrumat de un arap și lovit cu hangerul de capigiul turc; i s-a tăiat apoi capul, ca să fie arătat sultanului, iar trupul aruncat în zăpadă.

Vexațiunile bănești ale boierilor și slujbașilor domnești au fost și mai mari după uciderea domnitorului, pentru că ei tăgăduiau că ar fi strîns bani. Apoi, boierii atacau căruțele încărcate cu pungi de bani, pe care puneau mîna și le ascundeau. „Și așa s-au umplut de bani boieri și slujbașii, ear raialile au rămas săraci”⁴. Astfel își încheia Dionisie Eclisiarhul partea din cronica sa închinată domniei lui Hangerli.

Cronica uciderii lui Hangerli a lăsat urme în folclor. Prof. Ion Nijloveanu într-un studiu al său intitulat *O baladă populară necunoscută*: „*Cîntecu lu Angeliu*, publicat în *Limbă și literatură*, vol. X, p. 313—326, reproduce două balade populare culese de d-sa la 23 mai și la 13 iulie 1962 de la Ghiță Crîngeanu, țăran colectivist în vîrstă de 66 ani, din comuna Coteana, satul Ipotești, r. Slatina. Crîngeanu reținea balada de la lăutarul Radu lui Rață din Ipotești, mort cam de 20 de ani în urmă. Balada modifică finalul cronicii versificate: gealapii, după ce omoară pe domn, „își baj joc” de domniță. Aceasta reclamă cazul la Țarigrad, iar sultanul „Ordin, frate, că-mi dădea, Capetile le tăia”, versuri care încheie cîntecul popular.

În acord cu cele două cronici în proză, cronicile rimate pe care le edităm aici cuprind date prețioase cu privire la crunta exploatare a țării din anii domniei lui Hangerli, scena uciderii redată cu accente uneori dramatice (lupta lui Hangerli cu ucigașii, brutalitatea acestora, durerea soției, a copiilor) și, în plus considerații de ordin mistic și moral cu privire la nestatornicia vieții. Dar aceste întîmplări reale care au inspirat pe autorii celor trei cronici rimate au fost prelucrate de fiecare autor în mod deosebit, astfel că studiul comparativ al manuscriselor atestă existența a trei redacții, a trei tipuri deosebite și independente.

Mss. nr. 220, f. 3—8 și nr. 368, f. 13—17 din Biblioteca Academiei și nr. 761 din Arhivele Statului București, cuprind cronica lui Zilot Românul. Ms. 761 este chiar autograful autorului, iar celelalte sînt copii ulterioare chirilice⁵. Redacția aceasta este cea mai amplă (346 versuri), dar amploarea provine din numărul mare al reflecțiilor morale ale autorului asupra lăcomiei lui Hangerli și a lăcomiei ca vițiu moral. De asemenea, numeroase versuri lungi sînt consacrate tabloului realist al țărănimii („...cum lupta bietul norod!”, vers. 214). În schimb, acțiunea uciderii în sine este doar menționată, autorul mulțumindu-se a o povesti într-o notă (deci în proză) aferentă versurilor 315—316:...

...de unde trăiai plin de atita fericire,

A peri — ah, mă cutremur — cu o prea groaznică peire.

³ Sultanul n-a făcut aceasta din milă pentru poporul supus, ci de frică să nu se răscole „raiaua”. Dovadă de aceasta este că n-a urmat un firman pentru restituirea banilor strînși ci, dimpotrivă, banii adunați „i-au oprit boerii ispravnici și cu zarafii lor și tacsindarii și slujbașii și zapcii cu mumbașirii” (Dionisie Eclisiarhul, *op. cit.*, p. 106).

⁴ Dionisie Eclisiarhul, *op. cit.*, p. 106.

⁵ I. Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, I. București, 1907, p. 465—469 (ms. nr. 220). I. Bianu și Gh. Nicolăiasa, *op. cit.*, III, Craiova, 1931, p. 94—96 (ms. nr. 868).

Caracterul sentențios al versurilor, atitudinea protestatară și satirică a autorului față de societatea feudală, cât și perfecțiunea versurilor fac superioară această redacție în comparație cu celelalte două. Scrise la anul 1800, deci curînd după decapitarea domnitorului, versurile despre Hangerli fac parte dintr-o cronică mai mare a lui Zilot, scrisă însă alternativ în proză și în versuri, paralel cu desfășurarea evenimentelor, pînă la 1821. Din acest punct de vedere, versurile lui Zilot Românul referitoare la Hangerli pot fi considerate ca operă independentă de restul cronicii, alcătuite — cum el însuși mărturisește — „în copilărească vîrsta sa, din îndemnarea iubirii de patrie”⁶. Cronica întreagă a fost publicată de B. P. Hasdeu (Vezi *Bibliografia*).

A doua redacție s-a transmis numai prin intermediul ms. nr. 5193, f. 32—35^v din Biblioteca Academiei. Copistul însă a greșit copiind pe f. 33 r și v versuri care nu sînt din poema lui Hangerli, ci din cronica anonimă versificată a domniei lui Mavrogheni. În schimb, în locul acestor versuri, trebuie introduse cele 27 versuri comunicate de C. D. Aricescu (vezi *Bibliografia*) care nu sînt nicidecum începutul poemei — cum s-a crezut pînă acum⁷ — ci fac parte din interiorul poemei. Între versurile 131 și 132 este o lacună, pe care n-am putut-o reconstitui, dat fiind că această redactare s-a transmis într-un manuscris unic (321 versuri).

Redacția aceasta aduce noi date documentare: Hangerli trebuie judecat, pentru că ar fi demascat pe adevărații vinovați (o parte din boieri și grecii fanarioți); ar fi dezvăluit tabloul vieții desfrîinate a clasei aristocrate; ar fi certat pe boieri că sînt nepăsători față de patrie, ipocriți, vînători de slujbe și pricopseală (vers. 132—166). Răzbumarea soartei — continuă poetul — s-a abătut asupra lui Hangerli, pentru că provocase omorîrea lui Dumitrache Turnavitu; sfîrșitul este patetic. Această redacție este mai sinceră în exprimarea sentimentelor de revoltă ale autorului — dovadă că a fost scrisă recent, sub impresia vie a întîmplărilor (poate chiar în anul 1799), de un versificator al cărui nume nu se poate afla.

A treia redacție au transmis-o trei manuscrise, toate din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Este mai concentrată prin forma ei populară și a fost cea mai răspîndită. Manuscrisele cunoscute pînă acum sînt:

Nr. 987, f. 261—263^v: „Constantin Hangerli voevod ce din poruncă împărătească i s-au tăiat capul vineri dimineața, la leat 1799, fevr. 18”. Manuscrisul a aparținut lui George Barițiu, care l-a și publicat încă din 1873 (vezi *Bibliografia*)⁸.

Nr. 3162, f. 44—48: „Istoriia lui Angeri vodă, leat 1798 fevr. 18”. Manuscrisul a aparținut familiei Furduescu din Gura Foii (raion Dîmbovița). Cele mai vechi însemnări despre această „cunoscută” familie sînt din 18 martie 1797 (f. 103^v), deci anterioare uciderii lui Hangerli.

⁶ În sprijinul acestei păreri aduc și următoarele argumente: în manuscrisul autograf al cronicii, Zilot scrie tabla de materie după versurile lui Hangerli și înainte de cronica propriu-zisă (1800—1821); în această tablă de materie nu figurează versurile despre Hangerli, aceste versuri nu au caracter de cronică, ci sînt versuri satirice și filozofice.

⁷ Gr. Tocilescu, V. A. Urechia, C. C. Giurescu (vezi *Bibliografia*).

⁸ I. Bianu și G. Nicolaiasa, *Catalogul manuscriselor românești* < din Bibl. Acad. Rom. >, III, p. 190—196; dar autorii, la textul nr. 91, omit stihurile despre Hangerli.

Const. Chiru, care a scris despre acest manuscris și a publicat versurile, le atribuie logofătului Iordache Furduescu, dar fără temei. Iordache Furduescu a fost, credem, copistul lor, care a ținut să le aibă copiate în „condicuța” veche a familiei lui. El poate fi autorul versurilor de la început și de la sfârșit, precum și al numeroaselor modificări, prin care se depărtează de celelalte manuscrise ale tipului primar (arhetipul).

Nr. 4768, f. 26—31 (versurile nu au titlu); copiat la începutul sec. al XIX-lea de mai multe mâini, acest manuscris a aparținut lui Ioan Gheorghiu, care, la f. 31, la sfârșitul poemei despre Hangerli, însemnează ca o coincidență ciudată că s-a născut în acea zi în care a fost ucis Hangerli. Însemnarea exclude pe Gheorghiu ca autor al versurilor, care au însă amprenta contemporaneității⁹.

Într-adevăr, redacția aceasta aduce, spre deosebire de precedentele două, amănunte noi : începe cu o scurtă reflecție despre „ale lumi învîrtejiri”. Noi sînt aprecierile asupra modului de trai și de cîștig al celor două clase sociale : „raiaoa”, adică mulțimea, „cîștigă cu paraoa” (adică puțin și greu), în timp ce „boerimea” „iau totu de la prostime”. Luxul — carete, rădvane, giuvaeruri — îl face din exploatarea celor mulți, pe care-i sărăcește. Hangerli a fost — ca și alți feudali — „hain” cu țara, pentru că a prădat-o cu fel de fel de biruri. A ridicat boieri și „din prostime” („din mojici și din rîtani”, vers. 51), dar numai „care vrea să dea bani”. În relatarea crimei fioroase aduce în scenă personaje noi : ginerele lui Hangerli, respins brutal de arap; pe spătarul Manu și spătarul Mavrocordat, căruia îi spune în grecește de pericolul tăierii, dar este înțeles de arap. Crima se săvîrșește pe rînd, cu pistolul, cu hangerul și în urmă cu tăierea capului. Sfârșitul nu mai este patetic, ci realist. Autorul redacției a treia rămîne mai rece în fața tragicului sfârșit al domnitorului („Că așa îi scria să pață”) și de aceea îl înfățișează mai obiectiv.

Avînd trei redacții deosebite, este necesar să le edităm pe toate. Începem cu transcrierea ms. 4768, avînd în aparat interesanta prelucrare a ms. 3162 (copia lui Iordache Furduescu). Urmează editarea ms. 5193, iar la sfârșit inspirația lui Zilot Românul; acestea două din urmă fiind manuscrise unice le edităm fără aparat.

BIBLIOGRAFIE. Izvoare narative contemporane. Dionisie Eclislarhul, *Cronograful Țerci Rumânești*, ed. C. S. Nicolăescu-Plopșor, Rîmnicul Vilcea, 1934, p. 68—106. Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*. Traducere de G. Sion, tomul II, București, 1859, p. 183—192.

Ediții. <George Barițiu>, *Constantin Hangerliul voivod, căruia din poruncă împărătească i s-a tăiat capul, în anul 1799 febr. 18*, în *Transilvania*, VI (Brașov, 1873), p. 94—96 (ediția ms. nr. 987). B. P. Hasdeu, *Ultima cronică română din epoca Fanarioșilor*, București, 1884, p. 3—14 (redacția Zilot Românul). Gr. Tocilescu, *Stihuri asupra venirii nemților în București și asupra peirii voevodului Hangerli de un anonim. Istoria voevodului Hangerli*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, III (1884), p. 327—330 (de la p. 328, versurile ms. nr. 5193; la p. 332, fragmentul comunicat de C. D. Aricescu). V. A. Urechîă, *Istoria românilor*, seria 1786—1800, vol. VII, București, 1894, p. 153—257 (istoria domniei lui Hangerli), 366—560 (anexele documentare; la p. 555—559, reeditarea, după Gr. Tocilescu, a versurilor din ms.

⁹ C. C. Giurescu în *Revista istorică*, XII (1926), p. 322 „povestirea <din acest ms.> a fost alcătuită... chiar în 1799”.

5193). Const. Chiru, *Monografia comunei Gura Foi din jud. Dîmbovița*, București, 1925, p. 26—36 (editarea versurilor din ms. 3162, dar cu multe greșeli și modificări). Const. C. Giurescu, *Uciderea voevodului Constantin Hangerli*, în *Revista istorică*, XII (1926), p. 320—327 (ediția versurilor din ms. 4768).

S t u d i i. Petru Grădișteanu, *O cronică inedită <a lui Zilot>*, în *Revista contemporană*, I (1873), p. 467—476 (despre ms. 761 din Arhivele Statului București). Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, vol. I, București, 1920, p. 140—145 (despre Zilot). Al. Piru, *Literatura română premodernă*, București, 1964, p. 203—204.

Ms. 4768, f. 26

< *Mazilia și uciderea lui Hangerli voevod* >

	Nu pociu să mă pricep,
	Ce să scriu și ce să-ncep:
	Ale lumii învîrtejiri,
	Ce sînt totu cu îndoiri
5	Noi cu ochi le vedem
	Și totu nu ne încredințăm,
	Ci pornim la răutate
	Căutăm la strîmbătate,
10	Pe alții să-i jăfuiască
	Ca cîntea să ș-o înmulțească.
	Să lăsăm acum raiaoa
	Ce cîștigă cu paraoa;
	Să venim la boerime
15	Ce iau totu de la prostime.
	Fac carîte și rădvane
	Giuvaeruri la cocoane.
	Dar țara nu sărăcește,
	Ci înaintea folosește.
26 ^v	Și cîndu vine v-o domnie
20	Care este cu hainie
	Atunci plînge, lăcrămează
	Din blesteme nu încetează.
	Frunză verde măr sălcui,
	Cum au fostu și Hangerliu!
25	Că hainu s-au arătat
	Și la țară au prădatu,

Titlul Istoria lui Angeri vodă leat 1798 fevr. 18 și continuă Frunză verde spic de grîu / Ticălosu Angerliu / Avînd mînte muerească / N-au știut să să păzească / De urgie înpăratească, / De sabia înpăratească, / De-un arap negru buzat / Ce-au plecat din Țarigrad / Cu hotărîre ca să-l tae / Că pă un miel și ca pă o oae. 1 pocu mă om. 2 scriu] fac După Ce să scriu ms. 4768 *repelă* Și ce să scriu 3 De-ale lumii învîrtejături 4 Că ce totu om. 5 Noi] Cînd vedeam 6 Și iar nu mă încredeam 7 Ci om. la] spre 8 Căutînd spre 9 altu să jăfuiască 10 mulțească 13 Și să 14 Ce... la] Și la toți cei din 17 Dar țara] Raiaoa 18 *înlocu* cu Că din ea să îmbo-gățește 19 cînd vreo domnie 20 iaste cu hainie 21 plîng și 22 De blestem 24 fost Angerliu 25 hain 26 Și toată țara 27 Cu dăjdii cu zahirea 28 săracă După raia ad. Și tot nu să mul-țămia / Ci și alte lucruri mai scotea

Cu dajdie, cu zaherea
 De la săraca raia.
 Dijmăritu și oeritu
 30 Lua totu îndoitu,
 Încă și tutunăritu
 Ce era de toți știutu.
 Iar cîndu fuse în cea după urmă
 35 Să trecuse și de glumă!
 Că au scos și văcăritu,
 Ce era cu blestem opritu,
 27 Să dea seracii și prostimea
 Cumu și toată boerimea,
 De cal și de vită mare
 40 Să dea doi lei de fieșcare;
 Și de vițel și de cîrlanu
 Ce era dă cite-un anu
 Să dea numai pă jumătate
 Nefiind ca celelalte.
 45 Și vrea ca să să arate
 Că are și bunătate:
 Pă mulți îmbrăca în caftane
 Și-i cîntea pîn divane.
 Socotindu că face bine,
 50 Îmbrăca și din prostime.
 Din mojici și din rîtani,
 Din care vrea să dea bani,
 Fiind domnu cu fuduliie
 Și pornitu spre lăcomiie.
 27^v 55 Pînă cîndu au aflatu
 Prea puternecul împăratu,
 Care, cu dreaptă mîiniie,
 I-au trimis și maziliie.
 Avîndu milă de raia,
 60 Au zis și capul să ia.
 Și, după ce l-au mazilitu,
 Peschirgiu au pornitu,
 Dîndu-i și dooă fermane,
 Ca pă vodă să-l sfărâme
 65 Într-unul să numia
 Ca mutlacu¹ capul să ia;
 Într-altul așa scriia:
 Ca socoteala să-ș dea
 Dă cîte lefuri și zaherea

29—30 Oerit, dijmărit<t>, / Fumărit, căminărit și vinerit / Toate le-au scos <în orig. scris> îndoit.
 31—32 om. 33 fuse în] fu 34 Fu trecută 35 și] un 36 Ca cu blestem era poprit 37 seracii și]
 săraca 40 Cite doilei și noao parale 41 Iar de vițel 42 om. 43 Să dea] De 44 După celelalte ad.
 Că din muncă și din hrană / Le plătiia și de pomană 45 Deci vrînd 47—48 Mai pă toți îi
 îmbrăca / Cu caftane îi cîntiia 50 și om. ms. 4768 51 mojici] mișai

¹ mullac, turc., neapărat.

70 S-au răspunsu de la raia,
 La ostașii arcuții
 Care s-au bătutu la Dii.
 28 Și au sositu ca un voinic
 La casile de beilie
 75 Și îndată au chematu
 Pă turcu și pă harap
 Și le-au poruncitu să tacă,
 Cu nimini vorbă să nu facă,
 Ci armile să-și gătească
 80 Și sabiile să-ș ascuțească.
 Și, cîndu va zice să saie
 La vreunul ca să-l taie,
 Atunci să fiie gătiți
 Și la dînsul repeziți.
 85 Și nevorbindu-le multe,
 Au plecat cu ei la curte
 Trei turci și un harap
 Cu peșuri legați la cap.
 Frunză verde coliliie
 28^v 90 Au intratu în visteriie
 Unde era adunați
 Toți boeri cei chemați
 Și, numai cîtu îi văzură,
 Toți din gură amorțiră.
 95 Numai dumnealui spătar Manu,
 Fiindu venitu caimacam,
 A putut de-au îndrăznitu
 Și sus în patu i-au pohtitu.
 I-au întrebatu : ce poveste,
 100 De unde și cine este,
 Cu ce treabă și cuvînt,
 Au de la Poartă au venitu ?
 Capigiu au răspunsu ;
 Ca să n-aibă vreun prepus,

52 Din om. 53 domnu om. fudulie 54 lăcomie 55 au și 56 puternicul 57 Care] Și minie
 58 trimisu 59—60 *Înlocuit cu* Și vrînd ca să-și izbîndească / Țara să nu pătimească 61 Și om.
 62 *Peschîrgiu au*] Și capegiu i-au *Între vers.* 62—63 *ad.* Pă un peșcherigiu Hamet / aici în Bucu-
 rești drept 63 doao 64 Ca om. ca să-l 65 să numia] scriia 66 capu să-i 67 Iar întru altu scriia
 69 Cîte dăjdii și zahirea 71 La turci și la așcherlii 72 să bătea 73—86 *Înlocuite cu* Și tare poroncă
 avea / Să nu-l afle nimenea, / Nici turci, nici arapu / Care vinia să-i ia capul. / Și așa au și
 plecatu / Turcii de la Țaligradu 87 și cu un arap 88 poșuri *Înainte de vers.* 89 *ad.* Și plecînd cu
 un voinic / Au sosit la beilie / Și îndată au chemat / Pă turci<i> lui și pă arap / Și ce le va
 zice, să facă : / Mai întîiu să să ferească / Cu nimini să nu vorbească, / Ci armele să-și gătească/
 Și săbiile să-și ascuțească. / Și, cînd le va zice să sae / La vreun om ca să-l taie, / Atunci să fie
 gătiți / Și la dînsul răpeziți. / Atunci vorbindu-le multe, / Au plecat cu ei la curte <*Compară*
cu vers. 73—86> 90 Și au 91 erea 92 cei chemați] și un neamț *După* chemați *ad.* Trei turci și
 cu un arap / Cu poșurile legați la cap 93 Atunci boeri dacă-l văzură 96 căimăcam 97—99
Înlocuite cu Au îndrăznit de l-au întrebat 100 iaste 101 cuvînt] ce caută 102 au e triimis de la
 Po<a>rtă 104 Să nu aibă

105 Ci este un călător
 Și prin țară trecător;
 Numai, cunoștință are
 29 Cu vodă; viind pă mare
 Și i-au adus și o carte
 110 De la al său iubit frate.
 Boiari s-au încrezut
 Și sus știre au făcutu.
 Și luîndu vodă știre
 Au zis să nu-i e prea bine,
 115 Ci pînă va bea un șerbetu,
 Că au cam răcitu la piept.
 Capigiu-au așteptatu,
 Pînă sus l-au chematu
 Și, întrîndu în maischem ²
 120 Au zis : — O cafea să bem.
 Și aridicîndu perdeaoa,
 Aduseră și cafeaoa.
 Și dîndu la peschirgiu
 Și apoi la Hangerliu.
 125 Care, ei începîndu a bea,
 Harapu nu vru să ia.
 29^a Dar vodă sărmanul,
 După ce i-au datu fermanu
 Ce-i cerea și ce-i scriia
 130 Ca socoteala să-și dea,
 Îndată au priceputu
 Că peirea au sositu.
 Și începîndu ca să le citească
 N-avea cum să să ferească.
 135 Să zică la cineva,
 Turci seama îi băga;
 Să viie niscareva neferi de pază
 Cîndu vor videa vreo groază.
 Ci gîndea că să ferește,
 140 Că turci nu știu grecește,
 Au zis grecește, cam îngînatu,
 Spătarului Mavrocordatu :
 Περω ἀπ'εδῶ τὸν κόσμον
 Κακῇ κόψις μᾶς οὐ.
 30 145 Și pă loc au și plecatu
 Spătaru Mavrocordatu,

105 Că iaste 107 cu vodă are 108 Cu... viind] Fiind amîndoi 111 Atunci boeri 112 știre
 au] veste c-au 113 Dari luînd și vodă în știre 114 nu e 115 șărbet 116 în pept 117 Deci capigiu
 118 că l-au 119 intrînd maebem 121 Deci pîn rădicară 122 Adusără

² *maischem*, turc., sala de primire (cu divan și scaune) a solilor turci.

150 Ca să cheme niscareva delii,
 Ciohodari și tufecii.
 Dar, n-ar fi mai pomenitu,
 Că norocu nu i-au slujitu,
 Că turcu zicîndu să saie
 Harapu pă vodă să-l taie,
 Îndată s-au repezitu
 155 Cu hangeru l-au lovit,
 În țîță l-au rănit.
 Și o dată au strigatu :
 — Gineri-mieu, ce mă lași,
 La acești doi ucigași?
 Atuncea s-au repezitu
 160 Gineri-său cel iubit
 Ca să nu-i lase, să-i ia capu.
 Dar, ce folos de el, săracu,
 Că să bătea leșinatu
 Ca un pește pă uscatu
 165 Din ochi vărsa lăcrămioare
 Și plîngea cu glas de jale :
 30" — Ticăloasă, doamnă-a mea,
 Astăzi rămii fără de ea.
 Am doamnă și beizadele
 170 Astăzi rămiiu făr de ele.
 Unde sînt ca să mă vază,
 Ca să plîngă și să-m crează?
 Că de astăzi înnainte
 Nu le mai grăescu cuvinte.

123— 124 Dînd întîliu la capegiu / Apoi la Angerliu 125 ei om. 126 Arapu n-au vrut 127— 138
înlocuite cu Deci vodă s-au priceput / Că peirea i-au venit. / Iar capigiu au scos fermanul / Și
 l-au dat lui vodă sârmanul, / Care începînd să cetească, / N-avea cum să să ferească, / Să
 zică la cineva / Că turci sama băga. 139 gîndea] socotind 141 grecește om. 143— 144 *Versuri*
grecești în chirilică, cu totul deformate, astfel că reconstituirea lor, bazată pe ambele manuscrise,
este aproximativă; în românește : <De aş putea> să zbor de aici în lume, <pentru că se apropie>
 groaznică tăiere a mea și a ta. 145— 146 Atunci au priceput arapu / Cele ce le-au zis vodă
 grecește / Și eşînd spătarul Mavrocordat

147 Să cheme niște careva 148 Ceuhodari și tucfegii 149— 156 Atunci s-au repezit capegiu cu
 hangeriu / Fiind înnegrit ca hierul. / Iar Vodă, sârmanu, / Degrab lepădă fermanu / Și-o dat-au
 strigat 157 meu 158 doi] răi 159 *înlocuit cu* Atunci au venit 162 Da *După* săracu *conti-*
nuă Atunci capegiu cu hangeriu / Pîn țiță l-au lovit / Și pă vodă l-au rănit. / Atunci acel
 negru arap / Înfricoșîndu-l <sic> de cap, / Au scos o sfoară de mătasă / Fiindcă e mai sănă-
 toasă, / Să-l apuce, să-l sugrume / Și din gur făcea spume. / Atunci Ștefănașe ibriataru, /
 Fiindcă au lipsit spătarul, / Au apucat pe arap / De grumazi, de după cap. / Iar arapu au
 strigat : / Gheri domuzi uru bekin ferman var /. Atunci toți l-au năpustit / Și pă vodă l-au
 rănit 163— 166 *înlocuite cu* Și striga cu glas de jale / Bătîndu-se leșinat / Ca un pește pă uscat
 167 *înainte de* ticăloasă ad. Hac ! doamna 168 rămii fără] mă desparți 169 Hac ! ale mele
 bezedele 170 rămiiu făr] mă desparți 171 vazi 172 să plîngă] să lăcrimeze 174 mai grăescu]
 voi mai vorbi

175 Iar Ștefanache ibrițtaru
Fiindcă lipsea spătaru,
Au apucatu pă harapu de gîtu,
Cam pă lîngă capu.
Harapul s-au mîiniiatu
180 Și o dată au strigatu :
— Gheri domuz gheaurlar
— Ben bechile gheti
Ichi ferman var ³.
Apoi au scos pistol din brîu
185 Și au lovit pă Hangerliu ;
Pă urmă au scos hangeru
31 Și el era înnegritu ca fieru.
Și pă loc l-au și tăiatu,
Ca pe un rău vinovatu.
190 Pă urmă l-au dăzbrăcatu,
Numai în izmene l-au lăsatu,
Tîrîndu-l pă scară, în jos,
Sărmanu nenorocos,
Aruncîndu-i trupu în ghiață
195 Că așa îi scriia să pață :
În noroiu și într-o baltă,
Ca să-l vază lumea toată,
Să stea și să-l privească.

Ms. 5193, f. 32

Istoriia voevodului Hangeri

O, ci groaznică osindă
De la Dumnezău orîndă !
Văzum fără zăboviri
A osîndirii sosiri
5 Lui Hangeri voevodu
Domnul acestui norodu,
Care nu s-au pominitu
Aci în țară ivitu :
Așa patimă înfocată,

175— 183 om. <schimbate și dislocate, vezi mai sus, în aparat> 184 Atunci arapu au scos
pistolu de la brîu 185 Angerliu 186— 198 înlocuile cu Deci văzînd că-și dă sfîrșitu / Au scos
iala<ga>nu / Și i-au tăiat capu, sărmanu ! / Și de haine l-au dezbrăcat / Numai în izmeni
l-au lăsat / Și de picere l-au luat / Și îl trăgea pe scar în gios / Ca unu nenorocos / Puindu-l
despueat pă gheată / Că așa i-au fost să pață. 196 Și noroi 197 înlocuit cu Să-l vază și să-l
pomenească, apoi continuă Ca altu să să ferească / Și de primejdii să-l izbăvească / Și să-l
treacă Dumnezeu / Peste munți iadului, / Să-l ducă într-u înpărăția ceriului. / Și așa s-au sfîrșit
ticălos Angerliu.

³ În turcește : Îndărăt, porc de ghiaur ; așteaptă, am două fermane.

10 Să dea curînd și îndată !
Că, osăbit dă mazilie
Și scoatire din domnie,
Îi mai sosi o bătae,
Ca și capul să i-l taie
15 Capigi bașa Osmanu,
De la Dovlet cu firmanu
Alcătuît de mășhuri
Oamini de știre furi.
Prin care l-au vinuit
20 Pentru căci s-au îndrăznit
Dă a scoate văcărit,
Numindu-l goștenărit,
Lucru ci au fost oprit
Cu blăstăm afurisit ;
25 Osăbit dă alte madele
Cari și acelea grele :
Adecă multe hrăpire
Și a țării prăpădire,
Cu răspunderi necurmăte,
30 Și al<te> dări necurmăte !
Căci plătiră îndoît
Oerit și dijmărit
Încă și tutunăritu !
A mări ticăloșia
35 Împărătească urgia
Mai rău n-avè cum să fie !
Că, făr dă a fi judecat
Sau altu cuvînt dă îndreptatu
Să spue : cine l-au îndemnat
40 Așa fapte de-au urmat ?
Nu l-au prelungit mai multu,
Că a spune, ar fi vrut,
Pă acei îndemnători,
Patrii răivoitori
45 Și chiar lui omoritori,
Spre a-i ști cei cu săvdea
Frumos titlu a le dea,
A-i cunoaște cei din urmă
Să facă modă și furmă
50 Unor cîini ce mușcă turmă,
Pentru că n-au mulțemire,
Căci din turmă au hrănire.
32^v Și, în locu să o păzască
Dă lupu să nu o bîntuiască,
55 Ei mai mult găsesec culpul
Dă o rup mai rău decît lupul.
Căci că, pentru enteresuri,
Scornesc mulțimi de-a rîsuri

Precumu cu pogonăritu
 — Veni-le-ar și lor sfîrșitu !
 Că mai vrusese să-l scoață
 Dentr-a dumnealor povață,
 Să petrecem micu și mare
 Stringere și rea prădare.
 Fiind mulțime de vii,
 Pogoane sute de mii
 Și apoi cîte cinci lei.
 Dă unde vrei ca să-i ei ?
 Vedeți oameni fără de milă
 Cumu facu lui Dumnezău silă,
 Rîvnind singuri să-l minie
 A le trimite urgie !
 Și mă tem că o să vie,
 Căci n-au frică dă blăstemu,
 Nice de păcat să temu,
 Urmînd numai reotăți
 Zavistii și nedreptăți.
 Ca și cu bieții brășlași
 Și d-alde străini ruptași :
 Pă locu o afăvrîsîră
 Și cu cale o găsîră
 De<-i> dete cu țărani-în rînd,
 Slujbă să arate vrînd.
 Oare, atîtea suspinuri
 Nu o să aducă niscareva chinuri ?
 Nu aş crede plînsul lor
 Să tr<e>acă pi dumnealor,
 A nu gusta vreo papară
 Veninată și amară ;
 Că domnul cel ziditor
 Este-în delungu răbdător
 Dar apoi, dă adichie,
 Numai îndată să minie
 Și fieșcui, după faptă,
 Îi trimite plată draptă
 Macar fie orice traptă
 După cum o văzum în faptă

68 în original : că 73 să <le> : hrtlia ruptă 80 Urechîă : afăvrîsîră 85 Urechîă : niscăi 92 în original : dari 97 o om. Urechîă 104 După fic urmează f. 33^r sⁱ v cu versuri care nu aparțin acestei poeme, ci Povestei mavroghenești ; de aceea Tocilescu a procedat critic omițîndu-le în transcrierea lui. Dar Tocilescu n-a observat că lacuna aceasta (vers. 105—131) a ms. 5193 se umple exact tocmai cu versurile comunicate lui de C. D. Aricescu și publicate de Tocilescu însuși în Revista pentru istorie, arheologie și filologie, III (1884), 332. Vezi și nota lui Tocilescu de la p. 327, unde însă spune greșit — după Aricescu — că versurile sînt „începutul” poemei. Versurile 105—131 le reproducem după ms. Aricescu publicat de Tocilescu (loc. cit.) p. 332).

- 100 La prea luminat domnu
 Urgie și greu sodomu.
 Și dă veți vrea, înțelegeți,
 Iar de nu, urmați cum mergeți,
 Că eu mă întorcu a scrie
 A lui vodă istorie,
 Cum moartea i-au fost să fie.
 105 Vineri, după luni a mare,
 La 18 februarie,
 Merse la domnul, la curte,
 Boeri și obraze multe,
 Ca să vază : ce-o să nască,
 110 Din firman ce-o să citească?
 Iar la cîteva din zi,
 Și capugiul sosi,
 Împreună cu alți trei
 Și un arap între ei.
 115 Carele, descălecînd,
 Cu cugetul rău în gînd,
 Adică să-l săvîrșească
 Și întocmai să-mplinească
 Porunca împărătească.
 120 N-a vrut să se urce sus
 Spre a nu-i da vr-un propus ;
 Ci, ca un leu în minie,
 A mers drept la visterie,
 De unde a minisit
 125 Pe vodă cum c-a venit.
 Și, d-o fi vreme să vie,
 Să-i dea răspuns, ca să știe,
 Că e trimis de devlet
 Să-i spue un merhamet,
 130 Ca să nu mai aibă dest
 Sau vr-un fel de casabert.
 34 Celălalt vrînd isihie
 Nici nu aude, cîți nici nu știe
 Măcar ce-o fi să fie
 135 Că de nimic nu-i pasă,
 Ci zice : — fugi și mă lasă
 Căci eu îmi catu de casă.
 Alți și de nu sînt frați,
 Dar aflîndu-se cumnați
 140 Stau numai dă rugăciuni,
 Cu ceasuri, închinăciuni.
 Doar temburi au oglindisesc
 Iar acest fel să spăsesc ?

131 După casabert, evident o lacună. Cf. și V. A. Urechîă. *Istoria românilor*, vol. VII (V al seriei 1786—1800), București, 1894, p. 557. 139 în original : Dari

Altul avînd copii mari
 145 Și vîzînd ghiotumuri mari,
 Dă joacă icosă miia
 Și pierde bani cu miia;
 Silește de face damuri
 150 Cumu și pentru cîștig la hari;
 Mai avînd o îngrijire
 Și pentru a slujbelor venire,
 Din vremi să cerceteze
 Ca să să adevereze,
 155 Să le ia după voință,
 Avînd din toate știință
 Și la așa socoteală
 Că-și strînge agonisală
 Nu încape îndoială,
 160 Avînd omu și sfiială.
 Ci, în scurtu, fieștecăre
 Fără de altă arătare
 Toți petrec în dezghinare
 Sau să zicu, în gust ce are,
 165 Că de ar pune toți drugu
 Ar scoate brazdă ca plugu
 Și-ar netezi ca strungu.

Ci lăsînd pă dumnealor
 Ca să petracă cum vor,
 170 Să venim la întîlnire
 Și a lui vodă peire,
 Ca să spui cum s-au întîmplat
 Și cumu capul i-au luat.
 Acel trimis mergînd sus
 175 Toate lui vodă i-au spus
 După cumu i le zisese
 Turcul, cînd îl trimisese,
 Și precumu și eu arātu
 La istorie-îndărātu.
 34^v Vodă la așa mujdea
 180 S-au bucurat și credea
 Că, păcat, cine-l gonește
 Pă orcare îl orbește;
 Și nicicumu nu-l domirește
 185 Pînă cînd nu-l răsplătește
 Și așa cu o bucurîia
 I-au poruncitu să și vie
 Tocmai sus în spătărie
 Cu boerii parișie.
 190 Deci, după ce au întratu
 Și selamu-alechi i-au datu,

El, ca cel ce să ştiia,
 Că simpsind capul să ia,
 Aù început să vorbească
 Şi camu cu rîs să zîmbească,
 195 Cu o schimă ş-orînduială
 A nu dea vreo bănuială,
 Zicînd cu o îndrăzneală :
 — Valea, a bei muazil ⁴
 Nu fii tristu că eşti mazil !
 200 Dovlet mezil saulsucu
 Casavit olmesicu ⁵,
 Că, precumu țe-am arătat
 Prin mujdeaoa ce ȕ-amu dat,
 La Moldova eşti mutat.
 205 Şte fermane ocuiasîn
 Pă ggiuzil ichembłasîn
 Izbănu ocum me iesîj
 Igun⁶ iaca fermanu să-l citeşti,
 Să te pliroforiseşti
 210 Ca să mă anthimiseşti
 De grabnica lui venire
 Cu a domnii vestire.
 Vodă dădese poruncă
 Şerbet, cafe să aducă,
 215 Că din semnu ce văzuşă
 Oarece şi pricepusă.
 Ş-avè prea frică mare
 De-a harapului uitare,
 Că să uita la el drept
 220 Cu ochi crunţi în piept,
 Fiind prea foarte grozavu ;
 Lung, buzat, negru, scîrnav.
 Şi cînd cafeoa sosise
 Capigiul îi mai zise :
 225 — Beiule, de acest icramu
 Foarte mulţemire amu
 35 Că nu beau cafea, şerbet
 Avînd patimă şi dert
 Şi mă supără la piept.
 230 Vodă atunci în vorbire
 Fiind coprinsu de-îngrozire
 — Sau, să zicu, că fu brodire —

197 o om. *Tocilescu şi Urechîă*

⁴ În turceşte : „beiule cel mazilit”.

⁵ În turceşte : „guvernul te-a mazilit, < dar > fii sănătos şi mulţumeşte / Că nu te-a găsit omorul”.

⁶ În turceşte : „Iată firmanul, citeşte-l” ; vers. 205—208 sînt traduse în vers. 209—212.

235 Suci capu să să uite ⁷
 Pă o fereastră în curte,
 Că erea adunări multe
 Și socotea să-l ajute.
 Iar acest capigiu
 — Să nu-i mai zic piscălgui
 Ci mai bine chisargiu —
 240 Avînd el la spate puse
 Pistolesă mici ascunsă,
 Gătite, cu gloanțe pline,
 Ca să-l lovască pre bine.
 Cînd vodă vru a să întoarce
 245 Vorbă cu turcul a face,
 Prea cu usul ⁸ supțire
 Și cu o meșteșugire,
 I-au pus un pistol în pieptu
 Lovind prin țîțe dreptu.
 250 Și iute, ca un ajderu,
 Și lovi și cu-n hangeru.
 Apoi degrabu și harapu
 Ca clipa îi tăe capu.
 Și se săvîrși, săracu.
 255 Oh, ce foc și jale mare
 De-așa osîndită stare !
 Că, după ce l-au tăiatu,
 Pă loc, l-au și dizbrăcatu,
 Doar izmene i-au lăsatu !
 260 Îi tîrî trupul afară
 Jos, pă pietre, lîngă scară.
 Vineri, la șase din zi,
 Toți văzu și auzi
 A lui moarte osîndită
 265 Ce-i fusă rînduită,
 Cu așa grabnic sfîrșit
 Ce nu s-au mai pomenitu !
 O, prea luminat domnu,
 Cum îi sosi greu sodomu !
 270 Toate în zadar îi fură
 Și ca clipe să trecură !
 — Nu știuși să te păzești
 Sau să fugi, să pribegești
 35^e Să nu bei așa pahar
 275 Mult veninat și amar !
 Dar, pă semne, vru păcatul
 Care îl vei fi urmat ;
 Acela te-au gonit foarte
 Ca să piei cu așa moarte,

⁷ În original, greșit : iute.

⁸ În original, greșit : un sul (*usul*, turc. = mod. chip).

- 280 Precumu domnu Mavrogheni ⁹,
Căci au tăiat pă Petrache ¹⁰ —
Așa și măriia ta :
Căci pierduși pă Dumitrică ¹¹.
Acel Petrache numit
- 285 Au fost iar ca Turnavit,
Pravoslovnice și creștin,
Iar nu dați păsuri și chin,
Să-i pieri, deci, fără de milă
Suflet să luați în silă !
- 290 Vezi a singelui vărsare
Cum făcu la cer strigare ?
Cunoaște, dar, că Scriptura
Drept îți dă învățătura :
Însuși cum ție nu-ți place
- 295 Nici altuia nu face.
Iată, dar, ce folosiți,
Că Scriptura nu păziți !
Alergați singuri la vină
Ca să faci morții pricină,
- 300 Să-ți întristezi casa foarte
Cu a mării tale moarte
Ș-orcare bucurie avē
Cînd ai luat domniia !
Iar acumu, ce întristare,
- 305 Ce plîngere, cu ohtare !
Că de-ai fi viu, să vezi,
Ai plînge să lăcrămezi :
De doamna și de domnițe
Și-ale curții cuconite,
- 310 Cum cu foc te jălescu ele
Cu bieteles bezdedele,
Văzîndu-te jos, tăiatu
Făr de capu și dezbrăcat
Făr de capu și plin de singe !
- 315 Și cum n-or țipa și plînge,
Să vază un domnu slăvit
În așa hal osînditu ?

⁹ Este vorba de Nicolae P. Mavrogheni, domnul Țării Românești (1786 — 8 iunie 1790), ucis de turci în sept. 1790.

¹⁰ Celebi Petrache, grec influent, care s-a opus la numirea lui Mavrogheni ca domn (1786). Nic. Mavrogheni reușește să ia domnia, obținînd ordinul de ucidere a lui Celebi Petrache. Glasuri din mulțime strigau și prevesteau lui Mavrogheni, care tocmai mergea cu alai de domnie nouă, că va avea aceeași moarte. (Cf. G. I. Ionescu-Gion, *Nicolae P. Mavrogheni*, în volumul *Istorie*, București, f.a., p. 72 (Biblioteca pentru toți).

¹¹ Dumitrache Turnavitu, sugrumat în închisoare de turci, la 21 febr. 1798; se crede că arestarea și uciderea lui au fost puse la cale de Constantin Hangerli vodă. (Cf. Al. Elian, *Conspiratori greci în Principate și un favorit mavroghenesc: Turnavitu*, Vălenii de Munte, 1935, p. 30).

Ce inimă o să fie
Plînsu să poată să-l ție,
Și să nu să obidească
Cu lacrimi să să jelească !

Ms. 761 din Arhivele Statului București

*Zilot Românul, Domnia lui
Costandin-vodă Hangerliul
Mazilia și perderea sa*

Alcătuită pre scurt în stihuri de Zilot Românul, în copilărească vîrsta sa, din îndemnarea iubirii de patrie și afierosită la iubitorii de patrie frații săi compatrioți; în anul de la Hristos 1800.

Către cititori.

Lăcomia fu pricină omului de au căzut
Din cîntea ce de la Domnul i s-au dat d-început
Lui Adam l-a sa zidire Dumnezeu i-au dăruit
A fi stăpîn preste toate ce el le-au alcătuît,
5 Și spre lăcuință raiul, locul cel mai fericit,
Înfrumusețat de toate, cît nu e de povestit !
Dar i-au dat poruncă tare :— Din tot pomul să mănîncei,
Numai de pomul vieței nicidecum să nu te-atingi
Fiîndcă numai îndată ce dintr-însul vei mîncea
10 Moarte fără îndoială, să știi cum că vei cerca.
Diavolul și atîta, văzînd pre om fericit,
Prin muiere ficlenește pre Adam l-au amăgit,
Îndemnîndu-l să mănînce, spre a se face și ei,
Ca al lor ziditor Domnul, d-o potrivă Dumnezei,
15 Se înșeală ticălosul și ascultă acest sfat.
Și numai căci rodul gustă, se vede gol despoiat,
Lipsit de atîta bine și cu sudori trăitor,
Precum și noi toți acuma și, firește, muritor.
— Adame, dar nu-ți ajunse un raiu d-atîta rod plin ?
20 Nu-ți ajunse, o făptură, numai tu a-i fi stăpîn ?
Nu ! ci lăcomiși, nebune ! Mînceași dintr-un pom oprit.
Numai ca să-ți faci peire, a trăi tot dosădit !
Vruși și tu de o potrivă a fi cu al tău ziditor,
Dar iată nemulțămirea te făcu și muritor...
25 Vedeți, dar, toți cititorii ! lăcomia hotărît
Lui Dumnezeu este-un lucru cel mai hulit și urît
D-aceia și cîți se-nșală de urmeaz a lăcomi,
Trebue pînă în urmă negreșit a pătimi.
Precum — să las cele scrise mai de mult istorii —
30 Puteți cunoaște mai bine din ceste nouă și vii,
Care dup-a mea știință le voi arăta curat,
Din vedere ș-auzire, precum sînt îndatorat.

Deci, mă rog, avînd greșeală undevași la vr-un cuvînt,
Să-mi hărăziți iertăciune, ca unuia cel ce sînt
al părții bunilor patrioți,
iubit frate,
Zilot Românul¹²

*Domnia lui Costandin-vodă
Hangerlîu, mazilia și perderea sa*

- 35 A tarei cetăți Vidinul^a nesupunere au silit
Poarta Otomanicească oaste grea de au pornit
Asupra-i, cu hotărîre s-o sfărâme din pămînt
Și supt sabie să puie pe cei nesupuși de rînd.
Deci, se rîndui mai mare oștii otcîrmuitor
40 Căpitan-pașa^b al mării stăpîn și poruncitor,
Care — orică rugat fuse, sau de sineși așa vru —
Că îndată de la Poartă acest lucru îl ceru :
Pe Costandin Hangeriul, al său iubit dragoman,
De-acestei țări domnie să-l îmbrace cu caftan.
45 Așa dar, cu săvîrșire, Poarta se înduplecă
Și dup-obiceiu, chemîndu-l, cu caftan îl îmbracă^c ;
Și fu pornit cam cu pripă aici în țar-a veni
Pre toți, cu orînduială plecată, a stăpîni.
Să las dar că și venirea în scaun îi fu ciudat :
50 Întrînd pe Podul Mogoșoaii, ca nimeni dintre domni alt,
Cu care vru, cum se vede, să arate tuturor
C-o să fie foarte dosnic și țarei prăpăditor^d ;
Să mai las că nici pohfală, cum se cade a avea
Un domn și stăpîn al țarei, nici într-un chip nu o vrea
55 Să zic că nu vrea mîndria, ci vrea blind a se purta ?
Aceasta prea peste fire, că domnu nu s-asemăna.

¹² Valentin Al. Georgescu într-un studiu juridic al său publicat în *Studii*, XIV (1961), nr. 6, p. 1509—1511, nota 1, prezintă noi și prețioase știri biografice despre Zilot Românul (pseudonim, adevăratul nume fiind Ștefan al lui Ion Morus).

^a Vidinul, cetate turcească, mare și foarte tare, pe marginea Dunării în Țara Turcească în dreptul căreia cetăți dincoace în Țara Românească, este satul sau schela Calafatului, unde este și căpitănie a țării pentru strejuire. (Toate notele sînt ale lui Zilot Românul).

^b Căpitan-paşa la turci se numeşte $\delta \alpha\rho\chi\iota\nu\alpha\upsilon\rho\alpha\chi\omicron\varsigma$ admiralul, chivernisitorul corăbiilor împărăteşti, a celor de război.

^c Și cele alte obicnuite și căzute domnilor țării.

^d Obiceiul este de întră domnii pe Podul lui Șerban-vodă ; și lumea văzindu-l intrind pe Podul Mogoșoaii, zise că nu e semn bun, cum se întâmplă :

Lumea cînd vorbeşte,
Foarte nemereşte ;
Cea mai mare-ascunsă
Ei e foarte spusă ;
Cea mai mare taină,
Ea o poartă haină
Tuturor văzută,
Tuturor crezută.
Cine nu mă crede,
Cercînd, atunci vede,
Că lumea ghiceşte,
Foarte nemereşte.

Stricase acea mărire ce are acest Principat,
 Care la toată Evropa e vestit și lăudat,
 Aducîndu-l la o stare vrednică de a-l jeli
 60 Cu mișelie destulă, cît nu pociu a povesti.
 Dar să vin la cumpănirea ce urmează a'vea un domn
 Către vericare să fie părinte și ighemon.
 Așa trebuie să fie
 Cel ce are stăpînie :
 65 Nici tocmai strașnic ca leul,
 Nici tocmai blăjin ca mielul,
 Ci ca taurul cel falnic —
 Că e și blajin și strașnic.
 Strașnic, căci pe hiare-mpinge
 70 De cireadă-i nu s-atinge ;
 Blăjin căci o îmbunează,
 Vrajba din ei depărtează
 Cum am zice, înpăratul
 Sau vericare stăpîn altul
 75 Strașnic spre vrăjmași să fie,
 Iar pre supuși să-l mîngîie.
 Aceasta-i lipsia cu toul ; încă-încă mai virtos
 La niște porniri tirane era cu destul prisos.
 Că cum s-așează în scaun, alt nimic nu-ngrijui
 80 Decît :oare, cum ar face țeara reu a jefui ?
 Se aflară și d-aicea asemenea rîvnitori ^e
 Și cu dînsul înpreună pe-o cale călători.
 Și mai întîi sfătuiră să scoată o angarea ^f
 Pre boeri de toată starea și pă bresle foarte grea,
 85 Pă mănăstiri și pă schituri ; și văduvele să dea
 Fieșicare, după stare-i, că și lor li s-ar cădea,
 Numindu-o cum că este ajutor de cheltueli
 Pentru-ascherii ce s-adună la Diiu, ș-alte rîndueli.
 O, ce groaznică văpae numaidecît au aprins,
 90 Arde-i, doamne milostive, în păriu de foc nestins !
 Încotro aruncai ochii, alt nimic nu mai vedeai
 Decît jelbi unul la altul, cum ar face, auziai :
 Cum ar face să răspunză acest bir nepomenit ?
 Mai virtos acei călugări blestemau necontenit,
 95 Strigînd la cer cu credință, ajutor mare avînd
 Ale văduvelor lăcrămi ce vărsa neîncetînd ;
 Pînă cînd milostivirea cea de sus se revărsă
 Și pe cei ce o scornise a săvîrși nu-i lăsă,
 Ci cum știu, risipire sfatului cel rău au dat
 100 Ș-îndată publicuire se făcu, că s-au iertat
 Slavă ție, înpărate ! cela ce din început,
 Rău în bine totdauna, prin rugi, ni l-ai prefăcut,
 Precum și aicea iarăși arătași minunea ta,

e Din boerii țerii.

f Găleata lui Hangerliu.

- Că-i făcuși, fără de voe, angareaua a ierta^g
 105 Deci aceasta fu cum fuse, că fu Dumnezeu cu noi,
 Dar pentru nemulțumire, ne lăsă iar în nevoi,
 Că-ncepu iar stăpînirea sfaturi rele a croi;
 Orice huzmet al cămărei pe țeară a-l îndoi.
 Cum și fu astă-ndoire mai întîiu la oierit.
- 110 Care cu destule zoruri din țeară s-au împlinit;
 Veni vremea dijmăritul a se scoate-obicinuit,
 Și acesta născociră de-l scoase iar îndoit.
 Se sili săraca țeară îndestul de l-au răspuns,
 Numai pentru ca să scape și de acest foc nespus;
- 115 Cînd făcu o socoteală că au scăpat negreșit,
 Iată și tutunăritul, iar îndoit i-au isbit.
 O, săracă țeară oarbă, ce socotiși că scăpași?
 Dar nu te uiți împrejuru-ți să vezi ai tăi tari vrăjmași^h?
 Tu, mai bine te gătește, că d-aici se-ncep dureri;
- 120 Cît ai tras pînă acuma, toate-au fost niște păreri
 Ele cestea fu cum fură; că făcură ce făcu
 Și toate pînă la una le respunse cum putu.
 Iar cînd fu pe la dechembre, cam aproape de Crăciun,
 Îndemna dracul pe vodă spre alt gînd groaznic nebun:
- 125 Ca să scoată văcăritulⁱ, un huzmet prea blestemat,
 Prin cărți de afurisanii de arhieriei legat,
 Nicidecum a se mai scoate, orice stăpîn va veni
 Foarte mult să se ferească nicidecum a-i pomeni.
 Pentru că cîți lăcomiei au fost supuși și l-au scos
- 130 Toți aceștia pîn la urmă au venit cu capu-n jos,
 Precum curat se arată într-al țării hronograf,
 Că de toți domnii aceștia nu s-au ales stur și praf;
 D-aceia și prin soboare bisericești s-au legat,
 Ș-aceste legături toate în păstrări bune s-au dat^j.
- 135 Deci, de la o vreme-ncoace, s-au păzit nestrămutat,
 Și cîți din domni creștini fură, prea tare s-au depărtat.
 Iar acest domn Hangeriul nimica nu s-au temut,
 Ci ca un păgîn și tiran nici să-l auză n-au vrut
 Că s-au dus mitropolitul^k și curat i-au arătat
- 140 Acele legături toate; iar el mult l-au înfruntat,
 Zicîndu-i cuvinte proaste și că toate fleacuri sînt
 Și minciuni, chiar și dă față, nimic gîndul său lăsînd.
 Cerescule părinte!
 Te știu cu bunătate

g Cei buni patrioți boeri, mare și mic, cu consulul rusesc vorbind înpotriva acestei urmări a lui vodă, cu ai săi cetății și temîndu-se să nu să auză la Poartă, o au ardicat. Și aceasta este noima stihului : „că-i făcuși fără de voe a ierta” !

h Cari vrăjmași, se înțelege : Căpitan-pașa, în puterea și în reazămul căruia îndrăznia vodă de făcea aceste jafuri și unirea a unora din boeri.

i Văcăritul, dare sau bir pe vitele mari cu coarne și pe cai.

j La Sînta Mitropoliă.

k Dositeiu, din îndemnarea a bunilor patrioți boeri.

- 145 Și prea mult răbdător;
Dar iarăși știu, stăpîne,
Că faptelor păgîne
Ești și răsplătitor.
Trimite, dar, răsplată
- 150 Cu dreaptă judecată
Ș-acestui rău stăpîn,
Căci vezi cum te hulește,
Legea ta îți jertfește,
Ca cum ar fi păgîn!¹
- 155 Încă mai cu denadinsul îndată au poruncit
Dumnealui vel vistier Nicolae Brîncoveanul de-au venit
Și zise ca să-ntocmească ponturi de acest huzmet:
Însă doi zloți vita mare, și cea mică un zlot drept ^m.
Care auzind-o, foarte întristat s-au scoborit
- 160 În casa de visterie și peșin au hotărît
Ponturile să s-așaze; însă fiind necăjit,
Nu știu ce-l întunecară că pă de drept au greșit,
Poruncind ca să se puie vita cea mare lei doi,
Iar cea mică cîte unul. Ah, doamne, vezi ce nevoi!^a
- 165 Și așa se rînduiră prin județe taxildari,
Dîndu-le porunci cu ponturi, strașnice și foarte tari,
Ca cu toată vrednicia, pînă la zile atît,
Negreșit să se silească a trimite hotărît
Catastise osebite de suma ce va eși
- 170 Pă la oricare din sate la-ntîia catagrafi;
Iar pînă l-atîtea zile și istovul negreșit
Cu catastise-ncheiete, socoteli de săvîrșit.
Carii și după poruncă începură a lucra,
Prin slujbași ce rînduiră vitele a număra.
- 175 Ca și la oierit
Văz și la văcărit,
Că fac cu scumpătate
Boerii epistate,
Destule cercetări
- 180 L-al vitelor aflări,
Pentru ca să s-arate
Cu sadacat la toate.
Atuncea° poruncind:
— Berbecii osebind
- 185 Oile să le-aleagă,
Ca să se înțeleagă
Cîte sînt bărbătești

1 Acest ticălos domn, deși nu era păgîn, dar puțin grija de ale legii creștinești.

m Vită mare se înțelege cea intrată în slujbă, iar mică cea neintrată în slujbă.

n În două chipuri vorbește lumea asupra acestei adăogiri ce au făcut Brîncoveanul peste zisa lui vodă. Unii zicea, că au vrut să arate slujbă lui vodă, ca să-l împărtășească și pe d-lui; alții că pentru ca să surpe pe vodă, căci chibzuia cu mintea sa cea suptîre, că cu cît va fi văcăritul mai greu, cu atîta și strigarea norodului mai mare, și așa și căderea lui vodă negreșit; care și mai adevărată seamănă a fi, fiindcă cu ochii mei am văzut întîm-
plarea.

o La oierit.

- Și cîte femeești,
 Din oi cum și din capre;
 190 Acel epistat crape!^p
 Acum iar în condeiu
 Să scrie cu temeiu
 Cu orice semne vita,
 Nerămîind nimica.
 195 Și pentru ce sfîrșit?
 Eu nu pociu deslușit
 Să aflu, ci-i zic iarăși:
 — Crape c-al lui tovarăși!^q
 A le lua în scris părul și cu verice semne alt—
 200 Aici vedeți și-nțelegeți ce grozăvie de halt!^r
 Îns-aceasta, pă d-o parte, se silia a isprăvi
 Ca la vreme să trimiță ceruta catagrafi;
 Iar pe d-alta, cu zor mare început-a cere bani,
 Muncind pe creștini, săracii, tocmai ca niște tirani.
 205 Nu era doar nicăiria sau vreun alt ajutor,
 Ci cu toții d-împreună ardea ca într-un cuptor,
 Că Dumnezeu aprinzîndu-și groaznică mînia sa,
 Ne lăsa pentru păcate sudori grele a vărsa.
 Încăș-alta peste aceasta, dintre bătaî foarte rea:
 210 Deodată ne trimise o zăpadă mare, grea,
 Cu viscole prea grozave, vrednice de pomenit^s
 Cît nu numai vite multe, ci și oameni au perit.
 Cu care aceste două, cititorule, vă rog,
 Socotiți și luați seama, cum lupta bietul norod!
 215 Eu cu bună-ncredințare, încă și prin jurămint,
 Arăt că de mari năprasne mai perea bietul pămînt:
 Nu crez să fi fost vr-odată acest fel de mari nevoi,
 Ca acestea ce acuma petrecum și văzum noi!
 Oh și vai! țară săracă,
 220 Nu te deznădăjdui!
 Strigă la cer ca să-și facă
 Milă a te milui;
 Strigă, nu aibi îndoială,
 Știind cum că i-ai greșit;
 225 Strigă — zic — fără sfială,
 Și vei lua negreșit!
 Dar și tu te părăsește
 A umbla în rătăcir,

p Vornicul Radu Golescu.

q Vistierul Brîncoveanul, sau cine va fi fost alcătuitorul.

r Halt, adevărat, căci ce noimă avea scrisul vitelor cu părul lor și verice semne? Nu doară vrea să le dea în stambă! Din aceasta luă lumea înțelegere, că n-au fost acest tertip al viistierului Brîncoveanului, ci al altui iscusit, fiindcă duhul Brîncoveanului știut și măr-turisit că este înalt și niciodată nu putea povățui acest fel de nimicuri.

s Iarna aceasta au fost din cele osebite, că și zăpadă năprasnică au căzut, și viscole deosebite și geruri au fost: pentru acela au rămas de se pomenește: „Iarna de la Hangeriul”. Și în vremea cînd norodul pătîmia de iarnă cu vitele, stăpînirea îi sugruma de banii văcări-tului; și pe d-o parte le plăția de văcărit, pe d-alta perea de iarnă! O, ticăloșă!

- Și așa tare-ndrăznește
 230 L-ale lui milostiviri;
 Că știi bine, curat foarte,
 Nu-ncetează a grăi:
 — „Nu voesc a voastră moarte,
 Dacă vă veți pocăi”.
 235 Știi de Ninevi cetate,
 Care hotărît-au fost
 Pentru ale ei păcate
 La al pierzaniei rost?
 Dar dacă, prin pocăință,
 240 Îndreptare și-au făcut,
 Iarăși cea de sus voință
 Răul i l-au prefăcut.
 Ci așa și tu, săracă,
 Vezi ca să te pocăești,
 245 Ca asemenea să-ți faci
 Rău în bine, cum voești.
 Iar de nu-și făcea iar milă Dumnezeu a ne scăpa,
 Toți ar fi vrut, ori să moară, sau de vii a se-ngropa.
 Dar al săracilor glasuri ce le-auzia, ne-ncetînd
 250 Pre stăpînitorul tiran nu într-un chip blestemînd;
 Ale văduvelor lacrimi ș-ale noastre tuturor,
 Care de s-ar fi strîns toate, ar fi fost întreg izvor;
 Ale popilor litanii cu creștinești rugăciuni,—
 L-au întors a-și face milă ș-a arăta iar minuni.
 255 Că trimise știre Porții, prin străine rîndueli,^t
 De prăzile și peirea ce-au făcut bieteii raieli;
 Și măcar că înțelese ^v de lucrul ce s-au urmat
 Și — cam vrînd-nevrînd — îndată văcăritul l-au iertat
 Dar aceasta fu de giaba, nimica nu-i folosi
 260 Căci că de nevoie poate binele a prisosi,
 Ci după puține zile mazilia îi sosi,
 Fără veste, negîndită, ș-amărit i se vesti.
 Și nu-i fu numai atîta, numai a se mazili,
 Ci peste puține zile îl văzum că și peri.
 265 Și din parte-mi îndemnare vă fac, toți ca să-l iertați
 Și d-ale lui rele fapte prea mult să vă depărtați,
 Rugindu-vă la cer foarte, pururea în orice zi,
 De tîlhărească osîndă și jungheri a vă păzi.
 Aici deocamdată
 270 Vrusei ca să timpesc,
 Fiind vremea-nserată;
 Dar iarăși vreodată
 Gîndesc să isprăvesc;
 Că sînt destule foarte

^t „Străine rîndueli” se înțeleg consulaturile cari, după datoria ce au și după îndemnarea celor buni patrioți boeri, au arătat ielciilor la Țarigrad, și ielcii la Poartă, urmarea lui vodă cu scoaterea văcăritului; și de aci i s-a început prăpădania lui.
^v vodă.

- 275 Care s-au mai făcut
 După a sa rea moarte,
 Și mai ales din toate
 Acel lucru tăcut. ^w
 Să se blagoslovească
- 280 Gura ce-au grăit;
 — Făină zi rusească
 Nu și ce să vă-ngrozească”
 Aici s-au potrivit.
 Însă aceasta-n parte
- 285 La multe stări o văz
 Că se urmează foarte,
 D-aceia nici se poate
 Prin stihuri s-o așază;
 Ci las pîn s-o prefăce
- 290 A nopții ceață grea,
 Și ziuă cînd s-o face,
 Atunci nici mie-mi place
 Să tac, ci spui ce-oiu vrea.
 Iar acuma de toate
- 295 Acestea voi să tac,
 Și vinuind de moarte
 P-acest lacom prea foarte,
 Și săvîrșire fac.
 Te-ntreb acum, ticăloase, să-mi spui: ce ți-ai agonisit?
- 300 Din atîtea prăpăstii ce făcuși, oare ce-ai dobîndit?
 Tot mijlocul hrăpirii lăcomind, îmi arătași în faptă;
 Dar oare, rogu-te, să-mi spui: la moarte ai gîndit vr-odată?
 Gîndit-ai cum că Dumnezeu, precum e dă haruri dătător,
 Așa, celor ce nu-i mulțumesc, este și drept răsplătitor?
- 305 N-ai gîndit, sărace, n-ai gîndit! Eu știu fără a-mi da răspuns
 Că de-ai fi gîndit, în adevăr, n-ajungeai cum ai ajuns.
 Și această-ntunecare, știu iarăși de unde ți-au venit:
 Lăcomia, fără îndoială, ea așa groaznic te-au orbit.
 Ea pre Adam dintru-nceput, de unde era nemuritor,
- 310 L-au făcut a fi supus morții și, ca noi toți acum, muritor;
 De unde era-împărat raiului și plin de orice bine,
 A fi rob și supus sudorilor, căindu-se pre sine.
 Ea, și pre tine-acum! De unde erai al țarei ighemon,
 Te-au făcut fără veste mazîl, cu hulă dăspre verce om!
- 315 Ea, iarăși: de unde trăiai plin de atîta fericire,

298 După fac autorul adaugă: Stihurile acestea (269—298) nu sînt bine alcătuite spre frumoasă citire.

w „Lucru tăcut”, aici însemnează cercetarea cea pe taină ce au făcut domnul Moruz vîcăritului, și cîți bani au dovedit pe la cei ce au fost amestecați, i-au luat cu mari zoruri. Însă unii au pățimit și închisori și cazne. Și cerceta și împlinia pe taină, nu cumva să-i vie și lui urgie împărătească. Vază oricine natura fanarioticească că Hangerliul nu se răcise și mort era de bani de vîcărit!

- A peri — ah, mă cutremur — cu o prea groaznică peire !^z
 Sărace, te siluiși ca să strîngi blestemată avuție,
 Lucru ce niciodată n-au fost bun, nici e, nici va să fie.
 Nu crezuși celor ce ți-au arătat al țarei mitropolit,
 320 Nu le crezuși, necredincioase, încă cu totul le-ai hulit.
 De aceia îți zic și eu, că dreaptă răsplătire ai luat
 Pentru toate, și mai vîrtos la necredința ce-ai arătat.
 Vrășmașă lăcomie,
 Pe mulți văz supuși ție,
 325 Ș-acum și nici gîndesc ^a
 Că ești o rădăcină
 D-amărăciune plină,
 Cum singur te privesc.
 Săracii, văd, nu vede
 330 Că tu îi faci de perde
 Dreptul de a-l vedea;
 Și vede hangerește,
 Ș-acolo nemerește
 Unde și el zăcea.
 335 Ci, frați, băgați de seamă;
 Foarte vă fie teamă
 Mai mult a lăcomi;
 Că cei mai mulți viermi face,
 Ca mana se preface ^b
 340 Din dulce a puți;
 Și vai celui ce pute!
 Sabie se ascute.
 Pentru al lui grumaz.
 Și Gheena l-așteaptă
 345 Într-a cărui judecată,
 Ah, doamne, să nu caz !

z Ticălosul, eșind din baie la odaia de musafiri, acolo orînduîții împărătești l-au omorît. și luîndu-i capul și, despuîndu-l numai în izmene, l-au tîrit de picioare, ca pe un cîne, din case de sus, jos în mijlocul curții domnești, aruncîndu-l pe zăpadă amestecată cu noroiu și bălîgar de cai, unde au stătut de la 7 ceasuri din zi pînă au înnoptat, de l-au văzut tot norodul, hulindu-l toți pentru faptele lui. Încă un ticălos român, fript de plata văcăritului, aruncînd o pară pe trupu-i zicea : „satură-te de bani” ; și alții alt-fel osîndindu-l cum i se cădea. Și de acolo l-au ridicat oamenii și l-au îngropat la mănăstirea sfîntului Spiridon-Nou, ar cîpul l-au luat orînduîții de l-au dus la Țarigrad spre încredințarea împăratului. Tică-oasadoamnă soția sa și fiii săi, ce să scriu ale lor ? lesne este a chibzui cititorul la o acest fel de urgie cite rele au petrecut.

a Ei.

b Caută la eșire să vezi pentru mană și să înțelegi mai bine.

XXI.

Ceartă între negustorii din Botoșani și cei din Iași (1802)

Versurile care urmează, editate acum pentru prima dată, sînt o satiră îndreptată împotriva tagmei negustorești din Iași : negustorii din Iași sînt acuzați de negustorii din Botoșani că sînt șireți și înșeală pe clienți. Scrisă în dialog, cearta este deschisă de „oamenii eșiani”, care ironizează pe „botoșani” că se laudă că-s îndestulați și cinstiți. Pamfletul este important pentru că reflectă în mod fidel condițiile de viață a păturii negustorești în perioada de trecere de la feudalism la capitalism.

Singura sursă descoperită pînă acum cu o asemenea cronică în versuri, cu temă economică, este manuscrisul miscelaneu cu nr. de inventar 4256 din Biblioteca centrală de stat din București. Manuscrisul e acefal și fără sfîrșit, format 18 × 23 cm, și are 6 foi. Este scris la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea.

Manuscrisul cuprinde numai fragmente de cronici în versuri (pe unele pagini scrise în continuare, nu în strofe):

f. 1 — 2 (lipsește începutul) versuri despre uciderea lui Constantin Brîncoveanu (15 aug. 1714):

Inc. : Și cum de mine vă îndurați

Din țară mă înstriinați?

Fin. : S-au făcut acest corban

În vreme de răvășan.

f. 2^v — 4 : „Istorie mării sale a răposatului Ghica voevod, domnul de Moldova, la let 1773” (recte 1777).

f. 4 — 4^v : „Stihurile botoșanenilor”, datate : „1802 iulie 1”.

f. 5 — 6 : (lipsește începutul) versuri despre uciderea boierilor Cuza și Bogdan (18 august 1778).

1802 iulie 1. Stihurile botoșanenilor

Oamenii eșiani

Întreabă pe botoșani :

— O, voi, botoșani vestiți,

Ce sînteți așa lipsiți

Și cu totul ticăiți,

Nu precum voi vă numiți ?
Pînă eri vă lăudați
Că sînteți îndestulați
Și-ați avè oameni cinstiți —
Așa, singuri vă vestiți !
Și că ar fi îndestulare
De cele trebuitoare.
În zădar v-ați lăudat,
Că nu este-adevărat :
Nu aveți oameni de trăit
Ca la Eșul cel iubit.
— Ce ziceți voi, eșeni,
Pentru noi, de Botoșani ?
Toate cele adevărate
Vi le zicem cu dreptate.
Oare, adevărat grăiți,
Voi, eșanii cei vestiți ?
Vă zicem cu hotărîre,
Că sînteți urîți din fire.
Cum ați văzut c-am venit,
Toate cele ați crezut :
Că un lucru de-o păra
Mai nu-l poți cumpăra ;
Că pînă-a nu intra în dugheană
Musafirul de afară,
Îi cereți mai înainte
Pe lucru ce-aveți a vinde
Și cereți prețu-întreit,
Ca să luați îndoit.
Și pe suflet vă jurați
Pîn și banul vi luați.
Că o coală de hîrtie
Și-aceia îi pricupie
Și marfa cè mai multă
Și aceasta-i învechită.
Că cereți prețu cît nu face
Și șade marfa de zace.
Și nu sînteți de trăit
Politicit în pămînt !
Că cu cei din Movilău,
Așa vă socotesc eu,
Cu aceia vă uniți,
La nărav vă potriviți,
Fiind și ei precupeți,
Șaferi și șereți.
Că pînă nu înșelați,
Într-acè zi nu mîncăți.
Și tot perpelii umblați,
Ca cei oameni blăstămați.
Apoi vă mai jeluiți,

60 Ca oamenii cei ticăiți ;
Că mult vă înșelați
Părale să câștigați
Sinteți plini de fățarie
Cu mai rē mișelie.
— Pînă-și iau sama, de eșeni
Ce să află în Botoșani :
De la voi-¹au învățat
65 Și ei acum s-au stricat !
Așî nouă s-arătați
Voi cu ce vă lăudați ?
Toată limba omenească
Nu poate să zugrăvască,
70 Nici să pot afla cuvinte
Îndestul înpodobite
Să vă peragrafisim ²
Eșul să-l istorisim,
Ce în puține cuvinte
Nostime și iscusite.
75 Toată starea înflorește
Politica împărățește.

¹ În original : *noi*.

² În original : *peragrafisit*.

XXII.

Mazilirea lui Alexandru Moruzi din domnia Moldovei (august 1806)

Este vorba aici de mazilirea lui Alexandru Constantin Moruzi din a doua sa domnie în Moldova (19 sept. 1802—12 aug. 1806)¹; într-o „sîmbătă noapte”, spune autorul moldovean, i-a venit vestea neașteptată a mazilirii.

Cunoaștem două redacții ale acestei cronici rimate : una în ms. **1155**, f. 169^v—172^v, din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Este o redacție amplă (114 versuri) semnată și datată : „sept<embrie> <1>806. Ioniță fon Arhip”. În continuare, pe aceeași pagină, o altă mină scrie lămuriri despre acest Arhip : „Această istoriia, adică Alexandriia și alte multe cele ce s-au scris de răopusatu <sic> Ioniță fon Arhip din Suceava , care au răopusat în luna lui dichemvrie, anul <1>833, în Suceava și cini a citi să zică : Dumnezeu să-l erte — de 3 ori”. „Alexandriia” la care se referă se află chiar la începutul textului, f. 1—94^v, fiind datată 21 sept. 1783². La f. 132 scriitorul se iscălește : „Ioniță de Arhip nobel”. Cronica, după cum ușor se poate observa, este scrisă în graiul moldovenesc : *mirari*, *vesti*, *adunari*; *mari* milă; adverbele *bini*, *tari*; imperfectele *plîngè*, *frîncè* (frîngea), *vrè*; fonetismele *api*, *răci*, *pălat mari* etc. Noi înclinăm a crede că acest „nobil von Arhip” de la Suceava este însuși autorul versurilor.

A doua redacție s-a transmis prin ms. **3767**, f. 2—4^v din Biblioteca Academiei. Este o prelucrare munteană a textului precedent, mijlocit sau nu³. Prelucrarea munteană omite mai multe versuri (are numai 92), ceea ce ne-a determinat să edităm aici prima redacție. Dar, afară de omisiunea acestor 23 de versuri, altele, în grupe întregi, sînt dislocate. Astfel, urarea adresată domnitorului ca să revie din nou în scaunul Moldovei

¹ I. Ionașcu, *Elemente de cronologie*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, I, București, Edit. Acad. R.P.R., 1956, p. 495, în timp ce C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, partea întâi, București, 1942, p. 340, pune datele 1 oct. 1802—24 aug. 1806, iar la p. 342 adaugă : firmanul a sosit la 8 septembrie.

² Necunoscut lui N. Cartoian, care a dat o listă a manuscriselor cu *Alexandria*.

³ Pe f. 1 este scris : „Trătăj pentru stihuri, 1818, ghenaria 12. A lui Mihalache Stefanovici”. Stihurile care urmează sînt referitoare la uciderea lui Grigore Ghica (f. 4^v—15^v), mitropolitul Veniamin (f. 15^v—23), căderea Hotinului (f. 23—30^v), heretisirea mitropolitului Gavril (Bănulescu) (f. 31—34), versuri la înviere (f. 34-sfîrșit). A aparținut lui C. Erbicăanu.

se găsește în ms. **A** la început (vers. 7—12), iar în ms. **B** la sfârșit (vers. 76—81). Ms. **A** termină cu regretul că de toate îmbunătățirile făcute de el — mari lucrări edilitare în Iași⁴ (vers. 107—114) — se va bucura noul domn Scarlat Calimah, în timp ce această idee se află, în ms. **B**, la vers. 70—75, fiind urmată de alte idei.

Aceste deosebiri de compoziție, precum și variantele minore, aproape la fiecare vers, între cele două redacții ne-au hotărât să renunțăm la înregistrarea variantelor în aparat, ci să adoptăm metoda reproducerii integrale a prelucrării muntene.

Textele sînt editate acum pentru prima dată. Ele au o însemnată valoare documentară, oglindind marile transformări care au loc în viața orașelor noastre, legate de apariția elementelor noi, precapitaliste: instalarea conductelor de apă potabilă, pavarea (cu „poduri”) ulițelor, construirea fîntînilor, asanarea bălților pestilențiale, construcții noi arhitectonice ridicate de arhitecți aduși de la Paris („Și franțuz de la Pariz/ Arhitec-toni l-au adus”).

Ms. 1155, f. 169^v

*Stihurile pre-înălțatului domnu
Alecsandru Costantin Moruzi
voevod, 1806*

O, ci groaznică întîmplare
Și la opștia de mirari,
Maziliia lui Moruzi
Jălnică și nu-i de spus :
5 Maziliia fără vesti.
Sîmbătă noapte, să să știe,
Toată țara să să strîngă :
— Pre-nălțate doamni, să zică,
Iarăși să te învrednicești
10 Moldova să o stăpînești;
Într-această țară creștinească
Cu pace și odihnă,
Că de cînd în scaun ti-ai încoronat
Mari milă ai arătat,
15 Că pe sărăcime toată,
La noroade și la gloate.
170 Și apile ai izvorît
Să ne fiia de băutu,
Că tot norodu plînge
20 Și de sate să frice;
Api răci și îndestulate
Pe la răspîntiile¹ toate,
Că orice răcoreală au cursu
Tot din mila lui Moruz.

⁴ Const. I. Andreescu, *Știri noi asupra aducerii apei în Iași, în cursul sec. XVIII și la începutul sec. XIX, în Arhiva românească*, III (1939), p. 215—217. Același, *Inițiative particulare de aducere a apei potabile la Iași, în Arhiva românească*, VI (1941), p. 313—314.

¹ În original : *răstîmpinile*

- 25 Încă și podurile ai făcut
Cum mai bini s-au putut,
Sărăcimii de umblare
Boiarilor de primblare.
Întii curte ce pîrlită
- 30 De nime nesocotită
Că nu putè treci nimene
De multă înpuțaciuni
Cari într-însa să făcusă,
O putoari ră, nespūsă.
- 170° 35 Iară măriia sa au poroncit
Și îndată s-au curățit
Și franțuz de la Pariz
Arhitectoni l-au adus
Fiindu poronca mării sale
- 40 Să să zidiască pălat mari.
Și au început ei a zidi
Cum mai bini vor socoti,
Să lucreze cum mai bini
Pentru a lui Moruz nume,
- 45 Ca să-l pominiască :
Măriia <sa> să trăiască !
Li-au făcut curți domnești
Săraiuri împărătești
Pentru a țării adunari
- 50 Și a mării sale desfătari.
Ce stați, țară, și nu vă strîngeți
Și din gură așa să ziceți.
— Fiia lui Moruzi lăudată
- 171 Că dreptate n-au călcat,
55 Strîmbătate s-au ascunsu
În zilele lui Moruzi.
Cine la Moruzi merge
Dreptate lui-și găsi
Nu dreptate, ce dar și milă.
- 60 Plînge țara și suspină
De-așe domnu cu cuviință,
La saraci di trebuință.
Maziliia lui Moruz
S-au făcut un plînsu nespūs.
- 65 Cine la curte mergi
Toți suspina și plîngè
După Moruz cel vestit,
Cari acum s-au mazilit,
El, coroana domnilor
- 70 Și tatul săracilor.
171° Toată țara să vă strîngeți
Și din inimă să plîngeți,

Să plîngeți, să suspinați
 Și pre Dumnezeu să-l rugați,
 75 Încă o dată să domniască
 Și cu pace să stăpînească;
 Moruz domnu să viia
 Cu dar și cu bucuriia
 Cu bezădelile sale
 80 Și cu doamna mării sale.
 —O, ce ceas și zi amară
 Fu simbătă îndesară!
 Pe la șapte ceasuri din noapte
 Tari inima-m să bati,
 85 Căci prin cuget nu mi-au trecut
 De maziliia așe curînd!
 Cînd gîndii ca să domnesc,
 În curți noao să trăiesc,
 172 90 Cu toți boierii dimpreună
 Și cu toată țara în odihnă,
 Iată, și maziliia mi-au venit
 Și de toate m-am lipsit.
 Și îndată-au poroncît
 Cai di mazil au gătit.
 95 Boerime și țara plîngē.
 Moruzi cu alai trecea.
 Drumul pe aiure vrē să-l facă
 Pe ulița mari să nu triacă
 100 Nicidecum, chip, nu s-au putut:
 Drum pe aiure n-au găsit
 Și au purces pe lîngă curte.
 Plînge Moruz cu lacrămi necontenite.
 Și la curte să uita
 Și lume tari o difăima,
 105 Zicînd că-i înșelătoari
 Și în toate îi prifăcătoari.
 — Eu, săraiuri am gătit
 Lui Calimah de șezut.
 Pe cît minte m-au agiunsu
 110 Tot, chipul, la dînsăle-am pus,
 Ca să le înpodobăsc,
 Avîndu gînd ca să domnesc
 Cu o mari iscusință,
 114 Fiind la toți de trebuință.
 Sept<embrie> 1 <1>806 Ioniță fon Arhip

Ms. 3767, f. 2

Stihurile lui Moruzi vodă

Frunză verde iasomie,
 Ce jalnică mazilie,
 Maziliia lui Moruzi
 Jalnică și nu-i de spus!

5 Toată țara vă strîngeți :
 — Prea-nălțate doamne, — să ziceți
 Iară să te învrednicești
 Moldova să stăpînești,
 De cînd în scaun ai intrat,
 10 Mare milă ai arătat
 Cătră sărăcime toate,
 La noroadе și la gloate
 Și apele au izvorît
 Ca să fie de băut,
 15 Ape reci și îndestulate
 La răspîntiile toate.
 Pentru care norodul plînge
 Și de sete să frînge.
 Orice răcoreală-au curs
 20 Tot din mila lui Moruz.
 Podurile s-au făcut
 Cum mai bine s-au făcut ²
 Boerilor de plimplare
 Săracilor de urmare.
 25 Întîi curtea cea pîrlită
 De nimine socotită,
 Că nu poate treace nimine
 De urîtă împuticiune ³
 Di care să făcusă
 30 O putoare nespūsă.
 Măriia sa au poruncit
 Și îndată s-au curățit.
 Și fra<n>tez de la Pariz au pus ⁴
 Ca să înceapă a zidi
 3 35 Precum mai bine vor ști,
 Să lucrezi cum mai bine
 Pentru a lui Moruz bine ⁵.
 Și ca să pomenească :
 Măriia sa să trăiască !
 40 Și au făcut curți domnești,
 Sărăiuri împărătești.
 Cine la Moruzi mergea
 Dreptate i să făcea,
 Dreptate și milă
 45 Plîngea țara și suspină
 De un domn cu cuviință
 Și la săraci de priință.
 O, că s-au făcut
 Un nespūs plînsu !

² Făcut e o repetare greșită ; trebuie *putut*.

³ În original : *înlăpăciune*.

⁴ Între vers. 33—34 se intercalează două versuri din care unul e șters, iar altul e un exercițiu scris de altă mină.

⁵ *Bine* scris de altă mină.

50 Cine la curte mergea
 Dreptate i să făcea.
 3^v Tot căuta și plîngea
 Neavîndu cine-i mîngîia,
 După mila ce-au făcut.
 55 Acum s-au mai jălit
 Coroana domnilor
 Și tată săracilor.
 Iară cînd au vrut să între în săraiuri,
 Au auzit că de la împărăție
 60 (Și ferman i-au arătat)
 Că împărăția l-au măzilit.
 Și cînd vra să iasă la Galata,
 Pe aiurea vrea să meargă,
 Pe la curte să nu treacă.
 65 Dar n-au putut, nici n-au găsit
 Pe la curte să nu meargă.
 Șade Moruz drept curte,
 Plînge cu lacrimi multe
 Și din gură așa zici :
 4 70 — Multă lume prifăcută
 Și nestatornicită !
 Că am făcut curți domnești,
 Saraiuri împărătești,
 Și le-am făcut și le-am gătit,
 75 Lui Calimah de șăzut.
 Plîngè țara și suspina
 Și pre Dumnezău rugați
 Ca în veciie
 Domn țării va să vie,
 80 Cu bezădelele sale,
 Cu doamna măriei sale.
 Și cînd la Gălata au ajuns
 Și din gură așa au zis :
 — O, față prea îndestulată,
 85 Și de bunătați sătulă foarte,
 De m-ar învrednici Dumnezeu
 Măcar un an domn Moldaviei să vii
 4^v Și-apoi să nu mai grăesc cuvinte !
 De astăzi înaintea,
 90 Rămii, țară, sănătoasă.
 Și de mine fie-în pace,
 În veci, amin.

Acatastasi (*acatastie*), nestatornicie, neorînduială

agalarî, unitate militară, la turci

agante, agent consular austriac

ajder, balaur

alâmtie, lămlie

alijperiş, vinzare, afacere bună

aman, strigăt de : „iertare !”

amfivoli, îndoială

anadoleni, soldaţi turci din Anadolia

apelpisiţi, disperaţi

a apesti, a (se) opri

aporie, mirare

armaş, apărător cu armele (generic); cel care execută tăierea capetelor condamnaţilor

armăŃoheni, soldaţi turci

arnăuţi, soldaţi turci din Albania

arz, jalbă, memoriu

ascheriu (*ascher*), soldat turc, şeful ascherilor

aspidă, şarpe veninos

Başcă, pivniţă boltită

becisnicie, nevoie, ruşine

binbaşa (*binbaşi*), căpetenie peste 1000 de oameni

a bindisi, a acorda atenţie, grijă, cuiva

blagocesvie, bună cinstire

blagorodnie, nobleţă

boazuri, strîmtoare, canal, vad

borozan, luntre mare

bostangi başa, şeful gărzii sultanului

botoşani, negustori din Botoşani

brăileni, soldaţi turci din Brăila

buiac, îmbelşugat

Caldarşium, „hai fraţi”, „fraţilor” !

capichihaia, reprezentantul domnului la Poartă

capod, manta militară

cancebaş, comandantul caicelor, la turci

capugiu, ~ *başa* (*capigiu*), dregător turc, aducea ordinul de mazillire sau decapitare a domnului, şeful capugiilor

caragroşi, monede turceşti

carea (*carele*, *în carea*), formaţie (în pătrat) militară

carle, scrisoare, document

casabaşi, dregător turc, şeful bucătăriei sultanului

casabaşluc, unitate teritorială, la turci

casabert, jale

calagrafi, funcţionari care făceau numărătoarea vitelor

calercă, galeră

a catigorisî, a acuza, a calomnia

caŃaon, epitet de dispreţ dat grecilor

căpitan-paşa, corect : *capudan*, şeful flotei militare, la turci

ceambur, năvală cu jaf

ceatal mizil, ştafetă specială

celebi, nume dat de turci nobililor greci

cernil, îndoliat

chehaiăzi, intendent al palatului Vizirului

chiloman, gălăgie

chindie, cîntec şi dansul respectiv

chiopec, cline

chisagiu, pungaş (tăietor de pungi, de buzunare)

ciauş (*ceauş*), curier sau uşer la turci sau la curtea domnească

cilibache, nobil

a ciocotniţi, a linguşi

ciohodar, însoţitorul unui dregător turc; cel care îngrijeşte de încălţămintea stăpînului

a clironomisi, a moșteni
cocon, fiu
conac, popas, la un drum mare
conțeș, un fel de manta
a cortorosi, a se scăpa de
cumpăt (*pre suptu ~*), în taină
a curteni, a ridica la rang de curteni

D*am* (*damuri*), palat
dancălici, soldați turci
dăcindea, de dincolo
a dăra (*dăradză*), a exista, a dura
dărstoreni, soldați turci din Dîrstor
a (*se*) *dăzgoli*, a (*se*) demasca
delii, militari călări
derl, durere
dezghinare, întrecere la alergările cu cai
docuz, cifra 9. Vezi *on docuz*
domuz, porc
dosădit, chinuit
dovlel, împărăția otomană, guvern turc
dulama, flotă de război
dudude, papagali

E*decliu*, boiernaș, slugă la curtea domnească
eflă, denunțare, piră
a (*se*) *eglendisî*, a (*se*) distra
ehpaia, slugă domnească
epdesiz, îndărătnic
epistal, conducătorul unei moșii, al unei case
 comerciale, șef
esi, „domnia ta” (grecește)
eșiani, ieșeni (negustori)

F*alangă*, butuc în care se lixau picioarele
 celor pedepsiți cu bătaia pe talpă
fandisie, imaginație, infumurare
farfuriu, porțelan
ferman, ordin
filigean, ceașcă scumpă
fire (*hire*), caracter
firoseală, risipă, cheltuială
fersant, noroc, ocazie favorabilă

G*alaongeste*, marinărește
galaongii, marinari
galion, corabie de război

gănărar, general
gelat, călău
gephanè, depozit de muniții, arsenal
ghecel, vad
ghefi, soldați turci din <Dobrogea>
ghimigiu, marinăr
ghiatum, corect: *ghiardum*, joc de cărți
ghotară, hotare
giurgiuveni, soldați turci din Giurgiu
gligan, porc mistreț
a se gurguța, a se evidenția (singur, nu de alții)

H*ainlar*, trădător
halaiu (*alai*), pompă militară
halturi, palavre
haramini, hoț de codru, haiduci
hargiuri, ajutor militar, de soldați
hații, armăsari
havan, aparat care aruncă bombe
hazna, visterie
haznatar, vistiernic (al sultanului, al domnului)
a hălădui, a scăpa cu viață
hărăchel, distrugere
helalii, hamali
hindichiu, șanț
a hiritisi, a saluta, a felicita
hirsiz, posac, tiran
hodor, lucru scump (giuvaerica)
horilcă, rachiu tare
holoneni, soldați turci din Hotin
hronograf, letopisețul țării
husari, soldați din cavalerie
huzmel, dare, bir vexator impus de domni

I*atros*, doctor
iazagiu, paznic militar
icoasă, corect: *icosar*, monedă turcească de aur
ighemon, stăpîn, domn
a iglindisi, a petrece; vezi și *a eglendisî*
imamea, căpătîiul ciubucului de fumat
imbrohor (*imbrionul*), dregător turc, de obicei vestea mazălirea domnului
imineu, pantofi
iproci, și celelalte (slavonește)
a irudusi, a da năvală

ispravnic, locțiitor de domn
iuldaș, tovarăș
iuruș, atac, asalt

a *Înghicsi*, a plictisi
 a se *învîrteji* (*învîrteși*), a se întoarce

J*aporonani*, oaste
jungher, pumnal

K*ior baltac*, secure fără tăiș, baltag
kiurciu-bașa (*chirci* ~), șeful breslei cojo-
 carilor

L*afuri*, palavre, dar și pradă de război
lagum (*lagumuri*), material pentru explodat
leși, poloni

M*adea* (*madele*), chestiune, pricină
mairchem, sală de primire, la turci
manafi, soldați turci
mansup, post, funcție
marășlii, soldați turci
marghiolie, șiretlic
maună, luntre mare
mazdrace, sulite
a mazili, a destitui, a scoate din
măraz, necaz, moft
megalii (*megalie*), lucruri mari, mărețe
mehlup, scrisoare oficială
meidan, teren, curte interioară
merhamet, cuvânt de mîngiere
meșhur, iscusit, viclean
meșlup, mod de corespondență
miri, tezaurul turcesc
mîrzaci, militari tătari
moftangi, moftangiu
muhaserea, asediu
mujdea, bun, plăcut
mumînd (*mumânile*), mamă

neamdari, soldați turci
nebolii, soldați turci
nêpedepsit, netrecut prin școli, fără instruire
 și educație
nevoînță, necaz
nicopoeni, soldați turci din Nicopole

a se **O***bidi*, a se jeli
a obrezui, a tăia împrejur (circumcizie)
olac, curier, ștafetă; *de olac*, în fuga mare
on docuz, „zece-nouă” adică, a merge rău,
 de-a-ndoaselea
ordie, tabără, lagăr militar
orta, regiment de ieniceri, conducător de ~
ostrov, insulă
oturac, cantonament, popas

P*anurgie*, viclenie
a parigoriși, a mîngia
parisie, prezență, de față
pas (*pasușuri*), pașaport
a pedepsi, a instrui și a educa (în școală)
peșcheregiu, dregător care duce darurile sulta-
 nului
peșchir (*pișchir*), șervet, maramă, basma
pișătoare, cascadă
a plioforisi, a informa
podvadă, transport (gratuit) cu carul
polcovic, colonel
poliloghie, vorbire lungă și confuză
a se politici, a se complimenta
politie, cetate, oraș
pomană, amintire
ponturi, condiții legale, articole de lege
porucic, ofițer rus, locotenent
povară, pungă cu 100 000 aspri
a prelestui, a înșela
prihană, vină, faptă necinstită
a se priceslui, a se împărtăși
protimie, bună voință

R*aia*, provincie a Imperiului otoman (aici
 Țările Românești)
ramazan, post la turci
râzgradlii, soldați turci din Razgrad
reiz efendi, ministru de externe turc,
ricial, dregător otoman fruntaș

N*aht*, bani „peșin”, în mîndă
năramză, portocală
a (î se) năuci, a (î se) năzări, a scorni

ritos, în mod special
ruptaș, contribuabil care plătea un singur
 bir: *rupta*
rușciucii, soldați turci din Rusciuk

Salamet, mod de a saluta, la turci, cu plecă-
 ciune
sameș, încasator, administrator
samodăjaveș, a tot stăpînitor
sarascher (*serascher*), comandant de armată,
 la turci
sămefie, îngîmfare
sărhat, cetate la graniță
scandălă, supărare, scandal
schelă (*scheli*), port
sclrbă, tristețe, amărăciune
a se sclrbî, a se întrista
selam-alechi, corect: *selam ahcesl*, arvună
selemel, scăpare
serdingheșii, soldați turci temerari, mergeau
 în prima linie, de prin părțile Serbiei
a sfeli, a arăta
sfelliș, poreclă dată lui Potemkin
sifer, corect: *șefer*, expediție militară
silihlar, demnitar turc, purta sabia sultanului
silță, cursă
sinie, tavă, dar și masă
sipel (*sepel*), cufăraș de piele, cu lucruri scumpe
smerere, smerenie, umilință
soție, „bombă cu soții“, cu consecințe
a se spăsi, a ispăși
sudil, supus străin
surghiunie, exil
sleag (*stiaș*), unitate militară
stllpare, urmaș, moștenitor
strălucoare, strălucire

Șart, condiție legală, tocmeală
șăitan, drac
șiștoveni, soldați turci din Șiștov

Tabet (*tebeturi*), caracter, apucătură
tabie, redută
tabia, reședință
tainaturi, proviziune militară
taraf, grup de partizani
tarz, chip, mod, dar și ordin
tazildar, încasator de dări
lefter, registru (de obicei, contabil)
lefterdar, ministru de finanțe, la turci
telos panton, sfîrșitul tuturor lucrurilor (gre-
 cește)
tertip (*tirtipuri*), mijloc, pretext, viclenie
ticăil, sărman, vrednic de plîns
ticălos, necăjit, vrednic de milă
timin, monedă turcească veche
tipic, regulă, obicei
tipilică, pe furiș, travestit
listuri, ofițeri (Transilvania)
topuz, măciucă, buzdugan
tropos, mijloc, mod
tufeciu (*tufingiu*, *tufiggi*, *tuficci*), slujitor din
 garda sultanului sau a domnului
tull, monedă
turtucăeni, soldați turci din Turtucaia

Usul, mod, chip
utrănă, utrenie, slujbă bisericească, dimineața

Varvarttichiș, barbar, grosolan
a văznisi, a lăuda
veghiat (voie ~), atenție, gîndire încordată
viclian, trădător
vindelii, soldați turci din Vidin
vinitic, bani ~, venețieni
volic, corabie
volintiri, soldați voluntari

Zaharea, *zaharele*, provizii (alimente)
zarafllc, podoabă
zarf, suport scump pentru cești, pahare
a zavistui, a invidia, a acuza pe nedrept
zefchiu (*zăfchirile*, *zefchiuri*), petrecere
zulumuri, asuprire, tiranie

Adam, personaj biblic, 320, 327
Ahmet <aprozi başa>, 188, 194, Agmet, 189, 193, 243
Afaviia, lup de ~, 85
Afumaşi, 256
Akerman, 292, 297
Alba Iulia, vezi *Belgrad*
Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, 50, 51
Alexandru Iliaş, domnul Moldovei, 52, 53
Alexandru, Lăpuşneanul, domnul Moldovei, 51
Ali, iazagiu, 118
Andrei, pinzar, 87
Anna, soţia lui Laţco vodă (Moldova, sec. XIV), 50
Anastasia, soţia lui Duca vodă, 52, 53; soţia lui Roman vodă, 50
Antonie Rusel, domnul Moldovei, 53
Antonache, slugă la palat (edecliu), 242
Apaffi, Mihail, principele Ardealului, 88
Apus, Occident, 89
Ardealul, 34, 76—79, 82, 83, 85
ardelenii, 79
Argeş, mănăstire, 133
Argeşanu, vezi *Damaschin*
Arhip, Ioniţă, scriitor, 326
Aron Petru, episcop unit, 82—88, *Armeanul*, 90
Aron vodă <Tiranul>, domnul Moldovei, 52
Asinetha, personaj biblic, 53
Aslan, Hagi, 96
Aslan, via lui ~, 286
Athanasie, mitropolit unit, 67, 80
Atos, 75
Austria, 242, 266, 274, vezi şi *Poarta Kesari-cească, Țara Nemfească*
Avraam, personaj biblic, 53

Babadag (Baba), 153, 155
Balata, cartier din Constantinopol, 94
Balomir, sat, 83
Balcanii, munţi, 75
Balş, fără prenume, 214, armaşul, 215
Balş, Grigore, 182
Balş, Iordache, vistier, 207, 208
Balş, Mihalache, 182
Barnovschi, Miron, domnul Moldovei, 52
Basarabeştii, neamul, 76
Baur (Baor), generalisim, rus, 144, 147
Băianu, protopop, 80
Bălca, luptă, 285
Băneasa, marginea Bucureştilor, 223
Beciu, 83, 121. Vezi şi *Viena*
Belgrad, Alba Iulia, mitropolia, 75, 78, *Beli-grad*, 87
Bender, Tighina, 110, 112, 148, 150, 205, 207, 292, 297
Bethlen, Gavril şi ~ *Nicolae*, 86
Biblioteca Muzeului Naţional Maghiar (Buda-pesta), 85
Bistriţa, mănăstire în Moldova, 50
Blcu, codru. Vezi şi *Dealul* şi *Fundul Blcului*
Blaj, 82, 85, 86, 88. Seminarul, 89
Bogdan, nume dat domnului *Calimachi Gri-gore*. Vezi la acest nume.
Bogdan vodă I, domnul Moldovei (sec. XIV), 50
Bogdan vodă, tatăl lui Ştefan cel Mare, 51
Bogdan vodă, fiul lui Ştefan cel Mare, 51
Bogdan, Manolachi, mare vornic, uciderea lui, 203—220, 232
Bogdanovici, Fedor, vezi *Laţco vodă*
Bolgrad, 145
Bolliac, Cezar, editor, 75, 81, 84, 86
Botoşani, 330, 331
Brancovici, Sava, mitropolitul Transilvaniei, 88
Branickyi, comandant polon, 107
Braniskina, rusoaică, grofină, 295

* Cuprinde numele proprii numai din versuri.

- Brașov*, 89, vama, 249, 250, 252, 273—275, 277
Brâila, 120, 150, 151
Brebeanu, preot la m-reă Brebu, 242
Brîncoveanu, Constantin, domnul Țării Românești, 60—62, 65, 67, 68
Brîncoveanu, Nicolae, logofăt (la anul 1769), 133, 152; vistier, 324—325
Buccov, general austriac, 88, 89
Buceag, 148
București, 61, 64, 85, 243, 250, 252, 256, 267, 275, 277, 279, 280, ocupat de ruși, 128—140, 153—155
Buda, 89
Buzău, 128, 241, 269, 279, 280
- C**
Cahul, 144, 150
Calafat, „satul sau schela”, 321
Calimachi, Grigore, domnul Moldovei, 100, 113, *beitul Bogdan*, 114
Calimachi, Scarlat, domnul Moldovei, 336, 338
Cananău, Iorgache, 182
Cantacuzineștii, boierii, 139
Cantacuzino, Constantin, postelnicul, 38, 40, 42, ~ *Bătrînul*, 44
Cantacuzino, Constantin, stolnicul, 43
Cantacuzino, Gheorghe (sec. XVII), 38
Cantacuzino, Ioan, spătar, 206, fost logofăt, 207, 208, 214, Iancu, 242, *Măgureanul*, 269
Cantacuzino, Iorgache (Deleanu), spătar, 182, 204, *Canla din Deleni*, 205
Cantacuzino, Drăghici, 43, ~ *Măgureanu*, 138, 242
Cantacuzino, Dumitrașco, domnul Moldovei, între anii 1673—1685, 39, 41, 43, 44, 46, 53
Cantacuzino, Ilinca, soția fost. Const. Cantacuzino, 39
Cantacuzino, Mihai (sec. XVII), 39
Cantacuzino, Mihai (an. 1769), ban, 130, 135, ~ *Măgureanu*, 138, 152
Cantacuzino, Nicolae (sec. XVIII), 242
Cantacuzino, Pîrvu, 134
Cantacuzino, Ruxandra, soția lui Dumitrașco C. voievod, 46
Cantacuzino, Serban, domnul Țării Românești (citată ca boier), 43, 44
Cantacuzino, Ștefan, spătar, 63, domn al Țării Românești, 63
Cantacuzino, Toma, 38
- Cantemir*, comandant rus (an. 1784), 156
Caragea, Constantin, autorul *Efemeridelor* 182, 211
Caragea, Costea, boier intrigant, 45, 46
Caragea, Nicolae, domnul Țării Românești, 230
Caraiman (Căhrăman), pașă, 108, 110, 113
Carazin, Nazarie, colonel rus, 133, 135, 138
Catalgi (Ilie), hatman, 188
Cârpoiul, din Galați, 118
Ceadir, bașă (șef), 195
Celebi, Petrache, exploatator feudal, 319
Ceraș (Prahova), 138
Celatea Albă, 150. *Vezi și Akerman*
Chilia, 147, 148, 292, 297
China, porțelan de ~, 95
Chinghelchioii, cartier din Constantinopol, 99
Choiseul, ministru de externe al Franței, 114
Chiperești, 152
Cioara, ~ *Hunedoarei*, sat, 88
Ciocirlan (an. 1769), 133
Cionoiul, Chircă, din Galați, 118
Ciortolom, în Transilvania, 285
Cîmpina, 224
Cîmpineanu, Const., 242
Cîmpineanu, Scarlat, 242, 269
Clain, Inochentie, 80—84
Cluj, 64
Colentina (Colintini), lac, ostrov în marginea Bucureștilor, 249, 256
Comana, 134
Constantin, fiul lui Aivas, slugă, 223
Constantinopol, 188
Corsacov, general rus, 152
Corosciu, general rus, 156
Costache, celebi, 139
Costandin, negustor din Galați, 120
Costin, Miron, 34
Covurlui, 154, 155
Coziia, lavră, 75
Craiova, 247
Crețuleștii, boierii, 138
Crimeia (Crlm), 156
Cruceroaia lui Șerban, pășania ei, din Galați, 121
Cul, sat, 86
Cuza, Ion, fost mare spătar, uciderea lui 203—220, *Cozea*, 232
- D**
Dacii (dachii, dahii), 34.
Dabița, Dahina, soția lui Evstratie Dabița, 52
Dabița, Evstratie, domnul Moldovei, 52

Dabija, Maria, 52
Damaschin, egumenul m-rii Argeș, 133, 140
Dărmănescu, Iordache, Darie, paharnic, 205, 206, 209
Dărmănești, localitate, 206
Dealul Btcului, 295
Deli Costea, viteaz răzvrătit, 131
Deli Eni, negustor din Galați, 120
Deliorman, turcimea, 216
Deșliu, pățania lui, 265
Deva, 79
Dii, Vidin, 309, *Diiu*, 322
Dimboiu, apa ~, 250
Dimbovița, 135
Dirstor (Silistra), pașalic, 42
Dobra, localitate în Transilvania, 79
Dolgoruchi, cneaz, general, 156
Dositei, vezi *Fillitis*
Dosoftei, mitropolitul Moldovei, 53
Dragoș, voievodul Moldovei, 34, 50
Drumu de sare, stradă în București, 129
Duca, Constantin, domnul Moldovei, 53
Duca, Ecaterina, domniță, 53
Duca <Gheorghe>, domnul Moldovei, 50, 52, 53
Duca, Matei, voievod 53
Duca, Ștefan, voievod, 53
Dudescu, Nicolae, 138, în solie la ruși, 152
Dumitrache, banul, 131
Dumitrache, medelnicerul, cronicar, 113
Dunărea, 34, 64, 89, 146—148, 151, 153, 154, 273, 280, 321

E*caterina*, soția lui Vasile Lupu, 52
Ecaterina a II-a, împărăteasa Rusiei, 136, 157
Ediculea (Edecole), inchisoare, 64, *Decula*, 121
Egee, v. *Marea Albă*
Egipt, 67
Elena Rareș, doamna, soția lui Petru Rareș, 51
Enăceanu, C., editor, 84
Europa, 274, *Evropa*, 322

F*anar (Fener)*, 39, *Fanari*, 94, 96
Filaret, episcopul Rîmnicului, 280
Filipescu, Constantin, 267
Filipescu, Nicolae, 267
Filipescu, Pană, 138, 152, 267
Fillitis, Dositei (1734—1826), mitropolitul Țării Românești, 323
Flah (Fliah), presupus comandant de oști, roman, 34
Floarea adevărului, carte tipărită, 85

Florica, țărancă din Silvaș, 76
Focșani, 138, 236, 247, 269
Fotache, doctor, 182, 191
Frumoasa, șes lângă Iași, 152
Fundățeanu, Ioniță, 135
Fundul Btcului, codru, 293, 297

G*alala*, cartier din Iași, 338 ; *Gălata*, mănăstirea din Iași, 52
Galați, patima orașului, 116—122
Galeși, sat, 83, 84
Galișin, general rus, 142, cneaz, 295
Gavrilache, ușer, 182
Gheena, focul Gheenai, 90, 121, 328
<Gheorghe>, hatman (sec. XVIII), 96
Gheorghe, sf., mănăstire din București, 131
Gheorghe (Gheorghiiță), Ștefan, domnul Moldovei, 52
Ghica, Elenco, fiica ucisului Ghica vodă, căsătorită Catargi, 188
Ghica, Gheorghe, domnitor român, în ambele țări (sec. XVII), 41, 42, 52
Ghica, Grigore, domnul Țării Românești (1659—1660), 39, 42—44, 46
Ghica, Grigore, domnul Moldovei, uciderea lui, 131, 179—196, 217.
Ghica, Grigore, domnul Țării Românești (sec. XVIII), 96
Ghica Maria, soția voievodului Grigore Ghica (sec. XVII), 44
Ghica, Matei, domnul Moldovei, 96
Ghica, Scarlat, domnul Țării Românești, 96
Ghica, Ruxandra, fiica ucisului Ghica vodă, căsătorită Sturza, 188
Ghiorcachi, vezi *Stavarache, Iordache*
Ghiurgiul, clucer, 247
Giurgiu, 256, 280, *Giurgiuu*, 64, *Ghiurghiov*, 154, 155
Giurgiuiești, sat, 120
Glebov, general rus, 150, 151
Gligore, sin Scarlat, hatman, 132
Golescu, Radu, vornic, 325
Golia, mănăstire în Iași, 295
greci, 131, *grecoți*, 139
Grigore, mitropolit, 138
Grozești (Grozăști), lupte, 285, 286

H*absburgii*, 83
Hameil, peșcherigiu, 309
Hangerli, Constantin, domnul Țării Românești, uciderea lui, 307—328, *Angerliu*, 213

Hațeg (*Hațăg*), eparhie, 74
Horváth, Casimir, P., de Széplak, general,
 (*Arvat*), 283–287
Holin, cronica despre ~, 106 – 114; 182,
 192, 205, 206
Hristache, Pitarul, cronicar, 222, 258, pove-
 stirea lui, 258–281
Hristos, 48, 50–53, 78, 79, 81

I*acov*, personaj biblic, 53, 67
Ialomița (*Ialomniți*), riu, 154, 155
Iași (*Iaș*, *Eș*), 152–154, 157, 189, 208, 274,
 292, 293, 295, 297, 329, *Eșul*, 330
Ieremia, Movilă, domnul Moldovei, 52
Ierusalim, 285
<Iesus Maria>, *Ezus, Maria*, formulă de
 închinare a soldaților nemți, 286
Ilie, fiul lui Alexandru cel Bun, 51
Ilie Rareș, domnul Moldovei, 51
Ioan, Bogoslovul, 90
Ioan, din Răchita, preot, 86
Ioan, sf., biserică, 132
Ioan, sfântul de la Suceava, 51
Ioan, țaran din Silvaș, 76
Iordache (?), 139
Ionă, personaj biblic, 79, 81
Iosif II, împăratul Austriei, 240
Iosif, personaj biblic, 53, 67
Ipsilanti, Alexandru, domnul Țării Româ-
 nești, 222, 230
Ipsilanti, Constantin, versuri despre fuga lui,
 221–224
Ipsilanti, Dimitrie, versuri despre fuga lui,
 221–224
Isac, personaj biblic, 53
Isaccea (*Saccè*), 151
Ismail (*Smil*), 147, 153, 155, 292
Istoria lui Alfidalis și a Zelidiei, 205
Istoria lui Telemah, 205
Italia, 34
Iuda, personaj biblic, 44, 66, 266
Iuga, domn în Moldova sec. XIV, 51
Iurgache din Zagori, 100
Izmail, pașă, 106

Î*mpărăție* <Împărăția otomană>, 38

J*iu* (*Jtiu*), riul, 75

K*uciuk-Kainargi*, 135
Kufstein, închisoare (Tirol), 84

L*ajos* (*Laeș*), maior, 284
Lașco vodă, zis și Fedor Bogdanovici (Mol-
 dova sec. XIV), 50
Lăpușneanul, vezi *Alexandru Lăpușneanul*
Lăpușneanu, Ilie, polcovnic, 133, 134, 138
Leșasca, Polonia, 108, 112. Vezi și *Polonia*,
Țara Leșască
Libov, dvorelnic rus, 295
Lipoenii, familie boierească (?), 242
Lucache, celebri, 139

M*ahomet*, prorocul, 107, 265, *Mahmet*, 111
Manu, spătar, 309
Marea Albă, marea Egee, 259, 264
Marco, căpitan (1769), 137
Maria, soția lui Petriceico vodă, domnul
 Moldovei, 53
Maria, doamna lui Roman vodă (Moldova,
 sec. XIV), 50
Maria, postul sintă-Măriei, 64, *Măria Mare*, 65
Maria, Thereza, împărăteasa Austriei, 84
Matei, Corvin (*Mătiias*), craiul Ungariei
Mavrocordat, Gheorghe, vel spătar, vameș, 224,
 310, 311
Mavrogheni, Nicolae, Petre, domnul Țării
 Românești, versuri despre faptele lui,
 229–258 (Cronica anonimă), 258–
 281 (Povestea lui Hristache, Pita-
 rul), 319
Măcenic, preot, 83, 84
Măeguță, Ioan, 87
Măgureni (*Cantacuzini*), 242
Măzineni (*Măcsăneni*), luptă, 150
Mehmet, ciorbăgiu, 118
Mehmet, Emin, vizir, 114, pașă, 149
Mega Refma, localitate în Bosfor, 94, 98
Mehmet, Rumele Valesi, pașă, 106, 107, 114
Melaxie, Costandin, Hagi, 94
Micu, Samuil, 89
Mihai Viteazul, domnul Țării Românești, 75
Mihalache, vătaf, 242
Mihnea, de fel din Muntenia, domn în Mol-
 dova sec. XVI, 51
Mihnea al III-lea, Radu, domnul Țării Româ-
 nești, 38, 41

Mircea <*Basarab*>, domnul Țării Românești, 75
Misleanu, Costandie, egumen la m-reă Mislea, 242

Misir, Egipt, 112

Moise (Moysei) <Movilă>, domnul Moldovei, 52

Moise vodă, domn în Țara Românească (1529—1530), 76

Moldova, 34, 38, 40, 41, 50, 95, 96, 100, 119, 161, 162, 188, 196, 274, 296, 317, 334, *Moldavia*, 195, 232, 338

moldoveni (moldoviani), 34, 45, 96

Moldovița, mănăstire, 50

Moreea (Morea), 232

Morus Ștefan, vezi *Zilot Românul*

Motru, rlu și mănăstire, 75

Moruzi, Alexandru, mazilirea din Țara Românească, 300—302, 327, mazilirea din *Moldova*, 334—338

Moruzi, Constantin, Dimitrie, domnul Moldovei, 203, 206, 211, 232

Moscovia, 95, 97, 291, *Moscov*, 110, 111, *Moscu*, 207

Movilă, vezi *Ieremia, Moise și Simeon Movilă*
Movilău, negustori din, 320

munteni (din Muntenia), 162

muscal (moscalul), 106, 107, *mosc*, 107, *moscali*, 118

Mustafa, al III-lea, sultan, 113, 114

Musun-Oglu, serascher, 156

N
Neculai, sfteti, biserică în Iași, 220

Némés, Toader, 87, 88

Nemetz (Nemes), căpitan, 284

nemții, 67, 87

Nicodim, sfintul, 74—76

Nicol, nume fals (pentru Ipsilanti), 224

Nicolae din Balomir (~ *Balomireanul*), pro-topop, 83

Nicolaev, 295

Nicusios, Panaioti, dragoman, 40

Ninive (Ninéviia), 79, 81, *Ninevi*, 326

Nistor, Petre, bibliofil, 85

Nistru, 107, 109, 110, 113, 293, 297

Nopceștii, familie, 89

Novacovici, Dionisie, episcop sirb, 89

O
Ocna, Tirgu Ocna, 286

Odobești, 284

Olt, rlu, 90, 152, 153, 156

Oprea, Nicolae (Miclăuș), 83, 84

Orăștia, 79

Osman, capigi bașa, 313

ovrei, 134

P
Păl, Nopcea, 89

Panin, generalisim rus, 148, 149

papistașii, catolicii, 18

Paris (Pariz), arhitecți din, ~ 335, 337

Paros, insulă, 259

Patonchie, comandant rus, 147, 152

Pelinci, localitate, 143

Perticari, familie de greci, 249, 265

Petersburg (Petreabur), 107, 138, *Petreburh*, 109

Petri (Pietrii), cartier din Constantinopol, 94

Petriceico <Ștefan>, domnul Moldovei, 53

Petrovna, Elisabeta, țarina Rusiei, 89

Petru, țaran din Silvaș, 76

Petru Mușatin (Pătru ~), domnul Moldovei, 50

Petru Rareș, domnul Moldovei, 51

Petru Șchiopul (Pătru), domnul Moldovei, 51

Phocas, împăratul Bizanțului, 244

piievitenii, 79

Pilat <din Pont>, 245

Pitești, 247, 252

Ploești, 153, 243, 247, 250

Poarta Kesaricască, Austria, 240

Poarta <Otomană>, 40—42, 97, 180, 187, 188, 190, 195, 207, 208, 309, 323, 326, ~ *otomanicească*, 321

Pobrata, mănăstire, 51

Podgoriceanul, comandant rus, 147

Podul Mogoșoaii, stradă în București, 321

Poenaru (slăvnitul), 242

Pogăcea, sat, 87

Polonia, 142. Vezi și *Leșasca, Țara Leșasca*

Popov, general rus, 295

Popovici, Pavel, scriitor, 67

Popovici, Sofronie (Stan), împotriva uniților, 88

Popp, Ioan, dr., posedă manuscris, 67

Polemkin, Grigore Alexandrovici, mareșal, moartea lui (*Polenke*), 291—298

Prahova, județ, 242

Prăștie, sat, 80

Principal, nume dat Țărilor Românești, 322

Proglov, nume fals (pentru Ipsilanti), 224

Prozorovski, comandant rus, 111

Pruț, 112, 142, 145, 152, 162

Racoviță, în solie la ruși, 138

Racoviță, *Const.*, domnul Moldovei, 96

Radu <Mihnea>, domnul Moldovei, 52

Radu Negru, domnul Țării Românești, 75

Radu Șerban, domnul Țării Românești, 39

Radu Vodă, flintina ~, 154

Radu Vodă, mănăstire în București, 155

Răbaia, movilă lângă Huși, 112, 142

Răchila, sat, 86

Răducanu, comis (an. 1769), 135

Răzăvschie, general rus, 155

Răsărit, cu sens de Ortodoxia, 78, 80, 89

Rareș, vezi *Elena*, *Ilie*, *Petru*, *Roxanda*
și *Ștefăniță Rareș*

Razu Vasile, logofăt, 207, 208, 214

Repnin (Răpnin), generalisim rus, 142, 144,
147, 148, 154

Ri-zo, *Iacovache*, 96

Rîmnic<ul Sărat>, 128

Ripii (Cîmpul Ripilor), 285

Roma (Rîm), 34, 82, 83, 157

Roman vodă, domn în Moldova (sec. XIV), 50

Romano, *Manolachi*, căminar, 205, 206

Roset Bălănescu, logofăt, 182, 206

Roxanda Rareș, soția lui Alexandru Lăpuș-
neanul, 51

rumânii, 44, cei uniți, din Transilvania, 79,
românii, 82

Rucăr, 138

Rumeanțev, *Petru*, elogiul adus lui, 142—157,
acrostihul, 158

Rusciuc, 156

Rusel, vezi *Antonie Rusel*

Rusel Giani, *Manole*, domnul Țării Româ-
nești, 153, *Manoil*, *Manuil*, 155, 156

Rusel, *Nicolae*, spătar (sec. XVIII), 96

Rusia (Rosia), 83, 107, 135, 158, 242, 274,
292, 295, 296

rușii, în București, 128—140, în luptă cu
turcii, 142—158.

Saccè, vezi *Isaccea*

Saint Priest, ambasador francez, 114

Samoil, patriarh, 96

Saphira, sau *Zamfira*, vezi *Zamfira*

Sas vodă, din Moldova (sec. XIV), 50

sași (sasi), 34

Sălăgeanu, *Ioan* și ~ *Pavel*, 84

Săliștea Sibiului, 80, 83, 84

săliștenii, 83

Sărindar, *biserică*, 136

Scanavi (Scanăvi), 96

Sever (Sevir), împărat roman, 34

Sibiel, 84

Sibir, *Siberia*, 109

Sibiu, 80, 86, 87, 89, 90

Silișteanu, 84

Silvașul, mănăstire, 74, 77, 89, 90, ~ *de*
Sus, 76

Simeon Movilă, domnul Moldovei, 52

Sinailul, egumenul m-rii din Sinaia, 242

Sion, munte sfânt, 74

Slatina, mănăstire (Moldova), 51

Slătineanu, ispravnic (an. 1769), 135

Smil, vezi *Ismail*

Snagov (Sinagov), mănăstire, 46, 47

Sofronie, egumenul m-rii Vicroș, 133, 140

Solca, mănăstire, 52

Sorocianu, *Pavel*, căpitan, 215, 218

Spiridon-Nou, sf., mănăstire în București, 328

Stachie, *Hagi*, 94

Stamati, grămătic, 285

Stan, vizitiu, 223

Stanislav, August Poniatowski, crai polon, 112

Stalache, din Zagori, 100

Stale, vâtaf de beizadele, 222

Stavarache, *Iordache*, istoria vieții lui, 93-102 ;
Ghiorcachi, 95, *Stavracul*, 96, 97, *Sta-*
vracuolu, 97, 100, 101

Stănescu, *Gheorghiță*, 137

Sturza, *Ruxandra*, vezi *Ghica*, *Ruxandra*

Suceava, mitropolia Moldovei, 51

Suleiman, pașă de Hotin, 182, 207, 208, 209

Sumeria (Sumeră), 80

Surduc, localitate, pe Jiu, 75

Șanta, localitate lângă Iași, 161

Șălbocu, moare în lupte, 287

Șchei (Brașov), biserica, 89

Șerban, vezi *Cruceroaia*

Șerban, *Constantin*, domn al Moldovei, 40

Șerbești (Șărbești), sat, 120

Ștefan, domn în Moldova (sec. XIV), 51

Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun, 51

Ștefan cel Mare, ~ cel Bun, 51

Ștefan cel Tânăr, fiul lui Bogdan cel Orb, 51

Ștefan cel Tânăr, fiul lui Petru Șchiopul, 52

Ștefan, *Tomșa*, domnul Moldovei, 52

Ștefănache, ibrictar, 311, 312

Ștefăniță, Lupu, domnul Moldovei, 52
Ștefăniță, Rareș, domnul Moldovei, 51
Șufu, Draco, Nicolae, dragoman, 100, 114
Șufu, Mihai, domnul Țării Românești, 231, 259

T*agliavini, C.*, 85

Taina francmasonilor, lucrare manuscrisă, 205
Tatarbunar, în legătură cu „Valul lui Traian”, 145

Timoftei, doctor rus, 295

Tirol, 84

Tismana (Tismeana), mănăstire, 75, 78

Tofoi, Mihail, superintendent calvin, 88

Toma, Ion, porucic, 285, 286

Tomșa, vezi *Ștefan Tomșa*

Toplișanu, Vasile, 84

Topolonița, schit, 75

Traian, împăratul roman, 34

Transilvania, 76. Vezi și *Ardealul*

Tudori, negustor din Galați, 120

Tudosca (Todosca), soția lui Vasile Lupu, 52

Tulcea, 153, 155

Turcii, 43, 62, 64, 67, 68, 74, 97, 106, 116,
 în lupte cu rușii, cu nemții (austrieii),
 119—122, 142—158

Turnavilu, Dumitrache, 244, 265, 277, 319,
Dumitrăchiță, 278

Turnul Severinul, 34

Tziairoglu (Cealâdoglu), 250

T*arigrad*, 38—40, 43, 64, 66, 95, 97, 118, 119,
 139, 160, 188, 269, 307, 326, 328,
Țaligrad, 309

Țarigradeni, 45

Țara de Jos (în Moldova), 34

Țara Leșască, Polonia, 109, 112, 119, Vezi și
Leșasca, Polonia

Țara Moldovei (Țara Moldovenească), 34, 82,
 188, ~ *Muldovenească*, 75

Țara Moschicească, 188

Țara Munteniască, 51, 93

Țara Nemțescă, Austria, 249, 251, 266, 269,
 273

Țara Noao, insulă americană, 87

Țara Rumânească, 34, 37, 38, 41, 43, 44, 67,
 75—77, 82, 83, 86, 89, 90, 94, 100,
 128, 160, 162, 258, 270, 277, 300, 321.
 Vezi și *Țara Munteniască*

Țara Turcească, 270, 279, 321. Vezi și *Poarta
 Otomană*

Țara Ungurească, 34, 43, 44, 156

Țiganca, localitate, 142, 143

Țigani, 137

U*craina*, 50

Uivar, cetate în Ungaria, 43

uniiașii, 79—90

Urechești, lupte, 284

V*aisman (Veisman)*, general rus, 153, 155
Valul troian, 145

Varșav, Varșovia, 109

Vasile, Lupu, domnul Moldovei, 52

Vasile, slugă, 223

Veneția (Veniția, Viniția), 95, 99

Veroșanu, vezi *Sofronie*

Viena, 82—84, 269. Vezi și *Beciu*

Vierș, mănăstirea, 133

Viișoara, sat, 76

Visarion, Sarai, împotriva uniților, 79—82,
 84, 87

Vizirian, Pavel, căpitan, 286, 287

Vîrvocea, Ioann, preot din Galeși, 83, 84

Văcărescu, Ienăchiță, 138, demn și curajos
 față de domnie, 238

Văcărești, marginea Bucureștilor, 155, 280

Văleni, 247, 250

Vănturache, postelnic, 139

Vârzarul, Constantin, paharnic, 46

Vlad Înecatul, domnul Țării Românești, 76

vlahi (sau rumâni), 34

Vlahia, 95

Vodița, mănăstire, 75

Vozia, în Basarabia, 292, 897

Z*agarancea (Zvancea)*, luptă, 112

Zamelin, comandant rus, 152

Zamfira, domniță, în legătură cu m-reă Sil-
 vașului, 76

Zazavskij (Zăzăvschie), general rus, 152

Zgurali, maior peste volintiri, 131

Zilol, Românu, cronicar, 320, numit și Ștefan,
 al lui Ion Morus, 321

Zorici, maior rus, 143

Zvancea, vezi *Zagarancea*

CUPRINSUL.

	<u>Pag.</u>
<i>Introducere</i>	5.
I. Versurile lui Miron Costin despre originea romană a românilor . .	33.
II. Poveste de jale asupra uciderii postelnicului Constantin Cantacuzino (20 decembrie 1663)	35.
III. Dosoftei, mitropolitul Moldovei, Cronologia domnilor Moldovei . .	49
IV. Uciderea lui Constantin Brîncoveanu (15 august 1714)	55.
V. Cronica mănăstirii Silvaşului (Haţeg) (1762)	69.
VI. Cronica uciderii spătarului Iordache Stavarache (1765)	91
VII. Cronica Hotinului (1769)	103
VIII. Pătımirea Galaţilor (1769)	115.
IX. Răzmeriţa la intrarea ruşilor în Bucureşti (1769)	123
X. Rumeanţev în luptele dintre ruşi şi turci (1769—1772)	141
XI. Istoria ce au scos slugile domnilor şi boierilor (1773—1774)	159.
XII. Uciderea lui Grigore Ghica (1 octombrie 1777)	165.
XIII. Stihuri asupra pieirii vornicului Manolachi Bogdan şi a spătarului Ioan Cuza (18 august 1778)	197
XIV. Fuga lui Constantin şi Dimitrie, fiii lui Alexandru Ipsilanti (16 de- cembrie 1781)	221
XV—XVI. Cronicile despre domnia lui Nicolae Mavrogheni (1786—1789) . . .	225.
A. „Cronica anonimă” despre domnia lui Mavrogheni . . .	229.
B. Pitarul Hristache, Istoria faptelor lui Mavrogheni vodă şi a răzmiriţei din timpul lui, pe la 1790	258
XVII. Înfringerea generalului Horváth (1788)	283.
XVIII. Moartea cneazului Potemkin (5 octombrie 1791)	289.
XIX. Mazilirea lui Alexandru Moruzi din domnia Ţării Româneşti (20 august 1796)	299.
XX. Uciderea lui Constantin Hangerli vodă (18 februarie 1799)	303
XXI. Ceartă între negustorii din Botoşani şi cei din Iaşi (1802)	329.
XXII. Mazilirea lui Alexandru Moruzi din domnia Moldovei (august 1806)	333.
<i>Glosar</i>	339.
<i>Indice</i>	343.

Redactor responsabil: NEONILA PEATNIȚHI
Tehnoredactor: ELENA PREDA

Dat la cules 21.01.1967. Bun de tipar 15.06.1967. Apărut 1967. Tiraj 1 950 ex. legale. Hirtie scris I A de 70 g/m². 700 × 1000/16. Coli editoriale 27,87. Coli de tipar 22 A 19658/966 C. Z. pentru biblioteci mari 9(498) 16 : 17 • (0 : 859) C. Z. pentru biblioteci mici 859–13 (082.2) 16 : 17 • (09(498)).

**Întreprinderea Poligrafică „Informația” str. Brezoianu nr. 23–25
București, Republica Socialistă România. Comanda nr. 34.**

E R A T Ă

<u>Pag.</u>	<u>rîndul :</u>	<u>în loc de :</u>	<u>se va citi :</u>
9	20 de sus	50 și... 104	48 și... 102
12	între rîndurile 4 și 5 de jos se adaugă :	<i>Uciderea lui Constantin Hangerli vodă</i> (18 februarie 1799). Abr. : <i>Hangerli</i> .	
13	12 de jos	309—310	307—308
17	27 de sus	p. 337, vers. 69—70	p. 338, vers. 56—57
30	6 de jos	preacice	preacice
106	16 de sus	versuri	versuri
338	8 „ „	tată	tatul

Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII—XVIII).

Lc 35